

ÈTICA I CONVIVÈNCIA

M. LIPMAN i A. M. SHARP

ÈTICA I CONVIVÈNCIA

MANUAL DEL PROFESSORAT PER
ACOMPANYAR L'*ELISA*

Revisat, adaptat i ampliat per Irene de Puig (IdeP)
amb la col·laboració de Glòria Arbonès (GA), Emili Azuara (EA) i Jordi Nomen (JN)

Eumo Editorial
Universitat de Girona / Universitat de Vic

El projecte Filosofia 3/18 té el suport del Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya.

La preparació d'aquest llibre ha estat patrocinada per la Fundació Jaume Bofill.

L'edició d'aquest llibre ha merescut el patrocini de la Fundació «Girona: Universitat i Futur».

Primera edició en paper: novembre de 1992
EDITORIAL EUMO COL·LECCIÓ FILOSOFIA 3/18
Director: Joan Manuel del Pozo

Primera edició digital, GrupIREF, 2006
Segona edició digital, GrupIREF, 2015

ÍNDEX

ÍNDEX

ÍNDEX TEMÀTIC

INTRODUCCIÓ A L'EDICIÓ DE 2015

Un programa d'ètica
Objectius de la proposta
Les habilitats en dansa
Orquestrant actituds
Diàleg i educació en valors
Dialogar
Actituds intel·lectuals i afectives
Suggeriments per utilitzar aquest manual
Sobre l'avaluació

CAPÍTOLS:

PRÒLEG. CARTA AL PARE ABSENT

IDEA 1. EL SALÓ ESTAVA EN PENOMBRA

Exercici: Un saló on escriure recollidament

IDEA 2. CREAR CONDICIONS. L'AMBIENT: PAU I SERENITAT

Exercici: Les condicions

Exercici: Posar-hi música

IDEA 3. VAIG MIRAR PEL FINESTRAL

Exercici: Quadres de finestres

Exercici: La meva finestra

IDEA 4. L'ATMOSFERA. LES REGLES DEL JOC

Activitat per crear un bon ambient

IDEA 5. ENS VAS DEIXAR

Exercici: Qüestions sobre morir

IDEA 6. VIURE SENSE TU

Exercici: La mort d'un familiar

IDEA 7. DOLOR INTENTS

Exercici de recerca

Exercici de representació

Pla de diàleg: Dolor

Exercici: Expressió del dolor

IDEA 8. SOM LES MATEIXES PERÒ SOM DIFERENTS

Exercici: Similituds i diferències

Exercici: Relacions iguals i diferents

IDEA 9. JA NO ETS ENTRE NOSALTRES

Pla de diàleg: La mort

Exercici: De la paraula «mort»

IDEA 10. PARLAR EN PRIMERA PERSONA

Exercici: Què fa que tu siguis tu?

Exercici: Igual i diferent

Exercici: Primera, segona i tercera persona

IDEA 11. COMUNITAT DE RECERCA

Exercici: Trets d'una comunitat de recerca

Exercici: Comunitats de recerca

IDEA 12. PENSAR PER NOSALTRES MATEIXOS

Exercici: Pensar per mi mateix/a

IDEA 13. CONVERSAR

Exercici: Parlar, discutir i conversar

Exercici: Deu pistes per a un diàleg constructiu

CAPÍTOL U**Episodi 1: Podem alhora estimar els animals i menjar-nos-els?****IDEA 1. M'AGRADAVA**

Pla de diàleg: Agradar

Exercici: Triar

Exercici: Preferir

IDEA 2. JO TAMBÉ SÓC UN GOS!

Exercici: Posar-se un mateix al lloc de l'altre

IDEA 3. MOLT AFECTADA

Text: Sol·licitud

Exercici: Empatia

Pla de diàleg: Raonar analògicament en ètica

IDEA 4. LA GENT TÉ DRET

Text: Què són els drets humans?

Pla de diàleg: Què és un dret?

Exercici: Tenir dret

Pla de diàleg: Deures i drets

Pla de diàleg: Drets i obligacions

Exercici: Drets, privilegis i obligacions

IDEA 5. EXTERMINAR ANIMALS

Text: Drets dels animals

Pla de diàleg: Matar animals

Pla de diàleg: Menjar animals

Exercici: Maltractar els animals

Activitat: Recerca

IDEA 6. LES PERSONES I ELS ANIMALS SÓN DIFERENTS

Exercici: Diferències de grau i diferències de tipus

Exercici: Què distingeix els humans dels animals?

Exercici: Són animals, els humans?

IDEA 7. BONES RAONS

Exercici: Defensar els judicis amb raons

Exercici: Quan una raó és una bona raó?

IDEA 8. RAONAMENT CONDICIONAL

Exercici: Raonament hipotètic

IDEA 9. COM PUC ESTAR EN CONTRA DE MATAR ANIMALS, SI ME'LS MENJO?

Exercici: Adaptar els mitjans als fins

Exercici: Fins i mitjans

Pla de diàleg: Poden els fins justificar els mitjans?

IDEA 10. INCONSISTÈNCIA

Pla de diàleg: Inconsistència

Exercici: Trobar inconsistències

Episodi 2: Matar animals és el mateix que matar persones?**IDEA 11. HAVIA DE PARLAR AMB ALGÚ**

Pla de diàleg: Parlar

IDEA 12. PROBLEMA

Pla de diàleg: Què s'ha de tenir en compte a l'hora de prendre decisions?

Episodi 3: Tenen drets, els animals?**IDEA 13. DRETS DELS ANIMALS**

Pla de diàleg: Com haurien de ser tractats, els animals?

Pla de diàleg: Tenen drets, els animals?

IDEA 14. DRETS DELS INFANTS

Exercici: Declarar. Aclariment conceptual

Exercici: Significats de dret

Exercici: A què tenim dret?

Activitat: La Declaració dels drets dels infants

IDEA 15. LA GUERRA

Activitat: La guerra vista per alguns pintors

Exercici: «Imagine», de John Lennon

Episodi 4: El senyor Mas vol llegir el diari**IDEA 16. ÉS MÉS FÀCIL DE DIR QUE DE FER**

Pla de diàleg: Què és el que importa, el que diem o el que fem?

Exercici: Què és el que compta, el que pensem o el que fem?

IDEA 17. ANTICIPAR CONSEQÜÈNCIES

Pla de diàleg: Anticipar les conseqüències d'allò que fem

IDEA 18. EL TIPUS DE MÓN EN QUÈ VOLEM VIURE

Pla de diàleg: Com volem viure?

IDEA 19. BÉ I MALAMENT

Pla de diàleg: Mal fet o estar malament

Exercici: Significats de «malament»

Exercici: Què significa «bé»?

IDEA 20. VEURE TOT EL QUADRE

Exercici: Tenir en compte les circumstàncies

Episodi 5: Tot hauria d'encaixar**IDEA 21. DIR UNA COSA I FER-NE UNA ALTRA**

Pla de diàleg: Consistència entre el que pensem i el que fem

Exercici: Consistència ètica

Exercici: Anàlisi de la consistència ètica

IDEA 22. SER CONSIDERAT - MENYSPREU

Exercici: Quan són fal·laces les rèpliques a la persona?

IDEA 23. DESCONSIDERACIÓ I IRREFLEXIÓ

Pla de diàleg: Irreflexió i desconsideració

Exercici: Actuar irreflexivament

IDEA 24. TENIR INTENCIÓ

Pla de diàleg: Accidentalment i expressament

Episodi 6: L'Elisa no vol sopar**IDEA 25. SOFRIMENT I SATISFACCIÓ**

Exercici: Sentiment com a raó

Exercici: Què és un sentiment?

IDEA 26. REMORDIMENT

Exercici: Penediment o remordiment

IDEA 27. INTENCIÓ DE COMPLIR. FER UNA PROMESA

Exercici: Incomplir una promesa

Exercici: Què és una promesa?

Exercici: Les promeses que ens fem

CAPÍTOL DOS**Episodi 7: Intercanvis equitatius?****IDEA 1. CANVIAR, INTERCANVIAR O BESCANVIAR**

Exercici: Relacions personals recíproques i no recíproques

IDEA 2. TE'L PAGO JO

Exercici: Deixar i manllevar

Exercici: Intercanvi monetari

Pla de diàleg: Dinners

Exercici: Els diners ho són tot?

IDEA 3. REVENJA

Pla de diàleg: Tornar-s'hi (estar en paus)

Exercici: Què faries si...

IDEA 4. SI ALGÚ FA UNA MALA PASSADA

Exercici: La venjança en el cinema

Episodi 8: El joc de la cita**IDEA 5. QUEDAR**

Exercici: El joc de la cita

IDEA 6. CONVIDAR

Exercici: Regal o pagament?

Pla de diàleg: Què són els regals?

IDEA 7. DONAR AFECTE

Exercici: Donar afecte

IDEA 8. TRACTAR BÉ ELS ALTRES

Pla de diàleg: Persones

IDEA 9. PAGAR AMB LA MATEIXA MONEDA

Exercici: Reciprocitat

CAPÍTOL TRES**Episodi 9: Sopar a casa dels Miró****IDEA 1. COMPARTIR FEINES**

Exercici: Cooperació familiar

IDEA 2. MANERES

Pla de diàleg: Bones maneres

Exercici: Les maneres són convencionals?

IDEA 3. FER TORNOS

Exercici: Demanar la paraula

Exercici: Esperant el torn

IDEA 4. EL GUST

Exercici: A quin tipus de gust ens referim?

Episodi 10: Regles o criteris**IDEA 5. CRITERIS**

Exercici: Criteris

IDEA 6. SOBRE CRITERIS

Exercici: Pensar criteris

Exercici: Jutjar amb quins criteris?

Exercici: Criteris com a estàndards de comparació

Exercici: Utilitzar criteris

IDEA 7. REGLES I CRITERIS

Exercici: Regles

IDEA 8. COSES IMPORTANTS, COSES DE VALOR

Exercici: Triar els valors. Preferències

Pla de diàleg: Qüestions de valor

Exercici: Vers els valors

Pla de diàleg: Fets i valors

Episodi 11: Quantitat i qualitat**IDEA 9. QUANTITAT *VERSUS* QUALITAT**

Exercici: Qüestions de qualitat i qüestions de quantitat

IDEA 10. L'ÚS DELS CRITERIS

Exercici: Consideracions i criteris

Exercici: Criteris, regles i gust

Pla de diàleg: L'ús de criteris en els judicis

IDEA 11. CONDICIONALS DE VALOR

Exercici: Criteris per als condicionals de valor

CAPÍTOL QUATRE

Episodi 12: Han de barallar-se, en Toni i en Santi?**IDEA 1. HAN DE BARALLAR-SE, EN TONI I EN SANTI?**

Pla de diàleg: Barallar-se

IDEA 2. VIOLÈNCIA

Pla de diàleg: La violència

Pla de diàleg: Hem de lluitar?

Exercici: La no-violència

Pla de diàleg: Què és una víctima?

IDEA 3. INCONSISTÈNCIA

Pla de diàleg: Raonar de manera consistent

Exercici: Accions inapropiades, inconsistents i absurditats

IDEA 4. AIXÒ ÉS MENTIDA

Exercici: Mentir

IDEA 5. DIU QUE ET DESMUNTARÀ

Pla de diàleg: Tenir ràbia i barallar-se

IDEA 6. HI HAURÀ BARALLA O NO HI HAURÀ BARALLA

Text: Cita a Samarra

Exercici: Fatalisme

Episodi 13: El que hagi de ser, serà?

IDEA 7. DETERMINISME O EL QUE HAGI DE SER, SERÀ

Exercici: Determinisme

IDEA 8. EL FUTUR NO ESTÀ PAS DECIDIT

Exercici: Llibertat

Pla de diàleg: Lliure albir

IDEA 9. LLIBERTAT

Pla de diàleg: Què significa la paraula «llibertat»?

Exercici: Significats de la paraula «llibertat»

IDEA 10. DISTINTES POSICIONS

Exercici. Jo, què en penso?

CAPÍTOL CINC

Episodi 14: Els tres caps del gegant

IDEA 1. COM SABEM QUAN HEM DE DIR LA VERITAT?

Exercici: Tota la veritat i només la veritat

Exercici: Què podem suposar que és veritat?

Exercici: Com podem saber què és veritat i què no?

IDEA 2. NO HO SÉ

Exercici: Veritat i circumstàncies

IDEA 3. VERTADER I FALS ESTAN RELACIONATS AMB BO I DOLENT?

Exercici: Bo segons les normes i bo segons el judici

Exercici: Decidir el que és bo i el que és dolent en contextos institucionals

IDEA 4. BÉ I MAL, VERTADER I FALS ESTAN RELACIONATS

Pla de diàleg: Quina diferència moral hi ha entre dir la veritat i no dir-la?

IDEA 5. PREGUNTES I RESPOSTES

Exercici: A quines preguntes responen aquests enunciats?

Exercici: Totes les preguntes tenen resposta?

Exercici: Donar respostes vertaderes

IDEA 6. PREGUNTES COMPLICADES

Exercici: Preguntes filosòfiques

IDEA 7. EL GEGANT DE TRES CAPS

Exercici: Els tres caps del gegant

Pla de diàleg: Veritat, intenció i conseqüències

IDEA 8. LA HISTÒRIA DEL PARE DE L'ARIS

Exercici: Els tres caps del gegant com a criteris ètics

IDEA 9. INTENCIÓ PERJUDICIAL

Pla de diàleg: Conèixer les intencions de la gent

Pla de diàleg: Què passa quan tenim la intenció de fer alguna cosa?

Pla de diàleg: Intencions malèvols i benèvols

Pla de diàleg: Intencions malèvols

IDEA 10. CONSEQÜÈNCIES PERJUDICIALS

Exercici: Veritat o conseqüències

Pla de diàleg: Conseqüències benèfiques i perjudicials

CAPÍTOL SIS

Episodi 15: L'Elisa va a comprar**IDEA 1. LES DISCUSSIONS**

Exercici: Desacords entre adults i joves

IDEA 2. UN VESTIT QUE ESTÀ BÉ

Exercici: Significats d'«incorrecte» i «correcte»

Exercici: Distingir entre «bé» i «un bé»

IDEA 3. ESTÀ BÉ ALLÒ QUE TOTHOM PENSA QUE ESTÀ BÉ?

Exercici: Està bé allò que tothom pensa que està bé?

IDEA 4. AQUEST ÉS *GUAI*

Exercici: Preferències i comportament

Exercici: Comparacions i preferències

IDEA 5. JO NO SÓC COM NINGÚ MÉS

Pla de diàleg: En què consisteix ser un individu?

Exercici: Està bé tot el que ens ajuda a realitzar la pròpia individualitat?

IDEA 6. NO SÓC COM ELS ALTRES

Pla de diàleg: Descobrir la pròpia identitat

IDEA 7. PER A MI: ELISA

Exercici: Qui sóc jo?

Qüestionari Proust

Episodi 16: El partit de futbol**IDEA 8. EL FUTBOL ÉS COSA D'HOMES**

Exercici: Igualtat d'oportunitats

IDEA 9. AIXÒ NO HO POTS FER

Pla de diàleg: Justícia

Exercici: Què és just?

IDEA 10. LES REGLES SÓN LES REGLES

Exercici: Què són les regles?

Exercici: Regles

Pla de diàleg: Tenen excepcions, les regles?

IDEA 11. VA CONTRA EL REGLAMENT

Exercici: Regles i equitat

IDEA 12. AQUEST JOC ÉS NOSTRE

Exercici: Dret de propietat

IDEA 13. PER QUÈ T'HI FIQUES?

Pla de diàleg: Quan tenim l'obligació de protestar?

IDEA 14. NO SEMBLA JUST QUE...

Exercici: Just o correcte?

Exercici: Correcte i just

Episodi 17: L'Aris no sap què fer**IDEA 15. EL QUE ÉS JUST ESTÀ BÉ I EL QUE ESTÀ BÉ ÉS JUST?**

Pla de diàleg: El que és just i el que està bé són sempre consistents?

Exercici: Prendre decisions ètiques

IDEA 16. L'ELISA NO HA DIT RES

Exercici: Viure amb altres i viure amb nosaltres mateixos

CAPÍTOL SET**Episodi 18: El pare de l'Elisa es queda sense feina****IDEA 1. RELACIÓ PARE-FILLA**

Pla de diàleg: Millorar la comunicació intergeneracional

Exercici: Comunicació entre generacions

IDEA 2. NO RECORDO CAP TARDOR TAN BONICA

Text: La bellesa és indefinible

Exercici: Què és art?

Exercici: Quadres sobre la tardor

Exercici: Poemes sobre la tardor

IDEA 3. PERFECTE

Pla de diàleg: Saber què està malament des d'un punt de vista estètic

Pla de diàleg: Perfecte

IDEA 4. TOTES LES PARTS ENCAIXEN

Pla de diàleg: Parts i conjunts

IDEA 5. QUAN LES COSES ENCAIXEN PERFECTAMENT

Pla de diàleg: Es pot aplicar la noció de perfecció a la vida d'una persona?

IDEA 6. A TU ET SEMBLA QUE ESTÀ BÉ

Pla de diàleg: Estar bé

IDEA 7. NOMÉS UN DIARI QUE HA FET FALLIDA

Pla de diàleg: Les conseqüències de quedar-se sense feina

IDEA 8. ESTAR A L'ATUR

Exercici: Sobre l'atur

IDEA 9. LA MORT DEL PARE

Exercici: Poema sobre la mort

CAPÍTOL VUIT**Episodi 19: La Suki consola l'Elisa****IDEA 1. SENTIA UN DOLOR PROFUND QUE NO PODIA MITIGAR DE CAP MANERA**

Exercici: Com els coneixem, els sentiments dels altres?

IDEA 2. EM SENTIA COM ET SENTIS TU ARA

Exercici: Consolar

IDEA 3. NO ES MEREIXIA MORIR

Exercici: Merèixer i merèixer morir

IDEA 4. ÉS NATURAL L'ACABAMENT?

Exercici: És natural l'acabament?

IDEA 5. ES PODEN COMPARAR LES PÈRDUES?

Exercici: Es poden comparar les pèrdues?

Exercici: Entendre les pèrdues de manera analògica

IDEA 6. COSES IMPORTANTS

Pla de diàleg: Importar

Exercici: Sinònim de «coses que importen»

IDEA 7. TENIR AMBICIONS

Pla de diàleg: Tenir ambicions

IDEA 8. NO EM PENSAVA TENIR TANTS AMICS

Pla de diàleg: Amistat

Pla de diàleg: Sobre l'amistat

CAPÍTOL NOU**Episodi 20: Atraquen en Miquel****IDEA 1. EN MIQUEL AJUDAVA A LA BOTIGA**

Pla de diàleg: Tu, com ajudes?

IDEA 2. DÓNA'M ELS DINERS. ROBAR

Exercici: Robar

Exercici: Per què és dolent robar?

Pla de diàleg: Robar

Episodi 21: Bo per a un, bo per a tots?**IDEA 3. BO PER A ELL EN AQUELL MOMENT**

Pla de diàleg: Què passaria si tothom fes això?

Pla de diàleg: Universalitzar enfront de considerar les conseqüències de les accions individuals

IDEA 4. BONA PER A ELL

Pla de diàleg: Pot ser que fer una mateixa cosa sigui correcte per a una persona i incorrecte per a una altra?

IDEA 5. BO O DOLENT INDEPENDENTMENT DEL FRACÀS

Pla de diàleg: És l'èxit el criteri del que està bé i el fracàs el criteri del que està malament?

IDEA 6 LA PREGUNTA DE L'ARIS

Exercici: És possible que una cosa «es trobi bona perquè és correcte»?

IDEA 7. DOLENT ÉS ALLÒ QUE FRACASSA

Exercici: Hi ha alguna alternativa al relativisme?

IDEA 8. DOLENT ÉS ALLÒ QUE PERJUDICA

Exercici: El principi d'en Marc

IDEA 9. BO O DOLENT HA D'ENCAIXAR AMB LA MANERA COM VOLEM VIURE

Pla de diàleg: El criteri d'adequació

IDEA 10. HAN DE FUNCIONAR LES IDEES PER SER VERTADERES?

Pla de diàleg: El funcionament de les idees

Episodi 22: Què et sembla que farà, el jutge?**IDEA 11. L'ÚS DE LA Lògica EN TEMES DE DRET**

Exercici: L'ús de la lògica formal en ètica

IDEA 12. ROBAR ÉS UN DELICTE

Exercici: L'ús del raonament en la recerca ètica

IDEA 13. LA SEVA VERSIÓ

Exercici: Comprensió del concepte «delinqüència»

Exercici d'ampliació i d'aplicació

Episodi 23: L'Elisa està temptada d'acceptar un passeig en cotxe**IDEA 14. RELACIONS FAMILIARS**

Exercici: Retrets que fan les persones grans als adolescents

IDEA 15. EM SENTIA ATRAPADA

Exercici: Exemplificar

Exercici: Sinònims i antònims

IDEA 16. PENSAMENTS I SENTIMENTS EN CONFLICTE

Exercici: Sentiments en conflicte

Exercici: Pensaments en conflicte

IDEA 17. ESTIC APRENENT COSES DE LA VIDA

Exercici: Organitzar els sentiments i la conducta

Episodi 24: L'assaig**IDEA 18. M'HE DE PREPARAR**

Pla de diàleg: Pràctica, preparació i actuació

IDEA 19. PREPARAR-SE, ESTAR A PUNT

Exercici: Practicar i estar a punt

IDEA 20. APRENDRE COSES QUE NO SEMBLEN SIGNIFICATIVES

Exercici: Hàbits

IDEA 21. T'AGRADA EN GABI?

Pla de diàleg: amistat i enamorament

Activitat: Diferenciar l'enamorament de l'amistat

CAPÍTOL DEU**Episodi 25: La cadena i el cable****IDEA 1. INSULTAR**

Exercici: Buscar alternatives als insults

Pla de diàleg: Fer coses sense pensar

IDEA 2. TRAVESSAR EL CAMP DE FUTBOL MENTRE ENTRENAVEN

Exercici: Fer el que és correcte en el moment correcte

IDEA 3. NO TENIR BONES NOTES

Exercici: Classificar els criteris de l'escola per avaluar

IDEA 4. SÓC INFERIOR, JO?

Exercici: Superioritat, inferioritat i igualtat

IDEA 5. LA CADENA I EL CABLE

Exercici: Persones com cadenes i cables

IDEA 6. FAN COM SI JO NO EXISTÍS

Exercici: Ser tractat com una persona

IDEA 7. SE SUPOSA QUE ELLS M'ESTIMEN!

Exercici: Identificar pressupòsits

CAPÍTOL ONZE**Episodi 26: La prova del tutor**

IDEA 1. SESSIONS DE CRÍTICA

Pla de diàleg: Discutir el discutir

Exercici: Avaluació dels diàlegs

IDEA 2. QUÈ ÉS PENSAR?

Pla de diàleg: Pensar i tenir pensaments

IDEA 3. QUÈ VOL DIR PENSAR PER UN MATEIX?

Exercici: Els joves haurien de pensar pel seu compte sobre temes d'ètica?

IDEA 4. DIFERÈNCIES ENTRE PENSAR I PENSAR PER UN MATEIX

Exercici: Trets de pensar i pensar per un mateix

Exercici: Pensar i pensar per un mateix

IDEA 5. ESTILS DE PENSAMENT

Exercici: Estils de pensar

Episodi 27: La senyora Terry troba feina

IDEA 6. LA PRIMAVERA

Exercici: Quadres de la primavera

IDEA 7. HE TROBAT FEINA

Exercici: Assumpcions sobre les feines

Exercici: Què és un treball?

IDEA 8. VAM RIURE

Exercici: Sobre riure

IDEA 9. COM EM PODRIES FER FER EL QUE JA VULL FER?

Activitat: Ser lliure

EXERCICIS FINALS

ÍNDEX TEMÀTIC

Aquest índex agrupa exercicis i plans de diàleg temàticament similars o complementaris. Les entrades consignades i les referències indirectes donen una visió global del material ofert en aquest manual. L'índex, però, no està fet amb pretensions d'exhaustivitat, sinó més aviat per ajudar a ampliar les perspectives de l'usuari i per facilitar-li l'accés a materials diversos —però relacionats— sobre un mateix tema.

Cada exercici és citat amb una xifra que consta de dos números separats per un punt: el primer número indica el capítol del manual; i el segon, l'exercici o pla de diàleg d'aquell capítol.

Acabament: **Capítol 8. Pla de diàleg/Exercici 4 (8.4)**

Accidentalment: 1.54

Aclariment conceptual: 1.34

Accions inapropiades: 4.7

Actuar irreflexivament: 1.53

Adults i joves

Desacords entre: 6.1; 9.18

Afecte: 2.12

Agradar: 1.1

Ajudar: 9.1

Ambicions: 8.9

Ambient aula: 0.2; 0.6

Amistat: 8.10; 8.11

Amistat i enamorament: 9.28; 9.29

Anàlisi de la consistència ètica: 1.49; 1.50

Analogies en ètica: 1.7

Animals

Com han de ser tractats: 1.32

Drets dels animals: 1.14; 1.33

Diferència amb humans: 1.20; 1.21

Maltractar: 1.17

Matar: 1.15

Menjar: 1.16

Anticipar conseqüències: 1.42

Art: 7.4

Assumpcions sobre les feines: 11.9

Atur: 7.12; 7.13

Avaluar: 10.4

Avaluació dels diàlegs: 11.2

Barallar-se: 4.1; 4.9

Bé: 1.46; 6.3; 6.4; 6.23

Criteris de bé i malament: 9.8

Bo: 5.5; 5.6

Bo i correcte: 9.9

Bones maneres: 3.2

Buscar a Internet: 1.36

Classificar: 0.23; 1.13; 1.50; 4.7; 4.12; 6.22; 7.2; 7.4; 9.11; 10.7; 11.6

Classificar criteris: 10.4

«Cant espiritual», de Joan Maragall: 7.14

Circumstàncies: 1.47

Com volem viure: 1.43

Compromís

Promesa: 1.58; 1.59; 1.60

Comunicació entre generacions: 7.1; 7.2
Comunitat de recerca
 Trets: 0.20; 0.21
Condicional: 2.7; 3.21
Confiar: 5.12
Conflicte
 De sentiments: 9.22
 De pensaments: 9.23
Conseqüències: 1.42; 5.13; 5.19; 5.20; 7.12; 9.6
Consistència: 1.48
 Consistència ètica: 1.49; 1.50
Consolar: 8.2
Convenció: 3.3
Convidar: 2.10
Cooperació: 3.1
Correcte: 10.3
 Correcte i bo: 9.9
 Correcte i incorrecte: 6.2; 9.7
 Correcte i just: 6.21; 6.22
Corresponsabilitat: 0.2
Coses que importen: 8.7; 8.8
Crear condicions: 0.2
Criteris: 3.7; 3.8; 3.9; 3.10; 3.11
 Criteri d'adequació: 9.12
 Criteris de bé i malament: 9.8
 Criteris de l'escola per avaluar: 10.4
 Criteris de qualitat i quantitat: 3.17
 Criteris ètics: 5.14
 Criteris i consideracions: 3.18
 Criteris i judicis: 3.20
 Criteris, regles i gust: 3.19
Decisió: 1.31
 Decisions ètiques: 6.24
Declaració dels drets dels infants: 1.37
Declarar. Aclariment conceptual: 1.34
Deixar i manllevar: 2.2
Delinqüència: 9.16
 Prevenició de delinqüència: 9.17
Demanar la paraula: 3.4
Desconsideració i irreflexió: 1.52
Descripció
 La meua finestra: 0.5
Determinisme: 4.12
Deures, drets i obligacions: 1.11; 1.12; 1.13
Diàleg constructiu: 0.24
Dialogar: 11.1
 Avaluació dels diàlegs: 11.2
Diferències
 Diferències de grau i de tipus: 1.19
 Diferències i similituds: 0.13
Diners: 2.4
 Els diners ho són tot?: 2.5
Dir i pensar: 1.40; 1.41
Dolor: 0.11
Donar afecte: 2.12
Donar raons: 1.3; 1.4; 1.10; 1.17; 1.48; 2.1; 2.12; 3.1; 3.2; 3.3; 3.5; 3.11; 3.17;
4.7; 4.9; 4.14; 5.3; 5.12; 6.2; 6.6; 6.8; 6.12; 6.18; 6.25; 9.3; 10.6

Dret: 1.9
 A què tenim dret?: 1.36
 Tenir dret: 1.10; 1.35
Dret de propietat: 6.19
Drets dels animals: 1.14; 1.18
 Tenen drets els animals?: 1.33
Drets dels infants: 1.37
Drets humans: 1.8
Drets, privilegis i obligacions: 1.12; 1.13
Empatia: 1.4; 1.6
Equitat: 6.18
Esbrinar: 1.18
Estar bé: 7.11
Estar malament: 1.44
Estètica: 7.7
Estils de pensar: 11.7
Ètica i lògica formal: 9.14
Exemplificar: 3.5; 5.12; 6.2; 6.6; 9.19; 9.20
Expressament: 1.54
Expressió de dolor: 0.12
Fal·làcies a la persona: 1.51
Fatalisme: 4.11
Feina: 11.9; 11.10
 Quedar-se sense feina: 7.12; 7.13
Fer i pensar: 1.41; 1.48
Fer el que és correcte: 10.3
Fer tornos: 3.5
Fets i valors: 3.14
Finestres
 Quadres: 0.4
Fins i mitjans: 1.26
 Els fins poden justificar els mitjans?: 1.27
Fracàs: 9.8
Guerra
 La guerra vista pels pintors: 1.38
Gust: 3.6
Hàbits: 9.26
Humans i animals: 1.20; 1.21
Idees: 9.13
Identitat: 6.9
Identificar pressupòsits: 10.8
Igual i diferent: 0.18
 Relacions iguals i diferents: 0.14
Imaginació: 0.10; 1.43
«Imagine», de John Lennon: 1.39
Importar: 8.7; 8.8
Inconsistència: 1.28
 Trobar inconsistències: 1.29
Incomplir una promesa: 1.58
Individu: 6.7; 6.8
Insults
 Buscar alternatives als insults: 10.1
Intenció: 1.58; 5.15; 5.16; 5.17; 5.18
Intercanvi monetari: 2.3
Intergeneració: 7.1; 7.2
Irreflexió i desconsideració: 1.52
Jo. Qui sóc jo?: 6.10
Joc de la cita: 2.9

Just: 6.14; 6.21; 6.22; 6.23
Justícia: 6.13
Judicis
 Defensar judicis amb raons: 1.22
Llibertat: 4.13; 4.14; 4.15; 4.16
Lògica formal i ètica: 9.15
Lluitar: 4.3
Mal fet: 1.44
Malament: 1.45
 Malament des del punt de vista estètic: 7.7
Maltractar animals: 1.17
Matar animals: 1.15
Menjar animals: 1.16
Mentir: 4.8
Merèixer: 8.3
 Merèixer morir: 8.3
Mitjans i fins: 1.25; 1.26
 Els fins poden justificar els mitjans?: 1.27
Morir: 0.7
 Merèixer morir: 8.3
 Entendre les pèrdues de manera analògica: 8.6
 Es poden comparar les pèrdues?: 8.5
Mort: 0.15; 0.16
 És natural l'acabament?: 8.4
 Mort d'un familiar: 0.8
 Poema sobre la mort: 7.14
Música
 Per començar: 0.3
 Sobre la primavera: 11.8
 Sobre la tardor: 7.6
Natural: 8.4
No-violència: 4.4
Observació. Pintura
 Sobre finestres: 0.4
 Sobre la guerra: 1.38
 Sobre la primavera: 11.8
 Sobre la tardor: 7.5
 Sobre salons: 0.1
Pares i fills: 7.1; 7.2
Parlar: 1.30; 3.4
 Parlar, discutir, conversar: 0.23
Parts i conjunts: 7.9
Penediment: 1.57
Pensaments en conflicte: 9.22
Pensar
 Estils de pensar: 11.7
 Fer coses sense pensar: 10.2
 Pel teu compte: 0.22; 11.4
 Pensar i fer: 1.41; 1.48
 Pensar i tenir pensaments: 11.3
 Per un mateix/a: 11.5; 11.6
Perdre algú: 8.5; 8.6
Perfecte: 7.8
 Perfecció aplicada a una persona: 7.10
Persona: 1.51; 2.13
 Ser tractat com una persona: 10.7
 Persones com cadenes i persones com cables: 10.6
Personalitat: 6.11

Pintura

- Sobre finestres: 0.4
- Sobre la guerra: 1.38
- Sobre la primavera: 11.8
- Sobre la tardor: 7.5
- Sobre salons: 0.1

Poemes

- Sobre la mort: 7.14
- Sobre la tardor: 7.6

Posar música: 0.3

Posar-se al lloc de l'altre: 1.4; 1.6

Pràctica, preparació i actuació: 9.24

Practicar i estar a punt: 9.25

Preferir: 1.3

- Preferències: 3.13; 6.5; 6.6

Preguntes: 5.8; 5.9;

- Preguntes filosòfiques: 5.11

- Preguntes sobre els quadres: 0.1

Prendre decisions: 1.31

- Prendre decisions ètiques: 6.24

Pressupòsits: 10.8

Prevenició de delinqüència: 9.17

Primera, segona i tercera persona: 0.19

Principi ètic: 9.11

Promesa

- Incomplir una promesa: 1.58
- Les promeses que ens fem: 1.60
- Què és una promesa?: 1.59

Protestar: 6.20

Quadres

- Sobre finestres: 0.4
- Sobre la guerra: 1.38
- Sobre la primavera: 11.8
- Sobre la tardor: 7.5
- Sobre salons: 0.1

Qualitat i quantitat: 3.17

Què faries si...: 2.7

Qüestionari: 6.11

Ràbia: 4.9

Raó

- Defensar judicis amb raons: 1.22
- Quan una raó és una bona raó?: 1.23

Raonar

- Raonar amb consistència: 4.6
- Raonar analògicament: 1.7

Raonament

- Raonament hipotètic: 1.24
- Raonament i recerca ètica: 9.15

Recerca: 0.9; 1.18; 2.8

- Comunitat de recerca: 0.20; 0.21

Reciprocitat: 2.1; 2.14

- Deixar i manllevar: 2.2
- Intercanvi monetari: 2.3
- Intercanviar diners: 2.4

Regal: 2.10; 2.11

Regles: 3.12; 6.15; 6.16; 6.17

Relacionar: 0.16; 5.3

Relacions

Iguals i diferents: 0.14

Personals recíproques i no recíproques: 2.1

Relativisme: 9.10

Remordiment: 1.57

Representació teatral: 0.10

Respostes: 5.10

Retrets: 9.18

Revenja: 2.6; 2.7

Riure: 11.11

Robar: 9.2; 9.4

Robar és dolent?: 9.3

Sentiment: 1.56

Sentiment com a raó: 1.55

Sentiments dels altres: 8.1

Sentiments en conflicte: 9.21

Sentiments i conducta: 9.23

Ser lliure: 11.12

Si tothom ho fa: 9.5

Similituds i diferències: 0.13

Sinònims: 8.8

Sinònims i antònims: 9.20

Sol·licitud: 1.5

Superioritat, inferioritat i igualtat: 10.5

Suposar: 5.2

Tenir en compte les circumstàncies: 1.47

Text

Dürer: 7.3

Einstein: 1.8

Fromm: 1.5

Llegenda: 4.10

Terricabras: 1.14

Tornar-s'hi: 2.6

Tractar els animals: 1.32

Treball: 11.10

Assumpcions sobre les feines: 11.9

Triar: 1.2

Tu. Què fa que tu siguis tu?: 0.17

Universalitzar: 9.6

Valors: 3.13; 3.14; 3.15; 3.16

Valorar raons: 1.23

Venjança en el cinema: 2.8

Veritat: 5.1; 5.2; 5.3

Bé i mal, veritat i fals: 5.7

Donar respostes vertaderes: 5.10

Veritat i circumstàncies: 5.4

Veritat i conseqüències: 5.13; 5.19

Violència: 4.2

Lluitar: 4.3

No-violència: 4.4

Viure: 1.43; 6.25

INTRODUCCIÓ A L'EDICIÓ DE 2015

A càrrec d'Irene de Puig.

Un programa d'ètica

El **projecte Filosofia 3/18** té com a eix fonamentador el treball amb ètica tant pel que significa de tractament dels valors com pel vessant d'educació afectiva a l'hora d'emetre judicis.

D'una banda, planteja la necessitat d'una formació sòlida, estable, sobre uns pressupòsits mínims, tant procedimentals com actitudinals, i de l'altra, els canvis vertiginosos en el camp de la reflexió ètica, els condicionants socioeconòmics, els recursos de la ciència i la incorporació de la tecnologia a la vida quotidiana, el poder dels mitjans de comunicació, el fenomen immigratori, etc., ens han dut a preparar un material que ha de tenir una doble condició: en primer lloc, ha de fonamentar criteris i, per tant, ha de ser estable, i en segon lloc, ha de ser viu, en constant reformulació, que es vagi adaptant als nous canvis i als nous esdeveniments.

L'adaptació i adequació als nous programes i espais de l'ESO per una part i la facilitat de l'ús del DVD a les aules per l'altra, ens han portat a reformular el programa inicial de Filosofia 3/18 (*Lisa* i el manual que l'acompanyava: *Recerca ètica*).

D'aquesta nova formulació, n'ha nascut aquesta proposta:

- ***Elisa*, un relat que ajuda a tractar la fonamentació ètica.**
- **Manual que l'acompanya: *Ètica i convivència*.**
- **Fitxes de pel·lícules que permeten treballar alguns aspectes d'ètica aplicada.**

Pel que fa a ***Elisa***, és una relectura de *Lisa* (llibre escrit per Matthew Lipman l'any 1976) però en clau del segle XXI, més dinàmica, més breu i més adequada a les mentalitats i necessitats educatives actuals, però que conté tots aquells aspectes clau que eren els eixos de l'antic relat. Amb la reducció i readaptacióensem haver guanyat claredat, ritme i interès sense haver perdut els trets fonamentals del programa com a introducció a la reflexió ètica.

El manual conté bona part dels plans de diàleg i exercicis de l'original *Recerca ètica* de Matthew Lipman. Però s'hi ha incorporat exercicis d'altres manuals i algunes parts s'han enriquit amb propostes que ens han estat molt útils a les aules.

Pel que fa als aspectes d'ètica aplicada, fem un pas més i ens proposem d'explorar un mitjà nou, estretament emparentat amb la narrativa: **el cinema**. A l'hora de buscar noves eines per a una renovada adaptació d'*Elisa*, hem optat per la lectura de la imatge fílmica en coherència amb la proposta d'ampliar el currículum amb altres llenguatges com la pintura, la música i també el cinema.

Les pel·lícules escollides per completar el programa no tenen relació estricta amb l'argument d'*Elisa*, sinó amb la temàtica de fons. Justament és en aquesta varietat on radica la gràcia de la proposta: partir d'*Elisa* com a camí principal, però anar descobrint camins i dreceres que ens ofereix el cinema.

Les pel·lícules seleccionades il·lustren alguna temàtica o aspecte ètic plantejat per algun personatge o alguna situació narrativa:

PEL·LÍCULA	ELISA – ÈTICA I CONVIVÈNCIA
EL QUINTO PODER	CAPÍTOL 1, EPISODI 1
EL DILEMA	CAPÍTOL 1, EPISODI 4
MARGIN CALL	CAPÍTOL 2, EPISODI 7
PLASTIC PLANET	CAPÍTOL 3, EPISODI 9
GATTACA	CAPÍTOL 4, EPISODI 13
EL PRECIO DE LA VERDAD	CAPÍTOL 5, EPISODI 14
DE TAL PARE TAL FILL	CAPÍTOL 6, EPISODI 17
DOTZE HOMES SENSE PIETAT	CAPÍTOL 9, EPISODI 23
CHINE BLUE	CAPÍTOL 10, EPISODI 25
LA DECISIÓ D'ANNE	CAPÍTOL 11, EPISODI 27

Per aconseguir les guies d'aquestes pel·lícules, envieu un correu electrònic a grupiref@grupiref.org

Objectius de la proposta

Fonamentalment, pretenem ajudar els estudiants i els professors a treballar aspectes d'ètica de forma viva i atractiva, partint d'interessos reals i immediats dels alumnes i motivant-los prenent com a paradigmàtics uns models literaris. Models que són versemblants i que permeten així una certa identificació i empatia.

Per als estudiants

- Anar més enllà del seu món a través de la fantasia i de la presentació de mons diferents.

- Crear un cert lligam de reflexió entre la realitat i la ficció per fer-los capaços de trobar després, en la vida real, els components ètics de les situacions o esdeveniments que experimentem.
- Capacitar-los per a la seva pròpia i lliure tria en qüestions d'ètica, tot mostrant, però, que la reflexió és no sols necessària, sinó també imprescindible.
- Donar-los l'oportunitat de «practicar» l'ètica, no sols de parlar-ne. Incorporant el diàleg com a forma de treball bàsica ja estem suposant l'ús de certs valors: respecte, tolerància, solidaritat, responsabilitat, etc.

Per al professorat

- Facilitar una introducció simple però suficient a l'ètica. Al llarg del manual hi ha aquells temes més punyents i claus de tota reflexió moral, si bé estan ordenats seguint les vicissituds que planteja la novel·la.
- Donar eines, idees i recursos concrets per fer de les classes d'ètica una vertadera festa on habilitats, actituds i reflexió es donin la mà de manera harmònica.
- Aportar molts recursos, tant literaris com filmogràfics, per completar alguns aspectes que, en determinats moments, volen ser aprofundits.

Les habilitats en dansa

Recuperem el bagatge de les habilitats bàsiques, que són fonamentals per accedir a les més complexes, com establir criteris, classificar, prendre decisions o crear alternatives noves, respostes diferents a situacions comunes, etc., imprescindibles en una educació ètica.

Les relacions valoratives són complexes. Per això ens iniciem amb les habilitats més senzilles com: clarificació de termes i conceptes, comparacions, relacions entre iguals i dissemblants, relacions de la part i el tot, relacions qualitatives i quantitatives, relacions entre causes i efectes o entre efectes i alternatives, etc.

Observació, interpretació i avaluació per apreciar el que demana una situació: sensibilitat. Moltes vegades la conducta immoral vol dir insensibilitat. Cal ajudar els nois i noies a:

- Tenir en compte tots els factors.
- Adquirir el sentit de la proporció: de les coses quantitatives a les qualitatives.
- Implicar-se personalment en cada situació.

Una educació moral posa en dansa una colla d'habilitats intel·lectuals. Les agruparem en tres grans blocs:

1. Lectura de la realitat

- Detectar el caràcter moral de les situacions.
- Percebre els interessos de la comunitat.
- Valorar el propi rol dins les situacions morals.
- Adonar-se dels propis interessos i dels dels altres.
- Conèixer el dany que causen les nostres accions.

2. Ús de la imaginació

- Valorar la relació part-tot.
- Tenir en compte tots els factors.
- Sospesar les conseqüències de les pròpies accions.

3. Aprendre a fer judicis morals

- Conèixer la natura dels criteris.
- Descobrir els pressupòsits.
- Raonar.
- Donar bones raons.

1. Lectura de la realitat

Un dels problemes que comporta fer-se gran és que s'ha d'aprendre a sortir del petit món particular i acceptar que s'és actor en un món on hi ha moltes més persones.

Això vol dir ajudar l'adolescent a valorar el context, a establir hipòtesis sobre les situacions, a interpretar determinats senyals i símptomes, perquè només si s'ha situat, tindrà opció de respondre amb sentit.

Si els infants copsen el significat d'una situació, sabran més bé què han de fer. Per saber què es pot fer i en quin moment cal tenir en compte:

- a. Entendre la situació.
- b. Saber com respondran els altres a la nostra intervenció.
- c. Establir prioritats o establir seqüències de la nostra conducta en consonància amb la situació.

Per això, aprendre a llegir la realitat és tan important per a l'educació moral. Moltes vegades qualifiquem d'irresponsabilitat la simple manca de sentit.

El jove d'avui ha de ser capaç de prendre en consideració un gran nombre d'aspectes subtils i complexos de les situacions: aspectes metafísics, estètics, epistemològics i també morals.

«Un objectiu és ajudar a saber llegir les situacions amb tota cura perquè siguin conscients de les similituds i les diferències rellevants.»
(M. Lipman. *Filosofia a l'escola*, p. 257.)

2. Ús de la imaginació

El raonament moral no es limita al raonament lògic. Hi ha altres elements com ara:

- Anticipar conseqüències.
- Buscar alternatives.
- Planificar la conducta.
- Passar de l'és al com podria ser.

Els exercicis d'imaginació moral comprenen tres varietats:

- Relacions mitjans-finalitat.
- Relacions part-tot.
- Relacions causa-efecte.

Per exemple, es pot encoratjar a pensar una finalitat imaginària i buscar els mitjans per dur-la a terme. A la pàgina 225 de *Filosofia a l'escola* s'explica que els desitjos són finalitats que requereixen mitjans.

És absolutament necessari tenir idea del conjunt. La tasca d'anàlisi (separació) i de síntesi (inclusió) és imprescindible per poder tenir panoràmiques i no sols visions fragmentàries, que porten a decisions laterals.

«Una de les millors maneres d'estimular la imaginació moral d'un infant és col·locar-lo en situacions que requereixin una conducta innovadora, encara que aquestes situacions no siguin específicament morals. Les situacions "tipus descoberta" a les classes de ciències tenen aquest caràcter.» (M. Lipman. *Filosofia a l'escola*, p. 227.)

Aquest exercici és fonamental per poder llegir i comprendre el context. Si aïllo un acte per analitzar-lo, fujo de la realitat.

3. Aprendre a fer judicis morals

En aquesta etapa la formació del judici s'ha de limitar al bon ús de la capacitat crítica, que sovint es desvia cap a l'interès propi i els desitjos no deixen veure les conseqüències de les nostres accions. Cal, doncs, desenvolupar les tècniques necessàries per elaborar judicis morals i posar molta atenció en els procediments.

El judici moral és un procés cognitiu que, en una situació moral, tracta les raons de les distintes opcions del conflicte i, davant del dilema, en declara unes de més adequades que les altres.

El judici moral aporta raons per resoldre un conflicte existent entre dues normes.

El judici moral és una RAÓ NECESSÀRIA però no SUFICIENT, perquè n'hi ha d'altres: emocions, motius, etc. Per què, doncs, hem de perdre el temps amb el raonament moral? Per, almenys, dues raons:

1. El judici moral és el factor de més influència en la conducta moral.
2. La voluntat, factor imprescindible de la conducta moral, actua quan està informada per la maduresa dels judicis morals.

- Aplicació de la lògica formal i informal en els arguments de caràcter ètic:
 - El raonament analògic i el condicional.
 - Consistència i inconsistència argumentativa.
 - Aplicació de distintes relacions lògiques.
 - Distinció entre judicis i criteris.
 - Pressupòsits.
 - Anàlisi de la informació. Distinció entre fets polítics, morals o altres.
 - Contextualització dels fets i accions.
 - Conceptualització i clarificació de termes ètics.
 - Estudi de conflictes ètics a través de lectures, films, etc.

Orquestrant actituds

Tota la tasca anterior d'anàlisi de certs aspectes de l'ètica i el treball clar i concret sobre certes habilitats no duen enlloc si no som capaços, en ètica, de crear i potenciar actituds com les que hem predicat i d'eradicar aquelles que són insolidàries, egoistes.

Les actituds són les formes que tenim de respondre als nostres sistemes de valors, és a dir, són el resultat de la influència que tenen els valors sobre nosaltres. És per això que la reflexió sobre valors no pot ser una tasca asèptica, que cal unir vertaderament la reflexió i la pràctica dels valors. Sense aquest lligam, mai no tractarem una educació ètica com cal.

I és que en les actituds d'una persona cal considerar-hi tres components, que estan interrelacionats:

- Component cognoscitiu, que es reflecteix en les creences.
- Component afectiu, que es reflecteix en les conviccions.
- Component de comportament, que es reflecteix en l'acció.

Si intervenim en les creences i conviccions, tard o d'hora l'acció es reestructura per tal de reduir la tensió. Les actituds generals es concreten en:

- El rigor en l'argumentació:
 - Conscienciació de la relació entre lògica i ètica.
 - La racionalitat com a única forma d'entesa.
- La tolerància i el respecte:
 - Cal que es mostrin a la pràctica. Al final del curs farem una referència al desenvolupament de la matèria des d'aquest punt de vista.
- L'autoreflexió i l'autocrítica:
 - Si bé de vegades no són verbalitzades, s'ha de procurar que siguin mostrades com a eines de creixement i superació personal.

- La col·laboració i la responsabilitat:
 - La dinàmica del diàleg imposa col·laboració i exigeix certa responsabilitat. Caldria integrar aquestes actituds com a positives.
- La resistència davant la injustícia social i les discriminacions:
 - Entre la visceralitat i l'oblit hi ha una mesura raonable, que és intentar buscar les solucions al nostre abast. La classe no ha de permetre diàlegs negatius i de lamentació, sinó promoure alternatives, idear i executar solucions.
- El compromís personal a favor dels aspectes que puguin millorar la condició humana:
 - És a partir de les petites decisions que hom traça la pròpia vida. Cal que l'estudiant dissenyi la mena de persona que vol ser i procuri ser conseqüent.

Es potencien de forma conjunta les disposicions bàsiques que animen tot el projecte Filosofia 3/18:

- Plantejar-se qüestions.
- Ser crític.
- Respectar els altres.
- Ser imaginatiu.
- Buscar alternatives.
- Ser inquisitiu.
- Tenir en compte les eines i fonts de recerca.
- Cooperar intel·lectualment.
- Autocorregir-se.
- Sentir la necessitat de trobar raons i explicacions.

Però de manera especial en el camp de l'ètica es potenciaran:

- El rigor en l'argumentació.
- La tolerància i el respecte.
- L'autoreflexió i l'autocrítica.
- La col·laboració i la responsabilitat.
- La resistència davant la injustícia social i les discriminacions.
- El compromís personal a favor dels aspectes que puguin millorar la condició humana.

Diàleg i educació en valors

L'educació ètica es planteja com a descoberta, com a recerca, en què interessa tant el procés com el final i, per tant, es destil·la una ètica en la qual volem consolidar les capacitats argumentatives, la crítica de les creences, la fermesa de les opinions i la invenció d'alternatives.

No es tracta d'un enfilall de lliçons sobre temes d'ètica. L'educació no és temàtica, però no els defuig. En un diàleg sobre si és lícit matar homes o no, ens interessen els arguments per poder analitzar els principis més que no pas els resultats d'una votació en una aula.

Segons Lipman, s'hauria de permetre als estudiants experimentar com és viure en un context de respecte mutu, de diàleg disciplinat, de recerca cooperativa i lliure d'arbitrarietat i manipulació.

L'educació en valors ha de ser duta a terme en un context cooperatiu i comunitari, allunyat de la disputa i l'individualisme dels debats.

Les classes d'educació en valors, a tots els nivells, s'haurien de plantejar com a dialògiques. Si els estudiants només escolten quins són els valors necessaris per a la convivència, pot ser que l'efecte acabi essent el contrari del desitjat. Un grup de diàleg, en canvi, genera reflexió i moltes de les normes o valors emergeixen si el conductor o facilitador sap fer les bones preguntes. D'aquesta manera les pautes de convivència no apareixen imposades per una autoritat aliena sinó que s'arrelen en una autoconvicció.

Tot i que molt sovint els estudiants gaudeixen parlant sobre qüestions de valors, els agrada donar les seves opinions i explicar experiències personals, no ens hem de quedar aquí. Les qüestions personals o confidències estan bé com a punt de partida de la recerca. Però aquest no és l'objectiu educatiu de la recerca en valors, ni la teràpia ni l'autoajuda, tot i que una bona sessió de filosofia pot tenir elements de totes dues, ja que es pot generar una atmosfera de cooperació intel·lectual i respecte mutu molt favorable.

Dialogar

Segons Matthew Lipman, pensar en una educació per a la democràcia comporta pensar en futurs ciutadans capaços d'identificar i voler actuar d'acord amb els valors necessaris per a la bona convivència i participació democràtica:

«Per dialogar, pregunteu primer; després... escolteu.» A. Machado

Un diàleg és un tipus de conversa entre dues o més persones. No en diem conversa simplement, perquè té algunes connotacions especials. Una conversa pot ser qualsevol acte comunicatiu entre dues persones que intercanvien informació. Però un diàleg exigeix una actitud especial.

En un sentit ampli, un diàleg és una conversa o un col·loqui entre dues o més persones en el qual s'intercanvien opinions o punts de vista amb l'objectiu de trobar una entesa, un consens. Es tracta d'arribar a algun acord.

Dialogar és més que parlar, que conversar, que xerrar, té un grau d'implicació i de voluntat més enllà de l'ús quotidià, es distingeix perquè comporta una forma comunicativa especial.

A diferència dels clàssics debats, el diàleg no implica adhesió dels altres, ni és competitiu ni es parteix de posicions marcadament diferents, i a diferència de les assemblees aquí no cal prendre decisions; les votacions o els acords sobre opinions i actituds no es quantifiquen, simplement s'expliciten i es reafirmen o es matisen, però no hi ha mòbils d'acció

immediata com en algunes experiències escolars —molt interessants d'altra banda— de caràcter assembleari.

La pregunta final no és: «Qui ha guanyat?»; sinó: «Què he après?».

L'autèntic diàleg no vol persuadir ni fer creure afirmacions sense provar-les. El fals diàleg, en canvi, argumenta menys i, com passa en les societats mediàtiques, en lloc de comunicar té l'objectiu de persuadir, com la publicitat.

D'aquesta unió de pensament i diàleg en l'argumentació, se'n desprèn que hi ha principis que són comuns, coneguts dins la teoria de la comunicació com a principis de cooperació (Paul H. Grice).

Trets d'un bon diàleg:

- Respectar a qui parla.
- Parlar en to adequat.
- No parlar tots alhora.
- Saber escoltar abans de respondre.
- Pensar en el que diuen els altres.
- Admetre les opinions dels altres.

«El diàleg és la condició mínima del civisme. Quan la conversa s'atura, ens hem de preparar per al pitjor i és quan comença el diàleg que podem respirar més fàcilment i començar a esperar novament.» (M. Lipman. *Philosophy goes to school*, p. 48.)

Actituds intel·lectuals i afectives

El diàleg estimula certes **actituds intel·lectuals** com l'afany de descoberta, d'exploració, l'actitud crítica, d'alerta, la flexibilitat mental, la recerca de la veritat, l'aproximació a l'objectivitat o la raonabilitat.

També provoca certes **actituds afectives**. Debatre un tema, qüestionar-se un aspecte o plantejar-se una qüestió en veu alta són formes d'interrelació, formes de comunicació civilitzada que provoquen alguna forma d'empatia en la qual s'exerceixen actituds de cura: de solidaritat, de participació, de consideració.

El diàleg, llavors, és el resultat d'un procés de cooperació i de treball conjunt per construir un significat comú entre els interlocutors.

El diàleg implica l'admissió de certs valors sense els quals no seria possible; és, per tant, un exercici de valors ètics i conviviais o, dit d'una altra manera, el diàleg és fonamentador de valors.

1. Reconèixer l'altre com a interlocutor. Per poder iniciar un diàleg, hem de reconèixer l'altre com a persona, com a INTER-LOCUTOR. Si no li atorguem el grau d'igual, no podem bescanviar en un mateix pla.

2. Exigeix un principi de llibertat, perquè el diàleg està renyit amb la pressió. Entenem per pressió aquella càrrega afectiva que pot frenar una intervenció. Quan un diàleg comença, no se sap cap on anirà, ens cal tenir les mans lliures per poder canviar de parer, per modificar els nostres plantejaments. Les persones molt pressionades o molt coaccionades per ideologies, que tenen rols molt marcats o que van carregades de prejudicis, aporten poc a l'hora d'intercanviar.

3. El diàleg suposa respecte a la pluralitat, és a dir, una decidida acceptació de les diferents opinions, creences i valors. Partim de la convicció que jo difícilment tinc «tota la raó», que potser els altres posseeixen també una part de raó. El reconeixement explícit d'una raó compartida i que es va constituint, solidifica un dels deures morals més potents: el respecte. Arribar a un acord racional amb l'altre és depassar la simple subjectivitat, és un dels aprenentatges essencials de la raó.

4. Exclou la violència i afavoreix l'entesa. El diàleg aplanar el camí cap a l'entesa. S'acaba quan hi ha força o intimidació, quan hi ha ordres, amenaces. El diàleg no és violent, la qual cosa no vol dir que no sigui aferrissat i apassionat, que no mostri posicions molt oposades, que no sigui extrem. Però mentre seguim parlant, l'entesa és possible. En el diàleg no hi ha ni vencedors ni vençuts, hi ha intercanvi, col·laboració, coincidència o divergència.

5. Fomenta la participació i la responsabilitat. Davant certes posicions apàtiques o poc participatives, dialogar és sempre una disposició activa. Ens preocupem i ocupem en un diàleg per defensar unes idees de les quals ens fem responsables. Prenem acords i decisions conjuntes que després hem de respectar. El diàleg és un joc on els interlocutors es comprometen i això implica responsabilitat.

6. Ajuda a fer-se autònom. El diàleg és l'instrument més valuós per aprendre a pensar per un mateix. El diàleg disciplinat ens permet (i especialment als nens i joves) expressar-nos i comprendre. Fer infants dialogants és una manera d'ajudar-los a desenvolupar habilitats necessàries.

Fer-los adonar del poder de l'intercanvi fructífer és dotar-los d'una **arma de defensa personal**.

La participació, segons Bohm, té dues dimensions fonamentals: compartir i contribuir. Ambdues estan estretament vinculades al treball en comú, a una idea consensuada, que es perllonga en una estratègia de «col·laboració», de treball conjunt. Diàleg és comunicació, «fer comú» la producció de significats. Sobre aquesta base és possible la cooperació, el fet de treballar junts: «co-operar significa literalment treballar junts i, perquè això passi, han de ser capaces d'anar més enllà de la simple transmissió de dades, d'una persona que actua com a autoritat a altres que actuen com a instruments passius d'aquesta autoritat i crear alguna cosa en comú».

Per aprofundir en el tema de com guiar un diàleg filosòfic, suggerim la lectura del capítol 7 de: Lipman, M. *Filosofia a l'escola*. Vic: Eumo Editorial, 1991.

SUGGERIMENTS PER UTILITZAR AQUEST MANUAL¹

Aquest manual es pot fer servir de moltes maneres, però l'experiència adquirida en aquest programa a les aules, ens ha mostrat que hi ha unes maneres d'abordar-lo que són més eficaces que altres.

Lectura i pissarra

Després de la lectura d'un episodi o capítol pots preguntar als alumnes què és el que els ha resultat més significatiu en lloc de preguntar-los sobre les *idees* que hi ha a la pàgina. Pregunta'ls què veuen en aquella pàgina que els interessi.

Un cop extrets alguns dels temes o idees principals del capítol, els escrivim a la pissarra, a la física o a la digital, amb la màxima fidelitat, posant al final de la intervenció el nom de la persona que l'ha feta. Tu també pots afegir a la llista de la pissarra qualsevol idea que creguis que la classe ha oblidat i que pot resultar interessant. Però recorda que busques les seves reaccions i no les teves. L'objectiu és treballar amb el que els estudiants mateixos troben interessant, més que no pas amb qüestions prefixades per tu. Procura no confondre el que et sembla interessant a tu amb allò del qual els nens tenen ganes de conversar.

Si proposen un gran nombre d'idees o temes, es poden ajuntar els que s'assemblin o que estiguin interrelacionats. Això pot ajudar a centrar i, fins i tot, a enriquir el diàleg posterior. D'entrada iniciarem la sessió amb una mena de conversa o intercanvi que anirà centrant els aspectes proposats per la novel·la.

Si veus que els costa intervenir —de vegades al començament estan a l'expectativa del que se'ls demana—, pots animar-los a comentar les aportacions a mesura que es van fent. Fes preguntes que facin referència sobretot a la trama, als personatges i a les relacions personals que mostra l'episodi, però no perdís de vista que l'objectiu no és l'anàlisi de la trama i dels personatges de la novel·la; es tracta només d'una estratègia per engegar un diàleg a partir dels fets concrets de la novel·la fins a les principals idees filosòfiques del capítol o episodi.

A mesura que vagin intervenint podeu parlar breument sobre cada qüestió quan es planteja, i reservar un diàleg més ampli per després, quan ja s'hagin presentat totes. Es pot provocar un breu diàleg a base de preguntes com ara: «Per què ho trobes interessant, això?», o «Què et sembla que

¹ Aquest apartat ha estat confeccionat a partir d'algunes indicacions que formen part de les introduccions de Matthew Lipman als següents manuals: *Recerca filosòfica* (que acompanya el llibre per a l'alumnat *La descoberta de l'Aristòtil Mas*), Vic: Eumo Editorial, 1987; i de *Buscant el sentit* (que acompanya el llibre per a l'alumnat *Pimi*), Vic: Eumo Editorial, 1990.

signifiquen aquestes paraules?», o «Què et sembla que vol dir l'Elisa en aquest cas?», o «Per què et sembla que va passar això?».

Si algú fa alguna intervenció fora de lloc, se li demana que busqui la relació amb el text, si no n'hi ha o és molt forçada, queda fora del llistat establert col·lectivament.

El diàleg argumentatiu

Procura que el grup no s'enganxi a qüestions concretes, simplement anecdòtiques i personals, procura que tendixin cap a les idees més generals de la novel·la. Quan, finalment, la conversa arribi a una de les idees bàsiques plantejades al manual, i estigui a punt d'esdevenir-se un diàleg, potser serà el moment adequat per introduir un dels exercicis o plans de diàleg previstos per a aquella idea. Aquests exercicis o plans de diàleg estan pensats per centrar-se sobre el tema, per aclarir els significats que es qüestionen i per evitar que la conversa s'extravii i s'extralimiti.

Abans d'anar a classe, prepara les idees i exercicis del capítol corresponent; així aniràs adquirint no només flexibilitat sinó també el sentit de l'oportunitat necessari per proposar cada exercici en el moment més adequat. Això no vol dir que hakis de dominar totes les idees previstes a cada capítol del manual. A més, com que no es poden pas fer tots els exercicis, tria els que reforcin les idees de les quals hàgiu parlat i que et semblin indicats per a la teva classe.

No oblidis que aquest és un programa referit a habilitats de pensament; això implica, entre altres coses:

- ajudar l'alumnat a generar idees noves,
- fer que l'alumnat esdevingui més crític,
- ajudar-lo a descobrir significats.

Has de tenir sempre a punt la pregunta «Per què?», i també les preguntes que es refereixen a distintes habilitats com ara:

«Podria ser d'una altra manera?», «Algú en té un bon exemple?», «Quines alternatives té?», «Què passaria si...?», «Com ho sabem?», «N'estem segurs?», «Això suposa que...?», «Quin seria el concepte que definiria aquesta actitud?», «En tens alguna experiència?», «Quina és la diferència?», etc.

El caràcter espontani —com de joc— del diàleg entre nois i noies fa que la participació sigui agradable i que valgui la pena per si mateixa. No és quelcom que es fa per donar satisfacció al mestre, ni per cap altra recompensa externa.

És molt útil de tenir prèviament preparats certs exercicis i plans de diàleg, fins i tot pot ser útil tenir-ne una còpia per a cada alumne. Però, si la conversa va en una altra direcció, el mestre ha de ser prou flexible —i ha de conèixer prou el repertori d'exercicis— per poder acompanyar el camí de la conversa amb algun altre exercici que sigui més apropiat. Normalment, aquesta flexibilitat només s'adquireix amb el pas del temps, l'experiència i un ús creatiu del manual d'instruccions.

Per què el diàleg filosòfic no és espontani?

El diàleg, perquè sigui reeixit, cal que ajudi a construir coneixement, per això molt sovint cal revisar les definicions sobre les quals es treballa, cal aprofitar o propiciar les opinions divergents: «Creieu que la Clara i el Carles diuen el mateix?», «Què hi ha en comú i què de diferent en les intervencions d'un i altre?».

Dirigir o facilitar un diàleg filosòfic no és pas fàcil, cal temps per adquirir la destresa de saber quan i com intervenir per estimular el pensament i la construcció de coneixement.

Aquest és el sentit del manual que teniu a les mans, una guia plena de recursos amb una colla d'exercicis que ajuden a desenvolupar aquesta habilitat.

Estan pensats expressament:

- a) per fomentar el diàleg;
- b) per manifestar els aspectes problemàtics de certes idees, conceptes o temes que s'han d'examinar;
- c) per posar al descobert interpretacions divergents;
- d) per proporcionar pràctica en l'ús de tècniques filosòfiques;
- e) per explorar les implicacions de cada aportació que es fa al diàleg i
- f) per considerar les implicacions que tenen els problemes proposats per la novel·la.

Només es pot aprendre a anar en bicicleta si es va en bicicleta. Semblantment, el manual d'*Elisa* pressuposa que només es pot aprendre a filosofar, a dominar habilitats de pensament, si se'n fa pràctica, i no pel fet que el mestre en parli. Els exercicis proporcionen els mitjans perquè els nens, nenes i joves en facin pràctica setmanalment i arribin a interioritzar tant la metodologia com que ja ho puguin fer habitualment.

Els exercicis no són fins en si mateixos. Hi són per ajudar, tant els mestres com els alumnes, a dominar certes habilitats. No s'hi hauria pas de recórrer a costa del diàleg entre alumnes, sinó que s'haurien d'utilitzar per ajudar l'alumnat a clarificar allò que ells i elles mateixes han decidit tractar després de llegir un fragment de la novel·la.

* * *

No creiem, en absolut, que aquests suggeriments siguin exclusius o exhaustius. Ben segur que, quan et familiaritzis amb el programa, seràs capaç de desenvolupar un estil i una manera de fer que seran la mar d'eficaços i que estaran directament connectats amb el teu estil habitual d'ensenyar.

I no s'ha d'oblidar mai que ensenyar és un art que requereix sensibilitat, discreció, judici, coordinació, organització i respecte envers els nois i noies. No hi ha cap recepta simple per ensenyar, igual com no n'hi ha cap per dirigir una orquestra, per entrenar un equip de futbol o per muntar una obra de teatre.

Per saber-ne més

Lipman, M. *Filosofia a l'escola*. Vic: Eumo Editorial, 1991 [especialment els apartats «Conduir una discussió filosòfica» (p. 145-177) i «Temes filosòfics en la recerca ètica dels nens» (p. 251 -272)].

* * *

SOBRE L'AVALUACIÓ

Entenem l'avaluació com a instrument d'anàlisi, de reflexió i d'investigació. Anàlisi vol dir conèixer particularment la situació educativa que tenim al davant. Reflexió vol dir elaborar judicis de valor sobre les persones, la tasca, el procés i el resultat i, finalment, investigació vol dir crear hipòtesis que expliquin els judicis, sempre en la línia de millorar les propostes i d'anar afinant la pràctica.

Per això, creiem que és imprescindible plantejar-se l'avaluació per diferents moments i amb diferents finalitats:

Una avaluació al final de la sessió, de cada episodi o capítol, de cada trimestre.

A) Es pot recórrer al llibre de referència de l'avaluació figuroanalògica: AA.VV. *Reavaluar, l'avaluació reflexiva a l'escola*. Vic: Eumo Editorial, 2003.

B) Al final d'una sessió es poden fer una colla de preguntes com ara:

- Què hem après en aquesta sessió (individualment i/o col·lectivament)?
- He canviat la meua opinió en algun aspecte?
- M'ha estat útil participar en el diàleg?
- Quin ha estat el tema (qüestió, argument, intervenció, etc.) que més m'ha interessat?
- A quines ocasions em pot ser útil aquest exercici dialèctic que he fet avui?
- Podríem anar encara més enllà o més profundament?
- Hi ha hagut algun aspecte positiu o negatiu en la sessió?
- Com podem resoldre l'aspecte negatiu?

C) Al final d'una sessió, d'un episodi o d'un capítol es pot usar la fórmula que hem instaurat a l'hora de fer una avaluació del treball amb pel·lícules:

Digues la teva opinió sobre la sessió d'avui, justificant la teva avaluació.

M'ha agradat, perquè.....
 M'ha fet por, perquè.....
 M'ha fet riure, perquè.....
 M'ha sorprès, perquè.....
 M'ha indignat, perquè.....
 M'ha fet somriure, perquè.....
 M'ha emocionat, perquè.....
 M'ha alegrat, perquè.....
 M'ha molestat, perquè.....
 M'ha inquietat, perquè.....
 M'ha distret, perquè.....
 M'ha avorrit, perquè.....
 M'ha sobtat, perquè.....
 M'ha il·lusionat, perquè.....
 M'ha informat, perquè.....
 Què m'ha explicat que no sabia?

D) Al final del trimestre es pot dedicar una sessió a fer una autoavaluació i una coavaluació a partir d'una proposta com ara la que suggerim:

Llegeix amb atenció totes les qüestions i dóna't una estoneta per pensar, és millor fer-ho a poc a poc. Després, marca amb una creu el que correspongui. A continuació posarem en comú com ens hem avaluat i, si cal, rectificarem. Entre tots i totes decidirem en quina nota numèrica ho convertim:

1. Ajudo a crear un bon clima per pensar i dialogar a les sessions de filosofia?

	Moltes vegades	De vegades	Quasi mai / Mai
--	----------------	------------	-----------------

Com ho saps o en què ho notes?

.....

2. Quin és el meu nivell de participació a les classes de filosofia (entenent que participar no vol dir *només* parlar, sinó estar atent/a, seguir els diàlegs, pensar en allò del qual s'està parlant, etc.)?

Baix	Mitjà	Alt
------	-------	-----

3. Intento participar d'una manera curiosa amb els altres?

Sempre	Moltes vegades	De vegades	Quasi mai / Mai
--------	----------------	------------	-----------------

4. Crec que he après a escoltar millor a companyes i companys?

Sí	No
----	----

5. Com ho saps o en què ho notes?

.....

6. Tinc en compte les idees dels companys/es quan penso en les meves?

Sempre	Em costa una mica	Mai
--------	-------------------	-----

Com ho saps o en què ho notes?

.....

7. Dono raons de les meves opinions? Justifico les meves opinions amb bones raons?

Sempre	Em costa una mica	Mai
--------	-------------------	-----

Com ho saps o en què ho notes?

.....

8. Demano bones raons als meus companys i companyes?

Sempre	Moltes vegades	De vegades	Quasi mai / Mai
--------	----------------	------------	-----------------

Com ho saps o en què ho notes?

.....

Per al trimestre vinent, em comprometo a millorar.....**Una avaluació com a qualificació numèrica**

És probable que aquest material el feu servir per a una assignatura que s'haurà de qualificar d'una manera tradicional. Per això suggerim:

Una avaluació formativa a partir de la confecció d'un dossier d'aprenentatge (en format físic o digital), que serà una mena de diari personal de classe en què es pot recollir:

- a) Reflexions sobre els diàlegs a classe.
- b) Les pissarres de preguntes.
- c) Incorporar fotografies filosòfiques.
- d) Avaluacions o crítica de pel·lícules vistes a l'aula o fora.
- e) Exercicis de classe.
- f) Retalls de notícies, anuncis, etc., que tinguin a veure amb els diàlegs de classe.
- g) Recursos que es van recollint en diversos llenguatges (musical, dansa, còmic...).
- h) Valoracions personals sobre alguns diàlegs, algun comentari.
- i) Preparació d'una intervenció oral sobre algun tema.
- j) ...

Una autoavaluació reflexiva del professorat

ASPECTES METODOLÒGICS

- Quan els alumnes responen, em miren a mi o es miren els uns als altres?
- Sembla que els alumnes s'escolten mútuament amb més atenció quan dialoguen?
- Participen la majoria dels alumnes?
- Dels alumnes que no parlaven, n'hi ha més que ja hi participen?
- Al final hi participen més i millor?
- Quan els alumnes parlen, es dirigeixen els uns als altres?
- Els alumnes, durant els diàlegs, es plantegen els uns als altres preguntes adequades? Per exemple: «Per què ho dius, això?»
- L'alumnat és més conscient del que implica el mètode de recerca?
- Hi ha, entre els alumnes, respecte per les idees dels altres?
- En les respostes que es donen els uns als altres, sembla que són més reflexius?
- Els alumnes són més considerats els uns amb els altres?

PAPER DEL PROFESSORAT

- Els alumnes em miren a mi per saber com han de procedir durant el diàleg?
- Hi ha hagut cap alumne que hagi dirigit ja alguna sessió? Si és així, com ho ha fet?
- Els alumnes em veuen com una persona a qui no solament li agrada investigar sinó que *necessita* investigar?
- Els alumnes han interioritzat aquest mètode fins al punt de ser capaços de mantenir entre ells diàlegs filosòfics vigorosos?
- Demano més sovint ajut als alumnes?
- Trobo que les idees dels alumnes provoquen que pensi coses que no havia pensat mai abans?

EL DIÀLEG FILOSÒFIC

- Sembla que els diàlegs han edificat alguna cosa?
- He encoratjat l'alumnat a raonar els seus punts de vista?
- He procurat que els alumnes edificuessin sobre les idees dels altres?
- Quan un alumne contestava, procurava perseguir una mica més la resposta amb una altra pregunta un xic més inquisitiva, o bé passava simplement a l'alumne següent?

- He valorat la qualitat dels arguments dels estudiants, atenent la seva pertinença, contextualització i consistència?
- He encoratjat l'alumnat a buscar formes alternatives de pensar i actuar?
- He procurat que els estudiants veiessin les implicacions del que deien?
- He procurat que veiessin les conseqüències de les seves opinions?
- He aconseguit que en lloc de dir «les coses són així» els estudiants diguin «a mi em sembla»?
- He explicitat els criteris que faig servir per emetre judicis i els he encoratjat a explicitar els que ells usen?
- He buscat una conclusió i solució unànime i/o definitiva?
- He potenciat els aspectes cognitius i els afectius?

PRÒLEG

Carta al pare absent

Els dietaris, en forma de diari personal o de correspondència, són gèneres literaris conreats pels escriptors d'ofici i també per moltes persones tant com a exercici purament literari com per a recordatori i fins com a tasca terapèutica.

Sovint aquests exercicis expliquen molt bé certes personalitats i conductes, ja que tenen un component autobiogràfic molt acusat, i els autors, siguin adults o adolescents, s'hi mostren amb obertura i sense reserves.

Aquest relat, en forma d'una llarga carta al pare, està en la línia de les edicions que els darrers anys ens han posat de moda les cartes o missatges als fills o a les futures generacions. L'Elisa se suma a aquest gènere perquè el to intimista i personal del gènere epistolar està en perfecta consonància amb les reflexions que s'hi amaguen, que essent comunes i públiques formalment, han de tenir lectures i dimensions diferents per a cada individu que la llegeixi.

(IdeP)

IDEA 1. EL SALÓ ESTAVA EN PENOMBRA (pàgina 9: línia 6)

L'autor del relat ens introdueix en l'ànim de la protagonista tot descrivint l'entorn físic en el qual es mou. És un interior i el que sent i com ho sent ens predisposen a entrar més enllà d'una estança, ens permeten de penetrar l'estat d'ànim d'un personatge que ens acompanyarà al llarg del relat.

La penombra, el silenci, els objectes de la cambra tenien «esperit d'aquarel·la». Hi havia una atmosfera de pau i serenitat.

0.1. EXERCICI: UN SALÓ ON ESCRIURE RECOLLIDAMENT

Proposem d'observar unes quantes obres pictòriques que tinguin com a tema un ambient interior: un saló, un estudi, que ens permeti apropar-nos sensiblement a l'ambient que descriu l'autor.

Suggerim algunes obres per observar, però segur que tant tu com a ensenyant com els mateixos alumnes poden trobar imatges que els acostin a aquest ambient.

- Jaume Queralt. *Estudi*, 1987.
- Nicolás de Staël. *L'estudi verd*, 1954.
- Pierre Bonnard. *El bol de llet*, entorn de 1919.
- Henri Matisse. *La lectora poc atenta*, 1919.
- Gabrielle Münter. *Esmorzar d'ocells*, 1934.
- Monet. *Racó d'estudi*, 1861.
- Kandinsky. *Interior*, 1909.

Per a cada quadre podem fer algunes preguntes:

ALGUNES PREGUNTES DE LES QUALS PODEM PARTIR	HABILITATS DE PENSAMENT
1. Què veus en aquest quadre? (Fes un exercici d'observació lenta.)	Observar, descriure
2. Què representa? Què et suggereix el que veus? (Es pot estirar intentant simbolitzar: destrucció, tristesa, desolació, mort, etc.)	Inferir, relacionar, imaginar
3. Què més hi podria haver encara que no ho vegem? (Ols, sons, temperatura, estats d'ànim, vida dels personatges, llocs, època...)	Imaginar, formular hipòtesis
4. Amb quins temes es podria relacionar el quadre? (Un tema social, una catàstrofe, una desgràcia, una guerra, etc.)	Tematitzar, analitzar, sintetitzar
5. Hi ha alguna cosa que et sorprengui en aquest quadre?	Qüestionar, problematitzar
6. Què ens diu aquest quadre sobre ...?	Inferir, tematitzar, relacionar
7. T'agradaria ser dins el quadre? Per què?	Empatia, imaginació
8. Has vist algun altre quadre que també tracti aquest tema? On? Quan?	Relació, memòria
9. L'autor hi ha posat com a títol. Creus que és adequat o tu hi posaries un altre títol? Quin?	Valoració, comparació, síntesi
10. Com seria un quadre oposat a aquest? Pintem-lo.	Contraexemplificar, imaginar

També hi podem afegir algunes qüestions sensibles:

- Quina música hi posaries?
 - Quina mena d'olor creus que faria?
 - Quin tacte tindrien les cortines?
 - Quin d'aquests ambients et convida més a treballar?
 - Creus que un espai pot condicionar?
- (IdeP)

IDEA 2. CREAR CONDICIONS. L'AMBIENT: PAU I SERENITAT (9:7-24)

Per fer determinades tasques o activitats és molt important tenir les condicions adequades. Com millors siguin aquestes condicions més rendibles poden ser els resultats. Segur que l'ambient de recolliment i solitud de l'Elisa l'ajuden a fer un exercici d'introspecció com el que es proposa i probablement convida a l'escriptura personal.

Seguint aquesta tònica que ens proposa la lectura, pensem quines han de ser les condicions que millor encaixen en una activitat com la que volem dur a terme, que consisteix a dialogar, a interrogar-nos i a tractar de créixer entre tots a través del plantejament de certes qüestions que ens interessin.

0.2. EXERCICI: LES CONDICIONS

Podem fer una roda i preguntar quines són les condicions que considerem necessàries per poder reeixir en una activitat com la que proposem. El/la mestre/a les anotarà a la pissarra i després demanarà quines estan disposats a complir i com se'n responsabilitzen.

Podem donar algunes orientacions com és ara: parlar d'un en un, deixar que les persones acabin les seves argumentacions, que hi hagi una sola conversa a l'aula, que respectin el torn de paraula, que hi participi la majoria del grup, etc.

És fonamental que el grup s'autoreguli i es corresponsabilitzi d'aquesta activitat. Si no hi ha un compromís inicial, difícilment pot reeixir un diàleg.

0.3. EXERCICI: POSAR-HI MÚSICA

Una bona manera d'iniciar una activitat és creant l'atmosfera adequada. La música pot ser un bon recurs per crear un marc relaxat, per rebaixar tensió, per preparar l'esperit. Una sintonia pot indicar l'inici de la sessió, de manera que tothom es disposi a escoltar, a pensar des de dins i a participar tranquil·lament un diàleg filosòfic. Només per ajudar indiquem dues peces que poden ser útils: una de clàssica, «*Per a Elisa*» de Beethoven, o «*Elisa*», cançó de Jane Birkin dins el disc *Arabesque*.

IDEA 3. VAIG MIRAR PEL FINESTRAL (9:25-26)

T'oferim també una selecció de pintures de finestres. Com saps, el motiu «finestra» és molt al·legòric i pot ajudar-nos a situar els estudiants en un món que s'obre, encara que sigui metafòricament i a través del món de l'art.

Iniciem aquest pròleg amb dues propostes estètiques per tal de crear a l'aula un ambient on la sensibilitat sigui protagonista i permeti als nois i noies de tenir referents icònics a mesura que avança el relat. Evidentment que cadascun d'ells imaginarà com voldrà els personatges i l'escenografia, però, si li hem donat pistes, el seu imaginari pot ser més fecund i allunyar-se dels estàndards imposats per les modes passatgeres o les publicitats enganyoses.

0.4. EXERCICI: QUADRES DE FINESTRES

Presentarem als estudiants una colla de quadres que tenen com a motiu pictòric una finestra. Podem utilitzar com a punt de partida el conjunt de preguntes de l'apartat 0.1. Suggerim alguns quadres:

- Eduardo Vicente. *La finestra*, 1950.
- Marcel Duchamp. *Finestra fresca*, 1920.
- Wifredo Lam. *La finestra*, 1936.
- Henri Matisse. *Finestres obertes*, 1905.
- Salvador Dalí. *Noia recolzada a la finestra*, 1925.
- Pierre Bonnard. *La finestra*, 1925.

0.5. EXERCICI: LA MEVA FINESTRA

Descripció pictòrica d'un paisatge: la meva finestra.

- **Individualment.** Busca una finestra o balcó de casa teva i dibuixa el que veus. Si vols, ho acoloreixes o pintes. Si creus que la finestra i el seu entorn dibuixat podria millorar, torna a dibuixar-los tal com t'agradaria que fossin. Compara les dues finestres i pregunta't què pots fer per millorar la primera finestra que has dibuixat. Es poden portar a la pràctica les modificacions que has dibuixat?

- **En grup.** Comparareu els diferents dibuixos individuals: de la finestra tal com la veus, i de la finestra tal com podria ser. Després, es poden agrupar segons el tipus de paisatges que mostrin. Per exemple: exteriors de camp, exteriors urbans amb arbres, sense arbres, patis de llum, etc.

Per dibuixar aquestes finestres us podeu ajudar amb algunes de les pintures que va pintar Henry Matisse sobre finestres.

IDEA 4. L'ATMOSFERA. LES REGLES DEL JOC (9:14)

Per poder pensar constructivament cal un cert clima; clima aquí vol dir espai, temps i paciència. Espai en el sentit físic però també en l'institucional, cal un forat en l'atapeït currículum escolar per ubicar aquesta activitat. Temps vol dir unes hores a la setmana que a la llarga es converteixen en moltes hores a l'any i moltíssimes al llarg de tot l'ensenyament. Si no hi posem les condicions materials, és impossible que les coses passin per miracle. Finalment una condició d'una altra mena: la paciència. Que exigeix del mestre la virtut tradicional, però aquí corregida i augmentada. La digestió d'aquesta menja és molt lenta i està plena d'avenços i reculades; per això cal dotar-se d'una gran calma.

Per donar oportunitats de pensar hem de proporcionar una atmosfera que permeti un bon entrenament intel·lectual. De la mateixa manera que podem estimular la velocitat d'un jove atleta proporcionant-li els mitjans: estadi, temps i entrenador; també l'entrenament del pensament per poder córrer més i millor s'ha de dotar de materials.

El clima afectiu que cal potenciar en una aula per poder treballar còmodament en el projecte que presentem és fonamental, cal un ambient de confiança mútua, una consideració de tots els participants com a persones capaces de col·laborar en una feina comuna, una garantia de respecte i tolerància per a tots els punts de vista i opinions. Si no podem assegurar aquesta atmosfera-marc, serà molt difícil poder treballar de forma relaxada i, per tant, efectiva. Les úniques tensions que ens hem de permetre són les que provenen de la divergència intel·lectual, però no de la visceralitat dels estudiants o de l'autoritat del mestre. Recomanem alguns «trucs»:

0.6. ACTIVITAT PER CREAR UN BON AMBIENT

- Canviar de lloc, d'aula, de marc físic. Anar a la biblioteca, al gimnàs, al pati, on sigui creada ja en si mateix una expectativa. També es pot triar el racó més acollidor de la classe. Convé que, com hem dit, sigui un lloc còmode i que ofereixi benestar.

- Canviar de llum. Crear un ambient de llum indirecta, somorta, ja sigui abaixant les persianes, a través d'un fanal, d'una espelma o d'altres mitjans.
- Posar una música suau que anunciï l'activitat, o bé sempre la mateixa, com una sintonia que els posi alerta. Es pot deixar una estona fins que siguin i s'asserenin. Fins i tot, si es vol, pot quedar com a fons tota l'estona i pot acabar-se la classe amb un xic de recolliment.

Tots aquests actes, que tenen alguna cosa de litúrgics, són molt importants, tant pel que fa a la creació de rutines i, per tant, hàbits, com per crear el clima propici per al treball intel·lectual, que, com dèiem, requereix esforç. (IdeP)

IDEA 5. ENS VAS DEIXAR (10:2)

L'Elisa diu: «Aviat farà dos anys que ens vas deixar.» Aquesta entrada ens permet de tractar el tema de les absències i especialment de l'absència definitiva: la mort. Pot ser que alguns dels alumnes no estiguin interessats en el tema però potser a alguns d'ells els resultarà molt atractiu de tenir l'oportunitat de discutir entre ells sobre la mort i el fet de morir-se. Recorda que hi ha poca unanimitat sobre la mort, encara que molta gent té conviccions molt fortes en aquest camp. Tingues una cura especial de mantenir obert el diàleg, a còpia de tractar amb respecte les contribucions de cadascú.

0.7. EXERCICI: QÜESTIONS SOBRE MORIR

	Acord	Desacord	?
1. Morir-se sembla injust, perquè no sembla que hi hagi cap raó per a aquest esdeveniment.			
2. Morir-se és just, perquè passa a tothom, ric o pobre, famós o desconegut.			
3. Morir-se és injust, perquè passa tant als bons com als dolents.			
4. Morir-se sembla injust de vegades i en certs casos, com quan es mor gent jove o gent que es troba al cim de la seva carrera.			
5. Totes les coses vives es moren. Per tant, cal que hi hagi alguna bona raó que ho justifiqui i que nosaltres no entenem.			
6. Em consola saber que altra gent sent el que jo sento i que pot comprendre els meus temors i recels.			
7. Néixer és un miracle; per tant, morir també és un miracle.			
8. No m'agrada pensar sobre la mort. Prefereixo pensar sobre la vida, treure partit de tot el que estic fent aquí i ara.			

(Per al professorat: Aquest exercici pretén estimular el diàleg, fer accessible el tema de la mort a la reflexió i permetre que punts de vista diversos siguin tractats amb la mateixa consideració. S'espera que el diàleg permeti que els nens i nenes comparteixin moltes de les seves idees sobre la mort.)
(De *Recerca filosòfica*)

IDEA 6. VIURE SENSE TU (10:3)

Heus aquí dues maneres d'enfocar el tema de la vida i la mort amb els alumnes. La primera consisteix a veure la mort com una part del procés de canvi en el món. Moltes coses treuen brots, creixen, treuen flors, minven i moren. El cicle es renova una vegada i una altra. Aquesta manera de veure la vida i la mort com una sèrie d'esdeveniments contínuament recurrents pot donar als nens una comprensió més general de la relació entre la vida i la mort que la que s'obté si només es contempla l'esdeveniment únic de la mort, com, per exemple, la mort d'un individu.

L'altra manera com es pot enfocar el tema de la vida i de la mort consisteix a ajudar els nens a veure diferents maneres d'acabar-se la vida en els éssers vivents. Alguns, com ara les fulles, simplement cauen quan estan gastats. En altres casos, les coses es moren o es maten abans d'haver tingut la possibilitat de desenvolupar-se plenament.

0.8. EXERCICI: LA MORT D'UN FAMILIAR

Fes una breu redacció indicant què li hauries dit, a l'Elisa, si hagués estat amiga teva i se li hagués mort el pare. A l'hora de preparar la redacció, tingues en compte les preguntes següents:

1. Li hauries dit que la mort no és important?
2. Li hauries dit que la pena no és important?
3. Li hauries dit que consolar una persona entristida és inútil i innecessari?
4. Li hauries dit que qui hi ha perdut és el seu pare i no ella?
5. Li hauries dit que aquesta experiència la farà una persona millor i més forta?
6. Li hauries dit que el seu pare potser no s'hauria mort si hagués rebut assistència mèdica amb més rapidesa?
7. Li hauries dit que això potser no hauria passat en una societat que hagués funcionat millor?

IDEA 7. DOLOR INTENS (10:7)

Els sentiments formen part també (i com!) de l'univers ètic. Aquí no es tracta de fer una anàlisi en profunditat però sí de comprendre a què respon un sentiment de disgust i familiaritzar-se amb distintes situacions que el provoquen.

0.9. EXERCICI DE RECERCA

Busqueu en algun llibre d'art escenes en quadres o escultures que representin alguna forma de disgust o contrarietat. Procureu explicar en quin sentit cada obra triada mostra aquest sentiment.

0.10. EXERCICI DE REPRESENTACIÓ

En petit grup imagineu tres escenes que representin situacions de dolor intens com tres esquetxos teatrals. Quan els tingueu ben travats, representeu-los davant la classe i procureu que els altres n'endevinin els motius i causes.

0.11. PLA DE DIÀLEG: DOLOR

1. Quan et fa mal alguna cosa, què dius: «Tinc dolor» (al braç, a la cama o allà on sigui), o bé: «Estic adolorit»?
 2. Som nosaltres que estem adolorits o és el dolor que està en nosaltres?
 3. Poden sentir dolor els animals? Com ho pots dir?
 4. Pot sentir dolor un peix? Com ho pots dir?
 5. Pot sentir dolor l'herba? Com ho pots dir?
 6. Et sembla que els altres senten dolor? Com ho pots dir?
 7. És possible que sentis dolor encara que no et passi res?
 8. Et pot causar dolor un pensament?
 9. Si un pensament pot ser dolorós, pots fer que el dolor marxi simplement a còpia de pensar-hi?
 10. Hi pot haver vegades en què el dolor sigui útil?
- (De *Buscant el sentit*)

0.12. EXERCICI: EXPRESSIÓ DEL DOLOR

Buscarem en l'obra d'algun pintor o fotògraf alguna imatge que representi una expressió de dolor. L'observarem i opinarem sobre com es deu sentir el personatge, el tipus de situació que representa. Intentarem posar-nos a la pell de la persona que pateix, procurant simpatitzar amb el que li passa, quins pensaments té i com està d'ànim. Com a exemple, podem explorar les imatges que Picasso va fer com a preparació per al *Guernika*.

IDEA 8. SOM LES MATEIXES PERÒ SOM DIFERENTS (10:11-12)

Malgrat que potser és una afirmació massa ambiciosa, no és gens forassenyat dir que la nostra comprensió del món consisteix, bàsicament, en la nostra capacitat d'identificar de quina manera les coses similars són similars i les coses diferents són diferents. A la inversa, la millor manera d'entendre malament el món és pensar que les coses similars són diferents o que les coses diferents són similars. Gran part del procés educatiu suposa necessàriament una reflexió sobre l'experiència que permet conèixer les similituds i les diferències.

Sempre és instructiu ajudar els nens a cercar i a descobrir les diferències entre coses que normalment es prenen per similars, o les similituds entre coses que habitualment es tenen per diferents. Des del moment que els nens observen una gota d'aigua al microscopi, descobreixen com en són d'úniques coses que altrament haguessin cregut indistingibles. Parlant i aprenent els uns dels altres, els nens poden descobrir fins a quin punt persones que es tenen per totalment diferents tenen coses en comú.

0.13. EXERCICI: SIMILITUDS I DIFERÈNCIES

Si dues coses són *semblants* respecte d'alguna cosa en concret, diem que són *similars*. Per exemple, un nen i un cadell de tigre poden ser similars respecte del seu *pes*.

Si dues coses *no són semblants* respecte d'alguna cosa en concret, són considerades, naturalment, *diferents* respecte d'aquella cosa. Per exemple,

dos ous poden ser molt semblants, però si un és ros i l'altre és blanc, són diferents respecte del *color*.

Mira de completar les següents frases:

I.

1. Un gos i una cadira poden ser semblants respecte de _____.
2. Un submarí i un coet poden ser semblants respecte de _____.
3. Una tovallola i una samarreta poden ser semblants respecte de _____.
4. Un conte i una història que hagi passat de debò poden ser semblants respecte de _____.
5. Un nounat i una persona gran poden ser semblants respecte de _____.

II.

1. Dues rodes del mateix cotxe poden ser diferents respecte de _____.
2. Dos ànecs del mateix esbart poden ser diferents respecte de _____.
3. Dos grans de sucre poden ser diferents respecte de _____.
4. Dos estudiants de la mateixa classe poden ser diferents respecte de _____.
5. El pare i la mare d'un nen poden ser diferents respecte de _____.

III.

1. Una balena pot ser com _____ respecte del color.
2. Una llauna pot ser com _____ respecte de la forma.
3. Un pont pot ser com _____ respecte dels materials de què està fet.
4. Un diamant pot ser com _____ respecte de la mida.
5. Un llibre pot ser com _____ respecte del preu.

IV.

1. Dos / Dues _____ poden ser diferents respecte del nombre de centímetres que caminen cada dia.
2. Dos / Dues _____ poden ser diferents respecte de la llargada de les ales.
3. Dos / Dues _____ poden ser diferents respecte de com renillen ben fort.
4. Dos / Dues _____ poden ser diferents respecte de l'estimació que es tenen l'un/a per l'altre/a.
5. Dos / Dues _____ poden ser diferents respecte de la facilitat per trencar-se.

0.14. EXERCICI: RELACIONS IGUALS I DIFERENTS

En quins dels següents casos en Raimon i la Berta diuen el mateix, i en quins casos diuen coses diferents?

	Iguals	Diferents	?
1. Raimon: «Els carbassons són una mena de carabasses.» Berta: «Les carabasses són una mena de carbassons.»			
2. Raimon: «En Marc és diferent de la Mar.» Berta: «La Mar és diferent d'en Marc.»			
3. Raimon: «La Patrícia no és tan feliç com la Laura.»			

Berta: «La Laura és més feliç que la Patrícia.»			
4. Raimon: «La gent rica té més diners que la gent pobre.» Berta: «La gent pobre té menys diners que la gent rica.»			
5. Raimon: «La marea és baixa, però sembla com si fos alta.» Berta: «Sembla que la marea hagi baixat, però és alta.»			
6. Raimon: «La Mariana s'estima molt el seu amic, en Pere.» Berta: «La Mariana i el seu amic, en Pere, s'estimen molt.»			
7. Raimon: «En Jan és més gran del que sembla.» Berta: «En Jan sembla més jove del que realment és.»			
8. Raimon: «Crec que en Josep és més llest del que sembla.» Berta: «Crec que en Josep sembla més llest del que realment és.»			

IDEA 9. JA NO ETS ENTRE NOSALTRES (10:13)

Evidentment, la mort del pare de l'Elisa és un cop molt fort. Aquesta idea et dona l'oportunitat de parlar sobre la mort, si veus que és apropiat per a la teva classe. És possible que algun dels estudiants de la classe hagi perdut un familiar. Certament, pot ser que molts d'ells hagin perdut algun dels avis. Els joves pensen amb naturalitat sobre el que els passa, a aquestes persones, quan moren, i és probable que pensin amb pena en el moment en què moriran els seus propis pares. L'oportunitat de verbalitzar entre ells els seus sentiments pot ser, doncs, molt útil.

D'altra banda, suggeriríem que t'abstinguessis de fer ara de psicòleg o de teòleg. No es tracta d'utilitzar aquesta oportunitat per explicar als nens les teves teories sobre la mort o el més enllà, sinó de facilitar-los que intercanviïn informació d'allò que pensen i allò que senten sobre la mort en general. Als joves el pensament de la mort els resulta sovint molt aterridor; per això els pot ser de gran ajuda que en puguin parlar obertament amb els companys de classe. S'adonaran que no són pas els únics que no volen pensar sobre això, que s'espanten molt quan en llegeixen alguna cosa o que es pregunten què els passarà quan es morin.

La mort és un d'aquells típics temes metafísics sobre els quals els adults no saben pas més que els nens. Ara bé, com que ets un adult, és molt probable que els teus alumnes tendixin, de manera ben espontània, a donar més valor a les teves teories que a les seves; és per això que faràs bé d'evitar oferir aquestes teories, llevat que se't demani molt expressament.

I, fins i tot quan se't demani, faràs bé d'esperar-te a dir-hi la teva fins que s'hagi produït molt diàleg entre els mateixos alumnes. El pla de diàleg que ara segueix guiarà el diàleg sobre aquest tema metafísic.

0.15. PLA DE DIÀLEG: LA MORT

1. Per què molta gent troba que és interessant llegir coses sobre la mort?
2. Per què molta gent veu la mort com un tema del qual no vol parlar?
3. Molta gent sap personalment què vol dir que altres persones es morin. Molta gent sap personalment què vol dir morir-se. Es pot també haver experimentat la mort?
4. En sabem moltes coses, de la vida. Sabem igualment moltes coses de la mort?
5. Per què la mort d'un ésser humà ens sembla força més tràgica que la mort d'una formiga, per exemple?

0.16. EXERCICI: DE LA PARAULA «MORT»

Considera les expressions de l'apartat A) i digues quins significats de l'apartat B) s'hi corresponen.

A	B
1. La Sara va dir: «Em moro per veure'!!»	a) Elements que no tenen valor, que més aviat fan nosa.
2. L'Armand va dir: «El mascle d'aquest tipus d'aranyes és més mortífer que la femella.»	b) Que no dona cap benefici.
3. En Grau va dir: «El meu pare sempre ajuda el mort de gana del seu germà.»	c) S'apaga.
4. En Robí va dir: «T'ho juro que aquests nens seran la meva mort.»	d) Tinc moltes ganes, molt desig.
5. L'Anna va dir: «Aquesta carretera mor en un penya-segat.»	e) Creia que era mort.
6. La Montse va dir: «Cada vegada que encenc un llumí, fa un xic de resplendor i es mor de seguida.»	f) Burlat de tothom.
7. En Joel va dir: «Aquest aïllant fa que el soroll sigui somort.»	g) Les campanes que anuncien la mort d'algú.
8. La Jovita va dir: «El llatí és una llengua morta.»	h) Està molt enamorat/da de.
9. En Joan va dir: «Aquests acords són lletra morta.»	i) Desvalgut, que no té per viure.
10. La Maria va dir: «En Joan sempre s'ha rigut del mort i del qui el vetlla.»	j) Que ja no és parlada.
11. En Carles va dir: «En aquell moment, em vaig tenir per mort.»	k) Molt sorprès/sa.
12. La Teresa va dir: «Avui és el Dia dels Morts.»	l) Mancats de força, de brillantor.
13. La Laura va dir: «M'impresiona sentir tocar a morts.»	m) No els puc resistir més.
14. En Miquel va dir: «Quan vaig veure la nota, em vaig quedar mort.»	n) Mancat de força, que gairebé no es percep.
15. La Núria va dir: «En Joan no sap fer mà morta.»	o) És el 2 de novembre (en el calendari catòlic).
16. La Lluïsa va dir: «Ara em volen carregar el mort.»	p) Atribuir la culpa, la responsabilitat, d'això.
17. En Lluís va dir: «La Irene està morta	q) Creure en perill imminent de

per l'Albert.»	morir.
18. La Quima va dir: «En Ramon va arribar a casa més mort que viu.»	r) Més probable que causi la mort.
19. L'Agustí va dir: «O fas treballar aquests diners o tens un capital mort.»	s) Acaba el seu curs.
20. L'Enric va dir: «Després de la guerra, jo ja el donava per mort.»	t) Sostenir-se immòbil, estirat i de cara enlaire, damunt de l'aigua.
21. La Carme va dir: «L'Eloi ja sap fer el mort.»	u) Relaxar els músculs de la mà, de manera que pengi, com inerta.
22. L'Arnau va dir: «Tot això ara només és un pes mort.»	v) Queden sense efecte, no s'apliquen.
23. La Fina va dir: «Al públic, no li agraden aquests colors tan morts.»	x) Molt afectat i mancat de vitalitat.

IDEA 10. PARLAR EN PRIMERA PERSONA (10:21)

«D'aquí a dues setmanes començaré el batxillerat», escriu l'Elisa. I així segueix tot el llibre en una llarga carta sempre en primera persona. Els textos narratius en primera persona ajuden més fàcilment a identificar l'autor amb el lector, perquè sembla que l'impliqui, que es posi a la seva pell, i resulten uns magnífics exercicis d'empatia.

Hem pres en consideració el suggeriment de M. Lipman, creador del projecte educatiu *Philosophy for Children*, de passar la narració en primera persona per tal de fer més directa la comunicació i alhora d'implicar al lector en un diàleg de tu a tu, sense intermediaris. Però fóra bo que, de tant en tant, el/la mestra preguntés: «Qui parla?»

0.17. EXERCICI: QUÈ FA QUE TU SIGUIS TU?

1. És el teu nom el que fa que siguis com ets?
2. És la teva cara?
3. Són els teus pensaments?
4. És el teu cos el que et fa a tu?
5. És la teva família?
6. És la teva casa?
7. Sempre has estat igual?
8. Si has canviat, com saps que encara ets tu?

0.18. EXERCICI: IGUAL I DIFERENT

Exercici individual. Deixeu un temps als estudiants per completar aquestes frases:

1. Amb els meus companys i companyes sóc igual en
(Gustos, aficions, desitjos, etc.)
2. Amb els meus companys i companyes sóc diferent en
3. Què és el que em fa «especial»? Tria algun aspecte especial que creguis que et distingeix dels amics i coneguts, de la gent de la teva edat.
(IdeP)

0.19. EXERCICI: PRIMERA, SEGONA I TERCERA PERSONA

Hi ha alguna cosa equivocada, en les oracions següents? Si és així, ho pots corregir?

1. La Núria va dir a la seva amiga Quima: «Quan parlo de mi mateixa, dic *jo*. Per tant, quan tu parlis de tu mateixa, has de dir *tu*.»
2. La Quima va dir als seus pares: «Aquesta nit em vull quedar una estona a mirar la televisió. Fan una pel·lícula que la Quima vol veure.»
3. La Quima va dir als seus pares: «Aquesta nit em vull quedar una estona a mirar la televisió. Fan una pel·lícula que ella vol veure.»
4. La Quima va dir als seus pares: «Aquesta nit em vull quedar una estona a mirar la televisió. Fan una pel·lícula que a ella vol veure.»
5. La Quima va dir a la Núria: «El meu pare i la meva mare m'han fet un regal d'aniversari. És molt simpàtics.»
(D'*Admirant el món*)

IDEA 11. COMUNITAT DE RECERCA (10:28)

La conjunció feliç dels dos termes: comunitat i recerca, que d'entrada poden semblar oposats, em sembla una reformulació no sols de nous objectius educatius, sinó també una manera filosòfica, kantiana per ser més precisos, ja que planteja les possibilitats del coneixement, és a dir, estableix les condicions de l'aprenentatge.

El treball a través de la comunitat de recerca representa alhora un entrenament ferm i decidit dins dels programes de millora de la intel·ligència (Nickerson) i ha estat reconegut també com a excel·lent mitjà per promoció la convivència democràtica (Consell d'Europa).

La comunitat de recerca és una concreció pràctica del model d'ensenyament cooperatiu en el sentit que parteix d'uns objectius comuns, busca uns resultats gràcies a les aportacions de tota la classe i només s'assoleix si cada alumne i tot el grup hi participa. La transformació de la classe en una comunitat requereix el compromís per part de tots els membres de seguir el procediment propi de la recerca. Aquest acord tàcit ens estalvia les actituds prepotents, la intolerància, la manca d'atenció i l'egocentrisme.

En aquest sentit, investigacions recents han mostrat que l'ensenyament cooperatiu és molt eficaç, ja que el treball conjunt permet nivells més alts dels que s'aconseguirien si actuessin individualment. Tots els ensenyants sabem que en les classes tradicionals els cursos «bons» estimulen els estudiants més fluixos i de vegades alumnes que en altres classes anirien «justets», se superen i aconsegueixen qualificacions per sobre de la seva mitjana gràcies al paper de reforç que fa el conjunt del curs. I a la inversa, en un grup «dolent» els alumnes brillants són ens solitaris que han de lluitar contra corrent mentre la gran majoria s'enfonsa en l'apatia i en la mediocritat acadèmica.

L'objectiu de la comunitat de recerca és aconseguir que cada alumne interioritzi el procés de recerca, i com a conseqüència d'aquest fet adquireixi autonomia i se senti responsable de la pròpia educació. I aquestes qualitats

s'adquireixen donant entrada a l'escola al pensament crític. A diferència de la reflexió habitual que és sempre present en les classes, nosaltres insistim a parlar de pensament crític. Pensament crític vol dir analitzar, jutjar, fer hipòtesis, explicitar les activitats cognoscitives, prendre decisions i resoldre problemes. Podem delimitar el pensament crític per tres de les seves característiques:

a) *Autocorrecció*. L'error no és considerat punible, sinó punt de partida per a la descoberta. No hi ha gurús que tot ho saben i pobres catecúmens que han d'esforçar-se per conèixer el misteri; l'objectiu és que hom assumeixi els errors i que l'autocorrecció sigui la norma.

El diàleg col·lectiu i disciplinat que converteix la classe en una comunitat de recerca és molt eficaç per provocar l'autocorrecció: preguntant el que no s'entén, responent amb raons, exigint evidències, fent hipòtesis, dibuixant diferències, fent classificacions, etc. La correcció s'interioritza i es converteix en conscient i, per tant, pot evitar l'error en una altra ocasió.

b) *Sensibilitat pel context*. El diàleg i el debat parteixen de situacions concretes, particulars, per tal de poder veure de prop els matisos qualitatius de les situacions individuals, i és a partir de l'anàlisi acurada de la realitat que es busquen regles o criteris.

Els exercicis del programa reforcen l'habilitat dels estudiants per fer judicis pràctics, perquè és en l'habilitat concreta que es mostra el bon sentit, la raonabilitat i el sentit de la proporció.

Ser sensible al context vol dir reconèixer les circumstàncies o condicions, regulars o irregulars, típiques o atípiques. Vol dir tenir una percepció acurada dels matisos que diferencien les distintes situacions, vol dir adequar les regles a les situacions i respectar el caràcter únic de cada context.

c) *Fonamentada en criteris*. La reflexió crítica com a forma de raonament necessita unes raons. Aquestes mesures són anomenades criteris. Alguns criteris s'han de definir, han de trobar un element que faci de mitjancer. Es pot decidir si fa molt o poc fred en relació amb la roba que em poso o bé amb el gel de la finestra, actuant en aquest cas la roba o el gel com a criteri extemporani. Una altra manera de trobar criteris informals són els tipus de raons. Cada raó pressuposa un criteri. Si no vas a treballar perquè estàs malalt, el criteri de l'absència és la malaltia, si no vas a la feina perquè et fa mandra, la mandra és el criteri. Però les raons no tenen el mateix pes moral: en un cas el criteri és moralment justificable, en l'altra... bé, deixem-ho estar.

Que el pensament que genera judicis es basa en criteris és com dir que els bons judicis han de tenir bones i sòlides raons que els fonamentin.

La pràctica continuada i sovintejada de fer judicis, de confrontar idees, d'habituar-se al rigor intel·lectual del diàleg filosòfic, fa que els nens i nenes comencin a pensar de forma més precisa i matisada, buscant criteris rellevants, desenvolupant una sensibilitat per captar el context i esdevenint autocrítics i autocorrectius. (De *Recerca filosòfica*)

0.20. EXERCICI: TRETS D'UNA COMUNITAT DE RECERCA

Escriu en vertical les dues paraules «comunitat» i «recerca» i suggereix que els estudiants omplin el contingut de les paraules buscant sinònims, tot usant com a excusa les lletres:

Per exemple:

C		R
O		E
M		C
GRUP		E
N		R
I	INVESTIGACIÓ	A
T		
A		
T		

Quan es tingui completat, es farà una anàlisi i valoració del sentit dels termes i de l'aplicació a les classes d'ètica.

0.21. EXERCICI: COMUNITATS DE RECERCA

Digues si les característiques de la columna de l'esquerra són o no són trets d'una comunitat de recerca.

	Són	No són	?
1. Criticar la persona que fa una observació, més que no pas el que aquella persona ha dit.			
2. Raonar totes les opinions.			
3. Estar obert/a a canviar les pròpies opinions, si n'hi ha de més justificades.			
4. Dir la meua sense cenyir-me al contingut del diàleg.			
5. Procurar que les meves raons triomfin, més que procurar cooperar en la descoberta.			
6. Esforçar-me perquè les meves raons siguin consistents.			
7. Suggestir maneres per comprovar les hipòtesis d'uns i altres.			
8. Donar prioritat al pensament curós sobre el pensament crític.			
9. Oferir exemples i contraexemples.			
10. Votar per decidir l'opinió correcta.			
11. Donar prioritat al pensament creatiu sobre el crític i el curós.			
12. Buscar supòsits i implicacions en les intervencions.			
13. Preguntar els altres sobre les seves opinions o creences.			
14. Donar la meua opinió independentment del que diguin els altres.			
15. Procurar convèncer els altres de la meua posició.			
16. Seguir el fil del diàleg que s'estableix.			
17. Desautoritzar les creences d'algu.			
18. Donar prioritat al pensament crític sobre el pensament creatiu.			

Aquest llistat es pot ampliar tant com es vulgui, ja sigui per la banda positiva com per la negativa. En tot cas és un exercici que pot quedar obert al llarg del curs i es pot tornar a revisar al final a manera d'avaluació. (GrupIREF)

IDEA 12. PENSAR PER NOSALTRES MATEIXOS (10:30)

L'autonomia es defineix com la capacitat d'un organisme per mantenir la seva integritat i portar a terme operacions dirigides per objectius propis, a partir de les informacions rebudes, dels continguts de memòria i dels propis criteris d'avaluació. És autònom qui es regeix per normes que ell mateix ha escollit i que no li vénen imposades. És sinònim d'independent, de lliure.

L'objectiu del projecte Filosofia 3/18 és ensenyar els nens a pensar per ells mateixos, en lloc d'aprendre maquinalment i acceptant simplement l'autoritat dels altres. No hi ha alternativa: o bé els nostres estudiants aprenen a pensar per ells mateixos o algú més ho farà per ells.

«Moltes vegades ens felicitem quan creiem que hem aconseguit que els nostres estudiants pensin millor, mentre que en realitat el que s'ha aconseguit és que pensin més de la mateixa manera sobre les qüestions que nosaltres hem pensat idènticament. El que s'ha aconseguit es refereix a la quantitat i contingut de pensament, però no a la qualitat de pensament. No han de pensar més o pensar millor, han de pensar més i millor.» (M. Lipman. *Pensamiento complejo y educación*, Madrid: Ediciones de la Torre, p. 247.)

És en aquest sentit que el filòsof Josep M. Terricabras diu que la filosofia en el món d'avui és una arma de defensa personal, seguint la idea de Lipman d'«establir un context de raonament entre els infants de manera que no sigui (un objectiu) curatiu, sinó preventiu de la irreflexió».

Autònom, a parer de J. Stuart Mill, és qui escull per ell mateix un pla, i fa servir totes les seves facultats. Ha d'usar l'observació per veure, el raonament i el judici per preveure, l'activitat per reunir els materials de la decisió, el discerniment per decidir i, quan hagi decidit, la fermesa i l'autodomini per sostenir la decisió deliberada.

Els infants han d'aprendre a distingir el que és autèntic del que és simulat, el que és profund del que és superficial, el que és justificat del que és inconsistent:

«Han d'aprendre que el món on viuen no és tan ingenu com sembla, que la violència contra els innocents i els poc afavorits només es pot definir com a injustícia encara que es pretengui convèncer les víctimes que elles mateixes són els propis botxins i que s'ho han buscat. Si les escoles fossin capaces de formar-los la capacitat de judici, ells es podrien protegir dels prejudicis i les manipulacions que provenen de l'adoctrinament. Aleshores tindriem productors i consumidors més conscients, millors ciutadans, pares i mares.» (M. Lipman. *Pensamiento complejo y educación*, Madrid: Ediciones de la Torre, p. 228.)

Res ni ningú no ens pot estalviar la feina de ser nosaltres mateixos, i acabem essent els únics responsables de les nostres decisions. Pensar per un mateix és l'única manera d'esdevenir persona, de ser major d'edat. Com anunciava Kant:

«La il·lustració és la sortida de l'home de la minoria d'edat en què autoculpaablement es trobava. Minoria d'edat és la incapacitat de disposar del propi enteniment sense la direcció d'un altre. [...] Atreveix-te a saber! Tingues coratge per disposar del teu propi enteniment!» (I. Kant. *Què és la il·lustració.*)

Perquè puguin sortir de la infantesa i ser adults, desitgem que els nostres alumnes siguin autosuficients, autònoms, que pensin per ells mateixos, que siguin crítics i creatius, que sàpiguin gaudir de la pròpia cultura. Volem allunyar-los de la irracionalitat, del fanatisme i de la superstició.

Volem que adquireixin armes per a la defensa quan s'integrin en el món del treball, i que alhora els serveixin per obrir nous camins per anar més enllà, per trobar solucions personals i col·lectives als problemes que comporta viure i conviure.

«Pensar» a través de l'etimologia de *logos* —que significa tant paraula com pensament— ens porta al diàleg; «millor» es refereix als hàbits intel·lectuals i als hàbits morals; i «per si mateix» ens porta directament a l'autonomia del subjecte, és a dir, la idea de persona educada i ciutadà responsable. (IdeP)

0.22. EXERCICI: PENSAR PER MI MATEIX/A

Destria entre aquestes afirmacions les que efectivament responen a la idea de pensar per un mateix i les que no hi corresponen:

1. Penso per mi mateix/a quan faig el que em diuen els grans.
2. Penso per mi mateix/a quan decideixo tot sol/a.
3. Penso per mi mateix/a quan sospenso els arguments dels altres.
4. Penso per mi mateix/a quan em deixo seduir per una publicitat.
5. Penso per mi mateix/a quan faig el que fa tothom.
6. Penso per mi mateix/a quan sé que faig la punyeta «als grans».
7. Penso per mi mateix/a quan no m'atreveixo a contradir un amic.
8. Penso per mi mateix/a quan no m'atreveixo a contradir els pares.
9. Penso per mi mateix/a quan miro què fan els altres abans de decidir.
10. Penso per mi mateix/a quan rumio abans de prendre una decisió.
11. (En quins altres moments consideres que penses per tu mateix/a?)

IDEA 13. CONVERSAR (11:11)

Dialogar, parlar amb els altres, és una forma de comunicació que ens ajuda a aclarir els propis pensaments. Sovint conversar (11:11) o parlar del tema amb tothom (11:23) ens ajuda a ordenar les nostres idees i a aclarir les pròpies opinions. En contrast amb les idees dels altres ens anem definint, sigui per simpatia o per franc desacord.

0.23. EXERCICI: PARLAR, DISCUTIR, CONVERSAR

Classifica les situacions següents:

PARLAR

DISCUTIR

CONVERSAR

1. Dos periodistes que retransmeten un partit de futbol.
 2. Tu i un teu amic al telèfon.
 3. Tu i els teus pares, quan has portat a casa unes notes no gaire bones.
 4. Tu i el caixer del supermercat.
 5. Dos actors que es dirigeixen l'un a l'altre durant una obra.
 6. Dos gossos que es lladren l'un a l'altre.
 7. Diplomàtics de diferents països que preparen junts un document.
- (De *Buscant el sentit*)

0.24. EXERCICI: DEU PISTES PER A UN DIÀLEG CONSTRUCTIU

Tots posseïm quelcom de veritat. Dialogar és reunir-se per posar en comú les nostres veritats parcials. S'arriba a la veritat per aproximacions progressives.

Decàleg del bon diàleg

1. Acceptaràs que tu sol no posseeixes la veritat; que tots en saben alguna cosa i que cal apropar-se a la veritat de l'altre.
2. Comprendràs que més que convèncer l'altre de la teva veritat l'hauràs de convèncer que l'escoltes, el comprens, l'acceptes, l'estimes i que creus que posseeix veritat.
3. Exposaràs les teves idees amb claredat.
4. Fugiràs de tota forma de violència en el diàleg: sarcasme o ironia, intentar imposar, condemnar. La violència no converteix el fals en vertader, ni crea veritat, ans l'enfosqueix en el diàleg, obstaculitzant la comprensió i l'acceptació de la veritat.
5. Confiaràs en la part de la veritat que creus posseir i en la capacitat de l'altre per captar-la i acceptar-la.
6. Recordaràs que en el diàleg no hi ha d'haver mai ni vencedors ni vençuts.
7. Acceptaràs que les teves opinions poden canviar, com de fet han canviat moltes vegades i en molts camps.
8. Tindràs present que el valor de les teves opinions depèn del valor dels fets i raons que les recolzen, i que tendeixes a atribuir-los un pes emotiu afegit.
9. Sabràs que apropar-te a la veritat comporta riscos, implica el poder de canviar i això no és sempre fàcil, perquè vivim refugiats en hàbits, ideologies, prejudicis, etc.
10. Recordaràs que el diàleg no és passivitat o resignació. El diàleg permet i exigeix fer valer les teves opinions si és que realment valen, però sense recórrer a la fal·làcia, a la mentida o a l'engany.

1. Reflexió individual (5 minuts).
2. Formació de grups de sis alumnes. Elecció d'un secretari o secretària.
3. Primera volta. Contesteu les preguntes: Què és el que més destacaríes? Per què? (12 minuts).
4. Segona volta: Completeu la frase: PER MI DIÀLEG ÉS ACONSEGUIR... (12 minuts).

Conclusió: Els secretaris exposen en síntesi les respostes a les dues qüestions plantejades.
(GrupIREF)

CAPÍTOL U

En aquest capítol hi ha una colla de línies de pensament relacionades, que s'exemplifiquen amb qüestions com ara: «Com hem de tractar els animals?», «Hi hauria d'haver consistència entre el que creiem i el que fem?» i, en general: «De quina manera hauríem de viure, com a éssers humans?» Entremesclades amb aquestes línies de pensament principals hi ha també nombroses qüestions que es poden utilitzar per fer diàlegs a classe ben profitosos, com ara: «Tenen drets els animals?», «Tenen drets els nens?» i «Què passa quan prenem el pèl a algú?»

Al llarg del capítol l'Elisa reflexiona la qüestió de com tractem els animals. Aquests arguments es contraresten amb el gran sentit que té l'Elisa d'identificació amb els animals i amb la inquietud que li provoca menjar carn.

Al començament es plantegen dues possibilitats. En primer lloc, es diu que, si matem animals, ens anem acostumant més a la brutalitat, amb la qual cosa és més probable que acceptem que es matin éssers humans...

Elisa es capfica amb les inconsistències dels seus valors. Ella creu que estimar o no estimar els animals és una qüestió de preferència personal, igual que menjar o no menjar pollastre és també una qüestió de preferència personal. Cap dels seus valors en aquests dos exemples no té relació amb els gustos i preferències que els altres haurien de tenir. L'Elisa no es preocupa de si els altres comparteixen o no aquests valors, sinó de les *connexions entre* els seus valors. «Si estimo els animals, com pot ser que me'ls mengi?», és un exemple d'una connexió d'aquestes.

Tot i que no ho verbalitza, l'Elisa sospita una altra inconsistència en la seva conducta quan s'interroga sobre el tracte que ha donat a en Quim Geli. El que ella pensa es pot expressar així: «Si no hagués tingut intenció de ferir-lo, no li hauria pres el pèl. Però li he pres el pèl. Per tant, en realitat, potser he tingut intenció de ferir-lo.»

Un altre conjunt de preguntes es planteja en el diàleg entre l'Aris i el seu pare. Seguint amb el tema que travessa tot el capítol («Com hem de viure?»), el Sr. Mas intenta mostrar la importància de tenir en compte tots els fets quan es pren una decisió moral. Tot i que la seva noció de «mirar de veure tot el quadre» és més aviat vaga, el seu diàleg amb l'Aris clarifica dos punts: que, si mirem de tenir-ho tot en compte, hauríem de considerar les circumstàncies que prevalen quan actuem, i que hauríem de considerar quins poden ser els resultats d'allò que fem. Aquests són temes que seran desenvolupats en capítols posteriors d'*Elisa*.

Episodi 1: Podem ahora estimar els animals i menjar-nos-els?

IDEA 1. M'AGRADAVA (12:8)

Una preferència és el resultat d'una comparació, i una comparació pressuposa que s'és conscient d'una relació. Generalment, una preferència mostra certes disposicions o inclinacions per part de l'individu que té la

preferència. Si prefereixes llibres a pel·lícules, significa que és probable que se't trobi més en llibreries que no pas en cinemes. Les teves preferències són com la punta de l'iceberg, en el sentit que revelen el comportament per al qual estàs preparat.

Si bé no és un tema específicament ètic, es troba al límit sempre difícil de precisar entre l'ètica i l'estètica. Tots sabem que la tria d'un vestit, d'una casa, d'un complement té a veure amb certes opcions de vida que inclouen l'ètica. Sense entrar a fons en la qüestió, plantejarem alguns exercicis d'autoconeixement. De fet, el tema del gust va molt lligat al de les preferències.

1.1. PLA DE DIÀLEG: AGRADAR

1. El fet que una cosa *t'agradi*, fa que sigui bona?
2. El fet que a molta gent li *agradi* una cosa, fa que sigui bona?
3. El fet que *prefereixis* les pomes a les taronges, fa que les pomes siguin millors que les taronges?
4. Pel fet que *vulguis* una cosa, per això ha de ser bona aquella cosa?
5. Pel fet que no *vulguis* una cosa, per això ha de ser dolenta aquella cosa, o bé no ha de tenir valor?
6. És possible que a algú li *agradi* una cosa que és dolenta?
7. És possible que, tot i *saber* que una cosa és dolenta, aquella cosa agradi?
8. El fet que una cosa sigui bona, ja garanteix que agradarà a la gent?
9. El fet que una cosa sigui bona, ja garanteix que la gent la preferirà a una de dolenta?
10. Si la gent *sap* que una cosa és bona i sap *per què* és bona, és possible que, malgrat tot, aquella cosa desagradi a la gent?
11. Pot ser bona una cosa, tot i haver-hi moltes coses que són millors?
12. Pot ser dolenta una cosa, tot i haver-hi moltes coses que són pitjors?
13. Si haguessis entès completament les raons per les quals una cosa era millor que una altra, et sembla que encara podries voler la cosa pitjor?
14. Podria ser valuosa una cosa encara que ningú no la valorés?
15. Podria ser desitjable una cosa encara que ningú no la desitgés?
16. Una persona a qui ningú no apreciés, podria ser encara apreciable?
17. Què preferiries: una cosa sense valor que tothom volgués o una cosa valuosa que ningú no volgués?
18. Quines coses hauríem de dir que són «bones»: aquelles que són *desitjades* o aquelles que són *desitjables*?

1.2. EXERCICI: TRIAR

Dissenya lliurement com t'agradaria que fos la teva casa. Els espais, el mobiliari, etc. Com en un somni, com si fossis milionari/a i no tinguessis cap fre. Una vegada dibuixada o descrita amb paraules, mira quins són els espais més rellevants, als quals has guardat el lloc preferent o als quals dediques més espai. Això et farà veure quins són els teus interessos. Podries dir que la casa que vols mostra clarament els teus valors? Quins són?

1.3. EXERCICI: PREFERIR

En els casos següents, assenyalat cada vegada dos exemples concrets, digues quin dels dos prefereixes i dóna raons.

1. Dos programes de televisió	7. Dues ciutats o pobles
2. Dos llibres	8. Dos tipus de música
3. Dos tipus diferents de menjar italià	9. Dos tipus de sabates
4. Dos equips	10. Dos amics
5. Dues vacances	11. Dues feines a temps parcial
6. Dos videojocs	12. Dues actrius o dos actors

IDEA 2. JO TAMBÉ SÓC UN GOS! (13:11)

Cap al final de l'escena amb el Sr. Juanola, l'Elisa està tan alterada per la manera com ell tracta el seu gos, que el vol aturar i diu cridant: «Jo també sóc un gos!».

La identificació de l'Elisa amb la víctima —en aquest cas un gos— és intensa i articulada. Es posa ella mateixa al lloc del gos. En termes d'habilitats de recerca, fer això és adoptar la perspectiva d'un altre. També pot ser considerat com un acte d'empatia, si se n'accentuen els components psicològics i afectius.

En molt bona part, l'habilitat de posar-se un mateix al lloc d'un altre és essencial per l'experiència ètica. I adoptar la perspectiva d'un altre també és important per la recerca ètica, perquè permet adquirir una major objectivitat, de la mateixa manera que els astrònoms observen un planeta des de diferents posicions a fi d'obtenir-ne una comprensió més objectiva i més completa.

1.4. EXERCICI: POSAR-SE UN MATEIX AL LLOC D'UN ALTRE

De vegades ens posem al lloc d'una altra persona i ens preguntem com ens sentiríem si fóssim aquella persona. De vegades ens pensem que ho hem fet, però, en realitat, no ha estat així. En els casos següents, cada individu afirma que s'ha posat al lloc d'una altra persona. Se't demana que diguis si hi estàs d'acord o no i per què.

	Acord	Desacord	?
1. Sònia: «Des que la Margarida i jo vam intercanviar els seients a classe, entenc perfectament bé la seva opinió de l'aritmètica.»			
2. Sílvia: «La Margarida i jo sempre sembla que anem vestides igual; deu tenir la mateixa idea que jo de la roba.»			
3. Joan: «Sé molt bé el que la Margarida sent per mi. Li agrado moltíssim. Al capdavant, sóc molt agradable, i jo, al seu lloc, no seria pas capaç de tenir sentiments diferents.»			
4. Jordi: «M'agrada fer riure la Margarida; i sempre que la Margarida riu, en Pau també riu; en Pau,			

doncs, deu tenir els mateixos sentiments que jo envers la Margarida.»			
5. Albert: «Una vegada ens vam saludar amb la Margarida: jo vaig encaixar la seva mà i ella va encaixar la meva; això em va dir molt sobre els seus sentiments.»			
6. Laura: «Un dia vaig veure com en Joan es reia de la forma de vestir de la Sílvia, i ho vaig sentir molt per la Sílvia, perquè en Joan s'hauria pogut riure igualment de qualsevol de nosaltres.»			

IDEA 3. MOLT AFECTADA (13:16)

L'empatia és un element bàsic per al desenvolupament moral: empatia és compartir l'experiència emocional que una altra persona expressa. Només observant l'expressió del rostre, el seu gest i la manera de parlar podem identificar les emocions de les persones que tenim al davant. Patir per algú és una mostra d'afecte.

Es pot parlar de dos tipus d'empatia: una de més afectiva en la qual es comparteixen els sentiments, l'estat d'ànim, i una altra de més cognitiva, en la qual podem captar imaginativament l'estat de l'altre. Per l'empatia coneixem millor les reaccions dels altres no sols en l'àmbit cognitiu, també en l'àmbit afectiu. A més d'entendre, comprenem. I això ens permetrà ser més atents en la nostra relació.

1.5. TEXT: SOL·LICITUD

«L'home comprèn el món, mentalment i emocionalment, mitjançant l'amor i la raó. La seva capacitat de raó el fa apte per penetrar la superfície i captar l'essència del seu objecte, tot entrant-hi en una relació activa. La seva capacitat d'estimar li permet de travessar el mur que el separa d'una altra persona i de comprendre-la. I malgrat que l'amor i la raó no són sinó dues formes distintes de comprendre el món, i malgrat que cap de les dues no és possible sense l'altra, són, però, expressions de poders diferents, o sigui, el poder de l'emoció i el del pensament, i per tant han d'ésser estudiades per separat.

La sol·licitud i la responsabilitat denoten que l'amor és una activitat i no una passió per la qual ens sentim dominats, ni un afecte que "afecta" el nostre ésser.»

Eric Fromm. *Per una ètica humanística*, p. 92.

Qüestions sobre el text:

- Posa títol al fragment.
- Quina és la tesi que defensa?
- Explica el teu acord o desacord.

(IdeP)

1.6. EXERCICI: EMPATIA

En les situacions següents, digues quins pensaments o sentiments té la persona corresponent:

1. Ahir et van renyar per una cosa que no havies fet. Vas plorar. Avui veus com renyen en Joaquim per una cosa que no ha fet. Quins sentiments et sembla que deu tenir?
2. La setmana passada vas suspendre l'examen de matemàtiques. Et vas sentir molt malament. Però saps que no havies estudiat. Aquest matí, la Irene ha suspès l'examen de llengua. Ella t'ha dit, a l'hora del pati, que no havia estudiat. Com et sembla que es deu sentir?
3. Avui, a l'hora de gimnàstica, has aconseguit fer cinc bàsquets. N'has estat molt orgullós. La Carolina ha fet sis bàsquets. Com et sembla que s'ha sentit?
4. Dilluns passat, la teva mare et va encarregar que anessis a la botiga a comprar queviures. Et vas recordar de tot, menys de la llet. Avui et trobes en Robert pel carrer. Diu que se'n va cap a casa, i que ha comprat queviures per la seva mare. Mentre parla amb tu, recorda que ha oblidat els ous. Com et sembla que se sent?
5. Aquest matí has arribat tard a l'escola. Quan has arribat, la *profe* s'ha enfadat. T'ha demanat una justificació dels teus pares. Però no la tenies. T'has sentit molt culpable. Uns minuts més tard, en Lluís ha entrat a l'aula. La mestra li ha demanat si portava una justificació dels seus pares per poder arribar tard. La portava i l'ha donat a la mestra. Com et sembla que s'ha sentit?
6. Dimarts passat va ser l'aniversari de la teva mare. Vas comprar uns clavells i els vas posar sobre la taula, amb una felicitació, per quan arribés de la feina. Et vas sentir molt feliç quan va dir: «Oh, quines flors tan boniques! Gràcies, moltes gràcies.» Avui has trobat en Carles que tornava cap a casa després de l'entrenament de bàsquet. T'ha dit que ahir va ser l'aniversari de la seva mare, però que se n'havia oblidat del tot. Com et sembla que se sentia?
7. La Karina és la teva millor amiga. Va prometre que aniria amb tu a veure la nova pel·lícula de ciència-ficció tan bon punt la fessin. Dissabte estrenen la pel·lícula al cinema Modern. Truques a la Karina i et diu que dissabte no pot venir perquè ha d'anar a visitar la seva àvia. Com et sembla que s'ha sentit, la Karina?
8. Tots els de la teva classe tenen previst d'anar a la festa d'aniversari d'en Gerard. N'han estat parlant tota la setmana. El dia abans de la festa, en Ricard es posa malalt. I, per tant, no pot anar a la festa. Com et sembla que se sent, en Ricard?
9. Quan tornes de l'escola cap a casa, et trobes amb el teu germà gran. Fa cara d'haver estat plorant. Li dius: «Què et passa?» T'explica que algú li ha robat la bicicleta. Com et sembla que se sent?
10. Invites la teva amiga Júlia a jugar a casa teva. Tot jugant, dona un cop, sense voler, a un dels gerros de la teva mare. El gerro cau a terra i es trenca. Com et sembla que se sent, la Júlia?

1.7. PLA DE DIÀLEG: RAONAR ANALÒGICAMENT EN ÈTICA

Potser l'Elisa és capaç d'imaginar com se sent el gos. (Això és el que de vegades s'anomena *imaginació moral*.)

Ara bé, un acte d'imaginació moral pot molt bé incloure un raonament analògic. Considera i discuteix les situacions problemàtiques següents. Impliquen analogies?

1. Quan algú, sense voler, ha deixat caure la paperera metàl·lica sobre el dit gros del peu d'en Nic, la Isabel ha mirat de recordar què va sentir quan es va enganxar el polze a la porta del cotxe.
2. El pare d'en Tomi s'ha quedat sense feina, i la seva família s'ho està passant molt malament. La Joana diu: «No em sé imaginar com deu ser! Els meus pares sempre han tingut feina!»
3. El germà de la Xita trepitja, sense voler, la pota del gat, i el gat fa un marrameu molt fort. La Xita agafa el gat i l'abraça, mentre diu al seu germà: «Li has fet mal!» «Oh, no —contesta ell—, els animals no poden sentir dolor.»
4. La Cati parla cada dia amorosament a les seves plantes. La seva germana li diu: «Per què t'hi amoïnes?» «És curiós —contesta la Cati—, això és el mateix que la gent diu al meu professor de català.»

IDEA 4. LA GENT TÉ DRET (14:4)

1.8. TEXT: QUÈ SÓN ELS DRETS HUMANS?

Els drets humans són una convenció que es va aprovar en forma de declaració l'any 1948. Defineixen una legalitat i una ètica universals, malgrat la diversitat de civilitzacions i la relativitat de les cultures. També són una idea moral i una concepció política. Parteixen d'una concepció de l'Estat, fundat sobre el principi del respecte incondicional de la persona. Els drets humans són concebuts com un mitjà per protegir la persona davant els Estats.

Quan diem que l'ésser humà és una persona, volem dir que, a més de ser un ens natural com la resta d'éssers de l'Univers, és alguna cosa que, d'alguna manera, sobrepassa i transcendeix tot el que té de natural. En termes filosòfics, és «una substància individual de naturalesa racional», dotada, per tant, de la capacitat d'entendre i voler.

A l'ésser humà, l'existència no li ve donada, ja feta. Cada persona ha de construir necessàriament la seva pròpia vida, decidir en cada moment els actes que ha de fer i ajustar-los a uns valors morals que accepta més o menys lliurement. El valor suprem de la persona és, com a conseqüència, la llibertat.

Aquesta capacitat de triar l'adequació moral dels seus actes fa que cada ésser humà sigui únic, especial, irrepetible i, alhora, digne, mereixedor de respecte. Els drets humans són una convenció, i per això estan sotmesos a revisions i millores. Però la seva força no es troba en les diferents formulacions, sinó en el seu compliment, dissortadament encara no prou generalitzat.

«En parlar avui de drets humans, ens referim primordialment als següents drets bàsics: protecció de l'individu contra la usurpació arbitrària dels seus drets per part d'altres o pel govern; dret de treballar i rebre uns ingressos adequats pel treball, llibertat de diàleg i d'ensenyament, participació adequada de l'individu en la formació del seu govern. Aquests drets humans es reconeixen avui teòricament, però mitjançant l'ús abundant de maniobres legals i formalismes, resulten violats en una mesura molt superior fins i tot que fa una generació. Hi ha a més un altre dret humà que poques vegades es menciona però que sembla destinat a ser molt important: és el dret, o el deure, que té l'individu de no cooperar en activitats que considera errònies o perniciosos.»

A. Einstein. *Contribucions a la ciència*.
Discurs a la Chicago Decalogue Society el 1954.

Qüestions:

1. Vocabulari. Cerqueu què signifiquen: usurpació, arbitrari, ingressos, cooperar, perniciosos.
2. Sentit de les frases:
 - a) Protecció de l'individu contra la usurpació arbitrària dels seus drets per part d'altres o pel govern.
 - b) Dret de treballar.
 - c) Rebre uns ingressos adequats pel seu treball.
 - d) Llibertat de diàleg i d'ensenyament.
 - e) Participació adequada de l'individu en la formació del govern.
3. Quins drets i deures se'n deriven?

1.9. PLA DE DIÀLEG: QUE ÉS UN DRET?

1. Quan el mestre reparteix els llibres de text, i tots els altres alumnes de la classe en reben un, té dret, la Gemma, a rebre un llibre?
2. Resulta que l'escola té un llibre de menys, i es diu a la Gemma que no s'hi pot fer res perquè ella tingui llibre. Continua tenint dret a un llibre, la Gemma?
3. La Gemma s'ha passat el dia somiant amb un gelat. Ara se'n va cap a casa i veu una nena petita que surt d'una botiga amb un gelat a la mà. Té dret, la Gemma, a prendre-li el gelat, a la nena?
4. La Gemma no vol esperar que el semàfor sigui verd per travessar el carrer, i el travessa quan és vermell. Té dret a fer això?
5. Quan la Gemma arriba a casa, comença a llegir la pàgina d'entreteniments del diari. Però el seu germà bessó, en Dani, li pren el diari de les mans. Té dret a fer això, en Dani?
6. A casa de la Gemma hi ha pollastre rostit per sopar. Té dret a una porció, la Gemma?
7. Els germans de la Gemma, en Dani i en Jep, volen les cuixes. La Gemma també. Però només n'hi ha dues, de cuixes. Té dret, la Gemma, a menjar-se'n una?
8. El gos de la Gemma, en Dog, s'està fent vell. Té dret a viure?
9. En Dani observa el seu pare que està fumant. En Dani voldria fer el mateix. Té dret a fer-ho?
10. En Jep acaba els estudis secundaris a l'Institut. Té dret a trobar feina?
11. Una policia arresta en Jep perquè condueix sense carnet. Té dret, aquella policia, a fer-li això?

12. A la biblioteca pública, hi ha un llibre que en Jep vol llegir. Té dret a veure el llibre?
13. D'on vénen, els drets?
14. Hi ha drets que adquirim quan naixem, i altres drets que adquirim quan ens fem grans?
15. Els drets d'algunes persones poden anul·lar els drets d'altres persones?

1.10. EXERCICI: TENIR DRET

Llegeix les situacions següents i valora-les de manera argumentada:

1. Com que tinc dret a la llibertat d'expressió, tinc dret a dir el que vulgui sobre una persona determinada, encara que sigui fals.
2. Tinc dret a dir la veritat, però no a mentir. Per tant, tinc dret a dir a qualsevol persona veritats sobre la vida privada de la meua família.
3. Un polític o una política té dret a mostrar fotografies falsificades que comprometin un polític o una política rival.
4. Un polític o una política té dret a mostrar fotografies reals que comprometin un polític o una política rival.

1.11. PLA DE DIÀLEG: DEURES I DRETS

1. Vas demanar que et portessin al món? Coneixes algú que ho demanés?
2. Els teus pares estan obligats a donar-te menjar, vestits i aixopluc?
3. Tens dret a compartir els àpats de la teua família?
4. Tenen dret, els teus pares, a menjar-s'ho tot i a no deixar res per a tu?
5. Tens el deure d'estar agraït als teus pares perquè et proporcionen aliment i aixopluc?
6. Tenen dret, els teus pares, al teu agraïment per qualsevol cosa que fan per a tu?
7. Passa, de vegades, que hi ha persones que fan coses per a tu perquè pensen que és el seu deure, tot i que realment no les voldrien pas fer?
8. Fas, de vegades, coses per a altra gent només perquè penses que és el teu deure?
9. Tenen dret, els nens, a protecció contra els segrests?
10. Tenen dret, els nens, a protecció contra la fam? I contra la malnutrició?
11. Tenen dret a l'educació, els nens?
12. Tenen dret a la intimitat, els nens?
13. Et sembla que els nens tenen dret a formar-se opinió pròpia sobre el seu equip de futbol preferit? Sobre el llibre preferit? Sobre el país preferit? Sobre la religió preferida?
14. Et sembla que els nens tenen dret a tenir amics propis?
15. Et sembla que els nens tenen dret a anar en bicicleta? En bicicleta pròpia?
16. Et sembla que els nens tenen dret a decidir pel seu compte quins són els seus drets?

1.12. PLA DE DIÀLEG: DRETS I OBLIGACIONS

1. La teua mare passa per l'habitació portant una pila de plats i tu, que estàs estirat per terra mirant la tele, li fas nosa. Té dret, ella, a esperar que t'apartis?
2. Ningú de la família no fa gaire cas del teu gos. Algú et diu que el gos «es mor de ganes de rebre afecte». Té dret, el gos, al teu afecte?

3. El teu germanet petit té menys d'un any. Ningú mai no juga amb ell ni l'abraça. Algú diu que «es mor de ganes de rebre afecte». Té dret, el teu germanet petit, al teu afecte?
4. En David és un dels grans de l'institut i té cotxe. De vegades porta la Joana a casa en cotxe. Li dóna dret això a l'agraïment d'ella? Li dóna dret a rebre diners? Li dóna dret al seu afecte?
5. La Joana diu: «Si li dec alguna cosa, la hi donaré. Però no li dec res. Per tant, no li donaré res.» És correcte el raonament de la Joana?
6. La Joana diu: «Com més em porta en cotxe, més espera de mi alguna cosa. Però jo no vull que n'esperï res, de mi. Per tant, no hauria de deixar que em portés més amb cotxe.» És correcte el raonament de la Joana?
7. La Míriam sempre és afectuosa amb en Roc, tant si la convida a sortir com si no, i ella convida molt rarament. Faria un bon raonament, en Roc, si es digués: «Si vull que la Míriam m'apreciï de debò, m'hi hauré de gastar més diners»?
8. En Cesc i la Teresa han estat sortint regularment. En Cesc pensa que té l'obligació de convidar la Teresa, però mai no té diners i la Teresa, en canvi, rep una quantitat fixa dels seus pares. La Teresa, doncs, sempre vol pagar, i en Cesc pensa que això no està bé. És correcte el raonament d'en Cesc?
9. L'Alba només és afectuosa amb en Carles quan ell la convida a alguna banda. Altrament, és molt freda amb ell. Ara en Carles està experimentant tota mena de vaporitzadors contra el mal alè per aconseguir agradar més a l'Alba. Raona bé o malament, en Carles?
10. En Ton té un germà, en Pere, que és un any més gran que ell. En Pere sempre està manant i assegura que en Ton li deu respecte. En Ton diu que no està obligat a fer res del que en Pere li diu que faci. Raona bé o malament, en Ton?

1.13. EXERCICI: DRETS, PRIVILEGIS I OBLIGACIONS

Com classificaries cadascuna de les situacions següents: com un dret (D), com un privilegi (P), com una obligació (O), o com alguna altra cosa (Al.)? És possible que algun d'aquests casos caigui sota més d'una categoria?

	D	P	O	Al.
1. La llibertat d'expressió és un/una				
2. Els pares tenen a alimentar els seus fills.				
3. Rebre una invitació del president per anar a sopar amb ell en privat és un/una				
4. Si fas de cangur d'una criatura, tens que et paguin la feina feta.				
5. Quan facis 18 anys tindràs el/la de votar.				
6. Una persona acusada d'un delictes té a consultar un advocat.				
7. El metge de l'hospital et pot examinar perquè és el/la seu/seva				
8. Tens el/la d'anar a l'escola cada dia.				
9. Si se sospita que hi ha un foc, un bomber pot anar allà on vulgui de casa teva perquè és el/la seu/seva				
10. Quan els pares no poden mantenir els fills, això esdevé un/una del govern.				
11. És un/una dels comerciants carregar el				

que vulguin a les seves mercaderies.				
12. Si la teva família no paga els rebuts del telèfon, la companyia telefònica té el/la de desconnectar el telèfon.				
13. Com que la Júlia és la filla gran de la família, té el/la de casar-se la primera, si vol.				
14. Formar part de les forces armades és un/una per a les noies.				
15. L'Àlícia diu: «Per al meu promès, fer-me un petó és un/una»				
16. Un metge té el/la d'ajudar la víctima d'un accident.				

IDEA 5. EXTERMINAR ANIMALS (14:11)

El tema dels animals és molt complex, va des de l'explotació o maltractament fins a la necessitat humana de l'alimentació i a l'extermini de determinades espècies. Sense pretendre tractar tots els nivells ni graus, proposarem algunes reflexions.

1.14. TEXT: DRETS DELS ANIMALS

«Aquests darrers anys ha millorat molt la consciència col·lectiva a favor del bon tracte que es mereixen els animals. Sabem que la lluita contra el sofriment i el dolor al món ha d'abraçar, sense límits, qualsevol sofriment i qualsevol dolor. Per això hem de lluitar també contra el sofriment dels animals, massa sovint sotmesos a tractes cruels i abusius. La legislació catalana ha estat pionera en la defensa i protecció dels animals. Reconeix que és indigne que es converteixin en instruments de diversió, o fins i tot de recerca i de cultura, sense tenir cap mena de mirament per la seva integritat o pel seu dolor.

És, certament, indigne i les lleis catalanes van avançant en la prohibició d'aquestes pràctiques. Ara bé, fins i tot entre els que troben que està molt bé cuidar o protegir els animals, no tots accepten que es parli de "drets dels animals". Com si els animals ni tinguessin ni poguessin tenir drets. Em sembla que s'equivoquen. Perquè jo sé que un altre té drets si jo tinc deures envers ell. I és ben clar que jo tinc deures —legals i morals— envers els animals. Això vol dir que ells tenen drets. Que els humans tinguem el deure de tractar bé els animals i no fer-los patir, mostra que ells tenen el dret de ser ben tractats. Per sort, la sensibilitat col·lectiva millora. I les lleis també, encara que sigui lentament.»

Josep M. Terricabras. *Els drets dels animals*.

Qüestions:

- 1) En què es nota que «aquests darrers anys ha millorat molt la consciència col·lectiva a favor del bon tracte que es mereixen els animals»?
- 2) Com «sabem que la lluita contra el sofriment i el dolor al món ha d'abraçar, sense límits, qualsevol sofriment i qualsevol dolor»?
- 3) Pots buscar algun exemple a prop teu o a les notícies que justifiqui aquestes dues afirmacions?

1.15. PLA DE DIÀLEG: MATAR ANIMALS

1. Et sembla que seria correcte matar un animal que posés en perill la teva vida?
2. Et sembla que seria correcte matar un animal que no posés en perill la teva vida?
3. Imagina't que un animal perillós volta per la zona on tu vius. S'hauria de procurar matar-lo o bé capturar-lo?
4. En molts sentits, els animals són diferents dels éssers humans. És aquesta una bona raó per matar-los?
5. En molts sentits, els animals són com les persones. És aquesta una bona raó per no matar-los?
6. Si plantes enciams al teu hort i, de nit, vénen conills i se'ls mengen, què faràs: mataràs els conills, ensenyaràs als conills que no s'hi acostin, o faràs una bona tanca?
7. Algunes persones pensen que no hi ha cap altra manera d'obtenir menjar que matant animals. És correcte, això?
8. Per a algunes persones que tenen molt menjar, matar animals és una forma d'esport. És correcte, això?

1.16. PLA DE DIÀLEG: MENJAR ANIMALS

1. Alguns diuen que és correcte menjar animals perquè els animals tenen bon gust. És una bona raó, això?
2. Imagina't que algú digués que els gats i els gossos tenen bon gust. Seria això una bona raó per menjar-se'ls?
3. Imagina't que algú digués que els éssers humans tenen bon gust. Seria això una bona raó per menjar-se'ls?
4. Imagina't que algú digués que és correcte menjar animals perquè n'hi ha massa. Seria una bona raó, això?
5. Imagina't que algú digués que és correcte menjar gats i gossos perquè n'hi ha massa. Seria una bona raó, això?
6. Imagina't que es trobés un aliment que fos tan saborós i tan nutritiu com la carn. Et sembla que la gent se'l menjaria en comptes de menjar animals?

1.17. PLA DE DIÀLEG: MALTRACTAR ELS ANIMALS

Amb quin dels enunciats següents estàs d'acord i per què?

- 1a. «Com que els animals no senten dolor, està bé fer-los mal.» O bé:
- 1b. «Com que els animals senten dolor, no està bé fer-los mal.»
- 2a. «Si tu fas mal als animals, els altres es pensaran que això està ben fet.» O bé:
- 2b. «Si tu fas mal als animals, els altres no es pensaran pas que això està ben fet.»
- 3a. «Com que els animals no són humans, està bé fer-los mal.» O bé:
- 3b. «Encara que els animals no siguin humans, no està bé fer-los mal.»
- 4a. «Com que els animals no poden parlar, no podem dir si senten dolor.» O bé:
- 4b. «Encara que els animals no puguin parlar, podem dir si senten dolor.»

5a. «Està bé que els nens facin mal als animals, ja que està bé que els adults facin mal als nens.» O bé:

5b. «Encara que estigués bé que els nens fessin mal als animals, no estaria bé que els adults fessin mal als nens.»

6a. «Si no està bé que els nens facin mal als animals, llavors tampoc no està bé que els adults facin mal als nens.» O bé:

6b. «Encara que pogués no estar bé que els nens fessin mal als animals, podria estar bé que els adults fessin mal als nens.»

1.18. ACTIVITAT: RECERCA

Busqueu a Internet algunes pàgines que parlen sobre la defensa dels animals o aporten la Declaració dels drets dels animals i comenteu-la, si escau. Per exemple:

www.animalfreedom.org/espagnol/opinion/derechosanimales.html

www.derechosparalosanimales.org/

www.mascotamigas.com/derechos_animales.htm

IDEA 6. LES PERSONES I ELS ANIMALS SÓN COMPLETAMENT DIFERENTS (14:19)

En Ramon diu que «les persones són completament diferents dels animals». Què vol dir exactament l'expressió «completament diferents»? El que en Ramon suggereix és que la diferència entre els humans i els animals no és una diferència de grau, sinó de tipus. Sobre aquesta base argumenta que podem tractar els animals d'una manera radicalment diferent de com tractem els humans. Així, per poder avaluar l'argument d'en Ramon, haurem de refrescar el que ja coneixem sobre la diferència que hi ha entre diferències de grau i diferències de tipus.

Dues coses *que pertanyen al mateix ordre* poden ser contrastades entre si; la diferència resultant és una diferència de *grau*. Per exemple: diferències de pes, mida, alçada o distància, són diferències de grau, sempre que es comparin dues coses des del mateix punt de vista, és a dir, des de l'interior del mateix ordre.

En canvi, una diferència de *tipus inclou més d'un ordre*. Per exemple: la comparació de pomes amb cangurs evidencia una diferència de tipus quan ens adonem que una cosa és una fruita i l'altra, un animal. D'altra banda, si comparem el pes d'una poma i el pes d'un cangur, tindrem només una diferència de grau, perquè estarem usant només un ordre, el del pes.

Tanmateix, el problema no és pas ben simple, perquè es pot sostenir que algunes diferències de grau són tan grans que arriben a constituir una diferència de tipus. Així, en Ramon podria acceptar que els humans són mamífers i que, per tant, en sentit biològic, no són pas diferents d'altres mamífers, i, no obstant això, en Ramon també podria argumentar que la diferència d'intel·ligència entre els humans i els altres mamífers és tan gran que constitueix una diferència de tipus més que no pas de grau. És clar que

aquesta diferència també pot ser qüestionada a mesura que se saben més coses sobre la intel·ligència dels animals.

1.19. EXERCICI: DIFERÈNCIES DE GRAU I DIFERÈNCIES DE TIPUS

Digues si les diferències següents et semblen diferències de tipus o diferències de grau:

I.

1. Una cabana i un castell.
2. Un nas i un ull.
3. Un llibre i una revista.
4. Un peix de colors i un tauró.
5. Un peix de colors i una balena.
6. Una nena i una dona.
7. Un cotxe de juguina i un automòbil de debò.

II.

- a. El pes d'en Toni comparat amb el pes d'en Jordi.
- b. El pes de la Júlia (50 kg) comparat amb l'alçada de la Loli (1,60 m).
- c. Nou pomes comparades amb nou caimans.
- d. Vermell fosc comparat amb vermell clar.
- e. Gel comparat amb vapor.
- f. Humitat comparada amb mullena.
- g. Angles aguts comparats amb angles obtusos.
- h. Viatjar a 80 km per hora comparat amb viatjar a 100 km per hora.
- i. Coses mortes comparades amb coses vives.
- j. Peixos comparats amb ximpanzés.
- k. Ximpanzés comparats amb homes.

1.20. EXERCICI: QUÈ DISTINGEIX ELS HUMANS DELS ANIMALS?

Digues si les accions següents són fetes per humans i animals (H i A), només per humans (H), només per animals (A), ni per humans ni per animals (Ni H ni A):

	H i A	H	A	Ni H ni A
1. riure				
2. plorar				
3. rovellar				
4. apostar				
5. jugar				
6. nedar				
7. confiar				
8. gravitar				
9. tenir gana				
10. preocupar-se				
11. hivernar				
12. vegetar				
13. contemplar				
14. estimar				
15. envellir				
16. lluitar				

17. admirar				
18. imantar				
19. raonar				
20. singlotar				

1.21. EXERCICI: SÓN ANIMALS, ELS HUMANS?

Truca el telèfon. Contestes. La veu de l'altre costat et diu:

- «Truco des del planeta Júpiter. Voldria saber què són els éssers humans.»
- «No em resulta pas fàcil d'explicar», contestes.
- «Bé —diu la veu—, són plantes sense arrels?» (Què respondràs?) «Són peixos que tenen cames en lloc de cues?» (Què respondràs?) «Són insectes que poden parlar?» (Què respondràs?) «Són rèptils que no fan ous?» (Què respondràs?) «Són ocells sense plomes?» (Què respondràs?) «Són animals que poden pensar bé?» (Què respondràs?)

Quines preguntes li faries ara, al teu interlocutor, sobre els habitants de Júpiter?

IDEA 7. BONES RAONS (14:16-21)

Podem defensar les opinions que vulguem sense donar raons. Però aquells que refusen donar raons de les seves creences poden arribar a ser considerats dogmàtics, tossuts o, fins i tot, arrogants. Sovint és important que siguem capaços d'oferir raons de les nostres opinions, si és que volem convèncer els altres perquè les considerin, o bé ens volem convèncer a nosaltres mateixos que les opinions que expressem són opinions dignes de ser defensades. Si els altres són incapaços d'entendre per què mantenim unes determinades opinions, potser no donaran gaire valor al que diem. I si nosaltres no entenem per què tenim les opinions que expressem, és probable que ens sentim insegurs en les nostres creences, per molta força que posem a formular-les.

Evidentment, no n'hi ha pas prou de donar *qualsevol* raó a favor d'una opinió: les raons donades cal que siguin bones. Què fa que una raó sigui una bona raó? Heus aquí algunes característiques de les bones raons:

- 1) Les bones raons sovint són *fàctiques*.
- 2) Les bones raons són *rellevants*.
- 3) Les bones raons proporcionen *comprensió*.
- 4) Les bones raons són *creïbles* per a l'oient.

1) *Les bones raons sovint són fàctiques*: una raó que es basi en fets és millor que una raó que no s'hi basi. La base fàctica pot ser adulta per recolzar les raons, mentre que les raons que no tenen base fàctica estan mancades d'aquest recolzament.

2) *Les bones raons són rellevants*: una raó que està relacionada amb una opinió donada és millor que una que no hi tingui relació. La connexió entre elles pot ser feta explícita i serveix per recolzar la raó, mentre que una raó que no sigui rellevant no té una atracció així.

3) *Les bones raons proporcionen comprensió*: una raó que explica una opinió és millor que una que no ho fa. Una explicació així ajuda a fer que

l'opinió sigui comprensible i, per tant, li dóna recolzament. Les raons que no expliquen no poden donar aquest recolzament.

4) *Les bones raons són creïbles per a l'oient*: les raons que són més familiars, més plausibles que l'opinió debatuda, són més persuasives que les raons que no ho són.

En resum, que les raons siguin bones o dolentes és qüestió de *comparació*: una raó és *més sòlida* o *millor* que una altra si és fàctica, rellevant, més coneguda, dóna comprensió, o si reuneix alguna combinació d'aquests elements.

És improbable que els teus alumnes arribin a mencionar mai aquests criteris en els seus diàlegs. Observa, en lloc d'això, si tenen tendència a fer servir o a acceptar raons que s'adaptin a aquests criteris. *Evita* amb cura que aquests criteris siguin vistos com a regles que han de ser memoritzades. Usa'ls com a orientacions per tu mateix mentre condueixes els diàlegs. Si és cert que aquests criteris ajuden a fer bones les bones raons, els teus alumnes ja s'hi agafaran i els usaran pel seu compte.

(De *Recerca filosòfica*)

1.22. EXERCICI: DEFENSAR ELS JUDICIS AMB RAONS

Imagina't que, durant el dia, sents les observacions següents. Les persones que fan aquestes observacions, quines raons tenen per fer-les?

1. Sara: «Guillem, no deus haver dormit bé aquesta nit.»
2. Grau: «Lau, realment has de ser tan porc quan menges?»
3. Esther: «Em sembla que tindrem una tempesta!»
4. Carles: «Avui és dijous, 8 d'agost.»
5. Cesc: «*El fill de Dràcula* és una gran pel·lícula!»
6. Maria: «Demà no vindré a l'escola.»
7. Greta: «El voleibol és un bon joc.»
8. Linda: «Juguem amb aquesta pilota en comptes d'aquella.»
9. Telm: «Realment, la meua habitació és un caos!»

1.23. EXERCICI: QUAN UNA RAÓ ÉS UNA BONA RAÓ?

Considera les observacions següents i mira si el que es diu representa una bona raó (BR), una raó (R) —tot i que no necessàriament bona—, o una cosa que no és una raó (NR).

	BR	R	NR
1. Jordi: «La raó que em fa sospitar que aquest home (en Clàxon) és l'assassí és que l'assassí portava sabates i en Clàxon porta sabates.»			
2. Lola: «Sospito d'en Clàxon perquè l'assassí calçava un quaranta-quatre i en Clàxon s'hi acosta molt perquè calça un quaranta-cinc.»			
3. Hel·lena: «Penso que en Clàxon és innocent, perquè em ve mal de cap quan miro d'esbrinar coses d'aquestes.»			
4. Miquel: «Crec que en Clàxon va ser l'assassí, si es té en compte el fet que ho va confessar.»			
5. Joana: «Em nego a treure cap conclusió abans del judici d'en Clàxon, perquè es va retractar de la seva			

confessió.»			
6. Oriol: «En Clàxon és completament innocent! M'ho ha dit el meu astròleg!»			
7. Magda: «En Clàxon és un home que està molt bé! És clar que és innocent!»			
8. Nila: «Bé, sí, ho va fer en Clàxon: la pistola tenia les seves empremtes. Què hi fa que l'arma del crim fos un ganivet?»			
9. Tomàs: «L'avi d'en Clàxon ja va ser a la presó per estafador. Això em va convèncer que ho va fer en Clàxon.»			
10. Felip: «Bé, tiraré una moneda: si surt cara, és innocent; si surt creu, culpable. Què te'n sembla? Creu!»			

IDEA 8. RAONAMENT CONDICIONAL (14:27-29)

Els que estiguin familiaritzats amb el raonament formal, s'adonaran que l'Elisa ha usat aquí un sil·logisme hipotètic (o condicional) que és vàlid. Vegem ara *Elisa* 21:2-4:

Com a premissa major, l'Elisa ha triat:

—«Si (els animals) m'importessin de debò, no me'ls menjaria.»

Com a premissa menor, tria un fet irrefutable:

—«Me'ls menjo.»

Per tant, es veu forçada a concloure que:

—«No m'importen de debò.»

Però, per què aquest raonament, que és demostrativament vàlid, resulta inacceptable per a l'Elisa? La forma de l'argument és correcta. I molta gent es podria adonar, a primera vista, que les premisses són vertaderes. En aquestes circumstàncies, la conclusió hauria de ser vertadera. En canvi, és una conclusió que l'Elisa troba detestable: i és que contradiu els sentiments que ella —ho sap prou bé— té pels animals. Què hem de dir en un cas com aquest?

Quan arribem a una conclusió que esperem que sigui vertadera però que resulta falsa, hem de fer marxa enrere. Potser l'Elisa recordarà que no hi ha una única forma vàlida d'argument condicional, sinó que n'hi ha dues; potser llavors voldrà mirar d'usar l'altra forma vàlida.

«Si (els animals) m'importessin de debò, no me'ls menjaria.»

«M'importen de debò.»

«Per tant, no me'ls hauria de menjar.»

De manera alternativa, també podria repassar la premissa major (la primera), i potser descobriria que no és tan plausible com li havia semblat al començament.

1.24. EXERCICI: RAONAMENT HIPOTÈTIC

A. Quines conclusions es poden treure, de manera vàlida, de les afirmacions següents?

1. Si els ocells volen cap al nord, aleshores l'estiu és a prop.
Els ocells volen cap al nord.
2. Si la Maria treu un 10, aleshores deu ser la preferida del mestre.
La Maria és la preferida del mestre.
3. Si menjo maduixes, em surt una erupció als dits dels peus.
Tinc una erupció als dits dels peus.
4. Si es fa sonar aquest xiulet, l'Snoopy lladra.
L'Snoopy no lladra.
5. Si ara el llum és vermell, immediatament després passarà a ser verd.
Ara el llum no és vermell.
6. Si tal dia com avui, ara fa un any, ell feia 100 anys, aleshores avui n'ha de fer 101.
Avui no en fa 101.
7. Si els nord-americans van al davant, els europeus no van pas gaire endarrerits.
Els nord-americans van al davant.
8. Si els tomàquets són vegetals, són comestibles.
Els tomàquets no són vegetals.
9. Si s'haguessin menjat aquells bolets verinosos, ara estarien molt malalts.
No n'estan gens, de malalts.
10. Si hi ha nens a la classe, estan cansats i tenen gana.
Estan cansats i tenen gana.

B. Indica almenys una circumstància que faci que les oracions «si..., aleshores...» següents no siguin vertaderes.

1. Si la temperatura baixa a -5 graus, aquest pot d'aigua es congelarà.
2. Si els nanos estudien, trauran bones notes.
3. Si una cosa se'n va enlaire, ha de tornar a baixar.

C. Quins dels casos següents et semblen exemples de bon raonament?

a. Gregori: «Si els Dragons han guanyat el partit d'avui, ja són campions del món.»

Santi: «Tinc notícies per a tu. Han guanyat el partit d'avui.»

Gregori: «Visca, això vol dir que ja són campions del món.»

b. Lídia: «Si els Dragons han guanyat el partit d'avui, ja són campions del món.»

Xavi: «Tinc notícies per a tu. No són campions del món.»

Lídia: «Bé, doncs, no deuen haver guanyat el partit d'avui.»

IDEA 9. COM PUC ESTAR EN CONTRA DE MATAR ANIMALS, SI ME'LS MENJO? (14:27-29)

Una altra manera de formular això seria dir que el fi o objectiu que tenim configura i determina els mitjans que hem de fer servir. Per exemple, si fas un viatge, hauràs d'utilitzar alguns mitjans de transport. Però que trïis uns mitjans o uns altres, dependrà de l'objectiu que t'hagis proposat. Potser vols arribar a un lloc que només és accessible per aire; en aquest cas, és ben clar que l'objectiu o fi determina els mitjans. Un cas diferent seria el

d'un viatge de plaer en què volguessis aprofitar el paisatge al màxim. Aleshores hauries de prendre decisions no solament sobre els mitjans de transport sinó també sobre els llocs que vols visitar, de manera que hauries de seleccionar conjuntament fins i mitjans, i els hauries d'ajustar els uns als altres.

Fins i mitjans són, doncs, interdependents. Els mitjans que utilitzem poden dependre del fi que busquem, com passa en els exemples que acabem de posar. O bé el fi pot dependre de vegades dels mitjans disponibles, com quan gargoteges alguna cosa només pel fet de tenir un llapis a la mà. O et decideixes a construir un cobert quan t'adones que has heretat un gran carregament de llenya.

Un altre aspecte diferent de la relació entre mitjans i fins és el fet que cada fi triat tendeix a esdevenir un mitjà per algun altre fi, i així successivament. Agafes, per exemple, un autobús per anar a la ciutat. L'autobús és el mitjà de transport, la ciutat és el fi. Però, per què hi vas, a la ciutat? Hi vas per anar a l'escola. Però, per què hi vols anar, a l'escola? Per adquirir formació. Per què la vols, la formació?, etc. Això s'anomena «el continu de mitjans i fins».

1.25. EXERCICI: ADAPTAR ELS MITJANS ALS FINS

Els mitjans que utilitzem per obtenir un determinat fi haurien de ser proporcionals a aquell fi. Podries fer servir un mall per matar un mosquit que tens al braç, però segurament, a més de matar el mosquit, també et trencaries el braç.

En els casos següents, et sembla que els mitjans són proporcionals als fins?

1. Felip: «Se'ns va fer malbé la màquina de rentar i van passar dues setmanes fins que no en vam tenir una de nova. Llavors vam rentar tota la roba bruta que teníem. Ara ja fa dues setmanes d'això i tornem a tenir pilons de roba bruta. Suposo que haurem de tornar a comprar una màquina de rentar nova.»

2. Berta: «Els camions que passen pel nostre carrer fan moltíssim soroll. Em sembla que hi posaré un cartell demanant-los que siguin més silenciosos.»

3. Carles: «El divorci és un dels greus problemes de la nostra societat. Em sembla, però, que sé com eliminar-lo. Simplement, eliminant el matrimoni.»

4. Lluïsa: «El fluor elimina la càries dental. Em pregunto si no podríem posar fluor a l'aigua potable o en els dentífrics, i així reduir les despeses de dentista.»

5. Antoni: «És clar que m'agrada llegir llibres d'ètica, però no em puc permetre el luxe de comprar-los. Suposo que n'hauré de pispar un de la biblioteca.»

1.26. EXERCICI: FINS I MITJANS

Els *fins* són metes o objectius, coses a les quals aspirem. Els *mitjans* són les coses o els mètodes que fem servir per aconseguir els nostres fins.

Per exemple: per arribar a l'escola, molts nens agafen l'autobús. El bus és un *mitjà* de transport; arribar a l'escola és l'*objectiu* o el *fi*. A més, els nens

van a l'escola per adquirir educació. Així, adquirir educació és el *fi*, i assistir a classe és el *mitjà*.

En els casos següents, pots distingir entre mitjans (M) i fins (F)? Hi ha coses que puguin ser alhora un mitjà i un fi?

	M	F	M/F	?
1a. Alcalde 1r: «Com podem millorar el transport entre les nostres dues poblacions?»				
1b. Alcalde 2n: «Construïm un pont sobre el riu.»				
2a. Joan: «Quan fas solitaris, fas trampa?»				
2b. Núria: «I tant! El que jo vull és guanyar!»				
3a. Llorenç: «Què en faràs, d'aquests dos euros?»				
3b. Glòria: «M'agraden molt els xiclets!»				
4a. Eduard: «Per què treballes tant?»				
4b. Lali: «Vull guanyar molts diners.»				
4c. Eduard: «Per què vols guanyar molts diners?»				
4d. Lali: «Em vull comprar un pis nou.»				
5a. Eduard: «Per què treballes tant?»				
5b. Màrius: «Vull guanyar molts diners.»				
5c. Eduard: «Per què vols guanyar molts diners? Per comprar-te un pis nou?»				
5d. Màrius: «No. Sóc un avar.»				
6a. Gala: «On vas amb aquesta clau anglesa?»				
6b. Vadó: «A arreglar les canonades del soterrani.»				
7a. Aprenent de lladre: «Aquest serà el robatori perfecte?»				
7b. Mestre de lladres: «Sí, si portem guants i no deixem empremtes.»				
8a. Miki: «Explica'm un conte i me'n vaig a dormir de seguida.»				
8b. El que fa de cangur: «De debò te'n vols anar a dormir? Per què no t'estàs aquí amb mi i mires la tele?»				

1.27. PLA DE DIÀLEG: PODEN ELS FINS JUSTIFICAR ELS MITJANS?

És veritat alguna vegada que «el fi justifica els mitjans»? Quan la gent diu que «el fi justifica els mitjans» pot voler dir que, en certs casos, la meta o l'objectiu (fi) que es tenen poden resultar tan aclaparadorament importants que semblen autoritzar l'ús de qualsevol mitjà per aconseguir-los.

Hi ha almenys dues interpretacions:

- Primera. Qualsevol conducta, per detestable o poc escrupolosa que sigui, pot ser justificada si és un mitjà per aconseguir el fi desitjat. [És a dir, llavors només interessa el fi, i és el fi mateix el que ho justifica tot. Hi ha, doncs, una total subordinació dels mitjans al fi: els mitjans estan en funció del fi. Per aconseguir aquell fi, tot s'hi val. En aquests casos, els mitjans perden valor moral, i són només instruments amorals d'un fi que és considerat no solament com a moralment bo, sinó com a valor màxim. Convé anar amb compte amb aquesta mena d'interpretacions que absolutitzen un fi determinat. A més, com que no s'acostuma a absolutitzar un sol fi, sinó que se n'absolutitza cada vegada un de diferent (el negoci, la

vida, l'honor, la propietat privada, la fama, la veritat...), segons les circumstàncies o les necessitats, el resultat és que s'acaba donant valor absolut a molts fins, potser fins i tot incompatibles entre ells. Així sorgeix la paradoxa de tractar amb relativisme uns valors que es defensen com a absoluts. En aquest sentit, «el fi justifica els mitjans» amaga sovint una visió subjectiva i relativista (és a dir, capriciosa) de la moral, segons la qual allò que jo em proposo com a fi és bo i ho he d'aconseguir a qualsevol preu.]

- Segona. Hi ha, però, una altra interpretació de l'expressió «el fi justifica els mitjans» que és molt menys sinistra; segons aquesta interpretació, quan se'ns demana quina raó tenim per usar un mitjà determinat, simplement esmentem el fi o la finalitat que ens proposem. [És a dir, en aquesta interpretació, no interessa només el fi, segons el qual es disposa tota la resta, sinó que els mitjans també són importants. Llavors, «el fi justifica els mitjans» no vol dir simplement, com en la interpretació anterior, «el que és important és el fi; els mitjans són irrelevants», sinó que vol dir: «aquests mitjans es fan servir per obtenir aquest fi». Ja es veu, però, que així encara no s'ha determinat la bondat o la maldat dels fins ni dels mitjans. El que s'ha fet ha estat precisament mostrar el caràcter instrumental dels mitjans i, per tant, el caràcter no autònom i no absolut dels fins.]

Finalment, si en discutir aquesta qüestió algú observés «el fi justifica els mitjans», hauríem d'estar a punt per preguntar: «Vols dir prescindint de les altres conseqüències, o vols dir havent tingut en compte les altres conseqüències?» Les dues situacions són molt diferents.

Discuteix ara les observacions següents:

1. «Per a mi, és absolutament prioritari eliminar els escarabats del rebost; per això poso productes matacuques a tots els aliments. Ja veuràs com els exterminaré! El fi justifica els mitjans.»
2. «M'interessa tantíssim aquell disc de Prince que em guardaré tots els diners que em donin a casa fins que el pugui tenir. El fi justifica els mitjans.»
3. «La indústria de l'automòbil forma part de la columna vertebral de l'economia europea. Hauríem d'estar disposats a suportar els inconvenients del monòxid de carboni. El fi justifica els mitjans.»
4. «Infermera, aquest malalt té una apendicitis aguda. Prepari'l per a una operació immediata! El fi justifica els mitjans.»
5. «Infermera, aquest malalt està en condicions de malnutrició i té també un tumor que ha de ser operat de seguida. No ens entretinguem; operem. El fi justifica els mitjans.»
6. «Infermera, aquest malalt està en condicions de malnutrició i no resistiria una operació ara mateix. D'aquí a un mes, però, podria superar l'operació i el tumor, mentrestant no empitjorarà gaire. El fi justifica els mitjans.»
7. «No hi ha cap mal tan gran com la guerra. L'única manera, però, de posar fi a la guerra consisteix a eliminar els nostres enemics. Això és el que hem de fer: fer la guerra per posar fi a la guerra! El fi justifica els mitjans.»
8. «Els seus espies són al nostre país, i els nostres espies, al seu. Desemascararem, però, els seus espies, encara que per aconseguir-ho hàgim de crear un estat policial i hàgim d'espionar les activitats privades de tothom. El fi justifica els mitjans.»

9. «La llibertat és un valor tan desitjable que, si la gent no vol ser lliure, simplement l'haurem de forçar a ser-ho. El fi justifica els mitjans.»

IDEA 10. INCONSISTÈNCIA (14:27-29)

Dos enunciats són mútuament inconsistents si tots dos no poden ser vertaders alhora. (Dos enunciats es contradiuen l'un a l'altre quan la veritat de l'un implica la falsedat de l'altre.) Per exemple: un testimoni que afirma que és un bomber i que no és un bomber s'està contradient. D'altra banda, si afirma que és un bomber i un policia, la seva versió resulta, almenys aparentment, inconsistent, però no autocontradictòria.

En el text, queda clar que no s'hauria de caure en la inconsistència de dir una cosa i fer-ne una altra, o de pensar una cosa i fer-ne una altra, o de creure una cosa i fer-ne una altra. L'Elisa es lamenta: «No ho entenc: com puc estar en contra de matar animals si el pollastre rostit i el rosbif m'agraden tant?» És cert que, normalment, no pensem que la inconsistència pertanyi a la relació entre pensament i acció, però no és pas incorrecte preguntar-se si els pensaments i les accions no haurien de ser també consistents. Per què? Perquè si les nostres creences i la nostra conducta són inconsistents, estem exposats a l'acusació d'hipocresia.

La consistència és un dels requisits més fonamentals de tot el discurs i la comunicació humana. (S'ha dit que fins i tot demanàriem que fos consistent la crítica a la consistència.) Esperem que la gent serà consistent no solament perquè no ens en podem refiar si no ho són, sinó perquè normalment no els interessa gens, a ells mateixos, ser inconsistents. És a dir, es pot ser inconsistent de moltes maneres, però quan es tracta dels teus propis plans, dels teus objectius, la inconsistència et pot jugar una mala passada.

1.28. PLA DE DIÀLEG: INCONSISTÈNCIA

Examina si els enunciats següents contenen alguna inconsistència; recorda que es tracta de temes per debatre i que, per tant, pot ser que no tinguin una resposta simple de «sí» o «no».

1. «M'agraden els llibres, però mai no puc trobar llibres que siguin interessants. Per això no llegeixo.»
2. «Trobo que els programes de la tele són estúpids. Però tenen una cosa a favor seu: et guanyen l'interès. Per això els miro tota l'estona.»
3. «Tot el que diuen els nens és estúpid. Com que sóc un nen, tot el que dic és estúpid. No pareu, doncs, cap atenció al que acabo de dir.»
4. «Crec fermament que els animals no poden pensar: només són màquines, i res més. Evidentment, el meu gos és excepcional. És molt obediència, fa tot el que li dic que faci, i és molt amable amb les criatures. Ben cert, és un gos trempat.»
5. «La Maria detesta els nois; per això vol que es disgustin. Però, per fer-los disgustar ha de sortir amb ells; per això té tantes cites amb nois.»
6. «En Joan admira el Sr. Verd perquè té tant d'èxit, però detesta el seu atreviment.»

7. «Entenc que la llet és molt bona per a la gent. Però les criatures beuen llet i jo no sóc una criatura. No vull més llet!»

1.29. EXERCICI: TROBAR INCONSISTÈNCIES

Quins dels casos següents et sembla que presenten inconsistències i quins no?

1. Albert: «De fet, jo mai no manllevo diners, perquè si algú em deixa diners, sempre els torno.»
2. Dolors: «Sé anar a sota aigua, sé surar i sé fer anar un patí de pedals, però no sé nedar.»
3. Salvi: «La raó que no m'agradi la història és que només et dóna pilons de fets, però mai no explica res.»
4. Pimi: «Senyores i senyors del jurat, si, entre vostès hi ha algun home que vota en contra del meu client, aquest home no és cap gentilhome.»
5. Hug: «Els metges tenen raó: tinc una malaltia terminal. Però mai a la vida no m'he trobat tan bé.»
6. Violeta: «Resulta que sóc una petita noia gran fortament orientada cap a l'èxit. D'on han tret aquesta gent la idea que sóc ambiciosa?»
7. Sandra: «Admeto que, des de qualsevol banda de la superfície de la terra, si s'avança en línia recta, finalment s'arriba al punt de partida. Però no, no diria que la terra sigui esfèrica.»
8. Oriol: «Els colors de l'espectre que trobo més bonics són els vermells..., com d'ultramarí, el lila i l'aiguamarina.»
9. Tomàs: «Calleu tots! Com voleu que algú es concentri amb tot aquest soroll? No vull sentir cap altra paraula de ningú i, creieu-me, quan dic una cosa així la dic de debò!»
10. Bertomeu: «Penso que els éssers humans només s'haurien de comunicar amb altres éssers humans. Per això, quan truca el telèfon, no contesto.»
11. Edith: «És important aprendre de l'experiència. Per això dic que, ara que han robat el cavall, hem de tancar amb clau la porta de l'estable.»
12. Bernat: «Només compten els resultats. L'única vegada que els resultats no comptaran, serà quan arribi la fi del món.»
13. Felicitat: «No m'importen gaire els éssers humans, però estimo la humanitat.»
14. Carmel: «M'oposo a la tirania de la majoria, però estic a favor de la democràcia.»
15. Job: «L'excepció confirma la regla..., llevat de certs casos que són una evidència addicional per a la meua afirmació.»

Episodi 2: Matar animals és el mateix que matar persones?

IDEA 11. HAVIA DE PARLAR AMB ALGÚ (15:4-5)

Parlar, a més de ser un acte comunicatiu fonamental que distingeix els humans i els animals, pot esdevenir també una acció terapèutica. Hi ha pensaments i cabòries que quan s'expliquen semblen menys punyents o dolorosos. El fet de compartir idees, sentiments o projectes, de vegades ens provoca una sensació d'alleujament que ens canvia l'ànim. Quan algunes creences, opinions o emocions «es queden a dins» fan mal i poden arribar a fer emmalaltir les persones. La confessió en el catolicisme o la psicoanàlisi

dins de l'esfera de la psiquiatria saben el poder de la paraula, els efectes beneficiosos de conversar i poder expressar en termes de confiança pensaments íntims, que ens preocupen i sobretot ens «ocupen» temps i energia mental. Aquí Elisa és molt conscient d'aquesta necessitat i la verbalitza. Buscar un parent, un amic, algú que et pugui i vulgui escoltar és sovint el millor remei per a les cabòries i neguits que la convivència ens imposa.

(GrupIREF)

1.30. PLA DE DIÀLEG: PARLAR

1. T'agrada parlar? Si és així, en quines circumstàncies? Si no, per què no?
2. Penses mentre parles?
3. Mentre parles, observes les cares de la gent amb qui parles per veure si et segueixen?
4. T'escoltes mentre parles?
5. Mentre parles, vas pensant ja en el que diràs?
6. Quan comences a dir una frase, saps ja totes les paraules que faràs servir i la manera exacta com les combinaràs entre elles?
7. Però si quan comences una frase no saps com l'acabaràs, com pots estar segur o segura de saber de què parles?
8. Aprens molt en les converses amb els amics?
9. Aprens molt en les converses amb els adults?
10. Un cop acabades, quines converses et fan pensar més: les que has tingut amb adults o les que has tingut amb amics?
11. Et passa a vegades que no pots expressar amb paraules el que vols dir?
12. Et passa a vegades que enraones molt, però que saps la mar de bé que no té massa sentit tot plegat?
13. Què és més important: ser capaç de donar sentit al que dius o bé ser capaç de dir el que vols dir?
14. Et passa a vegades que dius coses que no eren les que volies dir?
15. Què preferiries: pensar més, parlar més, o escriure més?

(De *Buscant el sentit*)

IDEA 12. PROBLEMA (15:21)

L'Elisa té un problema. Ara bé, allà on es dóna recerca ètica, aquest estadi inicial de conflicte va seguit d'un estadi de reflexió, revaluació i reconstrucció. En aquesta nova avaluació sovint es descobreix que no tot el que es desitja és desitjable, que no tot el que s'estima és estimable i que no tot el que s'elogia és digne d'elogi. Tot això són resultats de la reflexió i de la recerca metodològica.

Molta gent sent el conflicte i, tanmateix, no se sent impulsada a passar al següent estadi de reflexió. El que un curs de recerca ètica pot aconseguir és precisament acostumar els alumnes a reconèixer la connexió entre el conflicte i la reflexió, de manera que quan el conflicte sorgeix tinguin un mètode que els ajudi a conformar una conducta que els ofereixi la promesa d'una resolució.

1.31. PLA DE DIÀLEG: QUÈ S'HA DE TENIR EN COMPTE A L'HORA DE PRENDRE DECISIONS?

1. La Tina està decidint si es disfressarà o no per la festa de l'escola. Quines coses tindrà en compte a l'hora de decidir-se?
2. La Llum està decidint si deixarà o no l'escola i buscarà feina a l'empresa de construcció del poble. Quines coses tindrà en compte a l'hora de decidir-se?
3. En Roc està decidint si demanarà o no als seus pares si es pot prometre amb la Lluïsa. Quines coses tindrà en compte a l'hora de decidir-se?
4. En Biel està decidint si hauria d'agafar la revista que ha estat mirant i hauria d'anar-se'n mentre la dependentista està girada d'esquena. Quines coses hauria de tenir en compte?
5. La Lluïsa ha explicat a la Tina el que ella i en Roc van fer ahir a la nit. La Tina rumia si ho explicarà o no a la Llum. Quines coses hauria de tenir en compte abans de prendre una decisió?
6. Els pares d'en Biel li han dit que no pot mirar la tele fins que no hagi acabat els deures. De resultes d'això, ara en Biel està rumiant anar-se'n de casa. Quines coses hauria de tenir present?
7. L'àvia de la Tina demà fa 90 anys. A la Tina, li agradaria fer alguna cosa bonica per a ella. Quines coses hauria de tenir en compte, la Tina?
8. L'oncle ric d'en Roc li ha regalat una escopeta de cacera pel seu 16^è aniversari. Però en Roc és absolutament intransigent quan es tracta d'estimar els animals. Ha de decidir què dirà al seu oncle. Quines coses hauria de tenir en compte?
9. La Lluïsa acaba de dir a en Roc que li acceptarà una agulla de pit, però no un anell. En Roc ha de decidir si discutirà amb ella o no. Quines coses tindrà en compte?

Episodi 3: Tenen drets, els animals?

IDEA 13. DRETS DELS ANIMALS (16:29-30)

El pare de l'Elisa pregunta: «Creus que els animals tenen dret a viure?» (16:8). L'Elisa respon: «Drets dels animals? No n'he sentit parlar gaire, d'això.»

En relació amb els drets, ja hem vist un argument: el que diu que els drets són competències que es tenen. Aquestes competències es deriven de principis tan amplis com els que es poden trobar a la Constitució. Tanmateix, la Constitució no diu res dels animals i, per tant, es pot plantejar la qüestió de si els animals tenen drets, i, si és així, sobre quina base els tenen.

Un argument que s'ha fet servir és que cap criatura no hauria de ser obligada a sofrir injustificadament. L'argument assumeix, és clar, que els animals senten dolor: no tothom estaria necessàriament d'acord amb això. Un altre argument es basa en la *intel·ligència* i sosté que els animals que —com per exemple els mamífers— tenen un grau considerable d'intel·ligència no haurien de ser sotmesos a sofriments immerescuts; aquesta posició, però, deixa de banda les anomenades «criatures inferiors». Una altra posició defensa que tota cosa *vivent* té dret a viure.

A 17:20-23 en Quim defensa a) que els animals tenen drets, i b) que aquests drets —com els drets humans— es basen en la força. Els animals tenen el dret de fer als humans tot el que els puguin fer, i els humans tenen els mateixos drets respecte als animals.

1.32. PLA DE DIÀLEG: COM HAURIEN DE SER TRACTATS, ELS ANIMALS?

1. Quan et fas mal, sents dolor?
2. Quan el teu amic es fa mal, sents el dolor del teu amic?
3. Si la resposta a la qüestió anterior és que no pots sentir el dolor del teu amic, significa això que penses que el teu amic no té dolor?
4. Si algú fa mal a una persona que t'és desconeguda, és probable que aquella persona senti dolor?
5. El dolor del desconegut, és més aviat com el dolor de l'amic en relació amb l'amic o bé com el teu dolor en relació amb tu?
6. Si, sense voler, trepitges la pota del teu gos o la cua del teu gat, senten dolor?
7. Sents el dolor que el teu animal sent, quan té algun mal?
8. Si tu no el sents, vol dir això que l'animal no sent dolor?
9. Si el teu amic tingués algun mal i no pogués parlar, suposaries que el teu amic no té dolor perquè no en podria parlar?
10. Suposes que els animals no senten dolor perquè no en poden parlar?
11. Et sembla que, a la gent que no ha fet cap mal, se li hauria d'infligir algun dolor?
12. Et sembla que, als animals que no han fet cap mal, se'ls hauria d'infligir algun dolor?
13. Que te'n sembla, d'esports com la cacera de guineus? I de la pesca de la balena? I de les curses de braus?
14. Que te'n sembla, de caçar amb paranyes?
15. Els animals que viuen en llibertat han de ser tractats més severament que els animals domesticats?

1.33. PLA DE DIÀLEG: TENEN DRETS, ELS ANIMALS?

1. Suposant que tinguessis un animal domèstic, tindries dret a fer-lo morir de gana tot i tenir molt de menjar per donar-li?
2. Té dret a rebre educació, el teu animal?
3. La gent té dret a menjar-se't per alimentar-se?
4. La gent té dret a menjar animals per alimentar-se?
5. Els animals que viuen en llibertat, haurien de ser protegits de l'acció dels caçadors?
6. Els nens necessiten ser protegits de les persones que els podrien fer mal?
7. Tenen dret als seus propis pensaments, els nens?
8. Si els nens tenen drets (com ara rebre vestit i alimentació), vol dir això que els adults tenen deures (com ara vestir i alimentar els seus fills)?
9. Si els adults tenen deures envers els animals, implicarà això que els animals tenen drets?
10. Tenen dret els nens a discutir si tenen o no tenen drets?

IDEA 14. DRETS DELS INFANTS (17:6-7)

Aprofitarem aquesta entrada del text per conscienciar sobre els drets dels infants, que de fet són els que regeixen per als mateixos estudiants fins als

18 anys. Segurament molts d'ells en deuen haver sentit parlar, però és una bona ocasió per revisar-ne el contingut i, sobretot, per ajudar-los a veure'ls des d'una perspectiva més madura.

1.34. EXERCICI: DECLARAR. ACLARIMENT CONCEPTUAL

- En la vida quotidiana què significa col·loquialment «declarar»?
- En termes jurídics què vol dir «declaració»?

1.35. EXERCICI: SIGNIFICAT DE DRET

Digues quin significat té la paraula «dret» en aquestes expressions:

- 1) Ho he mirat del dret i a l'inrevés.
- 2) El meu germà gran estudia dret.
- 3) Tenim dret a fer vaga.
- 4) Camina més dret que un pal.
- 5) Va pel camí dret.
- 6) Es tracta d'un dret constitucional.
- 7) No hi ha dret, va dir, en veure la multa.

1.36. EXERCICI: A QUÈ TENIM DRET?

Quins drets creus que han de ser recollits en una Declaració sobre Drets dels Infants? Dóna un paper amb algun d'aquests ítems i fes que els defensin individualment o en grup.

1. DRET A TENIR UN NOM
2. DRET A TENIR GERMANS
3. DRET A NO TREBALLAR
4. DRET A FER CAMPANA
5. DRET A TENIR PARES
6. DRET A FER LA MIGDIADA
7. DRET A L'EDUCACIÓ
8. DRET A CANTAR A LA DUTXA
9. DRET A TENIR ATENCIÓ MÈDICA
10. DRET A TENIR GOS
11. DRET A TENIR CASA
12. DRET A ANAR DE VACANCES
13. DRET A SER PROTEGIT PER LA LLEI
14. DRET A NO SER DISCRIMINAT
15. DRET A CONDUIR COTXE
16. DRET A SER TRACTATS JUSTAMENT
17. DRET A TENIR UNA HABITACIÓ PER A TU SOL/A
18. DRET A TENIR DRETS
19. DRET A FER EL QUE VULGUIS
20. DRET A SER PROTEGIT
21. DRET A FER ESPORT
22. DRET A PODER CRÉIXER
23. DRET A SER REBUTJAT
24. DRET A UNA NACIONALITAT
25. DRET A SER EXPLOTAT
26. DRET A TENIR SEURETAT SOCIAL
27. DRET A TENIR UN TRACTAMENT ESPECIAL

28. DRET A VEURE TOTS ELS PROGRAMES DE TV QUE VULGUIS
29. DRET A TENIR UNA FAMÍLIA
30. DRET A NO SER ESTIMAT
31. DRET A LA SEGURETAT MATERIAL I MORAL
32. DRET A TENIR DVD
33. DRET A L'ESBARJO
34. DRET A ANAR A LA LLUNA
35. DRET A NO SER EXPLOTAT
36. DRET A SER MALTRACTAT
37. DRET A SER TOLERANT
38. DRET A FER TEATRE
39. DRET A LLUITAR PER LA PAU
40. DRET A SOMRIURE
41. DRET A UNA ATENCIÓ PRENATAL I POSTNATAL
42. DRET A SER TRACTAT INDIGNAMENT
43. DRET A NO SER OBJECTE DE TRÀFIC
44. DRET A NO SER VALORAT
45. DRET A TENIR UNA RELIGIÓ
46. DRET A FER EL XIMPLE
47. DRET A USAR LA NOSTRA LLENGUA
48. DRET A OPINAR

1.37. ACTIVITAT: LA DECLARACIÓ DELS DRETS DELS INFANTS

Busqueu a Internet la Declaració dels drets dels infants completa.

<http://www.margen.org/ninos/> (drets dels infants il·lustrats per Quino)

Deixem anotats aquí els Drets en forma abreujada. Tant la formulació completa de la Declaració com de la Convenció es poden trobar en distints suports.

1. Drets a la igualtat, sense distinció de gènere, raça, religió o nacionalitat.
 2. Dret a la protecció especial que assegurí un creixement mental i social sa i lliure.
 3. Dret a un nom i una nacionalitat.
 4. Dret a una alimentació, habitatge i atenció mèdica adequats.
 5. Dret a una atenció especial als infants disminuïts físicament o mentalment.
 6. Dret a la comprensió i afecte per part de les famílies i de la societat.
 7. Dret a una educació gratuïta i a divertir-se (jugar).
 8. En cas de perill, ajuda preferent.
 9. Dret a la protecció contra l'abandonament i l'explotació en el treball.
 10. Dret a una educació que fomenti la solidaritat, l'amistat i la justícia per a tothom.
- (IdeP)

Qüestions:

- Sé quins són els meus drets?
- Com els he conegut? O bé per què els desconec?
- Qui els ha decidit?
- Com i per què els van decidir?
- Hi estic d'acord?

- En revisar la Declaració o un resum de la Convenció trobo que en falta o en sobre algun?
- Alguna vegada he sentit vulnerat algun dels meus drets?

Hi ha alguns drets que poden ser controvertits. Què opines sobre:

- Viatjar sense pagar.
- Fer vida nocturna al carrer encara que es molesti els veïns.
- A l'estiu anar pertot amb vestit de bany.
- La proposta de donar el dret a vot als 16 anys.

(EA)

IDEA 15. LA GUERRA (17:27)

1.38. ACTIVITAT: LA GUERRA VISTA PER ALGUNS PINTORS

- Henri Rousseau. *Guerra*, 1894. Museu d'Orsay, París, França.
- Pablo Ruiz Picasso. *La guerra*, 1952. Temple de la Paix, Vallauris, França.
- Ismael González de la Serna. *La guerra*, 1949. Museum of Modern Art, Nova York.
- Pieter Brueghel, el vell. *El triomf de la mort*, 1562. Museo del Prado.
- Arnold Böcklin. *La guerra*, 1896. Kunstsammlerger, Dresde, Alemanya.
- Jackson Pollock. *La guerra*, 1947. Museum of Modern Art, Nova York.

Per a cada quadre:

Podem utilitzar com a punt de partida el conjunt de preguntes de l'apartat 0.1.

Comparant els quadres:

- a. Què tenen en comú els distints quadres?
- b. Què ens diu de diferent cadascun d'ells?
- c. Com dibuixaries tu el teu quadre de NO A LA GUERRA?

- Es pot preparar un pla de diàleg per a cada quadre i activitats que lliguin amb la temàtica i amb la forma. Per exemple, a partir del quadre de Picasso es pot proposar un exercici d'ombres xineses que exemplifiqui gestos i actituds que en comptes de ser violents com en el quadre siguin símbol d'harmonia i concòrdia.

- Dibuixar un quadre o fer un *collage* (individualment o per grups) que expressi alguna de les conseqüències de la guerra.
- Què és un conflicte?

Demanam a cada estudiant que respongui aquestes qüestions:

1. Has tingut mai un conflicte? Amb qui?
2. Amb motiu de què?
3. Com ha acabat?
4. Hi ha hagut la mediació d'algú o l'heu resolt sols?

Després classificarem els conflictes: familiars, entre amics, generacionals, etc. I també classificarem les diferents maneres de resoldre'ls.

1.39. EXERCICI: «IMAGINE», DE JOHN LENNON

A) Llegeix (i encara millor, escolta) amb atenció la cançó de John Lennon.

«Imagine»

Imagina't que no hi ha propietat,
no sé si podràs.
Que no hi ha enveja, ni tampoc fam,
sinó homes vivint en germanor.
Imagina't que tothom,
ho comparteix tot arreu del món.
Diràs que sóc un somniador,
però no sóc l'únic;
i espero que algun dia t'uniràs a nosaltres,
i aleshores, només hi haurà un sol món.
Imagina't que no hi ha cel,
és fàcil si ho intentes,
sense infern sota nostre,
damunt nosaltres només el cel blau.
Imagina't tota la gent,
vivint la seva vida en pau...

B) Activitat:

Busquem imatges que il·lustrin aquesta cançó. Si no en trobem, les podem dibuixar i fer entre tots un mural. Ho podem fer de manera general després de pensar i parlar sobre la lletra o bé vers per vers. Una forma mixta seria tenir en compte la puntuació del text i adjudicar una imatge a cada idea.

Episodi 4: El senyor Mas vol llegir el diari

IDEA 16. ÉS MÉS FÀCIL DE DIR QUE DE FER (18:19)

A casa, l'Aris rumia amb el seu pare la naturalesa de les preguntes, i això el porta a considerar la naturalesa mateixa de la investigació. Al principi el Sr. Mas és un xic evasiu, però finalment l'Aris se sent impulsat a preguntar si «fem preguntes perquè tenim problemes». Això porta l'Aris a adonar-se — amb l'ajut del seu pare — que no solament fem preguntes per trobar respostes, sinó per arribar a conèixer el problema més gran que hi ha implicat.

1.40. PLA DE DIÀLEG: QUÈ ÉS EL QUE IMPORTA, EL QUE DIEM O EL QUE PENSEM?

En Ramon diu «què importa el que diem oensem? El que compta és el *que fem*.» Ho diu en resposta a l'observació prèvia de l'Aris, el qual tem que si s'aconsegueix que callin també se'ls podrà reprimir pensar.

Aquí es plantegen algunes qüestions molt fonamentals: llibertat de pensament, llibertat d'expressió, llibertat d'acció, i les connexions entre elles. Quan orientis aquest diàleg, podries tenir en compte aquestes àrees:

1. És possible que la llibertat de pensament sigui il·limitada i que, alhora, se'n limiti l'expressió?

2. És possible que la llibertat d'expressió sigui il·limitada i que, alhora, es limiti el pensament (indirectament, per manipulació dels mitjans de comunicació, en el sistema educatiu, i amb altres formes de control del pensament)?

3. És possible que hi hagi llibertat de conducta, però que es limitin el pensament i l'expressió? En orientar aquest diàleg, pots usar els exemples de la història europea o americana que saps que, d'alguna manera, són familiars als alumnes. Les combinacions que es poden fer amb les llibertats —tal com es veu als tres punts anteriors— no solament poden posar al descobert algunes experiències extremes —històriques o possibles— de direcció de la societat, sinó que també poden portar a considerar alternatives polítiques i socials que ajudaran els alumnes a entendre millor els apuntaments filosòfics de diferents formes de govern.

1.41. EXERCICI: QUÈ ÉS EL QUE COMPTA, EL QUE PENSEM O EL QUE FEM?

Digues si estàs d'acord (A) o si estàs en desacord (D) amb els comentaris següents, i per què.

	A	D	?
1. «No puc suportar el fet que la terra sigui rodona en lloc de plana. Em sembla que hi hauríem de fer alguna cosa.»			
2. «Si tots els diamants són pedres precioses, i si totes les pedres precioses són gemmes, llavors concloem que tots els diamants són gemmes, i tu no hi pots fer absolutament res.»			
3. «El que compta no és si has aprovat l'assignatura, sinó si has après la matèria.»			
4. «El que compta no és si els altres t'aprecien, sinó si tu mateix t'aprecies.»			
5. «El que compta no és el que realment fas, sinó si somies que ho fas.»			
6. «Moltes vegades m'he trobat fent coses que mai no m'hauria imaginat que faria.»			
7. «No és important que sapiguem jugar o no a voleibol; el que és important és què en pensem, d'aquest joc.»			
8. «Si estimes de debò una altra persona, no té importància si li ho arribes a dir mai o no.»			
9. «M'estimo més fer coses que no m'he planejat de fer, que no pas planejar coses que no he fet mai.»			
10. «Moltes vegades m'agrada pensar en coses que no tinc cap intenció de fer mai.»			

IDEA 17. ANTICIPAR CONSEQÜÈNCIES (18:29-30)

Ja hem vist abans que l'Aris suggereix al seu pare que potser la gent hauria de deixar de menjar carn (18:12). El seu pare li recomana que tingui en compte el que podria passar al món si una recomanació així es posés realment en pràctica. La gent s'hauria de continuar alimentant i això significaria una dependència molt més gran dels cereals i dels vegetals. De fet, però, hi ha prou terra cultivable per cobrir una petició de productes no carnis tan enormement incrementada com aquesta? En efecte, el pare de l'Aris està subratllant la importància d'anticipar les conseqüències a l'hora

de considerar una acció moral. Està molt rebé que s'adopti una posició moral pel que fa a les fonts d'alimentació, però la gent ha de considerar també els resultats pràctics de prendre una mesura com aquesta i els ha de confrontar amb els resultats pràctics de prendre mesures alternatives.

Una altra conseqüència que s'hauria de tenir en compte és l'efecte mèdic que es podria produir si la gent no mengés carn. És possible, per exemple, que la gent que està acostumada a la carn en la seva dieta patís deficiències vitamíniques com a conseqüència de l'abstinència de carn?

S'ha dit que la racionalitat és l'habilitat d'anar més enllà del present i de tenir en compte la relació amb el passat i amb el futur d'allò que s'està fent en un moment donat. Qualsevol individu que consideri què ha de fer en una situació moral ha de tenir en compte el bé i el mal que podria produir l'acció que es contempla. S'ha de considerar el bé que es faria als *altres*, i no sols el bé que es faria a un mateix. Igualment, s'ha de considerar el mal que es faria als altres, i no sols el mal que es faria a un mateix. Bé per als altres, bé per a un mateix, mal per als altres i mal per a un mateix són quatre de les consideracions que un individu moral s'ha de fer. Cap d'aquestes tota sola no és absoluta, però no se'n pot ometre cap quan es considera què s'ha de fer.

Als estudiants els cal anar fent pràctica tant de pensar que les accions tenen realment conseqüències com d'avaluar les conseqüències de la conducta considerada. Per als estudiants és important que siguin capaços de distingir entre considerar les conseqüències d'una acció *determinada*, i considerar les conseqüències d'una *regla* o d'un *principi*. Si l'Aris només preguntés al seu pare: «Què passaria si jo deixés de menjar carn?», estaria plantejant la qüestió de les conseqüències del seu acte particular i res més. Però l'Aris no diu això. Ell planteja una altra qüestió: «No seria millor que *tothom* deixés de menjar carn?» Està fent, per tant, dues coses: *a)* universalitza l'acte que ell mateix pren en consideració tot imaginant les possibilitats que hi hauria si tothom es comprometés a deixar de menjar carn; *b)* a més, indaga què passaria si l'acció considerada esdevingués una regla per a tota la humanitat.

1.42. PLA DE DIÀLEG: ANTICIPAR LES CONSEQÜÈNCIES D'ALLÒ QUE FEM

1. Si algú va traient les potes d'una taula, d'una en una, què és probable que passi?
2. Si demà és un dia normal de classe, però tu dius al teu amic que demà no hi ha classe, què és probable que passi?
3. Si algú posa engrut en el seient d'un altre, què és probable que passi?
4. Si un mapa de carreteres no s'assembla al territori del qual hauria de ser mapa, què és probable que passi?
5. Si la gent aboca metzines als rius i llacs, què és probable que passi?
6. Si a una persona que s'ha estat ofegant no se li fa la respiració artificial, què és probable que passi?
7. Si tu i els teus amics discutiu les vostres idees, què és probable que passi?
8. Si tu i la teva família discutiu les vostres idees, què és probable que passi?

9. Si tu i els teus amics no discutiu les vostres idees, què és probable que passi?
10. Si tu i la teva família no discutiu les vostres idees, què és probable que passi?

IDEA 18. EL TIPUS DE MÓN EN QUÈ VOLEM VIURE (19:3-5)

Els nens molt petits sovint no rumien la pregunta «Com hem de viure?» Tendeixen a plantejar-se la vida molt al dia, sense sentir cap necessitat de desenvolupar una estratègia general. Tanmateix, quan aquests nens arriben als setze anys, comencen a sentir la necessitat de planificar, pel seu compte, la ruta de la seva vida. De cop els cauen a sobre tantes qüestions que sovint es troben desorientats i aclaparats.

Els joves perceben moltíssims exemples de maneres de viure que rebutgen per a ells mateixos, però, en canvi, no saben amb seguretat què volen. Si perden gaire la confiança, sovint es decanten cap a maneres toves o superficials de resoldre les seves perplexitats.

Els joves queden fascinats, sobretot, per la qüestió molt general de saber què és la vida bona. La recerca ètica consisteix a plantejar aquesta qüestió i a mirar de resoldre-la d'una manera imparcial i objectiva. Ara bé, la recerca rarament és un afer solitari. Generalment és feta per grups d'individus amb objectius semblants, individus que comparteixen la informació, respecten mútuament els punts de vista i les opinions, donen raons de les seves posicions, consideren amb gust les alternatives i procuren construir junts una comprensió raonable de les maneres com els éssers humans podrien arribar a viure bé. Quan un grup reflexiona així, de manera autocorrectiva, sobre qüestions ètiques, es pot dir que aquest grup és una comunitat de recerca ètica. La formació d'una comunitat d'aquestes característiques hauria de ser l'objectiu de cada grup que comença el programa *d'Ètica i convivència*; de fet, la tasca principal de qui ensenya el programa *Elisa* consisteix a facilitar la formació d'un grup així.

El fet de llegir i discutir *Elisa* amb els companys de classe dóna l'oportunitat de destriar els milions de problemes que formen l'ètica i ofereix l'ocasió de determinar, amb una certa coherència i consistència, quines són les qüestions importants i com es pot procedir per resoldre-les. D'*Elisa* no se n'ha d'esperar que sigui un manual de respostes per a la gent jove. Al contrari: una exploració d'*Elisa* feta de manera dialogant capacita per reconèixer els factors que s'han de tenir en compte a l'hora de construir la pròpia visió ètica. Un curs d'*Elisa* també hauria d'atorgar a l'estudiant una comprensió dels procediments que s'han considerat útils a l'hora d'analitzar i resoldre dificultats ètiques. Un dels majors objectius de la recerca ètica consisteix a ser capaç d'identificar aquests procediments. Tanmateix, els problemes reals de la vida rarament ens porten a estratègies prefabricades. Conseqüentment, és cada individu qui ha de decidir finalment com i quan ha de posar en pràctica aquests procediments i, per tant, són ella o ell qui han de decidir com han de viure.

1.43. PLA DE DIÀLEG: COM VOLEM VIURE?

1. Quines són les coses que t'agraden més de fer?
2. Quines són les coses que més t'importen a la vida?
3. Quan et facis més gran, et continuarà agradant fer les mateixes coses?
4. Quan et facis més gran, et semblaran importants les mateixes coses?
5. Ets feliç?
6. T'agradaria ser feliç quan siguis més gran?
7. Hi ha coses que et semblen més importants que la felicitat?
8. És possible ser totalment feliç?
9. Podries ser totalment feliç en un món en què tots els altres patissin?
10. Podries ser feliç encara que haguessis fet coses que haguessin causat el sofriment de criatures innocents?
11. T'estimaries més fer coses que provoquessin el plaer dels altres o bé coses que els alliberessin del sofriment?
12. T'agradaria viure d'una manera que ajudés a fer el món millor?
13. Podries ser feliç si no tinguessis ni un amic?
14. Podries ser feliç si tot el que t'envoltés fos lleig?
15. Podries ser feliç si tots els que tu coneguessis mentissin constantment i intentessin enganyar-se els uns als altres?
16. Podries ser feliç si no poguessis entendre res del que et passés?
17. Et faria res viure d'una manera que semblés correcta a tots els altres però que et semblés incorrecta a tu?
18. Et faria res viure d'una manera que semblés incorrecta a tots els altres però que et semblés correcta a tu?

IDEA 19. BÉ I MALAMENT (19:12-13)

Les parelles de termes «bé/malament» i «bo/dolent» tenen connotacions extraordinàriament riques. Són paraules que resulten familiars als nens en l'àmbit de la conducta. En el transcurs d'*Elisa* serà necessari investigar la significació ètica d'aquests termes, però ho haurem de fer gradualment. Podem començar encoratjant els alumnes a discutir algunes interpretacions alternatives que s'atribueixen a aquestes paraules en els usos ordinaris.

Descobriràs que el programa *Elisa* està molt fortament orientat cap al llenguatge, de manera que sovint s'hi crida l'atenció sobre els usos col·loquials, i així hom s'encoratja els alumnes a enfrontar-se amb qüestions filosòfiques. Tenim la tendència a pensar que les qüestions filosòfiques són abstractes i remotes; és només quan apel·lem a les nostres pròpies realitzacions lingüístiques que ens adonem que aquestes qüestions són una part integral del nostre pensar i parlar quotidians. En aquest manual apareixen moltes paraules i expressions que poden tenir implicacions ètiques i que conviden al diàleg. Tot i que la majoria d'aquestes paraules no són tractades individualment al manual, estigues al cas per si a classe són considerades temes d'interès.

1.44. PLA DE DIÀLEG: «MAL FET» O «ESTAR MALAMENT»

1. Una cosa que està malament pot ser una cosa mal feta?
2. Una cosa que està bé pot ser mal feta?
3. Una cosa permesa pot estar mal feta?

4. Una cosa prohibida pot no estar bé?
5. Una cosa pot ser bona i alhora mal feta?
6. Una cosa pot ser dolenta i ben feta alhora?
7. Una cosa pot estar alhora bé i malament?

1.45. EXERCICI: SIGNIFICATS DE «MALAMENT»

Considera les parelles d'oracions següents. Diques si «malament» té el mateix significat (MS) en cada cas o bé si té un sentit diferent (SD) en cada oració:

	MS	SD	?
1. Lali: «He trucat a en Joan, però he marcat malament.» Grau: «Està malament trencar una promesa.»			
2. Lau: «Quin mal hi ha a portar mitjons de diferents colors?» Glòria: «Quin mal hi ha a menjar pèsols amb ganivet?»			
3. Íngrid: «El gat fa posat de malalt. Es deu trobar malament.» Isolda: «Quan vaig dir que 6 més 3 sumava 8, el mestre ho va trobar malament.»			
4. Heribert: «En Joan porta malament el cotxe.» Violeta: «En Joan porta malament la roba.» Maria: «En Joan porta malament l'assumpte.» Arcadi: «En Joan es porta malament.»			
5. Núria: «Alguna cosa va malament: la porta no tanca.» Marc: «Alguna cosa va malament: he aprovat les mates.»			

1.46. EXERCICI: QUÈ SIGNIFICA «BÉ»?

En les oracions següents, substitueix l'expressió en què apareix «bé» per alguna altra expressió:

1. «Sóc tan bona persona que només faria bé a tothom.»
2. «No ho veig gaire clar, però sembla que la història acabarà bé.»
3. «Està bé que m'estigui desperta i que pensi coses, quan el meu pare m'ha dit que dormís de seguida?»
4. «Aquest negoci mai no ha anat gaire bé.»
5. «Per la cara que feien, les negociacions no havien anat gens bé.»
6. «Després de l'actuació, la gent cridava: "Molt bé!, Molt bé!"»
7. «Després d'un llarg diàleg va dir: "Molt bé, molt bé, no en parlem més!"»
8. «Em sembla que de llengua trauré un bé.»
9. «El quadre no està bé en aquella paret.»
10. «Aquesta paraula no hi va bé, en aquest vers.»
11. «Jo ho trobo bé, que en Quim no s'hi trobi bé, fent la mili.»
12. «Els infants que no saben menjar bé és inútil que vagin a restaurants on es mengi molt bé.»
13. «N'hi ha que volen ser rics per viure bé, però que no poden viure bé si volen ser rics a qualsevol preu.»
14. «No sé si ha mort bé, però sí que és ben mort.»
15. «Això t'ho faran en aquest taller o bé al de més amunt.»
16. «Quan t'has barallat amb el teu millor amic, sovint no saps si està bé o no que li telefonis. Bé sembla que ho hauries de fer, si bé no és clar quan.»
17. «El malalt més aviat va per bé.»

IDEA 20. VEURE TOT EL QUADRE (19:26)

L'Aris pregunta al seu pare si ser generós és sempre bo; en altres paraules, «donar és correcte sempre, sense fixar-se en les circumstàncies?» (20:15-16). Quan diem «sense fixar-se en les circumstàncies», estem dient, en realitat, «en igualtat de condicions». Quan, en canvi, insistim a tenir en compte el context o la situació, estem fent un judici «considerant-t'ho tot». Val la pena que comparem aquestes dues maneres de fer judicis: l'una té en compte les circumstàncies, i l'altra, les deixa de banda. Imagina't que tens un judici en què una persona ha estat detinguda per excés de velocitat, i el conductor al·lega que hi havia circumstàncies especials: havia de portar algú a l'hospital per una «emergència de vida o mort». En un cas així, i si assumim que el testimoni del conductor era cert, seria ben improbable que cap jutge refusés de tenir en compte aquesta circumstància. Considerem un cas diferent: una dona sol·licita una feina i no és acceptada. Una investigació posterior posa de manifest que els seus mèrits eren iguals, o potser superiors, als dels altres candidats. Si ella portés el cas davant els tribunals, el jutge podria dir: «Si assumim que hi ha igualtat de condicions, la feina hauria d'haver estat per a aquesta dona. L'amo no ha mostrat cap circumstància que provi que no hi havia igualtat de condicions. Per tant, s'ha de donar la col·locació a aquesta dona.» En els casos de la vida real no és tan probable que es deixin de banda les circumstàncies com es pot fer en els casos hipotètics. Per exemple, podríem estar discutint la distància que algú podria arribar a saltar en la superfície lunar, i podríem afegir: «En igualtat de condicions.» Volem dir una persona que té la mateixa força, el mateix pes, que va equipada de la mateixa manera, etc., que quan salta en la superfície terrestre. En altres paraules, hi ha vegades en què, per amor del diàleg, deixem de banda diferències contextuais i diferències de circumstància, i ens concentrem així en els trets específics que tenim interès a contrastar.

1.47. EXERCICI: TENIR EN COMPTE LES CIRCUMSTÀNCIES

Imagina't un jugador de golf a punt d'empènyer la pilota. Quines circumstàncies ha de tenir en compte? Ha de considerar, certament, la distància a què es troba del forat, la velocitat i direcció del vent, l'estat del *green*, el resultat provisional del poc efecte sobre el risc més o menys gran que ha d'assumir, i moltes altres coses semblants. Aquestes coses, al seu torn, també tindran influència sobre la tria del bastó de golf i sobre el tipus de *swing*.

Igual com ho fa el jugador de golf, també nosaltres, sempre que considerem de fer alguna cosa, tenim en compte les circumstàncies que envolten l'acció. Però ho fem de manera més ràpida i més informal. Ens «en fem càrrec» de seguida, com es diu habitualment.

Quines circumstàncies s'haurien de tenir en compte en les accions considerades a continuació?

1. Judit: «Ara que la meva amiga Sita m'ha explicat el seu secret, em sembla que l'explicaré a la meva amiga Trini.»
2. Dani: «Sembla fàcil patinar sobre gel al llac. Em sembla que ho provaré.»

3. Marta: «Em sembla que aniré a visitar el meu amic Jaume, tant si borrufo com si no.»
4. Hèctor: «Ah, l'examen final de català! Ja voldria que hagués començat!»
5. Mestre: «La Melània ha donat el full en blanc. Suposo que això és un zero.»
6. Cinta: «El semàfor és verd..., puc travessar el carrer.»
7. Martí: «Mira, hi ha una cartera a terra. Qui ho troba, s'ho queda!»

Episodi 5: Tot hauria d'encaixar

IDEA 21. DIR UNA COSA I FER-NE UNA ALTRA (21:9)

La consistència ens resulta familiar perquè és un estàndard que s'aplica en enraonar i en escriure. Per exemple, suposem que l'autor d'un assaig no defensarà una posició en un moment i una posició diferent en un altre moment. En altres paraules: normalment donem per descomptat que les diferents parts d'allò que afirma una persona són consistents entre si. Tanmateix, ens podem preguntar si la consistència també s'aplica a altres àrees de la vida. Per exemple, podem suposar que les accions d'una persona seran consistents entre elles? Encara més, ens podem preguntar si la consistència pot travessar àrees diferents de la vida d'una persona: els nostres pensaments, paraules i conducta han de ser del tot consistents entre ells? Si s'accepta que es pot parlar de consistència en les accions d'una persona, quina importància ètica té, això? Un dels arguments més influents sobre aquest punt es resumeix en aquesta màxima: «Et pots comportar de manera semblant en situacions semblants, i de manera diferent en situacions diferents.» El mèrit d'aquesta màxima radica en el fet que allibera l'individu de la implacable pressió de ser consistent independentment del context o de les circumstàncies.

D'altra banda, si un nen preguntés: «I per què he d'intentar ser consistent? Què en trec, d'això?», la resposta podria ser que la consistència en les creences, les assercions (el que es diu) i les accions enforteix la capacitat de respondre directament, i sense dubtes i turments innecessaris, a situacions que són molt semblants entre elles. Una altra manera de formular-ho és que quan es practica la consistència s'enforteix el propi caràcter.

1.48. PLA DE DIÀLEG: CONSISTÈNCIA ENTRE EL QUE PENSEM I EL QUE FEM

Suposem que les persones són sinceres i no hipòcrites quan hi ha consistència entre el que creuen i el que diuen o fan. Les persones no es consideren sinceres quan actuen o parlen de manera inconsistent amb la seva forma de creure. Considerem ara si aquestes definicions convencionals són satisfactòries o no:

1. Quan parles sincerament i quan no ho fas, quina diferència hi ha entre els dos casos?
2. Quan són els altres que actuen sincerament o no sincerament, quina diferència hi ha entre els dos casos?
3. Quan algú signa una carta dient «Sincerament seu», significa això que és sincer? I què significa aquest «seu»?

4. Si ets sincerament afectuós amb un teu amic, significa això que aprecies el teu amic? Significa que creus que aprecies el teu amic?
5. Si la gent egoista et desagrada sincerament, significa això que creus que l'egoisme és dolent?
6. Si pensessis sincerament que l'egoisme és dolent, i et descobrissis a tu mateix comportant-te de manera egoista, et desagradaries a tu mateix per fer el que havies fet?
7. Pot algú mirar-te d'una manera que consideres no sincera, tot i que tu no coneixes els pensaments d'aquella persona? Pot algú saludar-te donant-te la mà d'una manera que tu consideres no sincera?
8. Podries llegir un poema i pronunciar-lo d'una manera no sincera, tot i no haver conegut mai el poeta que l'hagués escrit?
9. La gent que simula tenir sentiments que no té, és poc sincera?
10. Podria un poema expressar sentiments que el poeta no tenia? Faria això que el poema no fos sincer? Faria que el poeta no fos sincer?
11. Podria agradar-nos la companyia d'una persona encara que penséssim que no és sincera? Podria agradar-nos un poema encara que no el trobéssim sincer?

1.49. EXERCICI: CONSISTÈNCIA ÈTICA

Hi ha cap inconsistència en els casos següents?

1. Lau: «Ahir vaig veure un nen que s'ofegava, em vaig llançar a l'aigua i li vaig salvar la vida. Després li vaig demanar 20 euros i me'ls va donar.»
2. Diana: «Sempre deixo que els companys em copiïn els deures. Però ahir, quan la Judit m'ho va demanar, li vaig dir que no. No sé per què.»
3. Lluís: «No puc veure ningú de la meva classe, fora de la Diana.»
4. Trini: «Mai no ajudo ningú en res. Però ahir, quan vaig veure la Diana plorant pels deures, em vaig aturar i la vaig ajudar.»
5. Quim: «Sempre torno de l'escola cap a casa amb la Trini. Però ahir vaig tornar cap a casa amb la Diana.»
6. Mireia: «M'agrada en Lau. Però a vegades pot ser tan vil! És per això que no m'agrada.»
7. Candy: «En Lluís és tan menut que no sé com pot ser tan mogut.»
8. Grau: «Sempre pago els deutes i dec 10 euros a en Quim. Però, com que avui dia 10 euros no són res, em penso que no li dec res, a en Quim.»
9. Sílvia: «Sóc la persona més original de la classe. A ningú no se li havia acudit de copiar els deures fins que jo vaig començar.»
10. Dani: «Cada dia deixo de fumar.»

1.50. EXERCICI: ANÀLISI DE LA CONSISTÈNCIA ÈTICA

Per dir si una cosa és o no és consistent amb una altra, sovint pot caldre una anàlisi considerable. Tu, però, hauries de ser capaç de dir —evidentment a primera vista— si una cosa sembla consistent o inconsistent amb una altra. Classifica els casos següents, dient si semblen consistents (C), si semblen inconsistents (I) o bé si no es pot dir a partir de la informació donada (?):

	C	I	?
1. La Margarida sempre defensa que s'ha de ser lleial amb els amics, però sovint traeix els seus.			

2. La Carme diu que la gent hauria de ser honrada, però té a casa un piló de llibres que ja hauria d'haver tomat a la biblioteca i no ho ha fet.			
3. El pare d'en Job carrega més del compte als productes que ven a la botiga, però fa contribucions generoses per a obres de caritat.			
4. La Dora proclama que porta una vida molt esbojarrada, però, de fet, no fa mai res d'impropi.			
5. L'Enric sempre és molt correcte en la seva manera de parlar, però constantment s'imagina tota mena de conductes impròpies.			
6. La Priscil·la és realment molt ambiciosa, però mai no ho demostra.			
7. La Natàlia va al metge cada vegada que no es troba bé, però mai no es pren la medecina que li recepten.			

IDEA 22. SER CONSIDERAT - MENYSPREU (22:1)

Els joves tenen familiaritat amb els menyspreus i en aquest episodi s'indica un intercanvi ràpid de munició insultant. Hi ha bones raons per oposar-se a converses que tenen l'objectiu de ferir i d'humiliar. Es pot donar el cas que la persona que es posa a menysprear els altres sigui algú que primer ha rebut ferides dels altres i que ara mira de «tocar-los abans no el toquin». Aquesta és la teoria dels insults com a cops preventius, teoria que, com diu Karen Horney, és característica de molts neuròtics. Aquestes persones tendeixen a reaccionar exageradament i, en el mínim senyal de resistència dels altres, hi troben una ocasió per als seus insults. Aquesta tendència a reaccionar exageradament pot ser, és clar, una excusa, però difícilment és una justificació.

Hi ha també una altra manera de considerar els menyspreus, i consisteix a veure'ls com a casos del que s'ha conegut tradicionalment amb el nom de «rèpliques *ad hominem* (=a l'home)». Com que ara ens referim a nens, el terme *ad hominem* no sembla gaire adequat i potser l'hauríem de substituir per l'expressió més general de *ad personam* (=a la persona). Quan algú participa en un diàleg amb algú altre, s'espera que els participants es concentraran en el tema, i renunciaran a atacar la persona de l'altre. Mirar de refutar l'oponent calumniant els seus avantpassats o ridiculitzant els trets de la seva cara o la seva ocupació constitueix, doncs, una fal·làcia informal del raonament.

Això, però, no significa que qualsevol referència a la persona de l'oponent hagi de ser impròpia o fal·laç. A vegades és rellevant. Així, per exemple, si considerem que, per al diàleg del tema les rèpliques a la persona són rellevants, potser farem poc cas del que digui una persona beguda o del que una persona que pesi massa poc pugui dir sobre la tendència de molta gent a menjar massa.

1.51. EXERCICI: QUAN SÓN FAL·LACES LES RÈPLIQUES A LA PERSONA?

En els casos següents, una de les parts fa una observació relacionada amb la persona de l'altra part. Si aquestes observacions són irrellevants per al que es discuteix, podem dir que s'ha comès la fal·làcia (CF) a la persona.

Si les observacions, en canvi, són rellevants, no s'ha comès la fal·làcia (NCF). Com jutjaries aquests casos?

	CF	NCF	?
1. La Sílvia i en Cesc discutien si els Renault eren millors que els Opel, i la Sílvia va dir que qualsevol que tingués unes orelles sortides com les d'en Cesc no podia saber de cap manera de què estava parlant.			
2. En Cesc i en Joan discutien si a vegades era justificable fer campana. En Joan va dir que una vegada ell va fer campana, i en Cesc va dir que això demostrava que era massa estúpid per discutir el tema intel·ligentment.			
3. En Joan i la Sílvia parlaven sobre el president del Govern, i la Sílvia va dir que el president «només era un polític».			
4. La Margarida i l'Enric parlaven de la segona guerra mundial, i l'Enric va dir: «No et creguis res del que jo digui de la segona guerra mundial, perquè els meus pares provenen de Nicaragua.»			
5. La Margarida no va dir res quan tots els companys de la classe parlaven dels nois i noies amb qui sortien, perquè ella era molt conscient de ser la noia més baixa de la classe.			
6. Els companys de la classe discutien sobre sortir amb més d'un o amb més d'una, i la Margarida va dir que les opinions de l'Enric no havien de ser cregudes perquè ell vivia a pagès.			
7. En Joan va dir que el pare de la Sílvia no tenia dret a criticar la forma com s'havia construït el nou cinema del poble perquè «només era un arquitecte».			

IDEA 23. DESCONSIDERACIÓ I IRREFLEXIÓ (22:12-13)

Comportar-se èticament significa actuar de manera acurada, tenint en compte els propis deures i també els sentiments dels altres. Hi ha conductes que, a més de fer mal (sigui físic o moral) i provocar trastorns, fereixen la sensibilitat d'una persona o d'un col·lectiu, com és el cas que ens ocupa.

Un dels aspectes més importants en la lectura d'una situació és la consideració de les conseqüències. Molts joves no s'adonen de les conseqüències que poden tenir les seves accions. Aquesta inhabilitat per preveure les conseqüències implica una fallada de la imaginació. Per exemple, un conductor inexpert molt sovint no tindrà l'habilitat de veure les conseqüències que pot tenir el fet que ell giri o avanci d'una manera que resulta perillosa per als altres. Els joves, que no tenen experiència, pràcticament no en saben res, de les conseqüències possibles. Els joves voldran jugar amb foc o es voldran enfilejar a l'ampit de la finestra, perquè no es poden imaginar què passaria si fessin aquestes coses.

Les paraules «irreflexió» i «desconsideració» s'utilitzen molt adequadament en les relacions interpersonals. La irreflexió i la desconsideració ens impedeixen abordar dilemes en què es planteja la possibilitat de perjudicar algú.

1.52. PLA DE DIÀLEG: IRREFLEXIÓ I DESCONSIDERACIÓ

1. Pot una persona ser irreflexiva amb els altres i malgrat tot ser considerada una bona persona?
2. Pot una persona ser reflexiva i considerada amb els altres i malgrat tot no ser una bona persona?
3. Pot una persona ser reflexiva en les coses petites i irreflexiva pel que fa a coses més importants?
4. Pot una persona ser reflexiva i considerada quan es tracta de coses de gran importància, però ser insensible i desconsiderada en coses menors?
5. Pots ser considerada una persona reflexiva si no t'importa que els teus comentaris fereixin o no altres persones?
6. Ser considerat consisteix a «ser reflexiu sobre com les pròpies paraules i accions afecten altres persones» o bé ho definiries d'alguna altra manera?
7. Com ho saps que allò que dius o fas fereix algú altre? Ho manifesta la gent, en general, que se sent ferida?
8. Hi ha vegades en què una persona podria tenir un temor excessiu de ferir els sentiments dels altres?
9. És veritat, en general, que a la gent a la qual no importa ferir els sentiments dels altres, tampoc no importa que li fereixin els seus?
10. Si una persona et ferís i ho fes, de debò, sense pensar-hi, culparies aquella persona?

1.53. EXERCICI: ACTUAR IRREFLEXIVAMENT

Quan algú ens diu que hem fet una cosa «correcta», sovint pot voler dir només que hem actuat *reflexivament* o *consideradament*. I quan algú ens acusa d'haver fet una cosa «incorrecta», sovint pot voler dir que hem actuat *irreflexivament* o *desconsideradament*.

Observem uns quants exemples:

1. Just abans de sopar, la mare de la Joana li demana que vagi en bicicleta a la botiga de comestibles, que compri pa per sopar i que torni a casa de seguida. Pel camí, la Joana troba la Núria que va corrent cap a la parada de l'autobús. La Núria li explica que ha de veure necessàriament el seu pare abans que ell no marxi amb autobús de la ciutat, però que té por de no arribar-hi a temps. Com que la Joana sap que la seva mare no tindria cap inconvenient que portés la Núria amb la bicicleta fins a la parada, diu a la Núria que s'enfili a la bicicleta. Però llavors la Joana dubta de comprar el pa anant cap a la parada, o de fer-ho a la tornada. Es decideix a fer-ho a l'anada. El resultat és que la Núria no arriba a temps per acomiadar el seu pare.

a. Va actuar consideradament, la Joana, quan es va oferir per portar la Núria?

b. Va actuar consideradament, la Joana, quan es va aturar a comprar el pa d'anada cap a la parada de l'autobús?

2. Hi ha una gran festa a casa del veí, paret per paret de casa seva. El veí et veu i diu: «Digues a tothom de casa teva que vingui a la festa.» Tu ho dius a tothom de la família, menys al teu germà, perquè t'imagines que el veí ja té la casa plena de gent i realment no en necessita més. Més tard el

teu germà està enfadat amb tu, però tu penses que vas fer el que era correcte, perquè ho vas fer per consideració envers els teus veïns.

a. Vas actuar correctament?

3. L'Eduard i en Jordi són bons amics. L'Eduard deixa en Jordi a la biblioteca i se'n va a casa. Pel camí, troba uns nois alts i grossos que volen saber on és en Jordi. Diuen que li volen pegar. Com que l'Eduard s'adona que realment estan ansiosos per trobar-lo, els diu que en Jordi és a la biblioteca. S'imagina que no seria correcte no dir-los-ho, sobretot perquè a ell no li volen pas fer cap mal. El resultat és que troben en Jordi i li peguen.

a. No va actuar reflexivament, l'Eduard?

b. Va ser correcte que respongués la pregunta dels nois?

4. La Desiré organitza una gran festa per als seus amics. Després, tots els seus amics —llevat de la Berta— es posen d'acord per netejar la casa i rentar els plats abans d'anar-se'n. La Berta diu que quan ella va a una festa hi va per passar-s'ho bé, no per treballar. El resultat és que la Desiré s'enfada amb la Berta, li demana que participi en la neteja i les noies es barallen.

a. Qui té raó, aquí, i qui està equivocat?

b. És possible que cap d'elles no tingui raó?

c. Si cap no té raó, és perquè cadascuna és dolenta o bé perquè és irreflexiva?

5. En Torni i en Lau són amics íntims. Un dia l'oncle d'en Torni li regala tres quaderns molt bonics. En Torni pensa que en té més dels que necessita i en dóna un a en Lau. Llavors en Lau pensa que l'ha de correspondre, tot i que en Torni insisteix que no vol res a canvi. A en Lau, però, no se li acut res per donar a en Torni, llevat potser de la ploma que el seu pare li va regalar per Nadal. En Lau obliga en Torni a acceptar la ploma. Ara el millor amic d'en Torni ja no és en Lau, sinó en Jordi. Per què?

IDEA 24. TENIR INTENCIÓ (22:22)

Els nens s'inclinen a distingir amb molta seriositat entre «expressament» i «accidentalment». Sovint s'acusen mútuament d'haver fet una cosa amb la intenció de provocar un diàleg o una baralla, i la defensa del nen acusat acostuma a ser: «Ha estat sense voler» o «Ha estat un accident». Els esforços per decidir —sobre la base d'aquestes tèrboles afirmacions i contraafirmacions— qui és que ha provocat una baralla són normalment inútils.

1.54. PLA DE DIÀLEG: ACCIDENTALMENT I EXPRESSAMENT

1. De vegades sentiràs expressions com ara: «El gat ha tingut un accident a la catifa de la sala d'estar.» Què vol dir una expressió així?

2. De vegades els animals fan coses accidentalment?

3. Als animals, els passen coses accidentalment?

4. De vegades les persones fan coses accidentalment?

5. De vegades una persona n'acusarà una altra dient: «Ho has fet expressament!» Què vol dir aquesta expressió?

6. Les persones fan coses expressament?

7. De vegades els animals fan coses expressament?
8. Mestre: «Joan, l'empenta que acabes de donar a en Pep ha estat per accident?» Joan: «No, ho volia fer.» Amb això, vol dir en Joan que ha actuat «expressament»? Ho ha fet «intencionadament»?
9. Si en Joan ha donat una empenta a en Pep expressament, en té la culpa en Joan?
10. És possible que en Pep hagi provocat intencionadament que en Joan li donés una empenta?
11. Podria ser que una persona fes accidentalment una cosa que tenia la intenció de fer?
12. Podria ser que una persona tingués un accident expressament?
13. Si una cosa és realment un accident, hi ha algú que en tingui la culpa?
14. Ets sempre conscient de les teves pròpies intencions?

Episodi 6: L'Elisa no vol sopar

IDEA 25. SOFRIMENT I SATISFACCIÓ (23:9-10)

Mentre en molts casos un sentiment no és una raó adequada per obtenir una determinada opinió, en altres casos, en canvi, pot ser important.

- A. Mestre: «Maria, és rodona o plana, la terra?»
 Maria: «És plana.»
 Mestre: «Per què et sembla que és plana?»
 Maria: «Oh, ho ha de ser, perquè n'estic absolutament convençuda.»
- B. Mestre: «Joan, són nutritives, les taronges, per a la majoria de la gent?»
 Joan: «Caaa, no ho poden pas ser. Odio les taronges.»
- C. Tomàs: «Per què hem d'elegir en Jaume com a delegat de curs?»
 Albert: «Per què no? A mi em resulta molt simpàtic.»
- D. «Per què estaria bé que s'hi casés, amb la Carme?»
 «Perquè l'estima.»

Observeu que els casos A i B no són pas ben bé com C o D. És fals que la terra sigui plana i és veritat que les taronges són nutritives per a la majoria de la gent. En els casos A i B aquests fets romanen vertaders, independentment de les conviccions de cadascú sobre això. Però els casos C i D són diferents dels dos primers. Si per triar un delegat de curs és particularment important la qüestió de la popularitat, els sentiments que cadascú tingui envers un candidat poden ser una consideració seriosa a l'hora de decidir-se a votar a favor o en contra seu. I, deixant ara de banda altres consideracions, el fet que un home estimi una dona és certament una bona raó per creure que està bé que s'hi casi.

En casos com el C, els sentiments es poden donar com a raons per fer o no fer una cosa, i en casos com el D, el fet que algú tingui o no tingui un sentiment pot influir en la nostra opinió sobre què és el que els altres haurien de fer. En resum: quan els sentiments no tenen relació amb la veritat o falsedat d'allò que algú creu, els sentiments no poden servir de bones raons per sostenir que aquelles opinions són vertaderes. Els sentiments, però, poden influir sobre les accions i, per tant, és possible referir-s'hi com a bones raons d'allò que fem i d'allò que considerem que algú altre hauria de fer.

1.55. EXERCICI: SENTIMENT COM A RAÓ

Posa una «X» al costat d'aquells exemples en què un sentiment es dona inadequadament com a raó, i posa una «B» al costat d'aquells altres en què els sentiments mencionats serveixen com a raons:

- Sé que aquest mes és el juliol, perquè em sabia molt greu que ara mateix fos algun altre mes.
- Aquest cotxe ha de ser un Volkswagen, perquè m'agraden els Volkswagen i m'agrada aquest cotxe.
- Sí, m'agraden els pícnic. Em sembla, doncs, que hauríem d'anar a fer un pícnic avui.
- No està bé que les coses siguin avorrides. Però «2+2=4» és molt, molt avorrit. Evidentment, no pot ser que estigui bé.
- És clar que és preciosa! Li tindria enveja jo, si no ho fos?

1.56. EXERCICI: QUÈ ÉS UN SENTIMENT?

Quines de les alternatives següents són adequades?

- Quan es té un sentiment de *culpa*, es té un/una (rau-rau) (emoció) (sensació) (sacsejada).
 - Quan es té un sentiment de *plaer*, es té una (percepció) (sensació) (emoció) (punxada) (satisfacció).
 - Quan es té un sentiment d'*odi*, es té un/una (sacsejada) (estremiment) (impuls) (esgarripança).
 - Quan es té un sentiment de *respecte*, es té un/una (desig) (record) (commoció) (creença) (admiració).
 - Quan es té un sentiment de *terror*, es té un/una (por) (repugnància) (excitació) (entreteniment).
 - Quan es té un sentiment de *cordialitat*, es té un/una (consciència) (expectació) (dolor) (record) (desig) (necessitat) (satisfacció).
 - Quan es té un sentiment d'*alleujament*, es té un/una (plaer) (emoció) (recaiguda) (distensió) (agitació).
 - Quan es té un sentiment d'*orgull*, es té un/una (estremiment) (simpatia) (entusiasme) (excitació) (sensació) (emoció).
 - Quan es té un sentiment d'*arravatament*, es té un/una (experiència) (percepció) (susceptibilitat) (consciència) (emoció) (penediment).
 - Quan es té un sentiment de *vergonya*, es té un/una (emoció) (idea) (pensament) (sensació).
- (De *Recerca filosòfica*)

Per completar:

- Il·lustra cada sentiment d'aquest exercici amb l'emoiconna que millor el representi.
 - També pots buscar fotografies o quadres que mostrin visualment aquests sentiments.
- (JN)

IDEA 26. REMORDIMENT (23:9-12)

El remordiment és un sentiment moral de no haver fet una cosa que calia fer. És sentir nostàlgia de no haver fet bé una cosa o d'haver-la deixat de fer. En principi no és gaire greu, però hi ha casos en què pot ser un sentiment molt fort i dominant que fa sentir culpable l'individu.

Moltes vegades el mot remordiment indica una mena de sentiment intens, constant i empipador com un mal de queixal persistent i incòmode. De fet està molt lligat al tema de la responsabilitat. Si hom no se sent responsable no pot tenir remordiments.

1.57. EXERCICI: PENEDIMENT O REMORDIMENT

Escriu un relat breu que tingui com a tema central el *penediment* o *remordiment*. Penseu en els contes infantils o en les faules.

IDEA 27. INTENCIÓ DE COMPLIR. FER UNA PROMESA (23:21-22)

Una promesa és el compromís de fer una cosa. L'Elisa pren una decisió, es fa una promesa a si mateixa, «en el futur seré més considerada abans de fer o dir alguna cosa que pugui ferir els sentiments dels altres».

1.58. EXERCICI: INCOMPLIR UNA PROMESA

Imaginem-nos que en Pimi diu: «Vaig prometre a la Isabel que diumenge aniria amb ella al cinema. Però diumenge, sense cap raó especial, vaig incomplir la promesa.»

Aquest cas d'incompliment d'una promesa s'assembla a alguns dels casos següents?

1. Sònia: «El meu amic Bru em va preguntar si 15 per 3 feien 45, i jo li vaig dir: "Doncs, sí i no".»
2. Ionas: «La Trini i jo vam anar al cine amb uns quants amics. Ella es va passar l'estona repartint-nos cacauets a tots. I és curiós perquè, a la pel·lícula, els membres de la banda es passaven l'estona repartint cacauets a tothom.»
3. Grau: «Tinc molts dubtes sobre les coses. Si algú em fa una pregunta, primer contesto: "Sí". I un instant després dic: "Vull dir que no".»
4. Rita: «És clar que et vaig demanar diners. Però mai no vaig prometre que te'ls tomara, oi que no?»
5. Glòria: «És cert que no sempre faig el que dic que faré, però em dic interiorment: "Mai no incompliré una promesa!"»

1.59. EXERCICI: QUÈ ÉS UNA PROMESA?

En quins casos es fa una promesa (P) i en quins no (NP)?

	P	NP	?
1. Artur: «Promet-me que sempre m'estimaràs.» Gertrudis: «Ho faré.»			

2. Oriol: «Sempre sortirà el sol?» Olga: «Sí, sempre sortirà, t'ho prometo.»			
3. Barba-rossa: «M'estimaràs sempre?» Esposa: «Tot el temps que visqui, t'ho prometo.»			
4. Carlota: «Faràs el favor d'estar-te quieta?» Esther: «Miro d'estar tan quieta com una rata.»			
5. Sra. Picó: «Nens, heu tret la pols tal com us vaig dir que ho féssiu?» Nens: «No, hem fet una passadeta i hem promès de tomar-hi.»			
6. Tia: «Vas prometre que em tornaries els diners que et vaig deixar, i una promesa és una promesa.» Lluc: «No ho vaig pas prometre. Vaig predir que t'ho tornaria, i em vaig equivocar.»			
7. Alí Babà: «Em deixaràs venir amb tu en el proper viatge que facis?» Simbad: «Si et portes bé.»			
8. Pretendent: «Quan em diràs si et casaràs amb mi?» Noia: «Demà.»			
9. Ballarina: «Promet-me el que vulguis, però dóna'm una ampolla de perfum car.» Soldat de Llauna: «Heus aquí el perfum. Prometo que demà et portaré la lluna.»			
10. Aladí: «T'agradaria que em casés amb la teva filla?» Soldà: «És una amenaça o una promesa?»			

(De *Buscant el sentit*)

1.60. EXERCICI: LES PROMESES QUE ENS FEM

Probablement en alguna ocasió ens hem promès alguna cosa a nosaltres mateixos. Que cadascú pensi i digui amb veu alta alguna promesa que s'hagi fet en alguna ocasió. Per exemple, aprofitant que fem anys, o a començament de curs o a final d'any, hi ha persones que es fan promeses respecte de certs hàbits: deixar de fumar, estudiar més, anar al gimnàs, no fer tard, no menjar més dolços, etc.

- Les complim?
- Com ens sentim quan les complim?
- Com ens sentim si no som capaços de complir alguna de les decisions que hem pres?

Fem una anàlisi dels nostres sentiments quan ens adonem que no complim el que ens havíem promès a nosaltres mateixos. Aquí no intervé la censura dels altres, es tracta de saber com ho vivim nosaltres i quin sentit té aquest sentiment de frustració, d'impotència, i la manera de superar-lo.

CAPÍTOL DOS

L'episodi que inicia el capítol dos té relació amb algunes de les maneres de participació que es donen a la nostra societat. Primer hi ha un exemple de *bescanvi*, en el qual en Tomàs participa en un intercanvi de segells. Després, l'Aris li *deixa*, a en Tomàs, diners que ell havia *guanyat* fent de cangur la nit anterior i els nois *compren* gelats. Fins aquí, doncs, tenim exemples de bescanvi, de guanyar diners, de deixar diners i de comprar amb diners.

Quan surten de les galeries comercials un noi fa la traveta a en Tomàs i ell li tira per terra els llibres de sobre la taula. En Tomàs considera que aquesta acció és un intercanvi just, un acte de reciprocitat en què una ofensa s'intercanvia amb una ofensa. L'Aris s'estranya d'aquesta manera de tornar-s'hi, i l'Elisa suggereix que la reciprocitat possiblement és correcta en certes ocasions, no en altres.

Llavors la Marta, la germana de la Laura, parla de la seva cita amb en Joan. En Joan ha convidat la Marta al cine i ha pensat que, a canvi, tenia dret a rebre el seu afecte. Ella insisteix amb vehemència que en Joan no té dret a res. La Marta interpreta el que ell ha fet com un regal, i sosté que qui fa un regal no té cap dret a esperar res a canvi. A l'Aris i a l'Elisa els sembla veure aquí un paral·lelisme gramatical entre les oracions que expressen sentiments —de les quals no se segueix res quan es capgiren: del fet que en Jaume estimi la Júlia, no se'n segueix que la Júlia estimi en Jaume—, i la no-reciprocitat en l'intercanvi d'afecte i en l'intercanvi de regals.

Episodi 7: Intercanvis equitatius

IDEA 1. CANVIAR, INTERCANVIAR O BESCANVIAR (24:21-22)

Mercadejar resulta molt natural als joves, encara que en molts sentits visquin en un tipus d'economia no monetària. L'intercanvi, però, forma part de la seva experiència. Hauries d'aconseguir que els alumnes s'adonessin del fet que ells, en general, no l'aprenen pas dels adults, aquesta forma d'intercanvi. L'intercanvi que els joves fan entre els uns i els altres és una transacció econòmica no monetària, no dirigida al benefici. A diferència dels adults, els nens petits no tenen diners i estan obligats a participar en transaccions econòmiques de base no monetària.

A més, el bescanvi és una forma de reciprocitat. És a partir d'intercanvis com aquests que es construeix la fàbrica de la societat. Això és vàlid especialment per a les anomenades «societats primitives», però també s'aplica a la majoria de contextos de la nostra pròpia societat. De fet, els intercanvis de segells de correus i de cromos són tipus de bescanvi molt familiars entre els joves. És clar que, si ho preguntes als alumnes de la teva classe, et trobaràs probablement que et surten amb moltíssims tipus de bescanvi de tota mena. Seria una bona idea que féssiu una llista d'aquestes transaccions i que ajudessis els alumnes a adonar-se que —com en les anomenades «societats primitives»— el bescanvi podria ser la font principal de l'intercanvi econòmic en una societat. I si repasses la llista de les coses que ells pensen que es podrien intercanviar, encara pot ser que observis

que hi posen no solament coses físiques —com ara, segells, discos o llibres—, sinó també coses no físiques —com ara, converses, idees, pensaments, paraules i sentiments.

[La *Gran Enciclopèdia Catalana* diu: «BESCANVI. 2 Econ. Compra i venda de mercaderies en la qual no intervé el diner. En el comerç internacional el concepte presideix certs acords bilaterals i de contingent. [...] Com a sistema econòmic [l'economia de bescanvi] constitueix la forma més simple de tràfic mercantil, per la qual cosa ha estat identificat amb l'economia natural, bé que aquesta implica la inexistència de la divisió del treball. L'economia de bescanvi és vigent en moltes zones del món de manera més o menys encoberta, i també a l'interior de comunitats tancades de caràcter agrícola i ramader. Com a fenomen marginal també apareix en les societats desenvolupades quan són sotmeses a situacions anormals (guerres) que comporten l'alteració o la paralització dels mecanismes econòmics i del circuit monetari.» I també diu: «INTERCANVI. 2 Econ. Transferència d'una mercaderia, un servei o diner d'un subjecte a un altre a canvi d'una altra mercaderia, d'un altre servei o altre diner. Hom anomena "economia de bescanvi" la que es basa en el bescanvi de mercaderies, i "economia de canvi" aquella en què l'ús del diner és generalitzat.»]

També podria ser que volguessis explicitar la transacció que es produeix entre en Tomàs i la noia, en el sentit que és un intercanvi de dos per un. Si ho fas, pots fer que els teus alumnes vegin que un intercanvi anivellat, en termes de valor, pot ser un intercanvi desigual pel que fa al nombre de coses que s'intercanvien.

2.1. EXERCICI: RELACIONS PERSONALS RECÍPROQUES I NO RECÍPROQUES

Una relació personal recíproca és aquella en què, si una persona li fa una cosa a una altra persona o bé fa una cosa per a ella, aquesta altra persona se sent obligada a tornar o a intercanviar el gest de la primera. Per exemple, bescanviar és un intercanvi o una relació recíproca.

Una relació no recíproca és aquella en què no sents que l'acció d'algué envers tu exigeixi que tu facis alguna cosa a canvi. Per exemple, si en Joan detesta la Marta, això no obliga la Marta a detestar en Joan. O si fas alguna cosa per a un nen acabat de néixer, no per això el nadó està obligat a fer alguna cosa per tu.

Digues si consideres les accions següents com a recíproques (R) o no-recíproques (NR), i discuteix-ne les raons.

	R	NR	?
1. Un policia et renya perquè ets un vianant imprudent.			
2. Dónes al caixer del cinema els diners de l'entrada.			
3. El teu millor amic et diu una cosa afectuosa.			
4. Sense voler, topes amb un altre alumne.			
5. Expressament, un altre alumne topa amb tu.			
6. La teva mare et fa un petó.			
7. Una noia i un noi, que són molt amics, van a prendre un refresc. Ella insisteix a pagar la consumició.			
8. La mateixa situació que en el cas anterior, però paga el noi.			

9. Estàs malalta i la classe et fa arribar una carta signada per tots.			
10. Enxampes algú que està calant foc a l'escola.			

IDEA 2. TE'L PAGO JO (25:8)

L'Aris s'ofereix per pagar un gelat a en Tomàs. Aquest respon «T'ho tornaré!» (25:9) Llavors l'Aris diu: «No t'hi amoïnis, un altre dia me'l pagues tu.» (25:10-11) Què és el que ha passat realment?

L'ofertament de l'Aris, que el vol convidar, pot ser vist *com fer un regal*; encara que en Tomàs hagués acceptat, diríem que no tenia cap obligació de fer res a canvi. Però en Tomàs no accepta el regal. Per això situa l'intercanvi en el marc de *manllevar* i *deixar*: efectivament, manlleva de l'Aris els diners per al gelat i té la intenció de tornar-los.

L'Aris refusa la solució deixar-manllevar, però manté la reciprocitat. La formulació final és la d'*establir torns*: l'Aris comprarà els gelats avui i en Tomàs els comprarà un altre dia.

Tot i que a primera vista aquest intercanvi sembla molt innocent, hauríem d'entendre que el que s'està produint és un ajust mutu de conductes a fi que totes dues bandes quedin satisfetes i hi hagi poques probabilitats de malentesos. Sovint, quan hi ha baralles, se senten retrets com ara: «Però tu m'ho *havies donat!*», «No, no t'ho havia donat: t'ho havia *deixat*.» Si l'acció no queda adequadament classificada des del principi —de manera que no hi hagi malentesos per cap banda—, sempre es corre el perill que hi hagi raons sobre si hi ha d'haver reciprocitat o no. Quan ajudem els joves a entendre què impliquen manllevar i deixar, comprar i vendre, donar i rebre, els estem ajudant a destriar els tipus d'obligació a què estan sotmesos i fem que el seu raonament moral sigui, doncs, molt més clar.

2.2. EXERCICI: DEIXAR I MANLLEVAR

Quin dels comentaris següents suggereix *deixar* i *manllevar* (D/M), quin suggereix *bescanviar* (B), quin suggereix *comprar* i *vendre* (C/V) i quin suggereix *donar* i *rebre* (D/R)?

	D/M	B	C/V	D/R
1. Dora: «Donaré el meu Opel 1600 per adquirir el nou model d'Opel.»				
2. Lurdes: «Ara la Dora té el meu promès i jo tinc el seu.»				
3. David: «Hi ha algú que tingui canvi de vint euros?»				
4. Llúcia: «A algú li agradaria una beguda sense alcohol?»				
5. Teresa: «Algú juga a tennis?»				
6. Baldiri: «Qui em donaria ara una coca-cola i jo li donaré dos euros a final de mes?»				
7. Telm: «És clar que pots fer servir la meva bici durant 37 minuts, Daniela.»				
8. Daniela: «Ets molt amable, Telm. Només per això				

et faré un petó.»				
9. Marc: «Algú vol intercanviar un paquet de xiclets per un pòster vell de l'Elvis?»				
10. Viridiana: «Aquest llibre el vaig treure de la biblioteca pública, però em sembla que no el tornaré pas.»				

2.3. EXERCICI: INTERCANVI MONETARI

Un altre tipus de reciprocitat és el que hi ha en societats que fan servir diners com a mitjà d'intercanvi. En aquests casos, els diners s'intercanvien per aliments o mercaderies d'un valor suposadament equivalent. En aquesta escena, l'Aris i en Tomàs no troben gens estrany que després d'una sessió de bescanvi es produeixi una transacció monetària (la compra dels gelats). No són conscients del canvi que acaben de fer en la forma de la reciprocitat. Els sembla completament natural, tal com els ho sembla a la majoria de joves que viuen en una societat en què els diners són la forma habitual d'intercanvi.

Una distinció molt útil que podries indicar als teus alumnes és el fet que els diners són un índex de valor *quantitatiu*, mentre que hi ha molts béns en les nostres vides que només poden ser considerats *qualitativament*. La felicitat, la bondat, la perfecció, la bellesa o l'amor són qualitius i, per tant, no poden ser mesurats en termes quantitatius. Així, quan dius a un nen: «Si demà ets bon minyó, et donaré deu euros», li has ensenyat que la bondat té una etiqueta amb el preu i, des d'aquest moment, se sentirà legitimat per negociar el preu de la seva conducta. Sempre que fem servir diners per motivar els individus, correm el risc d'ensenyar-los a mesurar la seva pròpia vàlua en termes monetaris, i els prenem així la dimensió *intrínseca* de l'amor, la felicitat, la bondat, la perfecció i la bellesa.

Quan discuteixis de diners amb la classe, probablement et trobaràs amb defensors de la idea que «tothom té un preu», o que «qualsevol farà qualsevol cosa per diners si el preu s'ho val», o que «amb diners es compra qualsevol cosa», o que «el que es fa no té importància si es cobra la feina». En molts sentits, aquests punts de vista són un producte de la cultura en què viuen. Són punts de vista tan arrelats en la cultura del país que els qui els formulen semblen anar equipats amb tot el pes de l'experiència humana; per això, els membres de la classe que no hi estiguin d'acord potser estaran poc disposats a parlar. Com a mestre, hauràs d'ajudar aquests altres nens a verbalitzar els seus punts de vista i hauràs d'encoratjar la classe a considerar si hi ha alternatives possibles als punts de vista esmentats. Un dels teus principals objectius hauria de ser ajudar els alumnes a prendre distància respecte a la cultura de què formen part, per mirar d'analitzar l'importantíssim paper que realment tenen els diners i la seva tendència a configurar tots els nostres valors.

Comenteu aquests refranys populars:

- Si vols tenir enemics, deixa diners als amics.
- Diner crida diner.
- El teu meu i el meu, meu.
- De diners i de bondat treu-ne sempre la meitat.

- És millor ser un home pobre que un pobre home.
 - Quan se'n va el diner, molts amics se'n van també.
 - Pel teu diner posa bona cara el botiguer.
 - Bones són les raons, però més els diners.
 - Qui sembla caritat, recull amistat.
 - Abans el déu era l'amor, avui és l'or.
 - Si vols fer fortuna, no miris tant la lluna.
 - Val més poc i ben guanyat que molt i enfangat.
 - Qui té diners vola, qui no en té rodola.
- (IdeP)

2.4. PLA DE DIÀLEG: DINERS

1. Quines són algunes de les unitats que fem servir per mesurar la longitud o la distància?
2. Quines són algunes de les unitats que fem servir per mesurar el pes?
3. Quines són algunes de les unitats que fem servir per mesurar el valor econòmic?
4. Si diem que un caramel fa 3 cm, segurament haurem mesurat el caramel mateix. Si diem que el caramel pesa 20 g, volem dir que el caramel mateix té pes? Què pesaria el caramel a l'espai exterior, més enllà de la força de gravitació de la terra?
5. Així doncs, «20 g» indica la mesura del caramel mateix o bé indica la manera com la força de gravitació afecta el caramel?
6. Suposem que obtenim el caramel d'una màquina, després de posar-hi un euro. Què és l'euro: una mesura de la mida del caramel, o del seu sabor, o del seu color, o de la seva forma, o del seu valor econòmic?
7. El caramel no pesaria res a l'espai exterior. El caramel, tindria cap valor econòmic en un desert totalment deshabitat?
8. Una moneda d'euro és una mesura d'alguna qualitat inherent al caramel, o bé és una mesura del que estaria disposada a pagar-ne la gent que el vol?
9. En Jordi fa de cangur per 10 euros l'hora. Significa això que el mateix Jordi té un valor de 10 euros l'hora, o bé que els seus serveis com a cangur tenen aquest valor?
10. En Jordi fa 1,75 m i pesa 70 kg. Quin és el seu valor?
11. Tenen valor econòmic les persones o només en tenen les coses i els serveis?
12. Si a la gent li agradés tant aquell caramel que estigués disposada a pagar-ne 10 euros, és probable que el preu pugés a 25 euros?
13. Si a la gent li agradessin tant els serveis de cangur d'en Jordi que estigués disposada a pagar-li 1.000 euros l'hora, podríem dir que el valor dels seus serveis seria de 1.000 euros l'hora?
14. Si es ven un quadre per 10 milions d'euros, significa que és realment un bon quadre?
15. Seria propi dir que la relació del preu amb la demanda és com la relació del pes amb la força de gravitació?

[Aquí es podria recordar aquell cèlebre fragment d'ANTONIO MACHADO a: *Juan de Mairena*, XXII: «¡Quién fuera diamante puro! —dijo un pepino maduro. Todo necio confunde valor y precio. Sin embargo —añadía Mairena, comentando el aforismo de su maestro—, pasarán los pepinos y quedarán los diamantes, si bien —todo hay que decirlo— no habrá ya quien los luzca

ni quien los compre. De todos modos, la aspiración del pepino es una verdadera pepinada.»]

2.5. EXERCICI: ELS DINERS HO SÓN TOT?

El teu paper com a mestre consisteix a encoratjar els altres membres de la classe perquè assenyalin contraexemples. Potser podries començar una recerca sobre la relació entre els nostres valors i els diners, tot demanant als alumnes que fessin una llista de les coses que més valoren, i que al costat hi fessin constar si creuen que els diners podrien concedir aquells valors a una persona.

Uns poden valorar l'autoestima, altres l'estimació, l'èxit, la sinceritat o el coratge, etc.

Com podria l'adquisició de diners conferir autoestima a una persona? Si guanyés cent milions a la loteria, què li afegiria això, a la teva autoestima? La qüestió que s'ha de discutir és de quina manera els diners ajuden a aconseguir aquests valors en la nostra societat, si és que hi ajuden. I si amb diners no s'aconsegueix això, per què la gent continua empaitant els diners?

IDEA 3. REVENJA (25:19-25)

En aquesta ocasió, en Tomàs tira a terra expressament els llibres de sobre la taula perquè té la impressió que el noi li ha volgut fer la traveta deliberadament. L'acte d'en Tomàs és simplement una revenja, i la revenja és una forma de reciprocitat, com el bescanvi o l'intercanvi monetari. És un intercanvi de mal per mal.

En aquest punt es planteja aquesta qüestió: si la revenja és una forma de reciprocitat, és justa? Hauríem d'intercanviar mal per mal tal com intercanviem béns per béns o diners per béns? Hauríem de seguir la regla «ull per ull i dent per dent»?

Alguns alumnes potser assenyalaran que si algú et roba alguna cosa, tu no t'hi tornes pas i li robes alguna cosa, però que, en canvi, el denuncies a la policia i suposes que les autoritats assumiran el dret que tens que se'l castigui. Per tant, encara hi ha reciprocitat.

Ara bé, si algú et fa mal amb les seves murmuracions, o enganyant-te, o marginant-te d'un grup, o ferint els teus sentiments, o tractant-te com si fossis una cosa, llavors se't planteja si li hauries de fer el mateix, a aquella persona. Hauries de mantenir la reciprocitat? Bàsicament, aquesta és la pregunta de l'Aris i ell admet que no n'està pas gaire segur. Des del punt de vista d'en Tomàs, el càstig és adequat perquè completa el cicle. Torna a posar les coses allà on eren, perquè un cop t'hi has tornat, no cal pas fer res més, i es pot continuar sent tan amics com sempre. El que l'Aris potser està pensant és que la teoria d'en Tomàs no és vàlida. I és que, quan una persona s'hi torna, els altres sovint pensen que ells han de respondre al fet que ella s'hi hagi tornat, i això, per l'efecte de bola de neu, acostuma a

acabar en un enorme odi ancestral en què el mal va augmentant per a tothom.

2.6. PLA DE DIÀLEG: TORNAR-S'HI (ESTAR EN PAUS)

1. Si el teu amic et demana cent euros i després te'ls torna, esteu en paus?
2. Si el teu amic explica coses teves i tu li retires la paraula, esteu en paus?
3. Si el teu amic és desagradable amb tu i després l'atropella una bici, esteu en paus?
4. Si el teu pare et renya i tu no li passes un encàrrec telefònic que ha arribat per a ell, esteu en paus?

2.7. EXERCICI: QUÈ FARIES SI...

1. El Nadal passat vas enviar una felicitació a un amic de l'escola. Ell no te'n va enviar cap. Que faràs *aquest* Nadal?
 - a. Enviar-li malgrat tot una felicitació perquè t'agrada enviar felicitacions.
 - b. Enviar-li una felicitació perquè potser ell te n'enviarà una aquest any.
 - c. No enviar-li cap felicitació perquè ell no te'n va enviar cap l'any passat.
2. La teva germana petita torna plorant de l'escola perquè la germana gran de la seva companya de taula li ha pegat. La raó d'haver-li pegat és que, el dia abans, la teva germana petita havia pegat a la seva companya de taula. Immediatament aniràs a buscar la nena que ha pegat a la teva germana per:
 - a. Pegar-li i així estar en paus.
 - b. Veure si pots discutir amb ella com es podria posar fi a aquest problema entre les respectives germanes.
 - c. Mirar de calmar-la, de manera que no torni a pegar més a la teva germana.
3. És la vigília de l'aniversari de la teva mare, i la teva mare està acostumada a rebre un regal teu. Però tu acabes de tenir una enganxada molt forta amb ella i estàs molt, molt enfadada. La veritat és que no et ve gens de gust fer-li un regal. Decideixes:
 - a. Fer-li un regal lleig perquè sàpiga que no l'has perdonat.
 - b. Mirar d'oblidar les vostres diferències i fer-li un regal, perquè se sentiria molt dolguda si no l'hi fessis.
 - c. No fer-li cap regal, perquè no seria sincer fer-ho si no és de cor.

IDEA 4. SI ALGÚ ET FA UNA MALA PASSADA (25:29-30)

Quan una persona sent que s'ha de venjar perquè li han fet mal, la pregunta que realment s'ha de fer és: «M'he de venjar?» Si és que sí: «Quin tipus de venjança? Quin serà el cost per a mi i per als altres? Quins mitjans faré servir?»

Si els alumnes s'adonen que, en casos com els esmentats (fer mal als altres, murmurar, marginar, tractar com a coses), hi ha el veritable problema de si és correcte tornar-s'hi, llavors els has d'ajudar a verbalitzar de quina manera els sembla, *a ells*, que han de tractar aquestes situacions quan les experimentin.

Per exemple, a en Tomàs li fan la traveta. El seu sentit de dignitat ha quedat tocat. Troba que venjar-se és una qüestió d'honor. Però en Tomàs potser s'hauria d'aturar i pensar per què li ha fet la traveta aquell noi. Potser es tractava només d'una broma i el noi ni hi va pensar, en les conseqüències que podria tenir per a en Tomàs i per a la seva autoestima. Llavors apareix la pregunta: valia la pena començar una baralla que, a la llarga, podria causar moltes més rancúnies i més dolor a totes dues bandes?

D'altra banda, potser els alumnes voldran considerar situacions en què creuen que tornar-s'hi és adequat. En tant que la filosofia és entesa com una recerca d'alternatives, ja es veu que implica una investigació de les línies d'acció alternatives en qualsevol situació donada. La filosofia ens hauria d'ajudar, com a mínim, a reflexionar tant sobre el tipus de criteris que faríem servir per prendre la decisió de venjar-nos o no, com sobre els mitjans que utilitzaríem i sobre les conseqüències de l'acte. El que els alumnes haurien d'arribar a veure és que les conseqüències de cada acció vénen marcades amb el caràcter dels mitjans que utilitzem en aquella acció. Per exemple, si tries d'utilitzar la repressió, la humiliació, la intimidació, l'adoctrinament o la violència com a instruments, el tipus de món que en resultarà estarà determinat pels mitjans que has utilitzat. És veritat que, molt sovint, les persones venjatives aconsegueixen tornar-s'hi. La qüestió, però, és saber a quin preu per a ells mateixos i per als altres.

2.8. EXERCICI: LA VENJANÇA EN EL CINEMA

El tema de la venjança ha estat argument de moltes pel·lícules. Fes una recerca d'algun film en què la venjança sigui el motor de l'acció. Si alguna d'aquestes estigués disponible al teu videoclub, la podeu veure i comentar-la.

Episodi 8: El joc de la cita

IDEA 5. QUEDAR (26:15-18)

Després del passatge d'en Tomàs i l'Aris, la Laura i la Marta presten atenció al joc de la cita i a les regles que accepten aquells que hi juguen. La Laura defensa en Joan amb l'observació: «Només volia jugar una mica» (28:12). Es pot discutir si la Marta: *a)* coneix el joc; *b)* coneix el joc però no hi vol participar, o *c)* coneix el joc, hi vol participar, però entén les regles de manera diferent de com les entén en Joan.

Com que el joc de la cita varia d'una societat a l'altra, d'un veïnat a l'altre, i d'un grup d'edat a un altre, els teus alumnes tenen aquí una bona oportunitat per intercanviar punts de vista sobre: *a)* si creuen que realment existeix aquest joc; *b)* en cas afirmatiu, quines són les regles d'aquest joc; *c)* quines són les sancions quan s'accepta jugar el joc però no se'n respecten les regles, i *d)* si *hauria d'existir* un joc com aquest.

Recorda que l'objectiu d'aquest diàleg no és fer sortir anècdotes personals sobre el que va passar en aquesta o aquella cita, sinó reflexionar sobre l'estructura sociològica del joc de la cita.

2.9. EXERCICI: EL JOC DE LA CITA

Coneixes les regles del joc de la cita? Vegem-ho: digues si es tracta, en cada cas, d'una regla d'aquest joc (RJ) o no (NRJ). Si et sembla que la regla que se't proposa no existeix, fes una creu sota «?».

	RJ	NRJ	?
1. Sempre han de pagar els nois.			
2. De vegades poden pagar les noies.			
3. Els nois no han de ser més de sis anys més grans que les noies.			
4. Les noies no han de ser més de tres anys més grans que els nois.			
5. Les noies sempre han d'anar mudades; als nois, no els cal.			
6. Les noies sempre han de dir que han de ser a casa a una hora determinada.			
7. Els nois no han de ser a casa a una hora determinada.			
8. Les noies que surten amb un noi parlen de nois, però els nois que surten amb una noia no parlen de noies.			
9. Les noies que surten amb un noi parlen d'altres noies, però els nois que surten amb una noia no parlen d'altres nois.			
10. Després d'una cita, els nois parlen entre ells sobre el que va passar. Les noies, no.			
11. Les cites són allò en què principalment es pensa, sobretot a classe.			
12. Les cites són una cosa que sempre es discuteix a fons amb la pròpia família.			

IDEA 6. CONVIDAR (27:8)

Sembla que, per la seva mateixa naturalesa, un regal o un present ha de ser gratuït, en el sentit que no es té cap altre motiu que el de fer-lo i que no s'espera res a canvi. De fet, si s'esperés alguna cosa a canvi, ja no es tractaria —per definició— d'un regal. Sembla que és això el que vol dir la Marta quan afirma que ella no creu que les persones s'intercanviïn regals.

Podria anar bé de distingir els regals dels favors, tot i que tenen molt en comú. Tots representen un atorgament a una persona que no ha de correspondre. Ara bé, es pot sol·licitar un favor d'algú, i en canvi, no es pot sol·licitar un regal. Potser no es pot exigir al conductor de l'autobús que descansi un bitllet de 20 euros, però se li pot demanar que ho faci com un favor. I si ho fa, no s'està obligat a fer res per a ell a canvi. I en el cas dels regals, és difícil d'imaginar que algú paga per un regal o que algú espera una compensació no monetària a canvi del regal.

Tanmateix, sabem que els nens esperen que els facin regals —per exemple, quan els seus pares tornen d'un viatge, o pel seu aniversari, o per Nadal. Ara bé, el fet que s'espera un regal no implica pas que, quan es rep, ja no sigui un regal; en canvi, sí que deixaria de ser un regal si es pagués per rebre'l.

2.10. PLA DE DIÀLEG: REGAL O PAGAMENT?

Digues si consideres que els següents exemples de donar i/o rebre són regal o pagament:

	Regal	Pagament
1. El teu pare et dóna 100 euros per cada quilo que t'aprimes.		
2. El teu millor amic et dóna un pòster que t'agrada molt.		
3. La teva tia et convida al cine pel teu aniversari.		
4. El teu veí et dóna 500 euros per fer de cangur.		
5. La teva veïna et dóna un vestit que ja no li va bé.		
6. La teva mare et convida a un gelat perquè has tingut bones notes.		

2.11. PLA DE DIÀLEG: QUÈ SÓN ELS REGALS?

1. Pel seu aniversari, la Lídia va rebre una postal molt bonica d'en Miquel. Va ser un regal, la postal?
2. El Sr. Sants va enviar al govern un xec pel valor dels seus impostos. Va ser un regal, el xec?
3. Un dia, al davant de la porta, la Lídia va sentir tant d'afecte per en Miquel, que li va fer un petó. Va ser un regal, el petó?
4. En Miquel va demanar a la Lídia que li fes el favor d'ajudar-lo amb els deures d'àritmètica. Quan ella el va ajudar, li va fer un regal?
5. El guàrdia de circulació va donar al Sr. Sants una còpia de la denúncia per excés de velocitat. Significa això que el guàrdia va fer un regal al Sr. Sants?
6. El Sr. Sants va pensar que el guàrdia potser retiraria la denúncia si rebia uns diners. Van ser un regal, els diners?
7. Al Sr. Sants se li va imposar una multa. Van ser un regal, els diners que va pagar després del judici?
8. El Sr. Sants estava tan penedit d'haver fet el que va fer que va donar diners a la parròquia. Va ser un regal, això?
9. La Sra. Sants estava molt enfadada amb el seu marit i el va escridassar. Ell li va comprar un abric nou. Va ser un regal, això?
10. A en Miquel no li va fer res que el seu pare hagués comès un error. Va fer una abraçada molt grossa al seu pare. Va ser un regal, això?

IDEA 7. DONAR AFECTE (27:18)

Forma part de la naturalesa d'un joc —i estem assumint que citar-se per sortir amb algú és un joc— que el joc tingui regles i que els jugadors puguin obtenir diversos avantatges d'acord amb aquestes regles. Per exemple, si un jugador de futbol —que no sigui el porter propi— toca expressament la pilota amb la mà dins l'àrea petita, l'equip contrari té dret a xutar un penal.

La Marta nega que el fet que en Joan la convidi al cine —cosa que ella interpreta com un regal— doni dret a en Joan «a alguna cosa a canvi» (27:8-9). La Marta pensa que «quan es dóna una cosa, no es té dret a res a canvi» (27:14-15). En Joan esperava que rebria l'afecte d'ella a canvi de

convidar-la al cine. Sembla que la Marta pensa que l'afecte s'hauria de reservar per a aquells a qui vols manifestar que realment els aprecies. Com que l'afecte és una part integrant de la persona, no s'hi hauria de jugar ni s'hauria de convertir en part d'un joc.

Potser també pensa que l'afecte no pot servir de resposta a una obligació. En altres paraules, ningú no et pot obligar a estimar-lo o a interessar-te per ell. (Tanmateix, si algú digués a la Marta: «Faré que m'estimis, seré estimable», ella podria respondre: «Si arribes a ser estimable, probablement et voldré expressar el meu afecte».) Així, doncs, sembla que la Marta està dient dues coses: *a)* l'afecte no es pot comprar, i *b)* no s'haurien d'expressar els sentiments que no es tenen.

2.12. EXERCICI: DONAR AFECTE

Et sembla que en algun dels casos següents hi ha obligació de donar afecte? Per què?

1. Diana: «En Brauli diu que hauria de ser afectuosa amb ell perquè som companys de classe. Ho he de ser?»
2. Miquela: «En Roma diu que l'he d'estimar perquè és el meu germà petit. Ho he de fer?»
3. Lluïsa: «En Mel diu que hauria de ser afectuosa amb ell perquè estem promesos i ja fa set anys que anem junts. Ho he de ser?»
4. Telm: «Els nois que han muntat la cita cega d'aquesta nit em diuen que he de ser afectuós amb aquesta noia que no conec de res. Ho he de ser?»
5. Nin: «És clar que estimo la Sira. Però això no significa que li hagi de demostrar afecte, oi que no?»
6. Dani: «La Meritxell i jo ara ja fa un any que sortim junts, tot i que realment no tenim gens d'interès l'un per l'altre. Però si surts amb algú, tens l'obligació de mostrar-li afecte, i això és el que jo faig.»

IDEA 8. TRACTAR BÉ ELS ALTRES? (27:28-29)

Algú es podria preguntar quins són els pressupòsits ètics de la Marta en aquest episodi. Ella no diu mai explícitament: «Sóc una persona i no crec que una persona hagi de ser tractada com un objecte», però sembla que ho pressuposa en el punt de vista que adopta. Tampoc no diu mai: «Sóc una persona amb sentiments, i com que aquests sentiments són un aspecte integrant de la meva personalitat, no es poden comprar.» Tanmateix, sabem que «estava furiosa» (27:2). No només creu que ha estat tractada de manera impròpia, sinó que també pensa que s'esperava d'ella que actués d'una manera que violava la seva integritat i que distorsionava la visió que ella tenia de si mateixa com a persona. (Les persones tenen integritat quan els seus jos són sencers o indivisos, quan no es traeixen a si mateixes amb les coses que fan.)

Si és això el que es pressuposa en les observacions de la Marta, ja tenim més material per al diàleg a classe:

- 1) Quina diferència hi ha entre una persona i un objecte o una cosa?
- 2) Quina és la manera pròpia de tractar-los, a cadascun d'ells?
- 3) Que volem dir amb la paraula «persona»?

Paraules com «gent» i «persona» es troben al vocabulari de qualsevol nen. Per això és especialment important que provoquis els alumnes perquè et diguin com distingeixen entre les persones i les altres coses del món. Què és el que fa que una persona sigui una persona? De fet, doncs, es reprèn la pregunta «Què et fa *tu?*», que ara es planteja en un sentit més general.

Els alumnes poden sortir amb suggeriments com ara: «una persona és un ésser que pensa», «una persona és un ésser que pensa i que té sentiments», «una persona és un ésser que riu i que plora», «una persona és un ésser amb llenguatge», «una persona és un ésser disposat a acceptar la responsabilitat del que fa», «una persona és un ésser que no és només conscient sinó també autoconscient», «una persona és un ésser capaç de reflexionar sobre la seva vida», «una persona és un ésser que es qüestiona a si mateix».

Tots aquests suggeriments són plausibles, i no hi ha cap procediment especial per decidir-se en contra de cap d'ells en particular. El que és important és que encoratgis els alumnes a raonar bé els seus criteris d'allò que constitueix una persona. Un bon lloc per començar això podria ser el pla de diàleg següent. Quan els alumnes vagin responent els diversos punts del diàleg, aniran apareixent quins són els seus propis criteris d'allò que constitueix una persona. I aleshores pots escriure aquests criteris a la pissarra perquè tots els considerin.

2.13. PLA DE DIÀLEG: PERSONES

1. Només els éssers humans són persones?
2. Tots els éssers humans són persones?
3. Són persones els éssers humans que dormen?
4. Són persones els éssers humans inconscients?
5. Són persones els éssers humans morts?
6. Pot una família ser considerada una persona?
7. Pot la raça humana sencera ser considerada una persona?
8. Hi pot haver persones que no tinguin mai cap sentiment?
9. Hi pot haver persones que no tinguin mai cap pensament?
10. Hi pot haver persones que no tinguin cap sentit?
11. És la teva personalitat que et fa una persona?
12. Són les teves experiències personals, privades, que et fan una persona?
13. Són les teves diferències amb altra gent que et fan una persona?
14. Són les teves semblances amb altra gent que et fan una persona?
15. És possible d'entendre completament una persona?
16. És possible que no hi hagi cap persona que pugui entendre del tot una altra persona?
17. És possible que les persones mai no es puguin entendre del tot a elles mateixes?

IDEA 9. PAGAR AMB LA MATEIXA MONEDA? (28:1-2)

Totes les qüestions de reciprocitat —tant si es tracta de bescanvi com d'intercanvi econòmic, de revenja o del que sigui— plantegen la qüestió filosòfica general de la justícia o l'equitat. I és que aquestes qüestions estan relacionades amb l'establiment de relacions racionals i equitatives entre els

éssers humans. Això és el que l'equitat implica. Un regal, però, és gratuït, i no té res a veure amb l'equitat. No es basa en el mèrit i, per definició, no és tampoc calculador. Té molt més a veure amb l'amor que amb l'equitat. Això no vol pas dir que no s'hagi reflexionat sobre el regal mateix; simplement vol dir que no *s'espera res a canvi* i que la mera insinuació de reciprocitat pot resultar ofensiva.

Quan en Joan convida la Marta al cine i espera que ella, a canvi, li doni afecte, la Marta es rebel·la. Els nens de la novel·la s'adonen que el que passa aquí s'assembla a una relació lògica. (Per exemple: l'enunciat «8 és més gran que 6» no és reversible perquè 6 no és més gran que 8. L'enunciat «2 és igual a 2» és reversible. Però de l'enunciat «En Joan estima la Marta», no se'n segueix res.)

Els joves encara s'adonen d'una altra cosa. La Laura observa que en Joan «només volia jugar una mica» (28:12). Sembla dir, doncs, que, a la nostra societat, molta gent assumeix que fer regals i donar afecte *impliquen* reciprocitat. Potser això té molt a veure amb l'èmfasi que posem en altres formes vàlides de reciprocitat, a saber, les d'intercanvi de diners. La nostra societat defineix, en part, l'equitat com l'existència de drets i deures recíprocs. I potser és així com hauria de ser. Ara bé, la Marta insisteix amb raó que, en aquest cas particular, en Joan no té dret a res. Fer un regal no li confereix cap dret. Fer regals és justament una pràctica que no fabrica reciprocitat i que, per tant, és aliena a l'aspecte mercantil que constitueix la nostra societat.

Quan portis el diàleg d'aquest episodi, potser podràs afavorir alguna conclusió si preguntes als teus alumnes quines alternatives podria haver considerat la Marta quan en Joan li va demanar per sortir. Els alumnes potser respondran que podia haver refusat de sortir amb ell, ja que semblava conscient que en Joan més aviat era vanitós perquè desitjava «que no tingués una opinió tan extraordinària de si mateix» (26:20-21). Recorda que quan la Laura va expressar l'opinió que en Joan era «fred» (26:19), la Marta va respondre simplement: «Està molt bé» (26:20). Alguns estudiants potser suggeriran que la Marta i en Joan podien haver pagat cadascun la seva part. D'altres poden proposar que la Marta convidi en Joan a prendre alguna cosa després de la pel·lícula. Com en Tomàs, que refusa la invitació de l'Aris i diu que la propera vegada pagarà ell, la Marta també podia haver definit la situació al començament com una situació d'intercanvi equilibrat i es podia haver ofert per convidar en Joan la propera vegada.

2.14. EXERCICI: RECIPROCIAT

Encercla la resposta que estigui més d'acord amb el que penses:

1. Si algú et convida al cine, TÉ/NO TÉ dret a rebre afecte a canvi.
2. Si algú et convida al cine, POT/NO POT tenir dret a alguna altra mostra d'apreciació teva.
3. Si algú et convida al cine, TÉ/NO TÉ dret a considerar-te el seu amic o la seva amiga.
4. Si algú et demana que acceptis un favor, CAL/NO CAL que consideris si es dona per descomptat que assumeixes certes obligacions i quines.
5. Quan acceptes fer un favor, automàticament ESTÀS/NO ESTÀS acceptant certes obligacions.

CAPÍTOL TRES

En el primer episodi d'aquest capítol, l'episodi 9, els Miró estan sopant i es posen a discutir les bones maneres que s'han de tenir a taula, un tema que els porta al problema de les normes, el gust i els patrons o criteris. Aquesta discussió és força intricada, però també és molt important per entendre l'enfocament de la qüestió dels valors, tal com els joves d'aquest llibre miren d'anar-la elaborant gradualment pel seu compte.

És també un bon episodi per parlar del paper de gènere dins la família (qui fa el sopar, els torns per baixar les escombraries, rentar plats, etc.).

Els episodis 10 i 11 segueixen la conversa iniciada a taula sobre el tema de les regles i els criteris i les valoracions qualitatives i quantitatives.

Episodi 9: Sopar a casa dels Miró

IDEA 1. COMPARTIR FEINES (29:20-30:14)

En aquest episodi en Marc i la Maria es posen a preparar el sopar i a rentar els plats no perquè se'ls ho hagi demanat explícitament, sinó perquè els resulta natural participar en activitats que semblen harmonitzar bé amb les relacions existents entre els membres d'una família.

3.1. EXERCICI: COOPERACIÓ FAMILIAR

Digues si estàs d'acord (A) o estàs en desacord (D) amb els comentaris següents, i raona-ho.

	A	D	?
1. Sònia: «Els membres d'una mateixa família no haurien de cooperar entre ells. Haurien de competir entre ells.»			
2. Melcior: «Els membres d'una mateixa família no haurien simplement de cooperar entre ells. Haurien de col·laborar entre ells!»			
3. Juliana: «Sempre que les persones cooperen i col·laboren entre ells són com una família. L'única cosa que els falta és el parentiu.»			
4. Tom: «No hi ha ningú més cooperatiu que jo. Quan se'm diu que faci una cosa, la faig.»			
5. Biel: «No hi ha ningú menys cooperatiu amb la seva família que jo. Quan se'm diu que faci una cosa, em pregunto si és ben, ben, ben necessària.»			
6. Sandra: «Cooperaria amb molt de gust amb la meva família, si ells cooperessin amb mi.»			
7. Ramon: «Hi ha gent que està feta per a les feines de la casa, i hi ha gent que no. La meva germana sí, jo no, i tots anem la mar de bé. Bé, d'això, jo en dic cooperació!»			
8. Isidora: «M'encanta fer la feina de la casa i, a més, tots els de la meva família resulten molt més cooperatius si jo la faig tota.»			
9. Joan Antoni: «El moviment olímpic incorpora els bons i els mals moments de casa; per això podem parlar de "la família olímpica".»			

IDEA 2. MANERES (31:7)

Les maneres són una forma menor de comportament cerimonial. Com a tals, serveixen per polir i lubricar les relacions socials, alhora que promouen i intensifiquen la cohesió del grup. Les maneres que els pares volen inculcar als seus fills promouen la companyia familiar a l'hora dels àpats i en altres ocasions domèstiques. És cert que els nens sovint miraran d'avaluar aquestes maneres en un sentit molt estrictament racionalista i que es rebel·laran contra el que consideren la falsedat de la conducta cortesa. Evidentment, hi ha molt d'irracional, en el sentit que no resulta pas més racional que sigui el ganivet o bé la forquilla el cobert que es posi a la dreta del plat. És simplement la convenció que marca el lloc dels coberts. Ara bé, aquesta convenció és comuna a una gran comunitat i per això esdevé un mitjà de comunicació a un cert nivell.

Pots trobar que en introduir el tema de les maneres a la teva classe es produeixin una colla de comentaris negatius i relativament poques opinions favorables. Això passa perquè molta gent, tot i estar ben convençuda que les maneres són importants i justificables, sembla que no sap trobar, en canvi, bones raons per defensar-les. Potser tu, doncs, podràs arreglar la part fluixa de l'argument verbalitzant les seves intuïcions. La millor manera de començar aquest diàleg potser és recórrer al pla de diàleg següent; així veuràs si aquests punts provoquen el tipus de diàleg que resulta útil per examinar les maneres a l'interior d'una estructura social.

3.2. PLA DE DIÀLEG: BONES MANERES

1. Podria una persona ser una bona persona però tenir males maneres?
2. Podria una persona ser una mala persona però tenir bones maneres?
3. Hi ha maneres més importants que altres? En pots posar exemples?
4. Disculpes les males maneres dels altres més fàcilment que les teves pròpies?
5. Disculpes les males maneres dels altres menys fàcilment que les teves pròpies?
6. Quina diferència hi ha entre tenir bones maneres (com a hàbits personals) i ser considerat amb els altres?
7. Hi ha vegades en què l'observança de les bones maneres pot aplanar una situació difícil?
8. Hi ha situacions en què les bones maneres estan fora de lloc?
9. Algú va dir una vegada: «Les maneres són una moral menor.» Hi estàs d'acord?

3.3. EXERCICI: LES MANERES SÓN CONVENCIONALS?

Digues si creus que les accions següents són útils per la vida diària (U) o no ho són (NU). Raona la teva resposta.

	U	NU	?
1. Posar la forquilla a l'esquerra i el ganivet a la dreta quan es para taula.			
2. A taula, no menjar amb els dits.			
3. No començar a menjar fins que tothom estigui assegut i servit.			
4. Fer una salutació a tots els presents quan s'entra a l'habitació.			

5. Estar ben assegut a taula.			
6. No posar els colzes sobre la taula mentre es menja.			
7. Posar-se dret quan entra una persona més gran.			
8. Cedir el seient de l'autobús o del tren a una dona o a un home més gran.			
9. No xarrupar la sopa.			
10. No engolir ràpidament el menjar perquè es té pressa per fer una altra cosa.			
11. A casa —o al despatx— d'un altre, esperar que se t'ofereixi seient abans de seure.			
12. A taula, no interrompre quan un altre parla.			
13. No omplir-se el plat amb muntanyes de menjar.			
14. Mirar la persona que se saluda.			
15. No parlar amb la boca plena.			
16. Dir «gràcies» en ser convidat a una festa o a un sopar.			
17. Quan es va convidat a casa d'algú, no posar els peus sobre els mobles.			
18. No cridar gaire a taula.			
19. No xiular a taula.			
20. No passar el braç davant dels altres per abastar menjar.			

IDEA 3. FER TORNOS (31:11-13)

La Maria diu a en Marc: «Et toca rentar els plats a tu». Fer tornos és una manera d'ordenar-se la vida.

Per tal de treballar en comunitat de recerca, ens proposem de començar pel que en diem les regles del joc o les normes que han de regir aquest espai. Perquè resultin eficaces i alhora tinguin un caràcter poc impositiu, les tractarem a través de distintes activitats i farem adonar els nois i noies que el joc pur, sense pautes, no existeix. Per convida-hem d'acceptar les regles, modificant-les o polint-les, però d'entrada cal acceptar una normativa mínima. I això no és dolent, no és una imposició, és la forma humana de viure en comunitat. Del que es tracta és d'explotar-ho, d'interioritzar-ho de manera que no siguin un destorb, ans al contrari, que esdevinguin una forma d'autocontrol i autodisciplina.

Parlem de regles de joc perquè, seguint Vigotski, creiem que el joc en els infants s'orienta cap a una activitat futura de caràcter social. L'infant, tot observant l'activitat dels adults que l'envolten, imita i transforma aquesta realitat en joc i en aquest «jugar» adquireix relacions socials fonamentals que repercutiran en el seu futur desenvolupament social.

No podem crear una comunitat de recerca sense aprendre a respectar tornos. Cal adonar-se que si tots parlem alhora, no ens podem escoltar els uns als altres, no podem sentir el que l'altre diu i, per tant, no podem construir noves idees.

Alguns professors fan que els joves aixequin la mà quan volen parlar i escoltin als altres quan no parlen. Altres creuen que els nens aprenen a esperar el torn, parlant i escoltant-se atentament els uns als altres, com fan a casa amb la seva família a les hores dels àpats.

3.4. EXERCICI: DEMANAR LA PARAULA

Exploreu distintes formes de demanar la paraula. Feu exercicis sobre unes quantes maneres per cridar l'atenció i digueu quina és més eficaç.

Unes paraules més: aprendre els procediments d'una comunitat de recerca individualment i com a grup vol el seu temps. Els professors han de ser pacients. El progrés serà lent al començament.

3.5. EXERCICI: ESPERANT EL TORN

Indica quan és apropiat fer torns i quan no.

	Esperar torn	No esperar torn	?
1. Per parlar en un grup.			
2. Per nedar a la piscina amb els amics.			
3. Per anar amb bicicleta.			
4. Per jugar amb les amigues.			
5. Per dutxar-se a casa.			
6. Per agafar un autobús.			
7. Per usar els llapis de colors.			
8. Per anar a un autoservei.			

Posa altres exemples. Alguns que siguin molts clars en totes les ocasions i altres que depenguin de les circumstàncies.

Normes de convivència

En una situació excepcional tota la classe aneu a viure a una casa de colònies durant dos mesos. Heu de decidir entre totes i tots quines seran les normes que regiran per poder tenir una bona convivència.

Penseu coses com ara:

- Es faran torn per rentar plats.
- Podré convidar persones de fora.
- Es podrà fer soroll a les habitacions fins a les 23 h.
- ...

(JN)

IDEA 4. GUST (32:8)

La paraula «gust» és ambigua. D'una banda, es pot fer servir per significar la forma de percepció sensorial que fa ús sobretot de les papil·les gustatives de la llengua. Hi ha, però, un altre significat ben diferent de la paraula «gust» que es refereix a la manera excel·lent de triar les coses, especialment en els casos de combinacions estètiques. Però cal vigilar perquè de vegades en lloc de parlar del que és excel·lent, estem parlant del que està de moda o és socialment convencional. (En aquest sentit, sovint el «bon gust» es redueix a una mena de refinament poc imaginatiu, que no és capaç de trencar les convencions més rígides.)

Quan la Sra. Miró observa que «el bon menjar depèn del gust», sembla que està usant «gust» en el primer sentit que hem apuntat. Tanmateix, hi ha un

indici del segon sentit en la seva observació, perquè potser no vol dir simplement que el bon menjar s'ha de tastar —és a dir, s'ha de percebre amb ajut de les papil·les gustatives—, sinó també que aquells que tenen un judici excel·lent en qüestió de menjars són els que tenen bon gust per triar menús i dietes.

És prou coneguda la dita: «Sobre gustos no hi ha res escrit.» Això significa que no té cap sentit discutir aferrissadament sobre qüestions de gust, perquè es tracta de qüestions subjectives, o relatives, o totes dues coses. («Subjectiu» significa aquí que existeix «només a les nostres ments» i no al món. «Relatiu» significa que no hi ha dues situacions que puguin ser comparades entre elles.) Ara bé, la gent escriu sobre aquestes matèries, les discuteix, i no és pas clar que tot això sigui ben inútil. La gent no solament fa judicis sobre el que és bonic, preciós, lleig o bo, sinó que també dóna raons per defensar aquests judicis. I aquestes raons poden ser fortes, convincents; s'arriba així al resultat que altres persones es persuadeixen que el gust en qüestió té una base objectiva.

Finalment, hi ha també la idea, molt discutible, que el gust és una cosa permanent i incansable, que una persona neix amb cert gust característic, que no canvia gens durant la vida d'aquella persona. L'argument enfront d'això és que el gust es pot cultivar i que en la mesura que les persones esdevenen més raonables, també poden tenir uns gustos més educats. L'educació que rebem és la gran responsable d'aquest cultiu. Els mestres poden ajudar els alumnes a augmentar la capacitat d'apreciar el menjar, la música o l'art que siguin millors; els ajudaran a fer-ho tot ajudant-los a adquirir el judici crític que és essencial en aquest procés. Molt sovint sembla que els nens no tenen gust perquè encara no han experimentat diferents opcions. Se'ls ha alimentat amb un tipus de menjar, se'ls ha vestit amb un tipus de roba, se'ls ha ofert un tipus de beguda, un tipus de música, i, per tant, no tenen cap base per fer comparacions.

3.6. EXERCICI: A QUIN TIPUS DE GUST ENS REFERIM?

Heus aquí alguns significats de la paraula «gust»:

1. El sabor detectat per les papil·les gustatives de la llengua. Exemple: «No m'agrada el gust d'aquest estofat.»
2. Sentit mitjançant el qual es perceben aquests sabors. Exemple: «Els òrgans del sentit del gust són la llengua i el paladar.»
3. Bon judici per seleccionar combinacions de coses. Exemple: «El decorador d'aquesta cambra ha tingut realment molt bon gust!»

Digues a quin dels tres significats acabats d'esmentar fan referència les oracions següents:

	1	2	3	?
1. Marilyn: «Aquesta llimonada té un gust molt amarg.»				
2. Eugènia: «La Marilyn es vesteix amb gust.»				
3. Flora: «No puc elogiar prou el gust de l'Eugènia per a la decoració.»				
4. Emma: «M'he cremat la llengua amb el cafè i no hi tinc gust.»				
5. Fèlix: «El gust de la merenga és indescriptible.»				

6. Juliana: «Ahir vaig anar de visita a casa dels Romeu. He de dir que el seu gust és indescriptible.»				
--	--	--	--	--

Episodi 10: Regles i criteris

IDEA 5. CRITERIS (32:20)

Sempre que fem judicis, usem criteris. Si mirem el pastís que hi ha al forn i diem: «Ja és cuit!», ho fem utilitzant criteris que ens permeten distingir entre un pastís cuit i un pastís que encara no ho és; els criteris poden ser, per exemple, el color de la crosta o el punt de resistència que troba el ganivet quan fem un tall al pastís. Si diem: «És bonica la Maria, oi que sí?», les raons que tenim per dir-ho de la seva encantadora figura són els nostres criteris. Igualment, si considerem que una determinada persona és virtuosa, n'hem de conèixer coses.

La paraula «criteri» és més àmplia i més neutral que la paraula «patró»; potser és per això que al Sr. Miró li agrada més. Una altra manera d'explicar els criteris és considerar un criteri com una base de comparació. Així, si comparem dues bombetes elèctriques pel que fa a la lluminositat, la lluminositat serà el nostre criteri. Si comparem dos països pel que fa a l'extensió, l'extensió serà el nostre criteri.

Les paraules «patró» o «estàndard» impliquen cert nivell mínim d'excel·lència, com quan es diu: «El patró or manté l'estabilitat del tipus de canvi», o «Els habitants d'aquesta zona tenen un bon estàndard de vida». La paraula criteri, en canvi, és molt més àmplia i pot ser utilitzada sempre que es faci un judici que impliqui una comparació d'objectes, tant si es tracta

- 1) de comparar els objectes entre ells, com
- 2) si es comparen amb un estàndard d'excel·lència.

3.7. EXERCICI: CRITERIS

Omple els espais en blanc. Si utilitzem el criteri de:

1., llavors els gossos són bons animals.
2., llavors els ganivets de taula són bons instruments.
3., llavors l'aigua és una bona substància.
4., l'aigua no és una bona substància.
5., les muntanyes russes són bones.
6., les taules són bones.
7., les pel·lícules són bones.
8., saltar la cascada del Niàgara dins un barril és dolent.
9., avui és un mal dia.
10., avui és un bon dia.
11., fumar és dolent.
12., la riquesa és bona.
13., la riquesa és dolenta.
14., el poder polític il·limitat és dolent.
15., el fang és bo.

IDEA 6. SOBRE CRITERIS (33:3-20)**3.8. EXERCICI: PENSAR CRITERIS**

Presenta grups d'objectes o imatges (joguines, cromos, llibres, elements escolars, etc.) i demana:

- De quantes maneres creieu que es poden classificar aquests grups d'objectes?
 - Poseu noms a cada classificació, és a dir, expliciteu els criteris.
 - Penseu entre tots i totes la utilitat de cadascuna de les maneres de classificar-los o la seva idoneïtat en diferents situacions.
 - Per què serveixen els criteris?
- (EA)

3.9. EXERCICI: JUTJAR AMB QUINS CRITERIS?

Si fossis jutge en alguna de les situacions següents, quins criteris faries servir per fer els teus judicis? (Jerarquitzar, per ordre de preferència, les alternatives que se't proposen. Si se t'acut algun altre criteri rellevant, indica-ho a la quarta columna.)

	1	2	3	4
1. Has de jutjar un concurs de patinatge sobre gel, i els estàndards que vols utilitzar són velocitat, elegància i tècnica.				
2. Has de jutjar una mostra d'art, i els estàndards que vols utilitzar són color, forma i expressió.				
3. Has de jutjar un concert de rock, i els estàndards que tens en compte són originalitat, melodia i ritme.				
4. Has de jutjar un concurs d'ortografia. Com ordenaries els estàndards següents: correcció ortogràfica, bona presència del concursant i nacionalitat?				
5. Has de jutjar una mostra de mobles antics, i els estàndards que tens en compte són edat, disseny i estat de conservació.				
6. Has de jutjar una exposició d'automòbils, i els estàndards que consideres són litres per quilòmetre, confort i aparença.				
7. Has de triar una pel·lícula per donar-li un Oscar. En quin ordre classificaries l'actuació, la fotografia i el tema?				
8. Has de fer de jutge en un tribunal. Condemnes la persona culpable partint de la llei, del mal que ha fet o del motiu que ha tingut?				

3.10. EXERCICI: CRITERIS COM A ESTÀNDARDS DE COMPARACIÓ

Els judicis que fem depenen dels criteris que utilitzem. Per canviar el judici que fem d'una persona, d'una acció o d'una cosa, normalment no ens cal sinó utilitzar un criteri diferent.

Un criteri pot ser qualsevol cosa que vulguem fer servir com a estàndard de comparació: poden ser la mida, la velocitat, la vermillor, o també coses específiques com l'estàtua de Colom o la Mona Lisa, si se'n considera algun aspecte concret, com ara la mida o la bellesa. Només podem tenir un criteri quan coneixem l'aspecte comú que serveix per comparar diverses coses.

I. En els casos següents, indica el criteri que produiria el judici oposat.
Exemple:

- 1) Si usem com a criteri la mida d'una rata, un gos és gros.
- 2) Si usem com a criteri la mida d'un elefant, un gos és petit.
 - A.1 Si usem com a criteri el pes d'una ploma, un pupitre és pesant.
 - A.2 Si usem com a criteri, un pupitre és lleuger.
 - B.1 Si usem com a criteri la velocitat d'un antílop, les vaques són lentes.
 - B.2 Si usem com a criteri la velocitat, les vaques són ràpides.
 - C.1 Si usem com a criteri l'esmolament d'una navalla, els ganivets de taula són esmussats.
 - C.2. Si usem com a criteri, els ganivets de taula són esmolats.

II. En els casos següents, arribem a judicis contraris. Mostra com s'hi pot arribar tot usant criteris molts diferents.

Exemple:

- 1) Si usem com a criteri la velocitat, ella és una mala patinadora.
- 2) Si usem com a criteri la gràcia, ella és una bona patinadora.
 - A.1 Si usem com a criteri, ella és una bona metgessa.
 - A.2 Si usem com a criteri, ella és una mala metgessa.
 - B.1 Si usem com a criteri, ell és un bon mig campista.
 - B.2 Si usem com a criteri, ell és un mal migcampista.
 - C.1 Si usem com a criteri, ell és un bon electricista.
 - C.2 Si usem com a criteri, ell és un mal electricista.

III. Mostra de quina manera es poden usar criteris diferents per arribar a fer els mateixos judicis sobre diferents persones.

Exemple:

- 1) «Si usem com a criteri l'habilitat per treballar amb números, tu ets bo», va dir en Joan.
- 2) «Si usem com a criteri l'habilitat per treballar amb paraules, tu ets bo», va respondre en Jaume.
 - A.1 «Si usem com a criteri, tu tens una bona educació», va dir en Joan.
 - A.2 «Si usem com a criteri, tu tens una bona educació», va respondre en Jaume.
 - B.1 «Si usem com a criteri, tu ets llest», va dir en Joan.
 - B.2 «Si usem com a criteri, tu ets llest», va respondre en Marc.
 - C.1 «Si usem com a criteri, tu ets estúpid», va dir en Joan.
 - C.2 «Si usem com a criteri, tu ets estúpid», va respondre en Jaume.

3.11. EXERCICI: UTILITZAR CRITERIS

La Societat Catalana de Clubs de Joves vol enviar un representant de la classe de la Màrcia a la Convenció Internacional de Joves Europeus de l'any vinent a Copenhaguen. Els quatre candidats més ben situats de la classe per obtenir la nominació són en Dan, l'Eloi, la Greta i la Sacri. La Societat Catalana ha de triar entre aquests quatre.

Com que la Màrcia és la delegada de curs, se li demana que faci cartes de recomanació per a tots quatre. Ella els considera tots amics seus. I ha dit a

cada candidat: «No en recomanaré cap per davant teu, t'ho prometo.» Però quan ve l'hora d'asseure's i d'escriure les cartes de recomanació, es planteja com s'ho farà per ser sincera i alhora mantenir la promesa feta.

Finalment, fa això:

1. «Si busquen una persona seriosa, treballadora, estable i perseverant, aquest és el Dan.»
2. «Si busquen una persona imaginativa, aguda i intel·ligent, no n'hi ha cap a la nostra classe que sigui millor que la Greta.»
3. «Si busquen una persona amb excel·lents habilitats de lideratge, no n'hi ha cap a la nostra classe que sigui millor que la Sacri.»
4. «Si busquen una persona que s'entengui amb tothom, que sàpiga com arribar a acords quan hi hagi diàlegs, que sigui realment diplomàtica, no n'hi ha cap a la nostra classe que sigui millor que l'Eloi.»

Bé, et sembla que la Màrcia ha mantingut la promesa feta a en Dan, l'Eloi, la Greta i la Sacri? Et sembla que ha complert satisfactòriament amb la seva responsabilitat com a delegada de curs? Et sembla que ha respost adequadament a la Societat Catalana de Clubs de Joves? Et sembla que hauria pogut fer el que ha fet si la Societat Catalana de Clubs de Joves hagués especificat ben exactament els criteris que faria servir per triar el representant de la classe?

IDEA 7. REGLES I CRITERIS (33:23)

Els joves estan familiaritzats amb les regles, tant per l'experiència que n'han tingut a casa com per la que n'han tingut a l'escola. Hi ha diferents tipus de regles. Hi ha regles que vénen donades (per exemple, les normes de l'escola), i hi ha regles que es poden assumir (per exemple, normes internes de la classe o certes regles socials). Les regles d'aquest últim tipus són les que nosaltres planegem i adoptem pel nostre compte a fi de simplificar la vida quotidiana.

3.12. EXERCICI: REGLES

Estàs d'acord (A) o estàs en desacord (D) amb els enunciats següents. Digueu per què sí o per què no.

	A	D	?
1. Totes les famílies tenen les mateixes regles.			
2. Els pares són els únics que fan regles.			
3. De vegades, els nens inventen regles.			
4. Només els pares poden fer complir les regles.			
5. Mai no està bé d'incomplir una regla.			
6. Encara que algú no estigui disposat a obeir una regla, la regla val per a ell exactament igual.			
7. Quan algú és incapaç d'obeir una regla, la regla no val per a ell.			
8. Les regles familiars són les mateixes, tant si hi són els adults com si no.			
9. Algunes regles ens són imposades per altres persones.			
10. Nosaltres inventem algunes regles i les imposem als altres.			

11. Nosaltres inventem algunes regles i ens les imposem a nosaltres mateixos.			
12. Algunes regles les inventen els altres, però nosaltres les acceptem i ens les imposem a nosaltres mateixos.			

IDEA 8. COSES IMPORTANTS, COSES DE VALOR (32:24)

La paraula «valor» té molts significats diferents. Alguns d'aquests significats són molt familiars; tanmateix, convé distingir-los amb molta cura:

1) Segons alguns, els valors són coses importants. El mateix Sr. Miró indica que sosté aquesta posició. D'acord amb aquesta visió, els valors són coses que interessin a la gent o que són objectivament importants per a la gent. Per exemple: l'aliment, la llum del sol i l'aigua són valors perquè són importants per a la gent i són essencials per a la supervivència humana.

2) Un altre significat que molts accepten mostra que els «valors» de les persones són les seves creences sobre el que és important. En aquest sentit, els valors són característics dels individus més que no pas del món. Per exemple: algú pot creure que el treball dur és important. Segons aquest punt de vista, la creença d'aquesta persona sobre el treball dur és un dels seus valors.

3) Encara trobem un altre significat quan es diu que els valors d'una persona estan fets amb tot allò que ella aprova i desaprova. És la distinció entre el que és desitjat i el que és desitjable. Una posició sosté que un «valor és qualsevol cosa que un desitja o que té interès». S'ha criticat aquesta posició per massa àmplia. No és capaç de distingir entre objectes que tenen un interès superficial o transitori i objectes que tenen un interès durador. Més concretament, no és capaç de distingir entre coses que desitgem sense reflexió i coses que desitgem només després de reflexionar-hi.

3.13. EXERCICI: TRIAR ELS VALORS. PREFERÈNCIES

Una manera d'identificar els valors d'una persona consisteix a obligar aquella persona a expressar les seves preferències. Això és el que vol fer aquest exercici. Construeix oracions que diguin quin dels dos elements proposats prefereixes, si és que en prefereixes algun. Davant de cada binomi, doncs, digues «Prefereixo a» o bé: «No tinc preferències entre ells».

1. Poder / plaer
2. Riquesa / amistat
3. Independència / santedat
4. Intel·ligència / coratge
5. Llibertat / justícia
6. Seguretat / fama
7. Veritat / felicitat
8. Lleure / religió
9. Amor / virtut
10. Treball / comprensió
11. Coneixement / bellesa

A l'hora de triar, què has tingut en compte? Quines raons tens per preferir un valor a l'altre? Si has contestat «No tinc preferències entre ells», per què ho has fet?

3.14. PLA DE DIÀLEG: QÜESTIONS DE VALOR

1. Pots imaginar-te circumstàncies en què un acte cruel podria ser també un acte bo?
2. Pots imaginar-te circumstàncies en què una persona bona podria ser també una mala persona?
3. Pots imaginar-te com podria ser que es digués que una persona és alhora «afortunada» i «infeliç»?
4. Podria ser que es digués que una persona és «afortunada», però que se la considerés «dolenta»?
5. Si una persona és amable, significa això que tot el que faci aquesta persona serà amable?
6. Si una persona és maliciosa, se'n pot concloure que tot el que faci aquesta persona serà maliciós?
7. Si una persona fa un acte generós, serà veritat que aquesta persona és una persona generosa?
8. Si una persona fa un acte cruel, es tractarà necessàriament d'una persona cruel?
9. T'estimes més ajudar els teus amics o que els teus amics t'ajudin?
10. Què prefereixes: fer el bé a l'altra gent o que l'altra gent et faci el bé?
11. Si hi hagués persones que no t'importessin, preferiries saber com les pots perjudicar, o saber com pots evitar que et perjudiquin?
12. Què prefereixes: fer mal a algú que no s'ho mereix o que et facin mal sense haver-ho merescut?

3.15. EXERCICI: VERS ELS VALORS

- 1) Començant pel valor menys important, traça una línia que passi per tots els valors i que arribi al que et sembli el més important de tots.

2) Procediment alternatiu: tria els cinc valors que et semblin més importants.

Després, traça una línia que, sortint de cadascuna d'aquestes coses que més t'agraden, vagi fins al valor que, a parer teu, sigui el seu contrari. Per exemple: pot ser que connectis independència amb dependència, o bé veritat amb falsedat. I ara, explica a la classe com algú podria anar del valor negatiu cap al positiu; per exemple, com aniries tu de la dependència a la independència?

3.16. PLA DE DIÀLEG: FETS I VALORS

1. El mar és ple de peixos. Això és un fet. És també un valor?
2. El sol irradia energia. Això és un fet. És també un valor?
3. El pa és mengívol. Això és un fet. És també un valor?
4. Els gossos estan domesticats. Això és un fet. És també un valor?
5. Tu saps llegir. Això és un fet. És també un valor?
6. L'amistat és un valor. És també un fet?
7. La imparcialitat és un valor. És també un fet?
8. La bellesa és un valor. És també un fet?
9. La veritat és un valor. Hi ha alguna cosa que t'hagi sorprès pel fet de ser vertadera?
10. La felicitat és un valor. Et pots imaginar alguna cosa que, tot i ser de valor, no et faria feliç si la tinguessis?

Episodi 11: Quantitat i qualitat

IDEA 9. QUANTITAT *VERSUS* QUALITAT (34:10-11)

Segons en Marc i el seu pare, «la bondat no és cosa de quantitat, sinó de qualitat». Però, quina diferència hi ha entre quantitat i qualitat?

Una manera de formular la diferència és dir que tractem amb quantitats quan descomponem alguna cosa en unitats mesurables. La distància de la Terra al Sol es descompon en unitats quilomètriques, i aquesta mesura s'enuncia com de cent cinquanta milions de quilòmetres. Ara bé, quan es tracta de la qualitat, sovint és molt difícil de descompondre-la en unitats mesurables. Per exemple: és difícil de mesurar qualitats morals com ara la sinceritat, la integritat i la lleialtat descomponent-les en unitats. Igualment, també és difícil de mesurar qualitats estètiques com ara la gràcia o l'expressivitat.

Tanmateix, hi pot haver graus d'excel·lència o de bondat i, en aquest sentit, hi pot haver, entre les qualitats, diferències distingibles que ens permetin puntuar-les o classificar-les. Encara que potser no siguem capaços de descompondre en unitats una cosa com la gràcia, tanmateix podem classificar els ballarins i dir que una ballarina és més graciosa que una altra. Quan el Sr. Miró observa: «Els criteris són el que usem per jutjar la importància o el valor d'una cosa» està suggerint que hi ha criteris per qüestions de qualitat tal com n'hi ha per qüestions de quantitat. Tingues present que la paraula «qualitat» té molts significats ben diferents. En un sentit, però, també pot significar un «tret» o una «característica», com

quan diem que la vermellor, la rodonesa i el pes són les qualitats d'una poma.

3.17. EXERCICI: QÜESTIONS DE QUALITAT I QÜESTIONS DE QUANTITAT

Indica si, en els casos següents, la bondat és qüestió de quantitat (Qnt), de qualitat (Qlt), de totes dues (QQ) o de cap (CAP). Raona bé la teva resposta.

	Qnt	Qlt	QQ	CAP	?
1. Una bona feina d'estiu.					
2. Una bona colònia de vacances.					
3. Una bona pel·lícula.					
4. Un bon amic.					
5. Un bon llibre.					
6. Una bona cursa de cavalls.					
7. Una bona experiència.					
8. Un/a bon/a mestre/a.					
9. Una bona escola.					
10. Un bon violí.					
11. Un bon àpat.					
12. Una bona vida.					

IDEA 10. L'ÚS DELS CRITERIS (34:16-18)

En l'ús filosòfic tradicional, cada enunciat o cada asserció és un exemple de judici. Per exemple, imagina't que algú diu: «Les tulipes són flors.» Això és un judici perquè el parlant ha triat de posar les tulipes com a membres de la classe de les flors. També fem judicis quan ajuntem assercions i traiem inferències de les seves combinacions. Si algú diu: «Totes les tulipes són flors, i això que estic aguantant és una tulipa», llavors es pot inferir el judici que la cosa que està aguantant és una flor. Això que acabem de dir es refereix només a un dels molts significats de la paraula «judici».

En general, un judici sembla ser un acte mental que no és merament mecànic, però que comporta una certa improvisació. Considerem l'exemple d'un consumidor. Quan projecta la compra d'un article, es demana si l'article farà satisfactòriament la funció per a la qual ell l'ha pensat. «Anirà bé?», es pregunta. Llavors fa un judici de si serà o no útil per al seu objectiu, d'acord amb els criteris que té al cap. També s'ha de preguntar si, segons el seu judici, el cost és raonable, i si té prou recursos financers per pagar-ne el preu. Un cop més, ha d'aplicar diversos criteris per poder fer aquests judicis. Per tant, ha de considerar moltes coses i ha de prendre una decisió. Aquesta decisió és el seu judici. Igualment, en situacions ètiques, una persona pot tenir una relació que trobi degradant o «no correcta». Ha de prendre la decisió de continuar-la o tallar-la. Haurà de considerar molts fets. Haurà de decidir quins criteris ha d'utilitzar, i haurà de prendre una decisió. Aquesta decisió és el seu judici.

3.18. EXERCICI: CONSIDERACIONS I CRITERIS

Quan et trobes amb un problema, mires de tenir en compte tot el que és rellevant. Quan fas això, fas el que anomenem consideracions. Hi ha, però, unes consideracions més importants que altres; de fet, algunes són decisives, i les anomenem criteris.

En els casos següents, què et sembla que són consideracions (CO) i què et sembla que són criteris (CR)?

	CO	CR	?
1. En Faust i la Flora miren de triar una estació d'hivern per anar a esquiar. Pensen que és important que tingui neu.			
2. Càndid: «Se m'ha desinflat la bicicleta. No sé a quina estació de servei he d'anar per poder-la inflar.» Nèstor: «A una que tingui bomba d'aire.»			
3. Cinta: «Has somiat mai que tenies una cita amb un noi absolutament perfecte?» Ifigènia: «Això no m'importa, mentre tingui els ulls blaus.»			
4. Timi: «Estàs mirant si compres una làmpada nova?» Pimi: «Sí. Em sembla que faria bonic tenir-ne una que lligués amb el paper de la paret.»			
5. Sr. Juanola: «Bé, Quim, aquí tens els 12 euros que et vaig prometre si em tallaves aquesta llenya.» Quim: «Confiava que no seria tot així, en monedes de cinquanta cèntims.»			

3.19. EXERCICI: CRITERIS, REGLES I GUST

Digues si els judicis següents es basen en criteris (C), regles (R) o gust (G). Pots indicar si aquests elements apareixen sols o combinats entre ells.

Per exemple: Comprar una casa determinada.

	C	R	G
1. Triar els mobles del dormitori.			
2. Triar unes postres en un restaurant.			
3. Enamorar-se.			
4. Escollir un delegat de curs.			
5. Triar un color per pintar la teva habitació.			
6. Escollir un amic.			
7. Escollir una carrera.			
8. Decidir l'hora de tornar a casa quan se surt a la nit.			
9. Escollir un regal per a l'aniversari del teu amic.			
10. Decidir què s'ha de fer per a un amic malalt.			

3.20. PLA DE DIÀLEG: L'ÚS DE CRITERIS EN ELS JUDICIS

El Sr. Miró diu que «un criteri és com un regle que fas servir per mesurar» (33:28).

1. La teva escola és lluny de casa teva? Quin criteri fas servir per determinar què és lluny i què no ho és?

2. Quan la gent diu que les estrelles són molt lluny, quin criteri està utilitzant?
3. Quan la gent diu que els jugadors professionals de bàsquet són alts, quin criteri d'alçada està fent servir?
4. Quan la gent diu que els gratacels són alts, quin criteri d'alçada o d'altura està fent servir?
5. Quan la gent diu que Napoleó va ser important en la història, quins criteris està utilitzant?
6. Quan la gent diu que l'Índia és un país pobre, quin criteri o criteris està utilitzant?
7. Quan la gent diu que un cantant és popular, quin criteri està utilitzant?
8. El requisit estatutari que el president de la Generalitat sigui membre del Parlament, és una regla o un criteri?
9. Si en una determinada assignatura es necessita un 6 per aprovar, es tracta d'una regla o d'un criteri?
10. En el desenvolupament de la civilització, són més importants les regles o els criteris?

IDEA 11. CONDICIONALS DE VALOR (34:27-35:7)

En el capítol u d'*Elisa*, hem vist l'Elisa perplexa davant un sil·logisme condicional [vegeu, concretament, cap. 1, episodi 1, idea 8 d'aquest manual]. (És a dir, la primera premissa del sil·logisme és hipotètica perquè té la forma «Si....., aleshores.....». La segona premissa és un enunciat que afirma, o nega, bé la primera part, bé la segona part de la premissa inicial. Llavors la conclusió es treu segons les regles del sil·logisme condicional.) Recordem quin era l'exemple de l'Elisa (21:2-4):

Si els animals m'importessin de debò, no me'ls menjaria.
Però, me'ls menjo.

Per tant, els animals no m'importen de debò.

El que ara trobem és que els judicis de valor necessiten l'ús de criteris. Si afegim aquest fet a allò que ja hem après quan l'Elisa intentava fer raonaments ètics amb sil·logismes condicionals, arribarem al tipus de cosa que en Marc i la seva família comencen a elaborar.

Un dels problemes amb el raonament de l'Elisa al capítol u era el caràcter discutible de la seva premissa major: «Si els animals m'importessin de debò, no me'ls menjaria». [Al passatge que s'acaba d'esmentar, cap. 1, episodi 1, idea 8, es recomanava que l'Elisa repassés la premissa major; «Potser descobriria que no és tan plausible com li havia semblat al començament». I és que l'Elisa fa, a la premissa major, la connexió entre «interès pels animals» i «no menjar-se'ls». Després, la premissa menor ja només pot abocar a la inconsistència de la mateixa Elisa, es miri per allà on es miri, perquè: a) si hi té interès, no se'ls hauria de menjar (resultat que s'obté per «modus ponens» amb la premissa major), però, en canvi, se'ls menja; i b) si se'ls menja, és que no hi té interès (resultat que s'obté per «modus tollens» amb la premissa major), però, en canvi, té interès pels animals. La inconsistència, doncs, ja es troba amagada a la premissa major quan ella la formula. L'Elisa hauria estat més cauta si hagués dit una cosa

semblant a aquesta: «Si els animals m'importessin de debò, POTSER no me'ls hauria de menjar.» Per aquesta via no arribaria a concloure una pràctica inconsistent, sinó que més aviat podria obrir un període de reflexió per veure quina conducta hauria d'acabar adoptant davant dels animals. Una cosa sembla clara: mentre la conducta i la reflexió de l'Elisa encara estan obertes, és a dir, es mostren inquisitives i indecises, no resulta adequat que formuli raonaments tan rotunds. I és que aleshores els raonaments no són un instrument de reflexió i de recerca, sinó que es converteixen més aviat en un cos estrany en la pròpia conducta, cos que pot arribar a produir més fum que llum.]

La família Miró, per la seva banda, ha enfortit, en aquest episodi, la veritat de la premissa si-aleshores del condicional de valor, i ho ha fet incloent-hi el criteri que és indispensable per fer el judici. Considera, per exemple, la diferència entre els dos enunciats següents:

- 1) Si una joguina no es trenca, és que és una bona joguina.
- 2) Si una joguina no es trenca, és que, segons el criteri de duració, és una bona joguina.

Ben poques persones estarien d'acord amb la primera oració, perquè hi ha moltíssimes coses més, a part de la duració, que contribueixen a fer que una joguina sigui una bona joguina. La segona oració, en canvi, redueix la llista de consideracions fins al criteri únic de duració i n'exclou tota la resta. D'aquí que sigui molt més capaç de ser jutjada vertadera o falsa. Així, doncs, la formulació dels Miró representa un avenç respecte a l'esforç de l'Elisa en el capítol u per fer un raonament moral.

3.21. EXERCICI: CRITERIS PER ALS CONDICIONALS DE VALOR

Les oracions «Si..., aleshores...» poden ser molt útils a classe a l'hora de tractar diàlegs sobre valors. Els nens contínuament discrepen entre ells sobre si una cosa o una persona és «bona» o «dolenta». Per exemple: suposem que dos nois discuteixen sobre si en Tal és un «bon» jugador de futbol o no. Mentre un noi vagi dient que sí i l'altre insisteixi a dir que no i cap dels dos doni raons per al seu judici de valor, la disputa no els portarà enlloc. Suposem, però, que els vols ajudar. Així és com tu podries intervenir en el diàleg:

TU (al noi A): «Per què dius que en Pepet és un bon jugador?»

NOI A: «Fixa't com llança les faltes! Fixa't en els gols que fa amb la pilota parada! Per això ho dic, perquè xuta estupendament bé!»

TU: «Així, si el criteri és xutar, en Pepet és un bon jugador.»

NOI A: «Correcte!»

NOI B: «No, no és correcte! La segona part del que acabes de dir no és correcta! No és un bon jugador.»

TU: «Bé, si negues la segona part d'una oració "Si..., aleshores...", també has de negar la primera part. Això vol dir que tu negues que el criteri sigui xutar.»

NOI B: «Exacte! Dic que no és un bon jugador perquè no sap fer treball d'equip: fixa't que només juga la pilota amb segons qui, i que no va a buscar totes les pilotes, sinó que espera que els altres li facin la feina.»

TU: «Així, segons tu, si el criteri és treballar per a l'equip, en Pepet no és un bon jugador.»

NOI B: «Això mateix.»

TU: «Així, doncs, el desacord entre vosaltres dos no és un desacord sobre en Pepet mateix, sinó sobre la qüestió de quins criteris s'haurien de fer servir per avaluar-lo.»

Passem ara a l'exercici: si els membres de la teva classe fessin servir condicionals de valor per resoldre aquestes disputes, quins condicionals proposarien als interlocutors dels casos següents?:

1. Marta: «Lady X era un gran cavall.»

Maria: «No, no ho era.»

2. Francesc: «Barcelona és una ciutat esplèndida.»

Xavier: «No, no ho és.»

3. Pere: «En Carles és un pianista excel·lent.»

Lluís: «No diguis bestieses.»

4. Carme: «Els diners són la millor cosa del món.»

Miquel: «No ho veig pas així.»

5. Artur: «La classe del Sr. Torrent és francament bona.»

Mercè: «Deus fer broma! És la pitjor de l'escola.»

CAPÍTOL QUATRE

La Laura diu a en Toni que no sortirà amb ell, però alhora diu a en Santi que no sortirà amb ell perquè està sortint amb en Toni. Aquest malentès provocat porta en Santi a desafiar en Toni. Abans que la baralla es produeixi, els joves discuteixen si el resultat de la baralla ja està decidit o no. Especulen sobre si les coses poden estar de tal manera determinades que el resultat de la baralla sigui inevitable. En Toni ho nega i l'Elisa, per una vegada, està d'acord amb ell, tot i que és dubtós que ella entengui la posició d'en Toni, o ell la d'ella. La baralla es duu a terme tal com estava previst, i acaba en una mena d'empat: cap no guanya, cap no perd.

Episodi 12: Han de barallar-se, en Toni i en Santi?

IDEA 1: HAN DE BARALLAR-SE, EN TONI I EN SANTI? (36:5)

Es pot plantejar la pregunta de si en Toni i en Santi han de barallar-se, però cap dels participants no sembla qüestionar en cap moment si s'ha d'arribar a la baralla o no. Sembla que tots accepten com un fet que la baralla és inevitable i fixen l'atenció en com pot acabar.

Això resulta estrany. Sembla que un o dos dels personatges bé podrien qüestionar la necessitat mateixa de la baralla. L'Elisa podria haver suggerit que algú demanés alguna explicació a la Laura, o en Toni es podria haver dit a ell mateix: «Si tot plegat és una mentida, per què tinc cap obligació de barallar-me?»

És una pura especulació, però podem pensar que les pressions socials i psicològiques que actuen sobre en Toni i els altres són tan fortes que bloquegen el qüestionament que normalment haurien efectuat. Es podria argumentar que els joves han estat sotmesos a moltes nocions «masclistes» sobre la manera d'actuar, en certes situacions, d'una noia i d'un noi joves. No ens hauria de sorprendre veure com els adolescents es dobleguen davant d'aquestes nocions i com acaben actuant d'una manera que sembla contrària als seus hàbits dominants, al seu caràcter i al seu bon criteri. Sembla com si s'acceptés que els nois han de barallar-se i que ningú no ha d'evitar una baralla.

L'episodi pot donar a la classe l'oportunitat d'explorar molts temes interessants. Es tracta de temes que potser els afecten, ja ara, en les pròpies vides.

4.1. PLA DE DIÀLEG: BARALLAR-SE

1. Què vol dir «barallar-se»?
2. Quines són les causes que provoquen baralles?
3. Són inevitables, les baralles?
4. Hauríem d'evitar les baralles alguna vegada?
5. Està bé mentir en qüestions de sexe i d'amors?
6. T'has barallat alguna vegada?
7. Com t'has sentit després de la baralla?
8. Creus que haguessis pogut evitar la violència?

9. Per què no ho vas evitar?

10. Què caldria tenir en compte per no barallar-se (actituds, hàbits, etc.)?

IDEA 2. VIOLÈNCIA (36:7-18)

Cal aprofitar totes les ocasions per tractar els temes de violència a l'escola. Fer conscients els joves de les conseqüències de la violència és un afany en el qual mai no esmerçarem prou esforç. Segurament tots ells tenen experiència d'alguna forma de violència: verbal, cops, ironies, mofes, etc., i probablement s'hauran sentit ferits per aquestes manifestacions.

4.2. PLA DE DIÀLEG: LA VIOLÈNCIA

Enumera algunes de les situacions de violència que més ens impressionen.

- Busca les arrels o causes d'aquestes situacions.
- Quins són els principals efectes?
- Analitza i jutja la violència que es dona en el nostre ambient.
- Quina és l'opinió i la reacció de la gent davant de la violència?
- Hi ha entre nosaltres actituds de violència?
- Quines són les nostres actituds davant de la violència?
- Quines solucions s'aporten des de posicions pacifistes i no violentes?
- Quines solucions hi veus tu?
- Coneixes algú que hagi patit algun tipus de violència?
- Pots posar exemples de distints tipus de violència?
- Una guerra, quina mena de violència propicia?

4.3. PLA DE DIÀLEG: HEM DE LLUITAR?

1. Si un company o conegut és un típic buscabregues i es vol barallar contínuament, t'hi has de barallar?
2. Si saps que algú et té antipatia, t'hi has de barallar per fer-lo canviar d'opinió?
3. Si algú t'amenaça, ja t'hi has de barallar?
4. Si no lluites quan et desafien, ja ets un covard?
5. Hi ha vegades que et sembla que hauries de fer veure que lluites?
6. La gent pot obtenir sovint el que vol sense lluitar?
7. Encara que la gent no obtingui el que vol, pot aprendre a acceptar-ho sense lluitar?

4.4. EXERCICI: LA NO-VIOLÈNCIA

A. Objectius.

1. Aprofundir en el problema candent de les situacions de violència injusta presents en la nostra societat i en diverses estructures de la realitat, fins a arribar a descobrir la pròpia implicació de cadascú en algunes d'aquestes situacions.
2. Arribar a comprendre la no-violència com una postura de lluita activa i eficaç a llarg termini en la construcció d'una societat més humana i més justa.

B. Desenvolupament.

1. Lectura de la fitxa de treball:

La no-violència

L'home nou del nostre temps, el vertaderament revolucionari, serà el no violent, que es disposa a canviar les estructures injustes del món fent inseparables els fins i els mitjans, i això mantenint-se en l'avantguarda de la competitivitat, sense renunciar a res més que a una sola cosa, això és, a la iniquitat que és tota violència.

Per tot això caldrà arribar al convenciment de l'absurditat de la violència i de les guerres que, des del descobriment de l'energia nuclear, són autèntics suïcidis.

La no-violència, lluny de significar enfonsar-se en la passivitat, indica una activitat incansable, de més amplitud que la simple estratègia de «mitjans», ja que partint d'una exigència primera de revolució interior en un mateix, es desplega després, o al mateix temps, un esforç de transformació de tota estructura incompatible amb els ideals de la fraternitat universal.

Però, què significa o en què consisteix ser no violent? Per la nostra part contestaríem de la següent manera:

Ser no violent és

1. Prendre consciència que el poder més actiu i revolucionari és l'amor.
2. Acceptar, no sols intel·lectualment sinó també vivencialment, l'absoluta igualtat entre les persones.
3. Estar convençut que una vida humana val més que totes les idees del món juntes.
4. Veure el món com una casa de tots, on cadascú ha d'estar-hi a gust.
5. Ser una persona amb ple domini de si mateixa i no un conjunt de passions i d'instints.
6. Posseir una gran dosi de flexibilitat en el tracte amb els altres.
7. Reconèixer que la dignitat de les persones no es recolza en les seves idees ni en la seva procedència social.
8. No veure mai en l'altre un enemic, sinó una persona que actua de forma diferent.
9. No admetre la injustícia o l'opressió dels altres.
10. Saber dialogar i estar disposat a donar una nova oportunitat a qui et va ofendre.

(Cfr. Gil, R., 1989 i Marasso, A., 1986.)

2. Reflexió personal (5 minuts). Doneu aquest decàleg als estudiants perquè el llegeixin atentament i hi pensin una estona.

3. Diàleg: Què en penses? (35 minuts).

- Modificaries algun enunciat, tant de contingut com de forma?
- N'afegiries algun?
- En trauries algun?

4. Conclusió (7 minuts).

Convideu els alumnes a sortir a la pissarra i amb paraules clau aneu completant aquesta frase incompleta: «Ser no violent és...»

4.5. PLA DE DIÀLEG: QUÈ ÉS UNA VÍCTIMA?

Les guerres, com les baralles, els maltractaments i altres formes de violència produeixen víctimes.

- Les víctimes són els guanyadors d'un enfrontament?
- Tu has estat víctima d'alguna agressió alguna vegada? Com t'has sentit?
- Tu has fet alguna víctima agredint-la verbalment o física?
- Pot ser que hi hagi víctimes sense agressió?
- Quines són els trets d'una víctima?
- Ser víctima suposa abús per part d'algú o d'una institució?
- Les víctimes són persones o poden ser grups de persones?
- Hi ha guerres sense víctimes?
- Quin és l'antònim de víctima?

IDEA 3. INCONSISTÈNCIA (37:3-8)

En Miquel diu a en Toni que la Laura ha dit a en Santi que no pot sortir amb ell perquè està sortint amb en Toni. Com que en Toni sap que ell i la Laura no han estat sortint junts, acusa la Laura de mentidera. Una mentida és una tergiversació deliberada dels fets. En Toni és conscient que la Laura sap la veritat i que, en parlar amb en Santi, ha tergiversat deliberadament la situació.

En Miquel també sosté que la Laura ha dit a en Santi que en Toni ha dit que estovaria en Santi si aquest continuava molestant la Laura. Com que en Toni no ha fet mai aquesta amenaça, torna a acusar la Laura de mentidera: «Ella sap que no és veritat!» (37:15-16). Mentir és una acció deliberada i no s'hauria de confondre amb fer simplement afirmacions errònies. Llavors en Miquel diu: «Bé, és evident que, a tu, et diu una cosa i, a en Santi, li diu exactament la contrària» (37:19-20). El que en Miquel al·lega aquí és que la Laura és inconsistent. En Toni accepta que el que la Laura fa viola el principi de no-contradició i que, per tant, és inconsistent. Diu: «El que és segur és que no pot ser veritat que ella surti amb mi i que ella no surti amb mi» (37:21-22).

Convindria observar la diferència entre la inconsistència i dir mentides. Mentir és deliberat i intencional. La inconsistència pot ser intencional o pot no ser-ho. Som inconsistents quan, en el mateix discurs, afirmem una cosa en un moment i la neguem en un altre moment. Potser no ens adonem que ho hem fet i potser no ho hem volgut fer, però, tanmateix, hem estat inconsistents.

4.6. PLA DE DIÀLEG: RAONAR DE MANERA CONSISTENT

Discuteix les afirmacions següents:

1. En Ventura Verd diu: «Els meus pares són la mar de divertits. El meu pare és militant d'un partit socialista que sempre vota conservador, i la meua mare és militant d'un partit conservador que sempre vota socialista.»
2. L'Ernest Minguet diu: «Certament, al meu oncle Heribert li agraden les criatures. Però el molesten mortalment quan no es comporten com a adults.»

3. La Glòria Juandó diu: «Si faig els deures, segur que empitjoraré la nota. Doncs, no els faré, i això encara me la farà millorar.»
4. L'Elies Castany diu: «I és clar que sóc vegetarià, però no els caps de setmana.»
5. L'Arcadi Carreter diu: «Si pensés que saltant per aquesta finestra em podria fer mal, no ho faria pas. Però ho faré. Òbviament, doncs, no penso pas que em faré mal.»
6. L'Oliver Oliveres diu: «Si els desigs fossin cavalls, la gent pobre cavalcaria moltíssim. Però la gent pobre no pot cavalcar moltíssim. Per tant, els desigs no són cavalls.»
7. La Pamela Dolç diu: «Odio la deshonestat. Però quan la Glòria i jo ens ajudem durant un examen, això no és pas deshonest. És cooperació.»
8. En Joan Petit diu: «M'agrada veure com la gent coopera. Menys durant els exàmens, perquè llavors és fer trampa.»

4.7. EXERCICI: ACCIONS INAPROPIADES, INCONSISTÈNCIES I ABSURDITATS

De vegades passen coses que semblen senzillament ridícules o absurdes. Es pot tractar d'una seqüència esbojarrada d'esdeveniments, d'una juxtaposició de coses absolutament improbable, o del sentiment que la sòbria rutina diària que un segueix és completament insensata. Però hi ha altres vegades en què allò que passaria de manera normal o regular es veu alterat espectacularment i per una raó o altra. (Exemple: et raspalles els cabells amb el raspall de dents.) Això seria una *acció inapropiada*.

Considera els casos següents i discuteix si els classificaries com a accions inapropiades (Ip), inconsistències (In) o absurditats (A):

	Ip	In	A
1. Tanques la finestra i una ventada et fa volar tots els papers de l'escriptori.			
2. Trenques un ou i fregeixes la closca.			
3. Et mires al mirall i hi veus una altra persona.			
4. Espetega el tub d'escapament d'un cotxe al carrer i un dels nois de la classe s'agafa fort ell mateix i exclama: «M'han tocat!»			
5. Toca el timbre de la porta, i tu et poses l'abric i te'n vas.			
6. T'eixugues les mans amb una tovallola i després te les rentes.			
7. Visites el vestuari del teu equip de futbol preferit, i te'ls trobes tots fent mitja.			
8. T'aixeques de la cadira, el teu gat s'hi asseu, i la cadira s'esfondra.			
9. Decideixes menjar el bistec amb cullera.			
10. Esperes el llum vermell per travessar el carreró.			
11. Poses el peu dret sobre un tamboret per cordar-te la sabata, i et cordes la sabata del peu esquerre.			
12. Vas a l'hospital i descobreixes que tots els pacients són metges i tots els metges, pacients.			
13. Treus el despertador a fora i dones corda al gat.			
14. Algú et pregunta l'hora, i tu dius: «Els ocells molls no volen mai cap al sud.»			
15. Un noi que sempre té cites amb rosses té una cita amb una noia pèl-roja.			

(NOTA PER AL PROFESSORAT: Tracta aquest exercici com una diversió. Les situacions són com de farsa bufonesca. Fins i tot podries proposar als alumnes que, en contestar, imitessin Groucho Marx o Woody Allen.)

IDEA 4. AIXÒ ÉS MENTIDA (37:9)

4.8. EXERCICI: MENTIR

Diries que els enunciats següents són mentides (M) o errors (E)?

	M	E	?
1. Valèria: «He dit als meus pares que ja seria a casa a les 10, però sabia que no tornaria abans de mitjanit.»			
2. Xavier: «He dit al policia que anava a 80 per hora, però no li he dit que tenia el comptakilòmetres fet malbé.»			
3. Quim: «Tenia una cita amb una noia desconeguda que em va dir que la reconeixeria per una flor als cabells, i ens ho vam passar la mar de bé, però no era la noia amb qui m'havia citat.»			
4. Horaci: «Sempre que algú truca el timbre de casa meva li dic que jo no visc allà.»			
5. Gina: «Sí que he promès a la meva germana petita que la portaria al cine, però no la hi hauré de portar mai perquè no li he dit quan ho faria.»			

IDEA 5. DIU QUE ET DESMUNTARÀ (37:25-26)

Per què lluiten, els joves? Tant si són a casa com al pati o a classe, sempre hi ha la possibilitat que alguns joves es barallin amb altres. Podem observar les provocacions immediates i fer-ne una llista: «M'ha pres la pilota!», «M'ha donat una empenta!», «Ha dit de mi una cosa que no és veritat!» Aquestes coses, però, no sembla que ens diguin gran cosa, i per això recorrem sovint a explicacions més generals, com ara la rivalitat entre germans, l'agressivitat masculina o la manca de disciplina a casa. De totes, la noció més interessant i alhora la més popular ha estat la que afirma que els nens i nenes es barallen perquè són petites criatures instintivament agressives. En altres paraules, es diu que són combatius per naturalesa i que només ho deixaran de ser quan, en el procés de civilització, hagin estat domats i domesticats. El problema d'aquesta explicació és que carrega tota la culpa sobre els instints dels nens i nenes i dona tot el mèrit a la societat en què aquestes nenes i nens es troben. Una explicació més plausible és la que diu que tots els nens neixen tant amb tendència a ser agressius com amb tendència a ser pacífics. És l'estructura de la societat en la qual els infants neixen que determina quina d'aquestes tendències ha de ser alimentada i accentuada, i quina ha de ser contrariada i sublimada. Una societat que subratlli la competència i l'agressió obtindrà dels seus membres un comportament competitiu i agressiu. Una societat que subratlli trets pacífics obtindrà dels seus membres un comportament pacífic. Tanmateix, la pràctica real mostra que no hi ha cap societat que sigui purament d'un dels dos tipus i, per tant, de cada ciutadà individual s'obtenen ambdós tipus de comportament.

4.9. PLA DE DIÀLEG: TENIR RÀBIA I BARALLAR-SE

Explica les respostes que donis a les qüestions següents:

1. El germà petit de l'Alba, en Jofre, sempre està constipat. És aquesta una bona raó perquè l'Alba li tingui ràbia?
2. La Mar pensa que l'Alba és molt més bonica que ella. És aquesta una bona raó perquè tingui ràbia a l'Alba?
3. Cada vegada que la Mar passa pel costat de la taula de la Gemma, la Gemma li clava una puntada de peu. És aquesta una bona raó perquè la Mar tingui ràbia a la Gemma?
4. Li podria fer ràbia, a la Mar, el que la Gemma fa, sense tenir ràbia a la Gemma?
5. Podria ser que algú altre hagués fet algun mal a la Gemma, i que ara ella pensés que ha de fer algun mal a algú altre?
6. Podria ser que la Gemma fos dolenta de naixement?
7. La Flora es baralla contínuament amb el seu germà Guiu, però no es baralla mai amb el seu germà Mateu. Quan tots dos siguin grans, de qui se sentirà més amiga: d'en Guiu o d'en Mateu?
8. Les baralles et semblen més apropiades per a nens, joves o per a adults? O per a ningú?
9. Et sembla que els joves obliden les seves baralles amb algú més de pressa que no pas els adults?
10. La Isabel diu que li fan ràbia els pobres; la Lluïsa diu que li fa ràbia la pobresa. Qui et sembla que té raons millors per a la seva ràbia?
11. En Carles diu que li fan ràbia els delinqüents; la Laura diu que li fa ràbia la injustícia. Qui et sembla que té raons millors per a la seva ràbia?
12. La Margarida diu que, quan sigui gran, lluitarà contra les malalties, els delictes i les guerres. No se li hauria de dir que no està bé lluitar?
13. Et sembla malament que la gent tingui sentiments forts, com amor i odi?
14. Et sembla malament que la gent només tingui sentiments moderats, com simpatia i antipatia?
15. T'han fet preguntes sobre el sentiment de ràbia, l'odi, i les baralles. T'agradaria ara preguntar alguna cosa?

IDEA 6. HI HAURÀ BARALLA O NO HI HAURÀ BARALLA (38:4-7)

En Toni és consistent i ho és simplement, lògicament: «o hi haurà baralla o no hi haurà baralla». L'Aris utilitza aquesta observació com una plataforma per especular que potser el futur ja està fixat. Notem que l'Aris ho fa amb una observació ambigua: «serà el que serà». D'una banda, aquesta expressió és una simple tautologia. És com dir que «un gat és un gat», o «una cadira és una cadira», o «els nois seran nois». D'altra banda, però, implica que el futur ja està predestinat, que el que hagi de passar demà ja ha estat decidit. En pensar sobre la lluita prevista entre en Toni i en Santi, l'Aris comença a preguntar-se si no deu ser que el resultat de la lluita ja està establert.

En Toni rebutja el raonament de l'Aris. Subratlla que, tot i que o bé hi haurà una baralla o bé no hi haurà una baralla, qualsevol cosa és encara possible. En altres paraules, està dient que ni el principi d'identitat ni el principi de

no-contradicció no signifiquen que tot estigui predestinat. La baralla pot tenir lloc o no; en Toni pot guanyar-la o no. Qualsevol possibilitat futura té una altra possibilitat com a contrària, i per a en Toni aquesta també és una possibilitat real. En Toni, doncs, rebutja el fatalisme.

La persona que creu que el futur ja està fet rep habitualment el nom de «fatalista». En altres paraules, tot està predestinat i no es pot evitar el propi destí perquè aquest destí ja està decidit. Una il·lustració d'aquest fatalisme seria la famosa història de la *Cita a Samarra*.

4.10. TEXT: CITA A SAMARRA

Segons la llegenda, un criat va a trobar el seu amo i li diu: «Amo, deixa'm el teu cavall més veloç. He d'arribar a Samarra immediatament.» L'amo vol saber per què el criat està tan preocupat. «Perquè a la plaça de Bagdad hi he vist la Mort vestida com una dona vella. I la mort m'ha dirigit un gest amenaçador. Sé, doncs, que la Mort em persegueix, però me'n puc escapar anant a Samarra.» L'amo deixa el cavall al criat, i el criat se'n va. El mateix dia, unes hores més tard, l'amo decideix de fer una investigació. Visita la plaça de Bagdad i hi veu la Mort vestida tal com el seu criat la hi havia descrita. S'encara a la Mort i li demana saber per què la Mort ha amenaçat el seu criat aquell matí. Amb posat d'estar força sorpresa, la Mort respon: «Què dius? Jo no he pas amenaçat el teu criat! Simplement m'ha sorprès veure'l aquest matí aquí, a Bagdad, ja que aquesta tarda tinc una cita amb ell a Samarra.»

- Comenteu el sentit de la història.

4.11. EXERCICI: FATALISME

Una persona fatalista és la que pensa que el futur ja està decidit. De les persones següents, quines són fatalistes (F) i quines no (NF)?

	F	NF	?
1. Ariadna: «Com serà demà? Simplement serà un dia igual que avui.»			
2. Cinta: «Una cosa és certa: el món s'acabarà l'any 2100.»			
3. Felip: «Estic absolutament segur que l'any següent al 2020 serà el 2021.»			
4. Linda: «He après a acceptar la història. És irreversible: el que ha passat, ha passat, i mai no es podrà canviar.»			
5. Maria: «Estic destinada a esdevenir presidenta del Govern del meu país. No ho puc evitar de cap manera.»			
6. Jonàs: «Sempre que en el futur em miri al mirall, estaré obligat a veure'm a mi mateix.»			
7. Llum: «Em menjo aquest tros de pastís de xocolata, tot i que la meva mare diu que si en menjo una queixalada més explotaré. Però no crec que ella sigui...»			

Episodi 13: El que hagi de ser, serà?**IDEA 7. DETERMINISME O EL QUE HAGI DE SER, SERÀ (38:14-15)**

El determinisme no és pas el mateix que el fatalisme. El fatalisme és la creença que qualsevol esdeveniment del futur ja està decidit ara. En canvi, el determinisme només estableix que res no passa per casualitat o per accident; tot el que passa, passa seguint les lleis de la naturalesa. Podem no saber què passarà demà, però encara podem creure que allò que passi, passarà d'acord amb les lleis de la naturalesa i no per accident. En Miquel suggereix que si coneguéssim prou aquestes lleis de la naturalesa i si coneguéssim les condicions que es donen avui, podríem predir força bé què passarà demà. En la seva argumentació, en Miquel i l'Aris apareixen com a deterministes, tot i que l'Aris més aviat és reticent en aquest punt. L'Elisa és antifatalista. Diu: «Pot passar qualsevol cosa». L'Elisa sosté que en Toni està d'acord amb ella en aquest punt, però en Toni només ha dit que ell no és fatalista. En Toni no ho diu, si està d'acord o no amb en Miquel i l'Aris sobre el determinisme. El diàleg del fatalisme contra l'antifatalisme, i del determinisme contra l'antideterminisme, ho és tot menys simple, i tu no hauries de pensar que al final de la sessió tothom acabarà convençut d'una de les dues posicions. Són temes de debat i, tot i que pots ajudar els alumnes a fer distincions entre fatalisme i determinisme, i a entendre les posicions d'en Toni, l'Aris, en Miquel i la Elisa, potser no arribarà gaire més enllà la intervenció que podràs tenir en aquest cas. El que és important és que els teus alumnes mirin d'entendre les diferents posicions i que puguin començar a fer-se preguntes sobre la rellevància d'aquestes posicions en la seva pròpia experiència. Quan els nens es pregunten sobre el futur, les nocions de fatalisme i determinisme poden ajudar a fer més lògiques i més plenes de sentit les seves reflexions. Els ajuden a destriar les coses i a veure que hi ha alternatives que potser abans ni havien sospitat.

4.12. EXERCICI: DETERMINISME

Es pot dir que els esdeveniments estan «determinats» quan es pot trobar que tot el que passa es deriva de lleis causals establertes. Exemple: una persona que caigui d'un avió, caurà a terra a causa de la força de gravitació terrestre. Aquesta persona, doncs, cau seguint la llei de la gravetat, i la seva caiguda pot ser descrita com a «determinada».

També es pot dir que els esdeveniments estan «determinats», si se sap que estan produïts per causes naturals. Exemple: no es pot fer servir cap llei per predir quina serà la propera paraula que diràs. Probablement, ni tu mateix no ho saps. Amb tot, pot ser produïda per causes naturals. Així, si s'iniciés un incendi i tu cridessis «Foc!», un determinista podria argumentar que, atès el foc i atesos la teva formació i els teus costums, estava determinat que pronunciaries la paraula que has pronunciat. Classificaries els casos següents com a determinats (D) o com a no determinats (ND)? (Suposarem en tots els casos que no es donen circumstàncies especials.)

	D	ND	?
1. Es barreja sucre amb aigua calenta. Es fondrà?			
2. Es fa baixar una bola per un pla inclinat. Arribarà a baix?			
3. Un noi agita els braços. Volarà?			

4. Una noia estudia ciències. Esdevindrà una científica?			
5. Un ós es prepara per dormir tot l'hivern. Ho farà?			

IDEA 8. EL FUTUR NO ESTÀ PAS DECIDIT (38:25-28)

Ja hem vist que el determinisme s'imposa quan un esdeveniment pot ser reduït a causes anteriors, i quan aquest esdeveniment es deriva de les seves causes segons les lleis uniformes de la naturalesa. Del fet, però, que hi hagi determinisme, se'n segueix que els éssers humans no són lliures? No, perquè és dubtós que la llibertat i el determinisme siguin contraris. Una manera més constructiva d'enfocar el problema seria considerar dos parells de contraris ben diferents:

- 1) Determinisme contra indeterminisme.
- 2) Llibertat contra constrenyiment i obligació.

4.13. EXERCICI: LLIBERTAT

Estàs d'acord (A) o estàs en desacord (D) amb els enunciats següents? Digues per què sí o per què no.

	A	D	?
1. Som lliures si ningú no ens diu com hem de viure.			
2. Som lliures si inventem i seguim les nostres pròpies regles sobre la manera de viure.			
3. Som lliures quan res no s'interposa en el nostre camí.			
4. Som lliures si pensem que som lliures.			
5. Som lliures quan podem fer el que considerem millor.			
6. Som lliures si tenim salut			
7. Som lliures si som intel·ligents.			
8. Només som lliures quan tothom és lliure.			
9. Som lliures si som nosaltres mateixos.			
10. Som lliures quan es combinen tots els enunciats anteriors.			

4.14. PLA DE DIÀLEG: LLIURE ALBIR

1. Ho has decidit lliurement, de venir avui a l'escola?
2. Si ara tens set, pots triar d'anar, o no, a la font i beure una mica?
3. Has triat de tenir set o bé és una cosa que t'ha passat sense que hi pensessis?
4. Has triat mai de tenir gana?
5. Has triat de ser català?
6. Has triat la roba que ara portes?
7. Pots triar de desobeir una regla de trànsit, com ara travessar el carrer amb el semàfor vermell?
8. Si caiguessis per la finestra, podries triar de no caure a terra?
9. Et pots fer feliç tu mateix només pel fet de triar de ser feliç?
10. Et pots posar malalt tu mateix només pel fet de triar d'estar malalt?
11. Quan fas una cosa «perquè vols lliurement», significa que no tens cap motiu per fer-la?
12. Quan fas una cosa «perquè vols lliurement», significa que no tens cap raó per fer-la?

13. Quan fas una cosa «simplement perquè et ve de gust», l'estàs fent lliurement?

14. Pots no fer una cosa que et ve de gust de fer?

15. Quan fas una cosa expressament, l'estàs fent lliurement?

16. Una acció lliure és sempre l'acció correcta? Si no, què és més important: que una acció sigui lliure o que sigui correcta?

IDEA 9. LLIBERTAT (38:27-30)

Un món que actua d'acord amb les lleis de la naturalesa és un món determinista. El seu contrari és un món en què les coses passen de manera arbitrària i sense regularitat i uniformitat. En un món així, és difícil o impossible de fer prediccions. Les persones, doncs, en tant que part de la naturalesa, estan determinades com a éssers físics.

Pel que fa a la llibertat, podem dir que una persona no és lliure si està sota la coerció de forces que no controla. D'altra banda, no hi ha cap raó per no dir que són lliures les persones que poden donar forma a les forces que actuen sobre elles. Una persona és lliure quan pot usar les forces que l'afecten com un ajut per aconseguir els seus objectius. El mariner d'un veler no es queixa del vent fort, sinó que l'utilitza per anar allà on vol. Per fer això, ha de saber on vol anar i com ha de disposar les veles perquè el vaixell arribi fins al seu destí. Esdevenir lliure és, doncs, una qüestió d'educació, d'aprendre com hem d'usar les forces que ens determinen, a fi d'aconseguir els nostres objectius.

Hi ha una altra distinció escaient, i és la distinció entre la llibertat de la persona i la «llibertat de la voluntat». Podem dir que una persona és lliure quan viu en una societat que protegeix per llei els seus drets i que li ofereix la participació democràtica en la formació d'aquestes lleis i en la forma d'administrar-les. Això és molt diferent de l'anomenada «llibertat de la voluntat». La doctrina de la llibertat de la voluntat afirma que els individus humans tenen una facultat psicològica anomenada «voluntat» que els permet triar. Així, la voluntat obliga a triar, però la voluntat mateixa no queda obligada per res. Segons aquesta posició, no hi ha res que determini la voluntat i, com que la voluntat no és causada es pot dir que és lliure.

És difícil d'entendre aquesta doctrina, perquè els psicòlegs no saben com fer-s'ho per identificar res que pugui ser reconegut específicament com «la voluntat». Tanmateix, si escoltem com parlen els nens entre ells, els sentim dir coses com «ho has fet perquè has volgut lliurement». És discutible què volen dir exactament amb aquestes paraules. Es podria, però, suggerir que, del fet mateix que una acció sigui voluntària, no se'n segueix pas que la decisió de fer-la no sigui causada, ni se'n segueix tampoc que hi hagi, o no, una facultat separada anomenada «la voluntat» que sigui la que prengui les decisions.

4.15. PLA DE DIÀLEG: QUÈ SIGNIFICA LA PARAULA «LLIBERTAT»?

El diàleg sobre el concepte de llibertat es pot desenvolupar de moltes maneres. Independentment de la manera que comenci, tu anima els alumnes a buscar interpretacions de llibertat que siguin alternatives i que

tinguin sentit. El teu objectiu és ajudar que, en aquest tema tan sensible i complex, el seu pensament esdevingui més ben fonamentat i més madur. Els nens tenen sovint la tendència a veure la llibertat com a llibertat *de* totes les limitacions, com si es tractés de no tenir cap obligació, com si es tractés de fer fora com més coses millor. Aquest és un concepte negatiu de llibertat. Per bé que és apropiat en certes circumstàncies, anima els alumnes a veure que també hi ha interpretacions positives de la llibertat: llibertat *per fer* coses que volen fer, llibertat *per ser* productius o creatius o útils.

4.16. EXERCICI: SIGNIFICATS DE LA PARAULA «LLIBERTAT»

Marca clarament les teves respostes. (Recorda que n'hi pot haver més d'una de possible.)

1. Quan fas una cosa lliurement, la fas (1) voluntàriament, (2) espontàniament, (3) naturalment, (4) de les tres maneres anteriors, (5) de cap de les maneres anteriors?
2. Quan et sents incapaç d'actuar lliurement, et sents (1) determinat, (2) constret, (3) petrificat, (4) de les tres maneres anteriors, (5) de cap de les maneres anteriors?
3. La persona que té dret a votar, és una persona (1) lliure, (2) adulta, (3) emancipada, (4) amb ciutadania, (5) obligada a votar?
4. Si un riu corre lliurement cap al mar, (1) no hi ha d'haver dics en el seu curs, (2) no el travessen ponts de peatge, (3) corre sempre muntanya avall?
5. Si es trenca la corda d'un globus d'heli, el globus queda llavors (1) lliure, (2) desfermat, (3) portat pel vent, (4) flotant, (5) immòbil?
6. Si es trenca la corda d'un estel, l'estel queda llavors (1) lliure, (2) desfermat, (3) portat pel vent, (4) flotant, (5) immòbil?
7. Si s'abolissin totes les lleis de manera que poguessis fer el que volguessis, però fossis paralític, series (1) lliure, (2) captiu, estaries (3) determinat, (4) estabilitzat, (5) incapacitat?
8. Si fossis un pres i algú t'obris les manilles, series llavors (1) lliure, (2) més lliure, (3) encara captiu?
9. Si fossis un bus a sota l'aigua i algú et desenganxés la bombona d'aire, quedaries llavors (1) lliure, (2) desconectat, (3) més lliure, (4) sense llibertat, (5) menys lliure?
10. Si descobrissis que tens poders que desconeixes, et sentiries (1) lliure, (2) més lliure, (3) més competent, (4) sobrehumà, (5) vanitós?

IDEA 10. DISTINTES POSICIONS (38:27-39:13)

4.17. EXERCICI: JO, QUÈ EN PENSO?

Rellegeix atentament l'episodi i aclareix les posicions d'alguns dels protagonistes d'aquest episodi:

Toni
Miquel
Elisa
Aris

Amb quina de les posicions que es plantegen et sents més identificat/da?
De quina consideres que estàs més lluny? Dóna raons per justificar la teva posició.

CAPÍTOL CINC

L'Aris pregunta al seu pare «com ho sabem quan hem de dir la veritat». El Sr. Mas diu que una pregunta com aquesta és molt complexa i que, per afrontar-la, s'han d'investigar amb compte les circumstàncies. Per il·lustrar la mena de reflexió que s'hauria de fer si es volgués estar segur que, en una determinada situació, mentir és dolent, el Sr. Mas introdueix el conte del gegant de tres caps. Els «tres caps del gegant» són la veritat, la intenció i les conseqüències. És a dir, primer s'hauria de considerar si el que es vol dir és vertader o fals; segon, si la intenció que es té és malèvola o benivolent (si, amb el que es fa, es vol fer mal o fer bé); i tercer, quines són, de fet, les conseqüències per a tots els afectats. El Sr. Mas està convençut que és clarament dolent dir una cosa que sigui falsa, malèvola i perjudicial. Insisteix, però, que quan no coincideixin les tres condicions, caldrà continuar la investigació. Ho il·lustra amb uns quants exemples en què es donen una o dues condicions, però no totes tres.

Episodi 14: Els tres caps del gegant

IDEA 1. COM SABEM QUAN HEM DE DIR LA VERITAT? (40:15-16)

5.1. EXERCICI: TOTA LA VERITAT I NOMÉS LA VERITAT

Quan un testimoni va a declarar davant el jutge, se li demana que prometi dir «la veritat, tota la veritat i res més que la veritat». Se li demana, doncs, que digui tota la veritat i només la veritat. Heus aquí un cas de «tot-només», aplicat a dir la veritat. En els casos següents digues si et sembla que les respostes a les preguntes representen tota la veritat (TV), només la veritat (NV), una part de la veritat (PV) o gens ni mica de veritat (GV). (Pots marcar més d'una columna alhora.)

	TV	NV	PV	GV	?
1. El Jutge de Pau: «Sr. Ginjaume, on era vostè la nit del 20 de setembre de 1991?» Sr. Ginjaume: «A casa, al llit, i tinc cent testimonis que ho poden provar.»					
2. Sr. Ginjaume: «Com que vostè és el mestre d'en Joan, m'agradaria que m'expliqués com va en Joan a l'escola.» Mestre: «Bé, normalment és aquí, i no va malament de gimnàstica.»					
3. Joan: «Toni, m'agradaria que em presentessis la teva cosina. Tinc entès que és molt bonica.» Toni: «Sí, certament, té algunes dents senzillament sensacionals.»					
4. Reporter: «Per favor, senyor, quina li sembla, avui dia, la pitjor cosa d'aquest país?» Persona preguntada: «Que es facin reportatges mal fets.»					

5.2. EXERCICI: QUÈ PODEM SUPOSAR QUE ÉS VERITAT?

De vegades no tenim els fets davant nostre però, tanmateix, ens sentim molt segurs de tenir raó en el que diem. Altres vegades, en canvi, pot ser que diguem coses incorrectes, perquè hàgim comès l'error d'assumir alguna cosa sense tenir-ne cap evidència.

En l'exercici següent, digues si creus sensat (S) o insensat (I) d'assumir el que s'afirma:

	S	I	?
1. Diana: «En Benjamin Franklin sempre apareix amb sabates. Suposo que devia amagar alguna cosa, com ara que tenia deu dits a cada peu.»			
2. Elisa: «En Benjamin Franklin devia usar dentífric, i estic segura que en sé la marca: era <i>Dentsana</i> .»			
3. Màrius: «Sempre he sentit dir que en Benjamin Franklin va descobrir l'electricitat, però mai no he sentit dir que inventés els estels. Suposo que no va inventar els estels.»			
4. Teresa: «Com que en Benjamin Franklin va escriure molt, suposo que sabia llegir.»			
5. Adam: «Com que en Benjamin Franklin va tenir un paper important en la creació del seu país, suposo que devia arribar a ser-ne president.»			
6. Juli: «En Benjamin Franklin devia haver sigut alguna vegada un nen que menjava, dormia i anava al lavabo.»			
7. Sílvia: «A la nostra ciutat, hi ha un carrer anomenat "Franklin". Suposo que va rebre el nom per en Benjamin Franklin.»			
8. Berta: «Com podem suposar que va existir una persona com Benjamin Franklin, si no coneixem ni una sola persona que l'hagi vist mai?»			

5.3. EXERCICI: COM PODEM SABER QUÈ ÉS VERITAT I QUÈ NO?

Aquest exercici examina maneres diferents per descobrir què és veritat. A l'esquerra, es dona una llista amb diverses situacions. A la dreta, es dona una llista amb formes diverses de comprovació. Has de connectar la situació problemàtica amb el mètode que triaries. Dona una raó per preferir aquest mètode als altres.

1. Et pregunten si ara són les tres de la matinada.	a. Consultar un diccionari.
	b. Consultar una enciclopèdia.
2. Et pregunten quina edat tens.	c. Preguntar al mestre.
	d. Preguntar als pares.
3. Et pregunten si el temps es mesura en grams o en centímetres.	e. Mirar el rellotge.
	f. Preguntar al primer estranger que trobis.
4. Et pregunten si Montecarlo, a Mònaco és a l'oest de Münster, a Westfàlia.	g. Organitzar un projecte d'investigació.
	h. Mirar la tele per obtenir la

	resposta.
	i. Mirar un rellotge de sol.
5. Et pregunten si t'agraden més els gelats que el pastís de xocolata.	j. Mirar si el sol és en el punt més alt del firmament.
	k. Preguntar al teu millor amic.
	l. Pensar una estona.
6. Et pregunten si el general De Gaulle encara és president.	m. Consultar el teu horòscop.
	n. Consultar la brúixola.
	o. Anar-ho a buscar a un atles.
	p. Discutir-ho amb la classe.
	q. Tirar a cara o creu.
7. Et pregunten si l'aigua salada es gela.	r. Fer-ho a sorts.
	s. Preguntar a algú d'un curs superior.
	t. Mirar el diari del matí.
8. Et pregunten si hi haurà una guerra a l'Àsia l'any vinent.	u. Escriure al president.
	v. Telefonar a la persona afectada.
9. Et pregunten a quina distància ets de la capital del teu Estat.	w. Dir que això no és cosa teva.
	x. Consultar el teu certificat de naixement.
	y. Consultar la teva memòria.
10. Et pregunten com ets.	z. Respondre que la qüestió no té sentit.
	aa. Fer un experiment.
	bb. Cap de les coses anteriors.

IDEA 2. NO HO SÉ (40:15-19)

En un món sense lògica, les coses no podrien seguir-se les unes de les altres. En un món en què tots els enunciatss fossin falsos, qualsevol cosa podria seguir-se de qualsevol altra cosa.

Evidentment, es poden sostenir moltes opinions pel que fa a la manera de distingir oracions vertaderes d'oracions falses. De moment, cenyim-nos als dos mètodes més comunament acceptats per decidir quins enunciatss són vertaders. Un d'aquests mètodes, el de *definició*, usa el terme «vertader» per referir-se a oracions que són exemples de les definicions dels termes implicats. Per exemple, considera l'oració «Un metre són cent centímetres»; aquesta oració és necessàriament vertadera, perquè un metre es defineix com a cent centímetres. O bé considera l'oració «Un salmó és un peix»; aquesta oració és necessàriament vertadera i implica el fet de ser un tipus de peix.

L'altre mètode per dir si una oració és vertadera s'anomena el mètode de la veritat per *evidència* o *comprovació*. Els enunciatss que són vertaders per definició són vertaders amb tota certesa; en canvi, la veritat per evidència és només qüestió de probabilitat. Hi ha moltes oracions que nosaltres

considerem que són vertaderes simplement pel fet que tenim moltes proves que les recolzen. Per exemple, imagina't que tinguéssim l'enunciat «Aquest no és pas un món pacífic». Quina evidència en tenim, d'aquest enunciat? Seria difícil d'engegar la ràdio o la televisió, o de llegir un diari o una revista, sense trobar proves per defensar aquest enunciat. D'altra banda, considera l'enunciat «Als gats, els agrada la llet». Com que hi ha gats als quals no agrada la llet, i com que l'oració implica «tots» els gats, haurem de dir que aquesta oració és falsa. Ara bé, si l'oració, un cop revisada, diguéssim: «A alguns gats, els agrada la llet», o «Als gats, normalment els agrada la llet», aleshores en tindríem proves aclaparadores i diríem que l'oració és vertadera.

5.4. EXERCICI: VERITAT I CIRCUMSTÀNCIES

Les dues raons més comunes per dir que una oració és vertadera potser són la definició i l'evidència. Per exemple, les oracions següents són vertaderes per definició:

- Tots els nens són infants
- Tots els roures són arbres.
- Alguns llibres de butxaca estan enquadernats en rústica.
- Una línia és la distància més curta entre dos punts.
- El 5 ve després del 4.

Heus aquí alguns exemples d'enunciats que es consideren correctes perquè hi ha moltes proves que els recolzen:

- Alguns bolets són verinosos.
- A alguns joves, no els agrada l'escola.
- Els estius de Mèxic acostumen a ser calorosos.
- Molts camions tenen tres eixos.
- La majoria dels ocells poden volar.

I. De les oracions següents, quines diries que són vertaderes (V), quines falses (F), i per quina raó (R)?

	V	F	?	R
1. Alguns dinosaures encara viuen.				
2. No es produeix cap posta de sol al matí.				
3. Les motocicletes són vehicles.				
4. França és a molts quilòmetres de Suècia.				
5. Tu i jo som persones diferents.				
6. Res no dura per sempre.				
7. Els violins són instruments musicals.				
8. Els mussols tenen els ulls grossos.				

II. En quines circumstàncies podrien ser VERTADERS els enunciats següents?

- Està bé de conduir per la banda esquerra de la carretera.
- L'aigua no apaga el foc.
- Els nens parlen llengües estrangeres.
- Ets a dos països alhora.
- Ets en un lloc on res no es rovella.

III. En quines circumstàncies podrien ser FALSOS els enunciats següents?

1. Tots els presidents de la Generalitat són homes.
2. Tots els dinosaures estan extingits.
3. L'oceà Atlàntic és entre Amèrica del Nord i Àfrica.
4. Les nacions fan guerres per sobreviure.
5. És millor fer mal als altres que no pas que ells te'n facin.

IDEA 3. VERTADER I FALS ESTAN RELACIONATS AMB BO I DOLENT? (40:25-26)

Quan l'Aris pregunta al seu pare com sabem que una cosa és vertadera, el seu pare li diu que no ho sap. Sembla que l'Aris queda força parat. I també queda confós, perquè diu que ell es pensava que els pares eren capaços d'explicar als seus fills la diferència entre el bé i el mal. Evidentment, en aquest moment del diàleg l'Aris no veu cap gran diferència entre la distinció bo/dolent i la distinció vertader/fals.

La distinció vertader/fals planteja qüestions que anomenem epistemològiques, és a dir, qüestions que tenen relació amb les condicions del coneixement.

En quines circumstàncies es pot dir que una persona sap una cosa? En quines circumstàncies es pot dir que una oració és vertadera o falsa? En quines circumstàncies s'està justificat per creure una cosa? Quina connexió hi ha entre percepció i comprensió? Heus aquí una colla de qüestions que són epistemològiques, és a dir, que tracten de la manera d'arribar a saber una cosa.

La distinció bo/dolent pertany a l'àmbit de la filosofia conegut per «ètica». L'ètica tracta específicament de la conducta humana i s'esforça a entendre les circumstàncies en què formes concretes de conducta han de ser considerades «bones» o «dolentes». Usem un conjunt de criteris epistemològics com «quina prova en tenim?», «concorda l'enunciat amb lleis de la naturalesa conegudes?» o «és així com definim aquests termes?», per determinar si les oracions són vertaderes o falses. Usem un altre conjunt de criteris, com per exemple «fa mal a un mateix?», per determinar si les accions humanes han de ser considerades «bones» o «dolentes».

L'Aris diu: «Bé, estan relacionats. Està bé dir el que és veritat, i sempre està malament dir el que és fals.» (40:25-26) Això mostra que l'Aris assumeix que hi ha una connexió entre l'estatus lògic dels enunciats i l'emissió dels enunciats. L'emissió dels enunciats és part de la conducta humana. Si s'ha de parlar o no, en una ocasió determinada, això és una qüestió ètica. En canvi, si els enunciats que un emet són vertaders o no, això és una qüestió epistemològica.

5.5. EXERCICI: BO SEGONS LES NORMES I BO SEGONS EL JUDICI

De vegades la pregunta sobre el que és bo o dolent de fer es pot contestar simplement després de consultar la regla o les regles que s'apliquen a la situació en què ens trobem. Un cop coneguda la regla, pot resultar molt simple d'aplicar-la. Per exemple, si l'escola té una norma que diu que

després d'una absència només et pots reincorporar a les classes si tens una excusa, llavors el que s'ha de fer és mirar de tenir una excusa abans de reincorporar-se a classe. Tanmateix, hi ha dos problemes aquí:

Primer. Pot ser que no estiguis segur de quina és la regla que s'aplica a la teva situació. Això significa que t'has d'informar sobre les regles i que has de fer un judici sobre quina és la que s'aplica. Per exemple, quan jugues a bàsquet, has de conèixer les regles rellevants, però tot i conèixer les regles encara n'has de jutjar l'aplicació.

Segon. Pot ser que no hi hagi cap regla que sigui rellevant per a la teva situació. Les regles i normes s'utilitzen en jocs o en contextos institucionals com escoles, exèrcits, bancs, tribunals, esglésies, campaments, etc. Et pots trobar, però, que en les teves relacions personals amb altres t'hagis de guiar molt més pel teu criteri personal que no pas per regles com les que s'apliquen en un joc o en una institució.

En els casos següents, en què confiaries més: en les regles o en el teu criteri?

1. Ets en un país foraster, hi ha trànsit intens, i els semàfors tenen colors diferents dels que estàs acostumat a veure. Com decidiràs quan has de travessar el carrer?
2. Al carrer trobes una cartera que conté diners. També sembla que pertany a algú que coneixes i que no aprecies. Com decidiràs què has de fer?
3. Tu i el teu millor amic heu tingut una discussió. Ho vols arreglar. Com decidiràs què has de fer?
4. Algú acaba de tenir un accident. Ets l'única persona que ho ha presenciado. Com decidiràs què has de fer?
5. Vas deixar diners a un teu amic amb la condició que te'ls tornaria avui. Però ara et diu que no els té. Com decidiràs què has de fer?

5.6. EXERCICI: DECIDIR EL QUE ÉS BO I EL QUE ÉS DOLENT EN CONTEXTOS INSTITUCIONALS

Generalment, cada context institucional té regles que et diuen com t'has de comportar. Per exemple, quan el jutge entra a la sala es considera correcte que la gent s'alci i incorrecte que es quedi asseguda. O, en un campament d'estiu, es considera correcte que després de l'àpat la gent de cada taula retiri els plats de la taula i els renti, i es considera incorrecte no fer-ho així. Pots indicar regles semblants que diguin el que està bé i el que no està bé en els contextos institucionals següents?

1. A l'exèrcit.
2. En una coral.
3. En un banc.
4. A l'escola.
5. En una església.
6. Al futbol.
7. En un cine.
8. En els negocis.
9. En el govern.
10. A casa.

IDEA 4: BÉ I MAL, VERTADER I FALS ESTAN RELACIONATS (40:25-26)

L'anàlisi jurídica del que s'anomena «difamació» ofereix una de les il·lustracions més útils de les implicacions ètiques de la veritat. Una persona acusada de difamació anirà a judici, i el jutge tindrà en compte els criteris següents:

1. Era veritat el que va dir de l'altra persona?
2. Ho va dir amb mala intenció?
3. Tenia conseqüències perjudicials?
4. Va ser dit en públic o en privat?

Ara nosaltres podem prescindir del quart criteri; els tres primers, però, són certament similars als tres caps del gegant.

Observa que perquè hi hagi difamació segons el criteri 1, s'ha de demostrar que l'observació és falsa. Però no pots guanyar un plet de difamació simplement perquè algú ha dit una cosa falsa de tu, sinó que, a més de mostrar que el que s'ha dit no era cert, també has de mostrar que se satisfan els altres tres criteris.

5.7. PLA DE DIÀLEG: QUINA DIFERÈNCIA MORAL HI HA ENTRE DIR LA VERITAT I NO DIR-LA?

1. Els periodistes són professionals que creuen en la importància d'explicar la veritat. Què passaria si els periodistes simplement procuressin presentar històries emocionants, sense preocupar-se de si són vertaderes o no?
2. Les persones que es consideren amigues procuren no enganyar-se les unes a les altres. Què passaria si s'enganyessin les unes a les altres?
3. Els autors de llibres de text procuren ser acurats i veraçs quan preparen els textos per a les escoles. Què passaria si aquests autors no fossin fidels a la veritat?
4. En els judicis és important que els testimonis diguin la veritat sobre el que van observar. Què passaria si se'ls permetés de dir el que volguessin, tant si fos veritat com si no?
5. Els ciutadans esperen que les persones amb càrrec públic, presidents o diputats, siguin sinceres amb ells sobre la situació del país. Què passaria si es descobrís que els presidents i diputats deien mentides en lloc de dir la veritat?
6. Si la gent sabés la veritat sobre el propi grup ètnic i sobre els altres grups, et sembla que encara tindria prejudicis contra els grups ètnics diferents del seu?

IDEA 5. PREGUNTES I RESPOSTES (40:27-41:3)

Fer una pregunta ja és, per si mateix, símptoma d'un problema subjacent més gran. No s'aconseguirà res contestant simplement la pregunta. Cal que s'investigui el problema subjacent a la pregunta. Semblantment, ens podem concentrar en tots els enunciats que diu que componen el coneixement humà i podem considerar que cadascun d'ells és una resposta a alguna pregunta oblidada fa molt de temps. En altres paraules, tendim a oblidar els milers de generacions d'éssers humans que han quedat perplexos, que han

investigat, que s'han preguntat pel món on eren i que s'han esforçat per entendre'l.

Finalment, es van anar acabant totes aquestes recerques, i el resultat va ser un fragment acceptat de coneixement humà. (Són les coses que ara nosaltres anomenem «enunciats de fets».) En realitat, però, es tracta de respostes a interrogants previs. Quan fem l'enunciat que la terra gira al voltant del sol, no pensem en la història de l'esforç humà que va haver de tenir lloc abans que l'enunciat pogués arribar simplement a ser considerat una obvietat per part dels mestres i dels alumnes.

En cert sentit, ningú no pot arribar a ser una persona educada si no reviu i reelabora la lluita duta a terme per la humanitat per trobar les anomenades «solucions» que avui acceptem.

5.8. EXERCICI: A QUINES PREGUNTES RESPONEN AQUESTS ENUNCIATS?

Imagina't que has pogut sentir que algú feia una de les observacions següents, però que no has sentit la pregunta que s'havia dirigit a aquesta persona. Quines et semblaria que eren les preguntes que es volien respondre amb aquests enunciats? (Nota: un enunciat podria ser la resposta a moltíssimes preguntes diferents.)

1. L'Oriol va dir: «Recordo ben bé que m'ho vaig posar a la cartera.»
2. La Diana va dir: «Aquesta és l'última vegada.»
3. L'Agustí va dir: «És entre març i maig.»
4. La Magdalena va dir: «L'última vegada que els he contat, n'hi havia dos.»
5. L'Arnau va dir: «No és a la llista telefònica de Reus.»
6. La Daniela va dir: «No ho endevinaràs mai.»
7. L'Esteve va dir: «Jo no els faig servir.»
8. La Bibiana va dir: «Jo no compto.»
9. La Josefina va dir: «La mida no és important.»
10. La Paulina va dir: «Les coses no passen sempre com hauries esperat.»

5.9. EXERCICI: TOTES LES PREGUNTES TENEN RESPOSTA?

No se't demana pas que contestis les preguntes següents. L'únic que has de fer és dir si tenen resposta (R) o si no en tenen (NR). Si et sembla que no, digues per què no.

	R	NR	?
1. En Samuel va preguntar: «On he posat l'obridor?»			
2. L'Elisa va preguntar: «Existeix el número més gran de tots?»			
3. La Fàtima va preguntar: «És possible que tots nosaltres siguem parts del somni d'algú?»			
4. En Bonifaci va preguntar: «Oi que si traguéssim l'últim vagó dels trens, hi hauria menys accidents en els vagons de cua?»			
5. La Jovita va preguntar: «Com comença <i>El gat amb botes</i> ?»			
6. En Calví va preguntar: «Hi ha paraules catalanes sense vocals?»			
7. En Tobies va preguntar: «Si els astrònoms descobrissin un altre univers, no formaria encara part del nostre univers?»			
8. En Valentí va preguntar: «Pot algú estar realment content			

sense estar trist alhora?»			
9. En Miquel va preguntar: «'estar-ne fins al capdamunt' significa el mateix que 'estar-ne tip'?»			
10. La Gràcia va preguntar: «Per què em mires fixament?»			

5.10. EXERCICI: DONAR RESPOSTES VERTADERES

Sovint ens sembla tan natural dir la veritat que no valorem prou l'esforç que suposa dir una falsedat de manera deliberada i a consciència. Heus aquí una oportunitat per fer-ho tot jugant.

Si la teva resposta a alguna de les qüestions següents és SÍ, digues NO.
Si la teva resposta hagués de ser NO, digues SÍ.

1. Hi penses sempre a rentar-te les dents?
2. Dius sempre la veritat?
3. Estimes els teus germans i/o germanes?
4. Estaries content si avui fos l'últim dia d'escola?
5. Ets la persona més intel·ligent que coneixes?
6. T'agradaria viure en una granja de porcs?
7. Ja has deixat de menjar rates vives?
8. Alguna vegada critiques els altres a classe?
9. Si algú t'ofereís un milió d'euros per dir una mentida, la diries?
10. T'agradaria tornar a la guarderia i tornar a començar?

IDEA 6. PREGUNTES COMPLICADES (41:4-6)

La pregunta sobre en què consisteix una pregunta filosòfica ja és ella mateixa una pregunta filosòfica. No és, doncs, fàcil de contestar. Potser la millor manera d'abordar aquest tema no és mirar de dir què són les preguntes filosòfiques sinó dir què no són.

Una pregunta empírica no és una pregunta filosòfica. I una pregunta és empírica si es pot contestar després de buscar pel món i d'obtenir dades provinents de la percepció sensorial. Per exemple, si et pregunten: «Hi ha un gat assegut a fora, al porxo?», pots contestar la pregunta sortint a fora i mirant si hi ha un gat. Les preguntes psicològiques formen una subcategoria de les preguntes empíriques. Una pregunta psicològica, doncs, no és una pregunta filosòfica. Per exemple: «Ho trobes agradable, passar set?» Aquesta és una pregunta que es pot contestar consultant la pròpia experiència. Es podria dir, en general, que per distingir les preguntes filosòfiques de les no filosòfiques només cal veure si es poden contestar o no. És clar que hi ha moltes preguntes no filosòfiques de les quals encara no coneixem la resposta. Ara bé, en el cas de les preguntes filosòfiques, no ens podem ni imaginar cap procediment que ens pugui respondre les preguntes una vegada per sempre. Si poguéssim trobar un procediment així, en aquell mateix moment la pregunta deixaria de ser filosòfica i esdevindria científica. De fet, les preguntes científiques formen una altra subcategoria de les preguntes empíriques. Es tracta de preguntes que poden ser contestades, almenys en principi. Una pregunta filosòfica no és una pregunta formal, és a dir, una pregunta que pugui ser contestada seguint una regla. Per exemple, «Quants fan tres més cinc?» no és una pregunta filosòfica, ja que

l'aritmètica proporciona una regla gràcies a la qual la pregunta pot ser contestada. «Del fet que en Joan sigui més alt que la Maria, se'n conclou que la Maria és més baixa que en Joan?» Aquesta tampoc no és una pregunta filosòfica, ja que la lògica proporciona una regla gràcies a la qual la pregunta es pot contestar.

5.11. EXERCICI: PREGUNTES FILOSÒFIQUES

Indica si les preguntes següents són preguntes filosòfiques (F) o no (NF):

	F	NF	?
1. Un gos sap que és un gos?			
2. Si dues persones s'intercanviessin els cervells, s'identificarien elles mateixes amb els seus cossos o amb els seus pensaments?			
3. Quina distància hi ha de Manacor a Ripoll?			
4. Són rodons els cercles?			
5. Pot parlar un tros de guix?			
6. Els gats i els gossos, es poden comunicar entre ells?			
7. És llarga la vida humana?			
8. Existirà sempre el temps?			
9. És possible de ser perfectament desinteressat?			
10. Quan és que les regles no són bones regles?			
11. Si un cotxe fa 80 km en 60 minuts, quants en farà en 90 minuts?			
12. Si fossis un cavall, t'agradarien els ponis?			
13. Com és de gran l'univers?			
14. Ser amable és sempre bo?			
15. Del fet que la Maria estimi en Jaume, se'n segueix que li agrada en Jaume?			

IDEA 7. EL GEGANT DE TRES CAPS (41:7-9)

El Sr. Mas mira de mostrar a l'Aris que a l'hora de veure si és correcte o no dir una cosa, s'han de tenir en compte una colla d'elements. El Sr. Mas sosté que quan es vol fer un judici s'han de tenir en compte aquestes tres coses:

1. Si el que es dirà és vertader o fals.
2. Si la intenció que es té en dir-ho és o no malèvola.
3. Si les conseqüències són perjudicials o beneficioses per a tots els afectats.

Aquestes tres consideracions són, segons el Sr. Mas, els tres caps del gegant. Afirmar que es pot estar força segur que està malament mentir quan el que es vol dir és fals i malèvol i perjudicial.

Lavors explica una història sobre una festa d'aniversari de quan ell era petit: la seva mare li va fer enviar invitacions, i ell en va enviar a en Fèlix, la Cèlia, en Lau i la Lluïsa. El que va escriure a en Fèlix va ser fals i tenia mala intenció. A la Cèlia li va escriure la veritat, però tenia mala intenció i era perjudicial. A en Lau li va escriure una cosa falsa, i a la Lluïsa, falsa i perjudicial. En cert sentit, totes quatre situacions eren diferents, i

cadascuna tenia alguna cosa incorrecta. Potser en podries fer un diagrama a la pissarra, de manera que els alumnes ho poguessin veure i discutir. En els casos d'en Fèlix i de la Lluïsa sembla clar que el que deia la invitació era simplement fals. Però, què en pensen els alumnes, de la invitació enviada a en Lau, que era falsa, però no perjudicial, ni tampoc feta amb mala intenció?

Sembla que el Sr. Mas diu que està clarament malament que algú utilitzi un enunciat que és fals, malèvol i perjudicial. D'altra banda, està permès fer servir un enunciat vertader, no malèvol i no perjudicial. Ara bé, qualsevol cosa entre aquests dos extrems exigeix una ulterior investigació; no es pot dir clarament que sigui absolutament bo o absolutament dolent. Encara una cosa: en el diàleg es diu que el gegant resultarà o no atractiu segons com sigui cada cap i segons l'efecte que facin junts. En altres paraules, cadascun dels tres criteris té un rostre positiu i un de negatiu. Els rostres negatius són: dir falsedats, tenir intencions malèvols i produir conseqüències perjudicials. Els rostres positius són: dir la veritat, tenir bones intencions i produir conseqüències benèfiques.

5.12. EXERCICI: ELS TRES CAPS DEL GEGANT

1. Podries confiar en una persona que et parlés d'una manera que fos
 - falsa, però ni malèvola ni perjudicial?
 - malèvola, però ni perjudicial ni vertadera?
 - perjudicial i falsa, però no malèvola?
 - vertadera, però malèvola i perjudicial?
 - vertadera i perjudicial, però no malèvola?
 - falsa i malèvola, però no perjudicial?
 - falsa i malèvola i perjudicial?
 - vertadera, però ni perjudicial ni malèvola?
 - vertadera, inofensiva i no malèvola?
2. Podries posar un exemple de cadascun dels casos de l'apartat anterior?

5.13. PLA DE DIÀLEG: VERITAT, INTENCIÓ I CONSEQÜÈNCIES

1. Posa un exemple de dir la veritat amb la intenció de fer mal a algú.
2. Posa un exemple de dir una falsedat amb la intenció d'ajudar o de protegir algú.
3. Posa un exemple de dir la veritat, en el qual pràcticament tots els resultats siguin desastrosos.
4. Posa un exemple d'algú que sempre té intencions nobles, però que fa accions que afecten ruïnosaament els altres.
5. Posa un exemple d'algú que té intencions generalment malèvols, però que fa accions que normalment són útils als altres.
6. Penses que si tens bones intencions i sempre dius la veritat, a la llarga les coses aniran la mar de bé?
7. Consideres que de vegades envers la família o els amics, podria no ser bo que diguessis la veritat?
8. Penses que hi ha mai cap justificació per tenir mala intenció?
9. Pot ser que una persona tingui excel·lents intencions, però que sigui desconsiderada?
10. Amb totes les altres circumstàncies iguals, és pitjor trencar una promesa que dir una bola?
11. Hi ha alguna bona raó per pensar que la gent hauria de ser veraç?

12. Pot ser que una persona sigui constantment una experta mentidera i que, tanmateix, estigui orgullosa d'ella mateixa?

Dramatització

En grups de no més de quatre integrants, prepareu petites improvisacions en les quals recreeu situacions quotidianes on s'exemplifiquin amb claredat els *tres caps del gegant*. Així, podria presentar-se un conflicte en què les intencions fossin bones però les conseqüències i els mitjans, no.
(JN)

IDEA 8. LA HISTÒRIA DEL PARE DE L'ARIS (42:16-43:11)

5.14. EXERCICI: ELS TRES CAPS DEL GEGANT COM A CRITERIS ÈTICS

L'objectiu d'aquest exercici és que facis pràctica d'aplicar criteris ètics.

1. Tens una relació molt hostil amb en Gabriel, que és un altre alumne de la teva classe. Un dia, quan tu i ell sou les dues úniques persones que hi ha al passadís, a en Gabriel l'ataca un noi que després marxa corrents. En Gabriel es dirigeix a tu per saber per on ha marxat l'altre noi. Mentre decideixes la resposta que li donaràs, els tres caps del gegant com t'ajudaran en el teu raonament?

2. T'agradaria ser molt amiga, o amic, amb la Dana, que és una companya nova de classe. Un dia, la Dana et parla d'una altra persona que vol ser amiga seva i et demana què en penses, d'aquella persona. Mentre decideixes la resposta que li donaràs, els tres caps del gegant com t'ajudaran en el teu raonament?

3. Has estat sortint regularment amb en Robert, el capità de l'equip d'hoquei de l'escola. Però en Robert serà fora gairebé tot el cap de setmana, participant en un torneig d'hoquei. El seu millor amic, en Joan, et convida a sortir dissabte al vespre. Mentre decideixes la resposta que li donaràs, els tres caps del gegant com t'ajudaran en el teu raonament?

- En quins casos de la teva vida creus que et pot ajudar tenir presents els tres caps de gegant?

IDEA 9. INTENCIÓ PERJUDICIAL (41:20-21)

Normalment, els nens no fan servir la paraula «proposar-se» o «intenció». En lloc d'això, parlen del que «volien fer». Tanmateix, els termes són sinònims. Si les accions poden ser avaluades com a «correctes» o «incorrectes», sembla que s'hauria de distingir entre intentar participar en una acció destructiva i intentar participar en una acció constructiva.

Per exemple: si està mal fet calar foc a la casa del veí, llavors és una indicació de mala voluntat que aquesta nit intentis calar foc a la casa. O bé: la policia no et pot arrestar per passar en cotxe pel davant del banc; tanmateix, si passes un cop i un altre pel davant del banc i la policia

comença a tenir sospites i troba al teu cotxe armes, nitroglicerina i plànols de l'interior del banc, llavors és probable que pensi que té dades de la teva intenció de cometre un delictes, tot i que encara no n'has comès cap. El Sr. Mas s'interessa per la intenció que es pot atribuir a accions que, de fet, ja s'han dut a terme.

Si et fixes en el que diuen els joves sobre el que volen fer i sobre el que no volen fer, t'adonaràs que els mateixos nens són conscients que certes accions seves poden anar o no acompanyades d'intenció. Tanmateix, quan un nen et diu que «no volia fer mal a algú», pot ser ben veritat el que et diu, perquè sovint els nens desconeixen la connexió entre el que fan i els efectes que poden provocar les seves accions.

5.15. PLA DE DIÀLEG: CONÈIXER LES INTENCIONS DE LA GENT

1. De vegades trobes difícil d'entendre el que pensa fer una altra persona?
2. Et sembla que els altres poden tenir dificultats, de vegades, per entendre el que tu penses fer?
3. Hi ha gent la intenció de la qual sempre és molt òbvia?
4. Hi ha membres de la teva classe que sempre fan un posat molt innocent, però que tu saps que generalment tenen males intencions?
5. Hi ha membres de la teva classe que sempre semblen culpables o plens de malícia, però que en realitat són molt innocents?
6. Tenen intencions, els animals? Per exemple, quan el teu gat o gos esgarrapa la porta o persegueix un altre gat o gos, es pot dir que té intencions?
7. Té l'aglà la intenció d'esdevenir alzina algun dia?
8. Podries fer, expressament, una broma pesada a algú i, malgrat tot, afirmar que no tenies la intenció de ferir-lo?
9. Si, sense voler, haguessis fet alguna cosa que hagués resultat molt avantatjosa per a algú, podries atribuir-te el mèrit d'haver fet una «bona obra»?
10. Si una cosa que fas té conseqüències imprevistes, n'ets responsable? (Per exemple, sense voler, t'oblides d'apagar bé el foc que has fet a muntanya i se'n deriva un incendi forestal.)

5.16. PLA DE DIÀLEG: QUÈ PASSA QUAN TENIM LA INTENCIÓ DE FER ALGUNA COSA?

1. Si tens la intenció d'anar a una festa a la qual t'han convidat, significa això que tens pensat d'anar-hi?
2. Si tens la intenció d'anar a la festa, significa això que hi vols anar?
3. Si algú t'ha convidat a una festa, significa això que aquella persona et volia convidar?
4. Si algú s'ha recordat de convidar-te a una festa, significa això que aquella persona tenia la intenció d'oblidar-se de convidar-t'hi?
5. Si algú s'ha oblidat de convidar-te a una festa, significa això que aquella persona tenia la intenció d'oblidar-se de convidar-t'hi?
6. Si tens el costum de rentar-te les dents cada vespre, significa això que cada vespre, abans de fer-ho realment, tu ja tens la intenció de rentar-te les dents?
7. Si et poses malalt i no pots fer els deures, significa això que tenies la intenció de fer-los abans de posar-te malalt?

8. Discuteix la conversa següent:

Mestre: «Has fet els deures?»

Tu: «No senyor, em vaig posar malalt.»

Mestre: «Tenies la intenció de fer els deures abans de posar-te malalt?»

Tu: «No senyor»

Mestre: «No?»

Tu: «No vaig pas tenir cap oportunitat de tenir intenció de fer-los. Però recordo que, havent sopat, vaig tenir la intenció de tenir la intenció de fer-los.»

5.17. PLA DE DIÀLEG: INTENCIONS MALÈVOLES I BENÈVOLES

1. Què significa l'expressió: «De bones intencions, l'infern n'és ple»?
2. Hi ha alguna diferència entre els teus plans i les teves intencions?
3. Hi ha alguna diferència entre les teves intencions i els teus propòsits?
4. Hi ha alguna diferència entre les teves intencions i les teves ambicions?
5. Hi ha alguna diferència entre les teves intencions i els teus desigs?
6. Hi ha vegades que la nostra intenció és bona però els resultats del que fem són perjudicials?
7. Hi ha vegades que volem fer mal als altres però, contràriament al que esperem, els resultats de les nostres accions són bons?
8. La gent que té bones intencions ho té més difícil de saber el que ha de fer que no pas la gent que té males intencions?
9. Si algú, sense voler, et salvés la vida, li ho agrairies?
10. Si algú, per la seva feina (perquè és bomber o vigilant) et salvés la vida, li estaries agraït?
11. Què és pitjor: fer una cosa mal feta sense voler o bé planejar de fer una cosa mal feta però no dur-la a terme?
12. Què és pitjor: fer una promesa a un amic i no complir-la, o no prometre de donar a un amic l'ajut que necessita tot i haver-ho pogut fer fàcilment?

5.18. PLA DE DIÀLEG: INTENCIONS MALÈVOLES

Discuteix si els casos següents són, o no, il·lustracions d'accions que tenen mala intenció.

1. Com que a en Marià li agrada veure com es rebenten les rodes dels cotxes, sempre posa tatxes ben grosses al carrer davant de casa seva.
2. Com que a l'Elisabet li sembla que la dieta del seu germanet petit no té prou ferro, li posa clips a les farinetes.
3. Com que l'Esteve sabia que a la seva germana li agradava anar a pescar a l'estiu, li va regalar un pot de cucs vius per Nadal.
4. Com que la Gal·la volia que en Salvador estigués per ella, li clavava pessics.

IDEA 10. CONSEQÜÈNCIES PERJUDICIALS (43:12)

En un acte es pot distingir entre la intenció, l'acte i les conseqüències de l'acte. Una persona pot intentar fer una cosa, però no fer-la. Tanmateix, tenir una determinada intenció pot comportar conseqüències perjudicials per a la persona que té aquella intenció. Així mateix, l'acció es pot distingir clarament de les conseqüències de l'acció. Llançar una pedra no és, en si mateix, perjudicial, però podria tenir conseqüències perjudicials si toqués

una criatura o una finestra. Dir la veritat pot no ser, en si mateix, una cosa condemnable, però podria causar danys a algú en determinades circumstàncies. Les conseqüències d'una acció són els esdeveniments que es deriven d'aquella acció i que han estat causats directament o indirectament per aquella acció. Potser els teus alumnes coneixeran la *Rondalla de la Cabreta*, que és una de les anomenades «rondalles encadenades», tal com la conta J. AMADES. *Folklore de Catalunya*. Volum I (Rondallística). Barcelona: Selecta, 1974. «Biblioteca Perenne», 13, p. 782.

«Una vegada era una cabreta
que va anar a beure a una basseta,
la basseta era glaçada;
en fugir de la basseta
se li va trencar la poteta.

El ferrer ferra el bou, el bou es beu l'aigua, l'aigua apaga el foc, el foc crema el bastó, el bastó fa córrer el gat, el gat es menja la rata, la rata forada la paret, la paret detura el vent, el vent fa córrer els núvols, els núvols tapen el sol, el sol desglaça el glaç i el glaç trenca la cameta de la cabreta que anava a veure a la basseta.»

Des del punt de vista de l'ètica, és molt important que els alumnes aprenguin a anticipar les conseqüències probables de les seves accions. (Aquesta anticipació és necessària però no és suficient, ja que també han d'anticipar la resposta dels altres a les seves accions i allò que la societat espera que facin.)

Les conseqüències poden ser benèfiques, perjudicials o cap de les dues coses. Perquè les conseqüències siguin perjudicials no han pas de ser conseqüències físiques: també existeix el sofriment psicològic. A més, quan procurem anticipar el mal possible o el plaer possible, hem de calcular què en rebria cadascun dels afectats per la nostra acció, i no solament què en rebriem nosaltres mateixos.

5.19. EXERCICI: VERITAT O CONSEQÜÈNCIES

En aquest joc o bé has de donar una resposta sincera a la pregunta que se't fa o bé n'has d'acceptar les conseqüències.

En primer lloc, tria un director del joc que faci les preguntes. En segon lloc, el director ha de fer la pregunta a cadascun de vosaltres i ha de dir quines seran les conseqüències si no contesta sincerament. Heus aquí les opcions:

PREGUNTES	CONSEQÜÈNCIES SI NO ES CONTESTA SINCERAMENT
1. Quin és el teu segon cognom?	Mira guenyo i xiula una cançó.
2. T'agrada fer la feina de la casa?	Fes-te un petó als genolls.
3. Admires algú en secret?	Fes-te un petó als colzes.
4. T'agrada fer els deures a casa?	Vés de quatre grapes per sota la teva taula.
5. És cert que a mitjanit sempre menges alls?	Empassa't un xiclet.
6. És cert que menges pollastre mort?	Fes una bombolla amb el xiclet fins que exploti.

7. Amagues secrets als teus pares?	Posa la cama dreta al voltant del coll.
8. És cert que ets amic de tothom?	Escriu a la pissarra el teu nom, començant pel final i anant cap endavant.
9. Et preocupa aprovar?	Compta't els dits dels peus cinc vegades abans de ficar-te al llit.
10. Preferiries fer alguna altra cosa en comptes de jugar a aquest joc?	Inventa't un altre joc de «veritat o conseqüències».

5.20. PLA DE DIÀLEG: CONSEQÜÈNCIES BENÈFIQUES I PERJUDICIALS

1. Podria existir una forma de conducta que fos normalment acceptada, però que normalment tingués conseqüències perjudicials?
2. Podria existir una forma de conducta que fos normalment rebutjada, però que normalment tingués conseqüències benèfiques?
3. Podria existir una forma de conducta que la gent condemnés obertament, però que practiquéssis en privat o d'amagat?
4. Podria existir una forma de conducta que la gent elogiés obertament, però que, en privat o d'amagat, refusés de practicar?
5. En el tercer cas d'aquest exercici, podria ser que, a la gent li desagradés la conducta però li agradessin les conseqüències?
6. En el quart cas d'aquest exercici, podria ser que a la gent li agradés la conducta però li desagradessin les conseqüències?
7. Et sembla possible d'avaluar una forma de conducta com a bona o dolenta, sense tenir en compte la bondat o la maldat de les seves conseqüències?
8. Hi ha formes de conducta que són èticament dolentes però estèticament bones, o formes de conducta que són èticament bones però estèticament dolentes?
9. Si una persona diu: «Tot i que les seves conseqüències són inofensives, aquesta forma de conducta em desagrada», és possible que estigui aplicant estàndards ètics a les conseqüències, però estàndards estètics a la conducta mateixa?

CAPÍTOL SIS

El capítol sis comença amb un cas de conflicte pares-fills: el de l'Elisa i la seva mare; continua amb el conflicte entre els joves amb motiu del partit de futbol, i segueix amb un exemple de relació adult-infant, marcada pel respecte mutu i la igualtat.

Aquest capítol planteja tres qüestions fonamentals sobre els valors: «Què està bé?», «què és just?» i «quina és la relació entre just i bo?». Al primer episodi del capítol l'Elisa i la seva mare discuteixen quin vestit estaria bé que comprés la noia. Gairebé immediatament, la discussió passa de la qüestió sobre el vestit que estaria bé que comprés a la qüestió més general de «què està bé?».

L'episodi il·lustra la tendència que tenen els diàlegs filosòfics a anar d'allò que és més específic a allò que és més general. La qüestió de què està bé preocuparà l'Elisa i molts dels seus companys de classe durant tota la resta del llibre.

En l'episodi següent, el 16, hi ha un incident durant un partit de futbol que esdevé objecte d'una intensa controvèrsia. En Miquel impedeix que l'Elisa faci de portera en el llançament d'un penal. La Loli protesta, dient que l'acció d'en Miquel és injusta [«no hi tens cap dret...»: 47:23], i acusa en Miquel de fer el que fa perquè l'Elisa és una noia. Mentrestant, en Santi i en Toni mostren el seu desacord perquè això trenca les regles del joc. I la Loli critica l'Aris perquè no fa res efectiu per ajudar l'Elisa. Quan l'Aris admet que no tenia clar què era el que havia de fer, en Marc suggereix que l'Aris no hauria d'haver dubtat: el que està bé és sempre allò que és just. Però l'Elisa queda confosa perquè troba que el que està bé i el que és just no han pas de ser necessàriament el mateix.

Episodi 15: L'Elisa va a comprar

IDEA 1. LES DISCUSSIONS (44:7)

Hi ha moltes maneres de comunicar-se i no totes són satisfactòries. De vegades parlem i ens posem d'acord, però, de vegades les paraules serveixen per allunyar-nos, per enfrontar-nos i per fer difícil qualsevol forma d'entesa. Això passa entre iguals: adults amb adults i joves amb joves, però hi ha algunes formes que semblen ja tipificades com són les discussions generacionals, que sembla que són recurrents al llarg de les distintes generacions. Sembla que és difícil trobar elements d'entesa entre maneres de veure les coses diferents. D'això va l'exercici següent.

6.1. EXERCICI: DESACORDS ENTRE ADULTS I JOVES

Estàs d'acord (A) o estàs en desacord (D) amb els comentaris següents? Per què?

	A	D	?
1. Estrella: «Tinc moltes ganes de ser gran de seguida perquè, quan hi ha desacords entre els adults i els nens, els grans			

sempre guanyen.»			
2. Martí: «Em sembla que si ens relacionéssim amb els grans d'una manera raonable, descobriríem que ells també poden ser raonables.»			
3. Norbert: «Als adults no els agraden els nens que diuen que sí a tothom. Només els que els ho diuen a ells.»			
4. Serena: «Els adults sempre em diuen que pensi pel meu compte, i tenen tota la raó del món!»			
5. Quico: «Quina gran diferència hi ha entre nens i adults? Tinc desacords amb alguns dels dos grups i m'entenc bé amb alguns dels dos grups.»			
6. Llúcia: «L'única diferència entre adults i nens és que ells són força més trempats que nosaltres.»			
7. Corneli: «Els joves només s'haurien de veure, però no sentir. La majoria d'ells, almenys. I la majoria d'adults, també, mentre nosaltres hi fóssim.»			
8. Virgínia: «Me'n guardaré prou de preguntar als adults què han après avui.»			
9. Marilyn: «La meua mare va dir: "Tu mai no estàs d'acord amb mi, Marilyn", i jo només vaig dir: "No hi estic d'acord".»			
10. Desdèmona: «Per què tenen nens aquells a qui no els agraden?»			

IDEA 2. UN VESTIT QUE ESTÀ BÉ (44:20-30)

L'expressió «està bé» és tan rica en significats i tan important en la varietat d'aplicacions que pot tenir, que no ens ha de sorprendre que moltes persones quedin perplexes o fins i tot desconcertades quan participen en diàlegs que inclouen l'expressió.

1. Hi ha un sentit de l'expressió que ens és familiar a tots: quan és sinònima de l'adjectiu «correcte/a». Normalment, el que la gent vol dir amb «correcte/a» és que una cosa és justificable objectivament. Per exemple, una suma correcta d'una columna de xifres o una manera correcta de fer una inferència deductiva són dues maneres de recórrer a un procediment racional per determinar el que està bé. De vegades, aquest sentit d'«està bé» s'utilitza en temes ètics, com quan parlem de fer allò que és correcte en una situació determinada. Per exemple, hi pot haver una situació en què hi hagi un codi de vestuari i, segons aquest codi, hi hagi una manera de vestir correcta i una manera incorrecta.

2. Hi ha, però, un altre sentit d'«està bé» en què s'assumeix que tota la conducta humana està governada per regles. Es pensa que hi ha regles adequades per a cada situació i que el deure moral consisteix a actuar d'acord amb aquestes regles. Per tant, *l'obediència a les regles* «està bé» sempre. Això no significa que els individus que sostenen aquesta posició sempre tinguin ben clar què haurien de fer. Encara que creguin que hi ha una regla per totes i cadascuna de les situacions, pot ser que no estiguin segurs de quina és la regla, en un cas determinat, o de com interpretar-la de manera que s'apliqui a la qüestió específica que es tracti en aquell moment.

3. Hi ha un altre sentit de l'expressió «està bé» o el d'«apropiat», que sembla que és el que l'Elisa fa servir. Diu a la seva mare: «Necessito una cosa que em vagi bé a mi.» Evidentment, la seva mare podria respondre: «El vestit que a mi m'agrada et va la mar de bé.» I l'Elisa podria replicar: «Em va bé de mida, però no em va bé a mi.» Per això l'episodi s'acaba amb l'Elisa mirant-se al mirall i dient: «Elisa.» La noció d'«adequat» o «apropiat» no es limita a allò que és adient per a la identitat personal d'un mateix. Més aviat es tracta de ser sensible a tots els matisos de la situació, i tenir així la finor necessària per fer el que és correcte.

4. S'hauria d'esmentar encara un altre sentit d'«està bé»: quan es té cert objectiu, es pot dir que hi ha certs mitjans o mètodes que «estan bé» o que són «correctes» o adequats per aconseguir aquell objectiu.

Si volem educar els nens perquè participin en accions «correctes», els hem d'ajudar a fer diferents coses: a entendre quins són els seus objectius, a veure quines regles són aplicables a la situació, a capacitar-los per llegir la situació tenint present la seva estructura i les conseqüències d'actuar de maneres alternatives. Cada persona també hauria de tenir l'oportunitat d'esdevenir conscient de les seves pròpies necessitats, gustos i preferències.

6.2. EXERCICI: SIGNIFICATS D'«INCORRECTE» I «CORRECTE»

(NOTA: Tant si els alumnes responen «sí» com «no» a les qüestions següents, encoratja'ls a donar exemples i també raons.)

1. És possible que algunes persones facin coses que anomenen «bones», però que les coses que fan siguin realment molt nocives per a altres persones?
2. És possible que algunes persones facin coses que gairebé ningú no pensa que són bones, però que aquestes coses siguin realment molt útils per a tothom?
3. És possible que sigui incorrecte fer certes coses, encara que fer-les no faci mal a ningú?
4. És possible que sigui correcte fer certes coses, encara que amb això es perjudiquin algunes persones?
5. És possible que no sigui ni correcte ni incorrecte fer certes coses?
6. És possible que algunes coses siguin sempre correctes i altres sempre incorrectes?
7. És possible que si fer certes coses és incorrecte per a tots els altres, també sigui incorrecte per a tu?
8. És possible que fer certes coses sigui incorrecte per a una altra persona, però correcte per a tu?
9. És possible que, de vegades, altres persones sàpiguen més bé que tu què és el que hauries de fer?
10. És possible que, de vegades, sàpigues millor que ningú més què és el que hauries de fer?

6.3. EXERCICI: DISTINGIR ENTRE «BÉ» I «UN BÉ»

L'expressió «està bé», i en concret el terme «bé» (o «bo/bona»), s'aplica a l'acció correcta que es pot fer en una determinada situació. Alguns dirien que és la «millor» acció que es pot fer; alguns dirien que és la que

s'«hauria» de fer; alguns, que és la més «adequada» o «apropiada» donades aquelles circumstàncies. En casos així, el mínim que podem dir és que l'acció «no és incorrecta» (o que «no és dolenta», que «no està malament»).

D'altra banda, «bé» («un bé», «el bé») pot designar no el judici que mereix l'acció, sinó la cosa mateixa que es fa, o que es busca, desitja o persegueix, i que sempre dona un avantatge, una utilitat, una satisfacció, un benestar, una felicitat a qui la fa, rep o posseeix. Dir que la reducció de la pol·lució és un bé per als ciutadans és dir que els reporta alguna cosa positiva en algun sentit, per exemple, en la seva salut i qualitat de vida.

Omple els buits de les oracions següents amb un «està bé», «és bo», «bé» o «un bé», «el bé», segons el seu sentit.

1. Enriqueta: «Com que volia fer a aquell pobre, el vaig convidar a casa a sopar.»
2. Olívia: «Si plou, fas d'agafar paraigües.»
3. Domènec: «Si plou, que agafis un paraigua.»
4. Ernest: «Et sembla que la gent es pegui per tan poca cosa?»
5. Salomó: «Promoure dels altres em sembla»

IDEA 3. ESTÀ BÉ ALLÒ QUE TOTHOM PENSA QUE ESTÀ BÉ? (44:28-30)

La qüestió de si «està bé» allò que tothom pensa que està bé no es pot contestar sense una recerca minuciosa dels tipus de situacions a què es faci referència. Dels temes que sorgeixen en una classe, n'hi ha que són molt apropiats perquè siguin votats, sabent que el resultat de la votació, sigui quin sigui, serà correcte. Hi ha altres situacions a classe en què el recurs a la votació és completament inapropiat.

Imagina't que un individu ha estat elegit per ocupar la direcció d'un país, i que es fa un cop d'estat contra ell amb l'excusa que la persona elegida «no és la persona apropiada». Això no passaria en una societat democràtica, que troba que el manteniment dels procediments constitucionalment establerts és més important que el caràcter particular d'aquesta o d'aquella autoritat elegida. Pot molt ben ser que els països democràtics elegeixin un bon grup d'idiotes, però en aquests països no es creu que això sigui raó suficient per abandonar el sistema sencer. D'altra banda, moltes persones troben que no es pot determinar el que està bé amb una enquesta popular. S'argumenta que el consens pot ser manipulat, que a través de la televisió i d'altres mitjans es poden usar tècniques de persuasió, i que la «voluntat de la majoria» pot ser, per tant, controlada per una minoria poderosa. Aquesta mena de situació és força típica allà on la conformitat és la mesura per prendre decisions. L'única manera de protegir-se contra aquesta manipulació és educar una ciutadania que pugui pensar pel seu compte i que pugui donar raons del que fa i de com vota. Alhora, però, calen salvaguardes constitucionals, sense les quals una ciutadania educada encara és vulnerable a la coerció.

6.4. EXERCICI: ESTÀ BÉ ALLÒ QUE TOTHOM PENSA QUE ESTÀ BÉ?

Digues si creus que en els casos següents es fa un ús adequat (A) de les expressions «està bé», «correcte», «adequat», «s'ha de», o si no se'n fa un ús adequat (NA):

	A	NA	?
1. Valentí: «M'adono que sempre que dos forasters es coneixen, es donen la mà. Suposo que això és el que s'ha de fer.»			
2. Petronila: «Tots van votar l'Elisabet com a delegada de curs. Devia ser la persona adequada per ser votada.»			
3. Dàrius: «A l'examen d'aritmètica, a tots ens ha donat 4.355 quan hem multiplicat 297 x 15. La resposta correcta ha de ser, doncs, 4.355.»			
4. Mònica: «Quan vaig dir al meu gos que mossegués en Dàrius, tots em van dir que no estava bé de fer això. Suposo, doncs, que no ho estava.»			
5. Verònica: «Si tothom va a veure <i>El retorn del club de gàngsters de Chicago</i> , suposo que aquesta és la pel·lícula que s'ha de veure.»			
6. Terenci: «Allò que justifica que estigui bé de voler la pau és que és el que tothom vol.»			
7. Salvador: «Una cosa no és pas correcta només si la vol tothom, sinó si la vol la majoria.»			

IDEA 4. AQUEST ÉS GUAI (45:26)

Potser sí que l'Elisa no era capaç d'explicar per què preferia el vestit que havia triat, però sembla que va saber de seguida que preferia el que havia estat rebaixat. Quan preferim una cosa a una altra és perquè hem comparat aquelles coses i perquè les hem comparat des d'un punt de vista determinat. Per exemple, si prefereixes les teves sabates velles a les noves perquè són més còmodes, llavors has mostrat una preferència utilitzant el criteri de la comoditat. En el procés de preferència pot ser que hagis considerat i deixat de banda altres criteris, com ara el de l'aspecte de les sabates i el seu estil.

Les preferències no són «merament subjectives». És a dir, generalment tenim raons per fonamentar els nostres judicis i les nostres accions. Per tant, una preferència representa el germen o el nucli d'un comportament de valors que és objectiu i racional. D'això se'n segueix que l'educació ètica comença amb el cultiu de preferències dirigides a fer judicis ètics més responsables.

Com a resultat del que s'ha dit fins ara, el que potser es voldrà sobretot retenir és que les preferències són educables i que els diàlegs sobre les preferències no són pas inútils. Diàlegs d'aquests representen per als joves maneres de buscar els fonaments o les raons de les seves preferències i d'explorar alternatives que ajudin a arribar a preferències més defensables que les que tenen.

6.5. EXERCICI: PREFERÈNCIES I COMPORTAMENT

Hem dit que «si prefereixes llibres a pel·lícules, és probable que se't trobi més en llibreries que no pas en cinemes». Això suggereix que hi ha connexió entre les teves preferències i la teva conducta.

A l'exercici següent, hi ha persones que expressen les seves preferències. Quin tipus de conducta diries que és probable que es doni en cada cas?

1. Manuela: «M'estimo més la tele que les cartes.»
2. Eladi: «M'estimo més els cavalls ràpids que els cotxes ràpids.»
3. Felip: «M'estimo més treballar a casa que en una oficina.»
4. Antoni: «M'estimo més la riquesa que la salut.»
5. Gràcia: «M'estimo més estudiar que cosir.»
6. Tim: «M'estimo més l'acció que la passió.»
7. Horaci: «M'estimo més els cargols que els raviolis.»
8. Valèria: «M'estimaria més tenir èxit que seguretat.»
9. Prudència: «M'estimo més ser cap d'arengada que no cua de lluç.»
10. Dídac: «M'estimo més les meves preferències que les teves.»

6.6. EXERCICI: COMPARACIONS I PREFERÈNCIES

Estimar-se més una cosa que una altra pressuposa l'habilitat de comparar les dues coses en qüestió, i suggereix que podem ser capaços de formular raons per a les nostres preferències.

Potser no ets capaç de dir exactament per què t'agrada el suc de taronja i per què no t'agrada la llet, però pots ser capaç de dir per què prefereixes el suc de taronja a la llet.

En els casos següents, assenyala cada vegada dos exemples concrets, digues quin dels dos prefereixes, i dona raons.

1. Dos programes de televisió.
2. Dos llibres.
3. Dos tipus diferents de menjar italià (o d'algun altre país).
4. Dos equips.
5. Dues vacances.
6. Dos videojocs.
7. Dues ciutats o pobles.
8. Dos tipus de música.
9. Dos tipus de sabates.
10. Dos amics.
11. Dues feines a temps parcial.
12. Dues maneres de passar el temps lliure.
13. Dues actrius o dos actors.
14. Dues cases.

IDEA 5. JO NO SÓC COM NINGÚ MÉS (45:2)

Alguns pensen que ser un individu consisteix simplement a ser diferent. Altres pensen que un esdevé més individu a mesura que s'acosta a la perfecció. Altres pensen que un esdevé més individu a mesura que esdevé

més complex. N'hi ha que pensen que s'és un individu en la mesura que s'és conscient del propi desenvolupament, que és únic. N'hi ha que s'oposen a aquesta última idea, i argumenten que hi ha individualitat tant si se n'és conscient com si no.

L'Elisa diu: «Jo necessito una cosa que em vagi bé a mi, i no una cosa que estigui bé per a tothom. No sóc com els altres. No sóc com ningú més. Jo sóc jo..., no ho pots entendre, això?» La idea d'individualitat que té l'Elisa en aquest passatge subratlla la diferència que hi ha entre ella i els altres. No diu pas que sigui millor que els altres, però sí que diu que és única. Està, doncs, adoptant una de les posicions acabades d'esmentar.

6.7. PLA DE DIÀLEG: EN QUÈ CONSISTEIX SER UN INDIVIDU?

1. El fet que siguis molt estrany en la teva manera de pensar, ja et fa ser un individu?
2. El fet que la teva aparença sigui molt peculiar, ja et fa ser un individu?
3. El fet que siguis molt estrany en la teva manera de parlar, ja et fa ser un individu?
4. El fet que siguis molt poc convencional en la teva manera de vestir, ja et fa ser un individu?
5. El fet que siguis molt excèntric en els teus costums, ja et fa ser un individu?
6. El fet que siguis molt inconformista en les teves creences, ja et fa ser un individu?
7. El fet que els teus judicis siguin millors que els dels altres, ja et fa ser un individu?
8. El fet que siguis més autocrític que els altres, ja et fa ser un individu?
9. El fet que tinguis més inventiva que els altres, ja et fa ser un individu?

6.8. EXERCICI: ESTÀ BÉ TOT EL QUE ENS AJUDA A REALITZAR LA PRÒPIA INDIVIDUALITAT?

Als individus següents, se'ls va preguntar: «Què està bé per a tu?» Estàs d'acord (A) o estàs en desacord (D) amb les seves respostes? Raona-ho.

	A	D	?
1. Sem: «Vull tenir una bona educació, perquè això m'ajudarà a realitzar la meva individualitat.»			
2. Marta: «Com que vull arribar a ser la gran persona que tinc la possibilitat de ser, estic intentant guanyar pes.»			
3. Ester: «Em sembla que la millor manera de realitzar la meva personalitat és arribar a ser campiona d'alguna cosa, per exemple, ser la millor del món de lluita lliure.»			
4. Humbert: «Estic fent un curs de tècniques d'agressivitat, perquè vull arribar a ser molt individualista.»			
5. Miranda: «Crec que l'única manera que tinc per realitzar la meva individualitat és fusionar-me amb l'univers.»			
6. Benjamí: «La millor manera de realitzar la meva individualitat serà desenvolupar-me jo mateix al servei del meu país.»			
7. Verònica: «Realitzem les nostres individualitats únicament gràcies a veure'ns a nosaltres mateixos a través dels ulls dels altres.»			

8. Dèdal: «Faré tot el que calgui per realitzar la meua individualitat, mentre no em costi res.»			
9. Ponç: «Com a actor, puc realitzar la meua individualitat interpretant Juli Cèsar i Hamlet.»			
10. Teodora: «Com a violinista, puc realitzar la meua individualitat tocant únicament les meves pròpies composicions.»			

IDEA 6. NO SÓC COM ELS ALTRES (45:9)

Quan debatis aquesta qüestió, potser et trobaràs que s'utilitzen una colla de termes com ara «individualitat», «autoconeixement» i «identitat personal», i que aquests termes se superposen els uns als altres, de manera que se'n deriva una certa confusió. **Autoconeixement** s'hauria de reservar a la idea que un té de si mateix. (No és el mateix que **autoimatge**, que està més barrejada amb els sentiments i valors que un s'atribueix a si mateix. Per exemple, una noia es pot veure a si mateixa com una persona sol·lícita, és a dir, pot tenir l'autoimatge de ser una persona que es preocupa pels altres.)

L'**autoconcepte** que un té de si mateix està connectat amb la manera com es veu un mateix en relació amb els altres i amb els propis poders i capacitats. Implica la relació d'un mateix amb les seves habilitats, la seva família, els seus companys de classe i la col·lectivitat del seu entorn. El sentit que té un mateix, de manera precisa, de saber qui és com a persona gira entorn de la pròpia biografia personal, que és única, i també del propi nom distintiu, de l'adreça on es viu i de la família. És aquest esquema únic de relacions allò que constitueix la identitat personal de cadascú. Tal com hem debatut en la idea anterior, la individualitat no és pas necessàriament una característica personal. Hi ha objectes al món que són molt diferents d'altres coses del món. Per exemple, la Sagrada Família té individualitat. El Brasil té individualitat. I quan diem això, no estem pas parlant de coses personals, ni tampoc subjectives. Hi ha raons objectives que justifiquen la individualitat de cadascuna d'aquestes entitats.

6.9. PLA DE DIÀLEG: DESCOBRIR LA PRÒPIA IDENTITAT

1. Et passa que de vegades descobreixes quina és la teua visió d'una qüestió determinada quan la discuteixes amb els teus amics i companys?
2. Has trobat que pots planejar millor les coses quan saps quins són els teus objectius més que no pas quan no ho saps?
3. T'has preguntat mai quines eren les teves intencions respecte a algú altre?
4. Has descobert alguna vegada les teves pròpies intencions?
5. Has descobert alguna vegada que tenies idees que no semblava que tingués ningú més?
6. Quan has descobert que d'altres havien tingut els mateixos pensaments que tu, t'ha fet feliç o infeliç això?
7. Quan crees una cosa, com ara un quadre o un poema, revela això la teua identitat com res més no la pot revelar?
8. Tens experiències en què descobreixes no qui ets, sinó qui no ets?
9. Algú es podria inventar una nova identitat pròpia?

10. Realment descobreixes la teva identitat alguna vegada, o bé només redescobreixes la identitat que sempre has tingut?

IDEA 7. PER A MI: ELISA (46:10-12)

Quan l'Elisa troba un vestit que li agrada i se'l posa, s'està davant el mirall i s'hi mira fixament. Sembla que l'experiència li resulta més significativa del que és usual quan algú es posa un vestit nou. El fet que ella pronunciï el seu nom suggereix que el que veu al mirall és recognoscible segons el concepte que ella té de si mateixa. És molt possible que, si s'hagués posat l'altre vestit i s'hi hagués sentit a disgust, no s'hauria produït aquest reconeixement. Tot plegat suggereix que la identitat d'un mateix no és pas necessàriament una cosa de la qual sempre se sigui conscient i que es tingui molt clara. Especialment durant l'adolescència, la noció d'identitat personal pot ser estranyament canviable, com si anés i vingués. En un moment determinat es té un sentit clar de qui s'és, però en el moment següent potser ja no se n'està gens segur i es repassen una colla de personalitats per veure quina és la que hi encaixa. Una de les coses que mostra l'experiència de l'Elisa és que la pròpia personalitat s'ha de fer. En aquest cas, l'Elisa contribueix a fer la seva tot rebutjant el vestit inadequat i insistint en el vestit que promet ajudar a fer-la el tipus de persona que vol ser. En cert sentit, per tant, ens inventem nosaltres mateixos.

En un altre sentit, tanmateix, cada persona es descobreix ella mateixa. Cadascú ha d'esbrinar qui és, en el sentit que hi ha molts aspectes de nosaltres mateixos que no canviaran gaire o que, si ho fan, canviaran d'una manera que és característica d'un mateix. Hi ha aspectes d'un mateix que s'han de descobrir. Per exemple, algú podria descobrir que té un patró d'al·lèrgies o bé un patró de gustos que són molt característics seus, tot i que ell no ho sabia. Els adolescents, en descobrir el món de la ficció i de la música clàssica dels adults, podrien trobar certs tipus de llibres i de música que els atraguessin i que projectessin força llum sobre qui són ells mateixos. Si no haguessin tingut aquestes noves experiències, no se'ls haurien revelat aspectes de les seves pròpies identitats que anteriorment no s'havien manifestat.

6.10. EXERCICI: QUI SÓC JO?

Jo sóc
 M'agrada
 No m'agrada
 Odio
 No m'agrada la gent que
 M'agrada fer
 No m'agrada fer
 M'enfado quan
 Em sento inquiet quan
 Sóc el/la millor en
 Estic orgullós/a quan
 M'agrada el meu millor amic perquè
 Em sento incòmode quan
 Rendeixo més a l'escola quan

M'avorreixo quan

Ara, reflexiona sobre el teu Jo i omple aquesta llista:

Què m'agrada de mi mateix/a

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Conclusió: En quina mesura els teus sentiments o idees han estat afectats per aquesta activitat?

Objectius de l'estudiant:

- Reconèixer i acceptar una gamma de sentiments personals.
- Aclarir el que un accepta millor de si mateix.

Suggeriments per al professor/a:

- El professor aspira en aquest exercici a ser el guia dels nois respecte a l'anàlisi dels seus desitjos i sentiments.
- La dificultat més gran que tenim, és a dir, l'acceptació d'aquests sentiments, pot provocar un clima emocionant en la participació de la classe. Entusiasme, sensibilitat, acceptació i respecte per l'expressió individual dels nois han d'ésser els objectius per tal d'ajudar-los a aprendre a respectar els desitjos dels altres com si fossin els seus.
- També pot ser útil per a aquesta activitat preparar els papers amb els nois i compartir així la informació en els diàlegs. (Després d'haver acabat la lliçó, la pàgina o full de paper es pot tornar als estudiants perquè el guardin i així puguin completar el seu quadern personal.)
- Per al professor que desitgi continuar aquest tipus d'objectius, pot provar de fer-ne un llibre. Els nois poden dibuixar ells mateixos les seves experiències i tu els pots ajudar a escriure allò de què estan orgullosos, el que els agrada d'ells mateixos. Si és possible fotografiar, es pot també incloure com a activitat dins l'elaboració del quadern.

6.11. QÜESTIONARI PROUST

Marcel Proust fou un escriptor francès conegut per la seva obra *A la recerca del temps perdut*, però també és recordat per aquest qüestionari que porta el seu nom. De fet no el va confeccionar ell mateix sinó que s'hi va sotmetre i així es va posar de moda als salons de París amb el seu nom com un divertiment. En circulen diverses versions, de les quals hem triat la següent:

- A: Quina característica destacaria de la seva manera de ser?
- B: Quina qualitat prefereix en una persona?
- C: Què valora més dels amics?
- D: Quin és el seu defecte principal?
- E: En què prefereix passar el temps?

F: Quina seria la seva pitjor desgràcia?
G: Què voldria ser?
H: Quins dons naturals li agradaria tenir?
I: On voldria viure?
J: Quin color prefereix?
K: Quina flor prefereix?
L: Quin ocell prefereix?
M: Quin nom (de noi i de noia) prefereix?
N: Quin és el seu autor preferit?
O: Quin és el seu músic preferit?
P: Quin és el seu artista (pintor...) preferit?
Q: Quin és el seu heroi/heroïna de ficció preferit/da?
R: Quin personatge històric valora més?
S: Què detestes per sobre de tot?
T: Com li agradaria morir?
U: Quin és el seu lema?

Una vegada l'hàgiu respost individualment, podeu passar-lo a algun company o familiar i demanar-vos:

- Havia previst la resposta?
 - Alguna resposta m'ha sorprès?
 - Alguna resposta no la sospitava?
 - Hi ha alguna resposta que m'hagi canviat la meua opinió sobre ell o ella?
- (JN)

Episodi 16: El partit de futbol

IDEA 8. EL FUTBOL ÉS COSA D'HOMES (46:22)

Una forma de discriminació probablement més vella que el racisme és la discriminació pel gènere. Bona part del que s'ha dit sobre el racisme es pot usar com a argumentació contra la desigualtat de gènere. Per tant, no hi insistirem. En tot cas, s'ha de recordar una vegada més que les diferències biològiques entre sexes ens fan diferents, però no desiguals.

Als països occidentals hi ha petits avenços cap a la integració de la dona a la vida pública, però som encara lluny de la «normalitat», i als països subdesenvolupats sovint les dones han de patir una doble discriminació: per pobra i per dona.

6.12. EXERCICI: IGUALTAT D'OPORTUNITATS

El professor/a llegeix les afirmacions següents i demana als alumnes que expressin si estan d'acord o en desacord, de manera que s'estableixi un breu diàleg en el qual raonin el perquè de la seva opinió:

- Per a la dona casada treballar fora de casa és una activitat accessòria a la seva tasca de mestressa de casa.
- Els salaris rebuts pel homes són més alts que els de les dones perquè la productivitat dels homes és major.
- Les dones han de tenir els mateixos drets i oportunitats que els homes per educar-se i treballar.
- Les dones reben un salari més baix perquè estan menys preparades que els homes.
- Les responsabilitats, tant en la vida pública com en la privada, s'han de compartir per igual entre l'home i la dona.
- El treball que un home pot fer el pot fer la dona i a l'inrevés.
- L'home, pel fet de ser-ho, està obligat a treballar.
- La capacitat per desenvolupar un treball depèn de les aptituds de la persona, independentment del sexe al qual pertanyi.
- Per a la dona, treballar fora de casa té la mateixa importància que per a l'home.
- Continuen existint barreres discriminatòries per a l'accés de les dones a tots els vessants i nivells de l'activitat laboral.
- Hi ha treballs més apropiats per a les dones i treballs més apropiats per als homes.
- Homes i dones poden i han de compartir, en condicions d'igualtat, llocs de responsabilitat a l'empresa i a la política.
- La funció de l'home és el manteniment de la família i tenir cura dels nens és tasca exclusiva de la dona.
- La inclusió de la dona al món laboral quan té fills i filles solament es justifica si és econòmicament necessària.

És convenient que el professor ajudi els alumnes a trobar arguments per clarificar la resposta. Després del diàleg, es fa el recompte amb les frases més acceptades i les més rebutjades.

En petits grups, a partir dels resultats anteriors es pot elaborar un breu manifest a favor de la «igualtat d'oportunitats».

Suggeriments:

L'activitat es pot portar a terme també mitjançant la tècnica «Concordar-discordar». Aquesta tècnica consisteix a presentar el tema o situació a través d'afirmacions concises i clares davant les quals sigui fàcil estar-hi d'acord o no, o es vegi la necessitat de matisar-les. La manera de fer-ho és la següent:

- Es dona a cada alumne el full amb les frases per concordar-discordar.
- Es llegeixen les instruccions.
- Cadascú fa el seu treball personal.
- Durant un temps determinat es dialoga en grup per posar-se d'acord sobre les frases que s'accepten, rebutgen o modifiquen.

IDEA 9. AIXÒ NO HO POTS FER (47:23-28)

La Loli diu cridant: «Això no està bé! No hi tens cap dret a substituir-la» (47:23). Amb el seu «no està bé», la Loli introdueix la noció del que és just

i del que no ho és, i connecta aquesta noció amb la dels drets. (Tingues present que els drets són reivindicacions legítimes.) La Loli associa correctament la justícia amb la nostra manera de tractar les reivindicacions legítimes de membres individuals de la societat o, en aquest cas, del joc.

Els joves probablement es troben amb una dificultat considerable quan han d'explicar què és la justícia. D'altra banda, tenen a punt una de les seves expressions predilectes («Això no està bé!» o «Això no és just!») cada vegada que s'abranda el seu sentit de la injustícia. Un jove que hagi estat fent cua pacientment per pagar a la caixa del supermercat experimentarà un abrandament d'aquests si un adult li passa al davant. O un jove pot trobar que és molt injust que els adults no el deixin parlar a taula. És possible que els nens tinguin dificultats per verbalitzar les seves nocions de justícia; tanmateix, en els diferents moments en què protesten dient que és injust, que no està bé, es donen pistes suficients sobre què pensen que és la justícia.

6.13. PLA DE DIÀLEG: JUSTÍCIA

1. En quines circumstàncies s'hauria de dispensar la gent jove d'haver d'anar a l'escola?
2. Et pots imaginar cap raó per la qual haguessis de ser dispensat d'anar a l'escola, encara que la majoria dels altres nens hi haguessin d'anar?
3. És just que tots els nens estiguin obligats a anar a l'escola, però que no tots els nens estiguin obligats a anar a la universitat?
4. Hi ha vegades en què seria injust comparar la teva situació personal amb la de qualsevol altre?
5. Voldries que tothom t'apreciés?
6. És just que alguns membres de l'escola organitzin reunions socials que resultin massa cares perquè hi puguin participar alguns estudiants?
7. Tots els nens haurien de tenir dret a la intimitat, tant a casa com a l'escola?
8. Tots els nens haurien de tenir dret a una assignació econòmica setmanal?
9. S'hauria de permetre que tots els nens poguessin treballar, mentre anessin tenint resultats escolars acceptables?
10. Es pot dir que, com a regla general, la nostra societat tracta els joves de 16 anys més injustament que els de 18? I que tracta els de 12 més injustament que els de 16?

6.14. EXERCICI: QUÈ ÉS JUST?

Era l'aniversari de la Susanna i els seus pares van fer un pastís d'aniversari perquè la Susanna se'l pogués endur a l'escola i el pogués compartir amb els seus companys. En analitzar el que va passar després, considera si els que hi van participar hi tenien dret, a fer el que van fer (D), o no hi tenien dret (ND), i si el que van fer va ser just (J) o no va ser just (NJ).

	D	ND	J	NJ	?
1. La Susanna només feia 13 anys, però va posar 15 espelmes en el pastís.					
2. La Susanna va fer 24 parts, una per a cada alumne (inclosa ella mateixa) i una per a la professora.					
3. La Jovita va donar a la Júlia la seva porció de pastís a					

canvi de la promesa que la Júlia l'ajudaria a fer els deures.					
4. En Marc, quan l'Albert badava, li va agafar el tros de pastís i se'l va menjar.					
5. La professora va dir que no volia pastís perquè era una festa per als alumnes.					
6. La Frederica es va menjar el seu pastís i, a més, el tros de la professora.					
7. L'Helena va dir a la Susanna que el pastís era amarg.					
8. L'Alba i la Míriam xiuxiuejaven en un racó sobre el sabor del pastís.					
9. En Bernat va dir a la Susanna que el pastís era deliciós, tot i que no pensava que ho fos.					
10. En Mel va demanar que es tornés a repartir el pastís.					

IDEA 10. LES REGLES SÓN LES REGLES (48:3)

En Toni hi subratlla simplement que «les regles són les regles», i amb això sembla que vol dir que, si un joc té regles, s'han de complir. Què són les regles?

Pots començar el diàleg d'aquest episodi tot preguntant als alumnes què pensen que és una regla. Alguns potser veuen les regles com a ordres o imperatius. D'altres les poden veure com a orientacions. I encara d'altres poden veure les regles com a prohibicions. A mesura que el diàleg avanci, potser s'arribarà a un consens sobre la manera de funcionar de les regles. Per exemple, els alumnes potser arribaran a veure algunes regles com a necessàries per a la protecció de la gent (les regles de trànsit en són un exemple). Els alumnes poden acordar que grups de gent amb diferents objectius i necessitats han d'elaborar projectes i plans que resultin mútuament convenients i que siguin seguits voluntàriament per tots. Aquests plans també són regles. Pot ser que els alumnes també concloguin que cada aspecte de la vida social és un tipus de joc i que, perquè el joc continuï, els jugadors han d'acceptar certes regulacions. I uns altres nens també poden veure les regles com un mitjà de preservar l'ordre social, perquè pot ser que considerin que, sense regles, la gent es comportaria de manera salvatge i bàrbara. Fins i tot poden arribar a sostenir que menar una vida d'acord amb les regles és el que distingeix els éssers humans civilitzats dels animals.

6.15. EXERCICI: QUÈ SÓN LES REGLES?

El diàleg a classe pot generar moltes altres interpretacions de les regles. Si els alumnes no proposen fàcilment opinions o teories sobre les regles, estaria bé que en comptes d'interrogar-los sobre què pensen que són les regles, els interroguessis sobre regles que ja els són familiars en la vida quotidiana. D'aquesta manera, obtindries una llista d'exemples a la pissarra, que després podries passar a analitzar.

1. Què és una regla?
2. Totes les famílies tenen les mateixes regles?
3. Totes les regles familiars són fetes pels pares?

4. Els nens n'inventen mai, de regles?
5. Has jugat mai a algun joc en què tu t'hagis inventat les regles?
6. Hi ha regles que està bé d'incomplir?
7. Hi ha regles que et diuen que facis coses que ets *incapaç* de fer?
8. Les regles d'una família són les mateixes, tant si hi són els pares com si no?
9. Què els passa a les regles que no obeeix ningú?
10. Cada regla té una bona raó?

6.16. EXERCICI: REGLES

Estàs d'acord (A) o estàs en desacord (D) amb els enunciats següents? Digues per què sí o per què no.

	A	D	?
1. Totes les famílies tenen les mateixes regles.			
2. Els pares són els únics que fan regles.			
3. De vegades, els nens inventen regles.			
4. Només els pares poden fer complir les regles.			
5. Mai no està bé d'incomplir una regla.			
6. Encara que algú no estigui disposat a obeir una regla, la regla val per a ell exactament igual.			
7. Quan algú és incapaç d'obeir una regla, la regla no val per a ell.			
8. Les regles familiars són les mateixes, tant si hi són els adults com si no.			
9. Algunes regles ens són imposades per altres persones.			
10. Nosaltres inventem algunes regles i les imposablem als altres.			
11. Nosaltres inventem algunes regles i ens les imposablem a nosaltres mateixos.			
12. Algunes regles són inventades per altres, però nosaltres les acceptem i ens les imposablem a nosaltres mateixos.			

6.17. PLA DE DIÀLEG: TENEN EXCEPCIONS, LES REGLES?

1. En Joan s'ha despertat al matí amb un constipat molt fort. Ha d'anar a l'escola?
2. En Tomàs ha d'anar a dormir cada dia a les 9 del vespre, però a la televisió fan *La Guerra de les Galàxies* de dos quarts de vuit a dos quarts de deu del vespre. Es pot quedar llevat fins a dos quarts de deu?
3. La Susanna fa règim. Pot menjar pastís i gelat pel seu aniversari?
4. El Sr. Coll condueix per una autopista ben buida. Pot anar 30 km per hora per sobre del límit permès?
5. El carretó dels gelats és a fora, i el pare de la Maria ha deixat una mica de canvi a sobre la taula. La Maria pot agafar els diners sense permís?
6. La mare de la Maria ha deixat una capsa de galetes a sobre la taula. A la tarda tindran visites, i la mare li ha dit que no toqui les galetes. En pot menjar, la Maria?
7. La Pepa té molt mal de queixal. La Sònia li pot donar un medicament?
8. La tia Rita ha tingut un nen i li vol pintar l'habitació de color rosa. Ho pot fer, si el rosa és color de nenes?
9. Si treus un 10 a l'examen perquè has copiat i ningú no ho descobreix, aquest 10 compta?

10. Pots anar inventant regles noves mentre jugues a peu coix?
11. Et pots inventar una manera nova de jugar a tocar i parar?
12. Pots passar de la ratlla quan pintes els dibuixos del quadern?
13. S'ha d'assemblar a alguna cosa una empremta digital?
14. Pots escriure el teu nom d'una altra manera?
15. Pots jugar a futbol amb 6 jugadors?

IDEA 11. VA CONTRA EL REGLAMENT (47:28-29)

En Toni recolza l'opinió d'en Santi que no es pot substituir el porter només en el moment del penal, que el que fa de porter n'ha de fer tota l'estona, perquè «les regles són les regles» (48:3). Si deixem de banda el fet que l'observació d'en Toni és una tautologia, quin és el significat de la seva contribució? Sembla que en Toni suggereix que el que fa en Miquel és injust perquè viola les regles del joc i que, si hi ha regles, s'han de complir.

Certament, molts acceptarien que les regles dels jocs semblants a jocs representen el judici que s'ha fet en el passat sobre com s'ha de procedir. En aquest sentit, les regles representen un tipus de «saviesa popular» sobre allò que és just. Tanmateix, això no significa pas que les regles s'hagin d'acceptar de manera cega i acrítica en totes les circumstàncies. Les regles d'un joc estan exposades a revisió, com també ho estan les lleis d'un país i fins i tot els elements d'una Constitució. És clar que la revisió s'ha de fer per raons importants. I encara que una regla es mantingui, pot ser revisada o reinterpretada de tal manera que esdevingui molt important o molt poc.

Normalment, pensem que les regles representen formulacions abreujades d'un procediment just en una situació determinada. Si no hi hagués regles per dirigir les actuacions de la majoria d'institucions (per exemple, escoles, presons, esglésies, fàbriques, tribunals i granges), hi hauria una enorme quantitat de denúncies de pràctiques injustes, és a dir, arbitràries. Com que els encarregats i administradors d'aquestes institucions obren d'acord amb les regles i el públic les accepta, el consens habitual diu que el que preval és l'equitat. Ara bé, si un individu o un grup trobés que es violen els seus drets, hauria de protestar a fi que una investigació pogués determinar si s'hauria de mantenir, revisar o eliminar la formulació concreta d'aquella regla. És bo que els alumnes tinguin ben present que les lleis més avançades de qualsevol país s'han arribat a formular precisament perquè s'ha lluitat contra l'arbitrarietat de lleis o de situacions anteriors. Els ciutadans preocupats per l'equitat han de vetllar perquè no hi hagi col·lectius que quedin sense la protecció de les lleis, tant si és perquè a ells no se'ls aplica cap llei, com si és perquè se'ls apliquen lleis discriminatòries que no s'apliquen als altres.

6.18. EXERCICI: REGLES I EQUITAT

Els individus següents proposen regles que assegurarien que, en cert sentit, tothom fos tractat amb equitat. Et sembla que les regles proposades són adequades (A) per aconseguir l'objectiu desitjat de l'equitat, o et sembla que no ho són (NA)? Exposa les teves raons.

	A	NA	?
1. Antoni: «No és pas just que només unes quantes persones siguin famoses. Proposo que cada persona del món sigui famosa cinc minuts durant la seva vida.»			
2. Marina: «És just que la gent només obtingui allò que es mereix. Ara bé, com que tots els infants acabats de néixer són semblants, no n'hi ha cap que tingui més mèrits que els altres. Per tant, hi hauria d'haver una regla que impedís que cap nen nasqués amb elements hereditaris superiors als altres.»			
3. Glòria: «No hi ha res de mal en el fet que hi hagi gent rica i gent pobre. Però això hauria d'anar per tornos. Tothom hauria de ser pobre una part de la vida i ric una altra part de la vida.»			
4. Leopold: «No és just que algunes persones puguin viure més anys que altres. Hi hauria d'haver una regla que establís una durada màxima de vida per a tothom.»			
5. Benet: «Les ciutats van creixent i es van menjant el camp. L'única manera de fer que les coses siguin justes és fer una regla que obligui tothom a viure en gratacels d'un quilòmetre.»			
6. Bernarda: «Res no pot ser més just que el funcionament de "la llei de l'oferta i la demanda". Però això significa que no hi ha d'haver lleis en els negocis, a fi que les coses siguin realment justes.»			
7. Cristina: «Perquè les coses fossin justes hi hauria d'haver una regla que fes que, cada vegada que es comprés un producte, s'esdevingués accionista de la companyia que manufacturés aquell producte.»			
8. Quico: «És just que s'obtingui allò a què es té dret. Però ningú no té cap altre dret que el de tenir deures. Una societat justa, doncs, és la que procura que tothom tingui els deures que es mereix.»			

IDEA 12. AQUEST JOC ÉS NOSTRE (48:9-10)

En Miquel dona tres raons per fer el que va fer. En primer lloc, diu que «ella no en sap, de fer de porter». En segon lloc, com a capità de l'equip, pot dir legítimament «aquest és el meu equip». Quan se li demana que expliqui què vol dir amb «el meu equip», en Miquel respon que els guants són seus i la pilota, d'en Quim. El joc, per tant, és d'ells.

Finalment, en Miquel diu: «Nosaltres deixem que hi pugueu jugar tots vosaltres.» En Miquel pressuposa que aquells que són els propietaris dels mitjans per poder jugar també tenen el dret de determinar no solament qui juga, sinó fins i tot les regles del joc. Efectivament, en Miquel distingeix dues classes de jugadors: els que són propietaris de l'equipament i els que simplement tenen permís per jugar, segons el criteri dels propietaris. Els propietaris tenen el dret de manipular les regles del joc com els plagui, simplement pel fet de ser propietaris. I, en aquest sentit, les noies no són jugadors en el mateix sentit en què ho són en Quim, en Santi i en Miquel.

Quan discuteixis això amb la classe, faràs bé de portar els alumnes a avaluar els dos conjunts de raons: el que s'oposa a l'acció d'en Miquel i el que ofereix en Miquel per recolzar el que va fer. També podries encoratjar

els alumnes a adonar-se de les implicacions que les dues posicions tenen en un context més ampli que el d'un partit de futbol.

6.19. EXERCICI: DRET DE PROPIETAT

En Miquel sosté que els propietaris de l'equipament amb què es juga un joc tenen el dret de dictar com s'ha de jugar aquell joc. Heus aquí alguns altres comentaris sobre aquesta qüestió. Hi estàs d'acord (A) o hi estàs en desacord (D)? Explicita les teves raons.

	A	D	?
1. Ramir: «En Lau em va convidar a sopar a casa seva i, en acabat, em va fer rentar els plats. Va dir que allò era casa seva i que ell decidia les regles.»			
2. Llorenç: «El meu pare és conductor d'un autobús municipal i, si vol, té tot el dret a no cobrar bitllet a ningú. Es tracta del seu autobús.»			
3. Renata: «La meva mare té una botiga de llaminadures i fa pagar a tothom, sigui qui sigui. Però no ho ha pas de fer, sinó que hi té dret!»			
4. Perla: «Conec el propietari del camp on anem a jugar a futbol. Si ell volgués, ens podria fer jugar a futbol d'acord amb les seves regles.»			
5. Alexandre: «Els meus pares paguen impostos; això significa que són copropietaris de l'escola. Per tant, jo també tinc drets de copropietat sobre l'escola i, per demostrar-ho, em quedaré amb l'exemplar d' <i>Elisa</i> que m'ha donat el professor.»			
6. Martina: «La roba que tinc és meva. Ningú no té cap dret a dir-me quina roba m'he de posar en un moment determinat.»			
7. Patrici: «Bé, i què si la meva família és la propietària de l'única deu d'aigua de la regió? Si a algunes persones això no els agrada, que se'n vagin a una altra banda!»			
8. Antonieta: «Tinc dret a dir el que em plagui al meu diari personal, i tinc dret a sostreure'l de les mirades dels altres. Caram, és el meu diari!»			
9. Àngel: «Si és cert que el meu dret de bellugar els braços s'acaba allà on comença el teu nas, la conclusió és que jo posseeixo l'espai del meu voltant fins allà on puc arribar.»			
10. Joan: «L'Antonieta és la meva promesa. Això és el que diu ella. I això significa que li puc fer tot el que jo vulgui.»			

IDEA 13. PER QUÈ T'HI FIQUES? (48:22)

Com que l'Aris vol veure el final del partit, intenta posar pau. Primer, suggereix que l'Elisa accepti voluntàriament que en Miquel la substitueixi. La Loli, enrabiada, torna a plantejar els seus arguments contra l'acció d'en Miquel i recrimina a l'Aris que s'hi fiqui. Ara, l'Aris, avergonyit, fa un tímid intent de convèncer en Miquel. Després, tant la Loli com en Marc retrauran a l'Aris la seva inoperància. Ell contesta que «no tenia clar què era el que havia de fer» (49:17). Aquesta observació sembla ignorar el fet que primer bé havia intervingut per demanar que l'Elisa contemporitzés. Llavors l'Elisa centra el diàleg tot dient a l'Aris que si admetia que allò que els nois van fer

no era just, en cap cas no podia estar bé que ell no hi fes res. En altres paraules, l'Elisa està dient que no actuar no podia haver estat bé de cap manera. Ara bé, hi ha una distinció tradicional entre actes de comissió i actes d'omissió. La qüestió és si, tal com se'ns pot fer responsables de les nostres accions, també se'ns pot fer responsables de no actuar. Si algú té la possibilitat de salvar una persona que s'està ofegant, serà mai correcte que es negui a fer-ho? Si acceptem que l'omissió de l'Aris pot ser jutjada com a correcta o com a incorrecta, què passa amb l'argument de la Loli, segons el qual la percepció que l'Aris tenia del que havia passat ja havia d'haver estat suficient perquè ell s'adonés del que havia de fer? Una de les coses curioses sobre el comportament de l'Aris és que ell pertanyia a l'altre equip i que, si li interessava guanyar, havia d'haver tingut interès perquè l'Elisa fes de porter tota l'estona. És clar que el que la Loli afirma potser és que fins i tot un espectador que observa alguna cosa injusta té l'obligació d'intervenir a favor de la justícia.

6.20. PLA DE DIÀLEG: QUAN TENIM L'OBLIGACIÓ DE PROTESTAR?

1. Hauríem de protestar sempre que estem indignats per com han anat les coses?
2. Hi ha vegades que hauríem de protestar per una cosa que ha passat encara que no ens hagués indignat?
3. Si veus que una altra persona és tractada indignament i això no t'indigna, es pot dir que et passa alguna cosa estranya?
4. Si veus que una altra persona és tractada indignament i això t'indigna, es pot dir que et passa alguna cosa estranya si no et sents inclinat a protestar?
5. Si has estat tractat de manera injusta, és normal que estiguis ressentit?
6. Si has estat tractat de manera injusta i estàs ressentit, és normal que et sentis inclinat a protestar?
7. És possible que protestis contra una injustícia que t'hagin fet, però no contra una injustícia semblant que acabis d'observar en el cas d'una altra persona?
8. És possible que protestis per una injustícia feta a una altra persona, però no contra la mateixa injustícia feta a tu mateix?
9. Si es lesionen els teus drets, tens el deure de protestar?
10. Si es lesionen els drets d'altres persones, tens el deure de protestar?

IDEA 14. NO SEMBLA JUST QUE... (48:25)

La Loli i en Marc sostenen que el que està bé i el que és just són idèntics. Després l'Elisa afirma que el que és just i el que està bé no van necessàriament junts. Això és una contradicció indirecta de l'afirmació de la Loli i en Marc. Al principi sembla que l'Aris es decanta per en Marc i la Loli, però després sembla que es decanta per l'Elisa. Al final, l'Aris s'adona que el conflicte potser només és un malentès a causa del fet que l'expressió «està bé» té molts significats. Ell i l'Elisa només en consideren uns quants, d'aquests significats; n'hi ha molts més. (Podries mirar amb la classe el significat de «bé» i d'altres termes que hi estan emparentats; així els alumnes aconseguirien un primer tast de la complexitat d'ús que tenen les expressions com «està bé» o «no està bé».)

6.21. EXERCICI: JUST O CORRECTE?

Després de cada oració, digues si el que s'hi afirma et sembla just (J) o injust (I), correcte (C) o incorrecte (Ic). Exposa les raons que tinguis per a la teva opinió.

	J	I	C	Ic	?
1. Tots els ciutadans haurien de tenir un vot igual.					
2. Tots els homes tenen dret, cada dia, a un bon àpat preparat per les seves dones.					
3. Tots els presoners han de rebre vint assots cada tarda a les 6.					
4. Tots els primogènits mascles seran executats.					
5. L'advocat defensor va ser jutjat per un jurat popular format per col·legues seus de professió.					
6. El mestre va permetre que en Jaume veiés l'examen abans de donar-lo a la resta de la classe.					
7. L'Elisa triarà ella mateixa què vol menjar.					
8. L'Elisa triarà els seus vestits.					
9. L'Elisa triarà el mestre que li ha de fer classe.					
10. L'Elisa triarà les lleis que vol obeir.					
11. Totes les persones que fan més d'1,55 m d'alçada poden entrar a la policia.					
12. Totes les persones que fan menys d'1,40 m d'alçada poden anar en autobús de franc.					

6.22. EXERCICI: CORRECTE I JUST

Classifica cadascuna de les accions següents: digues si s'ha de tractar, alhora, des del punt de vista del que és correcte i del que és just (C&J), només des del punt de vista del que és just (J), només des del punt de vista del que és correcte (C), o bé ni des del punt de vista del que és correcte ni des del punt de vista del que és just (NC&NJ). (Evidentment, quan s'examina si una cosa és correcta, és perquè també pot ser incorrecta; i quan s'examina si és justa, és perquè també pot ser injusta.) Raona les teves respostes.

	C&J	J	C	NC&NJ
1. Intentar decidir quines sabates t'has de posar amb el vestit nou.				
2. Copiar, durant un examen, de l'exercici del veí.				
3. Menjar pa durant l'àpat.				
4. Menjar una barra de pa en una habitació plena de gent que s'està morint de gana.				
5. Anar en bicicleta per l'esquerra de la carretera.				
6. Implicar-te a tu mateix en una baralla entre dos amics teus.				
7. Escriure un diari privat.				
8. Donar menjar a un esquiol.				
9. Fer els deures a casa.				
10. Cobrar per fer de cangur.				
11. Negar-te a recollir diners per a un viatge de fi de				

curs, tot i que coneixes gent que dóna molts diners.				
12. Negar-te a recollir diners per a un viatge de fi de curs, perquè tu no tens diners per pagar la teva part del viatge i no hi podràs anar.				

Episodi 17: L'Aris no sap què fer?

IDEA 15. EL QUE ÉS JUST ESTÀ BÉ I EL QUE ESTÀ BÉ ÉS JUST? (49:22-23)

La conversa entre l'Elisa i l'Aris planteja la qüestió de si el que és just i el que està bé són sempre consistents entre ells. Hauríem de recordar que l'Elisa dóna una definició molt clara de les expressions «està bé» i «just». El que és just és el que és correcte per a tothom, afirma, i el que està bé és el que és correcte només per a cadascun de nosaltres. Si algú volgués defensar que el que és just i el que està bé són sempre consistents podria oferir un exemple com aquest: no està bé per a l'individu conduir sota els efectes de l'alcohol, i no és just per a les altres persones que casualment van per la carretera en aquell moment. En aquest cas, el que està bé i el que és just són consistents: no està bé per l'individu perquè (a) està desobeint les lleis i (b) és autodestructiu. I no és just perquè és perillós per a les altres persones.

D'altra banda, l'Elisa podria argumentar que hi ha ocasions en què la qüestió de si «està bé» o no, no implica la qüestió de la «justícia» i, per tant, no hi pot haver problema de consistència o d'inconsistència. Si l'Elisa es vol fer pilot d'aviació, això no és ni just ni injust respecte als altres, tot i que pot estar bé per a ella.

També podria argumentar que hi ha ocasions en què el que està bé i el que és just entren en conflicte. Per exemple, una persona podria negar-se a testimoniar contra el seu marit o la seva dona; tot i que aquesta actitud podria lesionar els objectius de la justícia equitativa, també podria protegir la relació familiar i, per tant, una cosa així podria estar bé per a aquell individu, donades aquelles circumstàncies.

6.23. PLA DE DIÀLEG: EL QUE ÉS JUST I EL QUE ESTÀ BÉ SÓN SEMPRE CONSISTENTS?

1. Dues dones estaven discutint. Totes dues afirmaven ser la mare del mateix infant. Van portar el seu cas al rei Salomó, que va prendre una decisió: que es parteixi l'infant per la meitat, i que se'n doni una meitat a cada dona. Es pot dir que aquesta decisió va ser justa però no va estar bé?
2. Després de la decisió del rei, una dona va dir que, abans de matar-lo, preferia que l'altra dona es quedés l'infant. El Rei Salomó va decidir que aquesta era realment la mare de l'infant. Et sembla ara que la primera decisió del rei va ser justa?

6.24. EXERCICI: PRENDRE DECISIONS ÈTIQUES

Prendre una decisió és una de les maneres de tractar un problema. Hi pot haver altres maneres que siguin més adequades. Perquè també es pot

reaccionar exageradament davant una situació, com quan es pren una decisió abans d'haver sorgit la necessitat de prendre-la. I pot ser que s'hagi de prendre la decisió, però que tu no siguis la persona indicada per prendre-la. També hi pot haver formes de trampejar el problema, de manera que la necessitat de resoldre'l es pugui ajornar, almenys temporalment. O potser cal reformular el problema abans de prendre una decisió. Donades les situacions següents, diries que la decisió ha de ser *ajornada* (A), que ha de ser *presa* per un altre (P), que s'ha de *trampejar* el problema (T), que s'ha de *reformular* el problema (R) o bé que has de prendre una *decisió* i la prens (D):

	A	P	T	R	D
1. No t'has decidit encara a començar a fumar, però alguns companys de classe et conviden a una cigarreta.					
2. La teva família pensa que, quan hi hagi la propera representació de dansa a l'escola, hi hauries d'acompanyar la teva germana en comptes de sortir a festejar.					
3. El desordre de la teva habitació ja ha arribat fins al passadís i els teus pares comencen a insinuar que hi hauries de posar remei.					
4. Trobes una cartera amb diners en un calaix que tu sempre tens tancat.					
5. El diari de l'escola ha estat clausurat perquè publicava paraules de gust dubtós i tu penses que algú hauria de protestar.					
6. No has aprovat el curs i penses que potser hauries de deixar l'escola perquè trobes que ni pertanyes al grup dels teus antics companys ni tampoc al grup dels nous.					

IDEA 16. L'ELISA NO HA DIT RES (49:26)

6.25. EXERCICI: VIURE AMB ALTRES I VIURE AMB NOSALTRES MATEIXOS

Digues si estàs d'acord (A) o estàs en desacord (D) amb les expressions següents, i raona la teva resposta.

	A	D	?
1. Robert: «Em banyo perquè tinc consideració pels altres. Si fos en Robinson Crusoe, no ho faria!»			
2. Dídac: «Com que he de viure amb altra gent, no dic el que penso.»			
3. Judit: «Si no pogués pensar com vull, no seria capaç de viure amb mi mateixa.»			
4. Llorenç: «Certament, la meua habitació és una zona catastròfica. Però és la meua habitació!»			
5. Mireia: «Si hagués de tenir un pensament que no pogués expressar als altres sense ferir els seus sentiments, no el pensaria.»			
6. Heidi: «Si no posés el volum del meu estèreo a tota potència, no seria capaç de viure amb mi mateixa.»			
7. Mirna: «No sé si no em passa alguna cosa. Em faig llàstima jo mateixa quan pateixo algun mal, però no em fan llàstima els			

altres quan pateixen algun mal.»			
8. Dàrius: «No sé si no em passa alguna cosa. Tanta llàstima em fan les desgràcies dels altres com les meves.»			
9. Tània: «No tinc cap problema de viure amb altres. És a mi mateixa que no em puc suportar.»			
10. Isaac: «De debò que no em fa res de ser sacrificat. Només m'agradaria tenir alguna garantia que el resultat d'això serà que hi hagi menys víctimes innocents.»			

CAPÍTOL SET

L'Elisa recorda quan troba el seu pare just el dia que va tenir l'infart. Havia tornat d'hora i es posen a xerrar. Comencen a discutir què signifiquen les expressions «està bé», «perfecte» i «just». L'Elisa suggereix que és just que s'espera de cadascú el que s'espera de tothom. També diu que una cosa és perfecta quan, en aquella cosa, tot està bé, i que les coses estan bé quan encaixen. El seu pare suggereix que les coses potser no són tan senzilles: de vegades volem fer una cosa que pensem que està bé, però que tots els altres diuen que és injusta. Quan l'Elisa accepta que hi ha llacunes en la seva comprensió de les coses, el seu pare li respon: «De vegades, quan no podem trobar les connexions adequades, les hem d'inventar». Llavors l'Elisa descobreix que el seu pare s'ha quedat sense feina. Aquella mateixa nit, el seu pare té un atac de cor mortal.

Episodi 18. El pare de l'Elisa es queda sense feina

IDEA 1. RELACIÓ PARE-FILLA (50:23-27)

A molts adolescents, els resulta difícil de parlar amb adults. Sembla que, en molts casos, s'estimen més comunicar-se amb joves de la seva edat. Sovint els nens descobreixen que els seus amics poden parlar de temes diferents i que és una sort poder parlar amb gent que pot conversar de moltes coses diferents perquè té una gran experiència. És per això que els adolescents, quan tenen problemes, sovint miren de poder parlar amb un mestre jove o un germà o una germana més grans.

Tant els pares com els joves sovint s'espremen el cervell per trobar experiències comunes que creïn diàleg intergeneracional. En algunes famílies, les relacions entre els seus membres són de tal manera que certs comportaments es veuen com una exigència natural o com una emanació d'aquelles relacions. En moltes altres situacions, la comunicació intergeneracional pot esdevenir problemàtica: els membres de la família han de buscar camins per crear relacions socials i activitats que, en altres situacions, es donen senzillament per suposades.

Els teus alumnes probablement tindran força clar quines són les coses que es poden o que no es poden discutir amb els pares i quines són les que es poden discutir o no amb els companys. A més, potser seran capaços de suggerir camins per facilitar la comunicació entre generacions, quan aquesta comunicació resulta difícil o impossible.

7.1. PLA DE DIÀLEG: MILLORAR LA COMUNICACIÓ INTERGENERACIONAL

1. Si trobes que en la teva família la comunicació intergeneracional no és allò que hauria de ser, quines en són les causes, segons tu?
2. Si trobes que en la teva família la comunicació intergeneracional és inadequada, quins efectes et sembla que ha tingut això en tu i en la resta de la teva família?
3. Si trobes que la comunicació intergeneracional en la teva família no es pot millorar, quines raons pots aportar per justificar aquesta impressió?

4. Si creus que la comunicació intergeneracional en la teva família es pot millorar, quins suggeriments tens per aconseguir-ho?
5. Si hi ha una crisi de comunicació en un grup, et sembla que el millor que poden fer els membres d'aquell grup és mirar de trobar interessos comuns?
6. Si els membres d'un grup tenen interessos diferents, exclou això la comunicació dels uns amb els altres?
7. Els individus que tenen interessos diferents, poden buscar analogies que els facin capaçs d'apreciar els interessos dels altres i d'entrar en comunicació sobre això? Si et sembla que sí, en podries donar algun exemple?
8. És possible que gent que té interessos molt diferents pugui parlar d'experiències molt semblants que hagi tingut?
9. És possible que gent amb interessos comuns pugui parlar d'experiències molt diferents que hagi tingut?
10. És possible que membres de diferents generacions hagin tingut experiències molt semblants?

7.2. EXERCICI: COMUNICACIÓ ENTRE GENERACIONS

Digues com classificaries els temes següents: coses que ni jo ni els meus pares no volem discutir (ND), coses que jo vull parlar amb els meus pares, però que ells no volen discutir amb mi (D amb pares), coses que els meus pares volen discutir amb mi, però que jo no vull discutir amb ells (D amb mi), coses que tant els meus pares com jo volem discutir (D).

	ND	D amb pares	D amb mi	D	?
1. Sobre política.					
2. Els meus amics.					
3. Amb quin/a noi/a surto.					
4. Diners.					
5. Esports.					
6. Cotxes.					
7. Els parents.					
8. Animals.					
9. Menjar.					
10. El passat.					
11. El futur.					
12. La meva salut.					
13. La seva salut.					
14. Què faig quan estic sol/a.					
15. Escola.					
16. Universitat.					
17. Delictes.					
18. Amor.					

IDEA 2. NO RECORDO CAP TARDOR TAN BONICA (50:28-30)

Si establíssim una clara distinció entre «boniquesa» i «bellesa», què podríem descobrir? La bellesa sembla que és un ideal, com una organització perfecta de parts. Allò que és bonic, en canvi, tendeix a ser superficialment atractiu, simplement agradable d'observar, però sense la grandesa o la sublimitat que despleguen una obra o una persona belles. Pel que fa al

segon punt, sembla que l'Elisa suposa que els artistes busquen paisatges bonics, arbres bonics, muntanyes boniques, cares boniques, a fi de garantir que l'obra d'art acabada serà igualment atractiva. Tanmateix, és estrany l'artista que busca només de reproduir la naturalesa en lloc de voler-la recrear artísticament. Els artistes es dediquen a produir obres d'art belles, independentment de si allò que pinten és bell o no; sovint es plantegen el repte de presentar com a bella una cosa que prèviament havia estat considerada repulsiva.

7.3. TEXT: LA BELLESA ÉS INDEFINIBLE

LA BELLESA ÉS INDEFINIBLE

«No viu a la terra l'home que pugui pronunciar un judici definitiu sobre quina és la més bella forma humana; només Déu la coneix. La manera de jutjar la bellesa està sotmesa a deliberació. S'ha de considerar cada cosa particular d'acord amb les circumstàncies, perquè en algunes coses considerem bell allò que en qualsevol altra li trauria bellesa. No és fàcil discernir, respecte a la bellesa, el "bo" i el "millor". Seria perfectament possible fer dues figures diferents, cap d'elles semblant a l'altra, una robusta i l'altra més delicada, i, tot i així, amb prou feines seríem capaços de jutjar quina de les dues sobresurt en bellesa. No sé què pot ser la bellesa, encara que es trobi en moltes coses.»

A. Dürer. «Introducció» a *Los cuatro libros de las proporciones humanas*

- Quines són les dificultats que troba Dürer a l'hora de definir la bellesa? Hi estàs d'acord?
- Si és indefinible, com s'explica que tants autors ho hagin intentat?
- Vols provar-ho?

(Més textos sobre estètica a Puig, I de. *Kalos. Antologia d'Estètica*. Vic: Eumo Editorial, 1999.)

7.4. EXERCICI: QUÈ ÉS ART?

Imagina't que la teva família està a punt de mudar de casa. Quan arriben els de les mudances, ets sola a casa. Els de les mudances et diuen: «Té cap obra d'art? Si en té, indiqui'ns-ho, perquè hi puguem anar especialment amb compte a l'hora del transport.» Bé, ara el teu problema és saber com pots separar l'art del no-art. Què distingeix una obra d'art d'una cosa que no és art? Imagina't que, a la casa, hi trobes les coses següents. Digues si les classificaries com a art (A) o com a no-art (NA), i per què.

1. Un balanci.
2. Les arracades de la teva germana.
3. El cotxe de la família.
4. La reproducció emmarcada d'un quadre de Van Gogh.
5. Els suports per llibres que vas fer a l'escola.
6. La teva col·lecció de pòsters.
7. L'aiguera de la cuina.
8. Un brodat emmarcat amb la inscripció: «Res com la llar».
9. L'escultura de filferro que vas fer amb netejapipes.

- Pots dir altres objectes que es puguin considerar obres d'art?

7.5. EXERCICI: QUADRES SOBRE LA TARDOR.

Proposem observar unes quantes obres pictòriques que tinguin com a tema la tardor. Oferim algunes obres per observar, però segur que tant tu com a ensenyant com els mateixos alumnes poden trobar imatges que els acostin a aquest ambient. Podem utilitzar com a punt de partida el conjunt de preguntes de l'apartat 0.1.

- Giuseppe Arcimboldo. *La tardor*, 1573.
- Charles le Roux. *Cirerers a la tardor*, 1855
- Emil Hansen. *Mar a la tardor VII*, 1855.
- Egon Schiele. *Sol a la tardor*, 1912.
- Dame Ethel Walker. *Marina matí de tardor*, 1935.
- David Leverett. *Tardor*, 1971.
- Gerd Winner. *Tardor a Nova York*, 1980.
- Cy Twombly. *Quatre estacions. Tardor*, 1993-4.

7.6. EXERCICI: POEMES SOBRE LA TARDOR

T'oferim dos poemes sobre la tardor que poden treballar-se per separat o bé poden acompanyar els quadres. Els podem analitzar, comentar, comparar o bé podem buscar-hi una imatge. Si es vol, es pot ampliar la relació tot buscant-hi també una música adient.

La tardor

De Bofill F.; Puig A.; Serrat F.

Els arbres es muden
De roig i de groc,
Les fulles tremolen
Sota un sol de foc.

El vent les fa caure,
Les duu fins al port.
Quan surtis de casa,
Trepitja-les fort!

Les mosques s'amaguen,
L'hivern és a prop.
Les flors espantades,
Es tanquen de cop.

Tardor

De Narcís Comadira

Sol de tardor que comences
a esgrogueir tants jardins,
que endolceixes fulla a fulla
tots els recers i els camins,
que omplis de melangia
els passadissos del cor
i que duus a cada cosa
tendrament la seva mort,
fes-me entrar a la teva dansa,
sol de tardor complaent,
ves mirant sense recança
els poders que té la ment,
apilona'ls amb les fulles
que cansades del seu vol,
amb un esclat d'incendis
es perden en fumerol.

IDEA 3. PERFECTE (50:29-51:7)

L'Elisa defineix què vol dir amb «perfecte»: «Una cosa és perfecta quan, en aquella cosa, tot està bé». D'altra banda, si una part no encaixa en el conjunt, diem que «no està bé». Això vol dir, doncs, que, tal com l'Elisa ho veu, «perfecte» és un terme que apliquem per satisfer conjunts; «just» és un terme que apliquem a allò que és una part d'un conjunt satisfactori.

Per exemple, si dius que va ser un dia perfecte, un àpat perfecte o un concert perfecte, vols dir que tot, en allò, va estar la mar de bé. Tanmateix, si vols criticar, per exemple, un àpat, pots fer aquesta observació: «L'àpat hauria estat perfecte si haguessin fet el peix a la brasa en comptes de fregir-lo.» En altres paraules, l'expressió «està bé» s'aplica a la part, i la paraula «perfecte» s'aplica al conjunt. Procura que els alumnes de la teva classe s'entrenin a pensar en alguna experiència que hagi estat gairebé perfecta, menys en alguna cosa en què no hagi estat bé. Ara l'objectiu seria ajudar-los a esdevenir experts a l'hora de descobrir un sentit al conjunt i a l'hora de veure què és el que s'ha de corregir si el conjunt ha de ser perfectament satisfactori.

7.7. PLA DE DIÀLEG: SABER QUÈ ESTÀ MALAMENT DES D'UN PUNT DE VISTA ESTÈTIC

1. La Joana té «el tipus de cara que agrada als artistes». Però ella es vol sotmetre a la cirurgia plàstica per tenir la mateixa aparença que els altres. Què li diries, a la Joana, si et demanés consell?
2. En Teodor sosté que té la mateixa aparença que els altres i es vol sotmetre a la cirurgia plàstica per poder tenir «el tipus de cara que agrada als artistes». Quin consell donaries a en Teodor?
3. L'Enriqueta es queixa que el recambró on viu és lleig. Quin consell donaries a l'Enriqueta?
4. En Manuel es queixa que no li agrada visitar zoos perquè tots els animals són molt lletjos. Quin consell donaries a en Manuel?
5. La Rita i els seus companys de classe no es posen d'acord: ells diuen que ella desafina i ella diu que són ells. Quin consell els donaries?

7.8. PLA DE DIÀLEG: PERFECTE

1. Imagina't que, durant tot un dia, tot t'ha anat «la mar de bé». Diries que ha estat un «dia perfecte»?
2. Imagina't que s'ha comès un crim, que tot ha sortit exactament tal com s'havia previst, i que ningú no ha descobert que s'havia comès un crim. Es tractaria d'un «crim perfecte»?
3. Imagina't que s'ha comès un crim, que tot ha sortit exactament tal com s'havia previst i que, tot i que s'ha descobert el crim, la identitat dels criminals roman desconeguda. Ha estat un crim perfecte?
4. Imagina't que has anat al cine a veure una comèdia musical. Tot ha estat excel·lent: els actors, la música, la direcció, la fotografia, els escenaris, etc. Ha estat una comèdia musical perfecta?
5. Imagina't que has fet un àpat que ha consistit en diversos plats, tots amb menjar excel·lent, però servits en un ordre invertit, de manera que ha estat la primera vegada a la vida que has menjat gelat amb llagosta. Ha estat, malgrat tot, un àpat perfecte?

IDEA 4. TOTES LES PARTS ENCAIXEN (51:6-7)

Si la relació entre mitjans i fins insisteix en el valor de la consistència, l'adequació entre les parts i el tot es deu al valor de la coherència. És una habilitat fonamental en qualsevol aspecte de la vida humana, perquè sovint els pensaments i les accions són puntuals, però s'emmarquen en contextos

més amplis. Per exemple: fer una acció concreta o no fer-la (llençar un paper a terra) em porta a preguntar-me en quin món vull viure o quina mena de persona vull ser. La relació entre els detalls i el context forma part de la descoberta científica, de l'ètica, de l'estètica.

D'entrada les relacions entre les parts i el tot poden resultar molt confoses als infants. Sovint acceptem el següent raonament: com que tots els ingredients del pastís són bons, el pastís també ho ha de ser, i aquesta és una inferència errònia. El que és veritat per a les parts no ho ha de ser per al conjunt. Inversament, no és pas menys cert que perquè un conjunt sigui X cada part també ho ha de ser. Aquestes fal·làcies són molt habituals en els terrenys lògic i ètic quan tracten indistintament individus i col·lectius. En el camp ètic i lligat als prejudicis, aquestes fal·làcies són de gran importància quan es parla, per exemple, de col·lectius com homes i dones, blancs o negres, gitanos i païos, etc.

7.9. PLA DE DIÀLEG: PARTS I CONJUNTS

NOTA: La relació entre «està bé» i «és perfecte» es pot entendre més fàcilment si es té experiència de veure la relació entre parts i conjunts. Aquestes preguntes s'haurien de fer servir per entrenar els estudiants a copsar les relacions part-tot.

1. Si cau una sola gota de pluja, està plovent?
2. Si tot just t'has posat els mitjons, ja estàs vestit?
3. Si tens un pensament, estàs pensant?
4. Si hi ha gel a la superfície del riu, és correcte dir que «el riu està gelat»?
5. Si ets una mica dur d'oïda, ets sord?
6. Si no et trobes bé, estàs malalt?
7. Si fas un regal a algú, ets generós?
8. Si en general tens bones intencions, això fa que siguis bo?
9. Si el teu professor et diu que has aprovat el curs, això significa que l'has aprovat durant tot l'any, o només en el moment final del curs?
10. Si ets feliç un moment, això significa que ets una persona feliç?

IDEA 5. QUAN LES COSES ENCAIXEN PERFECTAMENT (51:10-11)

L'Elisa pregunta al seu pare: «Què ho fa que una tardor sigui perfecte?» (51:3). El seu pare intenta respondre.

7.10. PLA DE DIÀLEG: ES POT APLICAR LA NOCIÓ DE PERFECCIÓ A LA VIDA D'UNA PERSONA?

1. Seria correcte dir que l'ideal de la medicina és produir salut en el malalt
2. Seria igualment correcte dir que l'ideal de l'economia és la prosperitat, l'ideal de la ciència és la veritat, l'ideal de l'art és la bellesa i l'ideal de l'estratègia és la victòria?
3. Seria correcte dir que cada ideal representa un tipus determinat d'activitat humana sense tots els possibles defectes?
4. Et podries imaginar la teva vida si se li traguessin tots els defectes possibles?
5. Aquesta concepció de la teva vida ideal seria una mena de perfecció?

6. Si poguessis tenir una noció de la teva vida tal com t'agradaria que fos, t'ajudaria això a decidir en quins tipus d'activitats hauries de participar i en quins no?
7. És possible que la vida ideal que triessis per a tu fos diferent de la que els altres triessin per a ells?
8. Pot cada persona desenvolupar l'ideal de la vida que li agradaria portar, i dirà que és «bona» qualsevol cosa que contribueixi a la realització d'aquella vida?

IDEA 6. A TU ET SEMBLA QUE ESTÀ BÉ (51:13-14)

L'Elisa i el seu pare discuteixen els conceptes «estar bé», «ser perfecte» i «ser just», i les seves interrelacions (51:13-16). Molts alumnes donaran per suposat que una cosa que està bé i alhora és perfecta, també ha de ser justa. És important que vegin que no ha pas de ser necessàriament així. En cert sentit, tota l'activitat ètica depèn d'aquesta distinció: és una de les distincions més crucials de l'ètica. El problema és abordat, entre altres, per Aristòtil, Spinoza i Dewey, que el resolen més o menys de la mateixa manera, encara que no necessàriament fent ús d'expressions com «està bé», «és perfecte» i «és just».

7.11. PLA DE DIÀLEG: ESTAR BÉ

1. Quan diem que una cosa està bé?
2. Quan diem que una cosa és justa?
3. Quan diem que una cosa és perfecta?
4. Pot ser que una cosa sigui justa i no estigui bé?
5. Pot ser que una cosa estigui bé però no sigui perfecta?
6. Pot ser que una cosa sigui perfecta però no estigui bé?
7. Podem trobar coses que siguin alhora justes, estiguin bé i siguin perfectes?
8. Quines dificultats tenim a l'hora de buscar respostes a aquestes preguntes?

IDEA 7. NOMÉS UN DIARI QUE HA FET FALLIDA (52:3)

L'ètica no existeix en el buit, i sovint està condicionada per les situacions socials en què cadascú es troba. No sabem per què va fer fallida el diari on treballava el Sr. Terry. Tampoc no podem pressuposar que la fallida fos causada per una injustícia. Tanmateix, es pot suposar que el tancament del diari va estar relacionat amb canvis econòmics a gran escala, canvis que van tenir implicacions importants per al Sr. Terry i per a la seva família. Les seves vides han quedat afectades de manera molt fonamental per la pèrdua d'ingressos, i ara s'hauran de prendre moltes decisions de caràcter ètic.

El treball es pot considerar com una simple manera de guanyar-se el pa o com un dels aspectes més importants de la vida. Com un càstig o com una forma privilegiada de fer-se persones creatives. Com un deure o com la gran possibilitat de desenvolupament de la naturalesa de l'home.

La Bíblia presenta el treball com un càstig. Déu, en treure Adam del Paradís, li diu: «Et guanyaràs el pa amb la suor del teu front.» (Gènesi 3, 19)

Els grecs i els llatins en tenien també una opinió negativa. Fixem-nos que el mot treball prové de *tripalium*, que era un instrument de tortura que s'utilitzava per als esclaus. En general l'*otium* o oci és l'estat plaent i favorable que s'oposa al *negotium* o negoci, o qualsevol mena d'activitat. El treball era cosa d'esclaus.

Només es va començar a valorar el treball quan va passar a ser cosa dels homes lliures.

A l'Índia, qui ocupa el cim de la jerarquia social són els bramans, sacerdots de la religió de Brama que es dediquen principalment a l'estudi.

A les joves repúbliques africanes les places de funcionaris són reservades a una elit social... La maledicció bíblica té el mateix ressò pertot.

7.12. PLA DE DIÀLEG: LES CONSEQÜÈNCIES DE QUEDAR-SE SENSE FEINA

El Sr. Terry s'ha quedat sense feina al diari. Respon les qüestions següents, tot mirant d'imaginar-te les conseqüències específiques que això probablement tindrà.

1. Quines seran les conseqüències per a l'Elisa?
2. Quines seran les conseqüències per a la Sra. Terry?
3. Quines seran les conseqüències per al Sr. Terry?
4. Quines seran les conseqüències per a les persones que treballaven amb el Sr. Terry?
5. Quines seran les conseqüències per al diari?
6. Quines seran les conseqüències per als propietaris del diari?
7. Quines seran les conseqüències per a la comunitat a la qual s'adreçava el diari?
8. Quines seran les conseqüències per al sistema que organitza el subsidi d'atur?
9. Quines seran les conseqüències per al banc que ha concedit la hipoteca de la casa dels Terry?
10. Quines seran les conseqüències per als amics de la família Terry?

IDEA 8. ESTAR A L'ATUR (52:11-13)

Des de la fi del segle xx es fa difícil de tenir una visió optimista del treball, malgrat la desaparició progressiva de les feines més dures i perilloses, gràcies a l'automatització. Certament avui a moltes indústries el treball humà es limita al control, però tots aquests avenços provoquen noves complicacions: l'atur, la reconversió de sectors industrials, l'especialització creixent, és a dir, l'augment del cost social, econòmic i col·lectiu.

Moltes formes de treball han millorat i les condicions laborals dels treballadors són força més dignes que no pas abans. Gràcies als moviments socials, al paper dels sindicats i a certa sensibilitat social, s'han assolit algunes de les velles reivindicacions: reducció d'hores de treball, salaris dignes, millores en les condicions de treball com la sanitat, la seguretat, etc. Però hi ha encara

molts problemes i la mateixa societat en va generant de nous: atur, economia submergida, tràfic il·legal de treballadors, emigracions massives, etc.

La realitat és molt complexa i es fa difícil de mirar-ho només des d'una banda. Per exemple: l'electrònica permet que es facin moltes tasques més de pressa i més exactament que si les féssim els humans (les calculadores). Però també crea nombroses subjeccions: a una fàbrica japonesa els obrers posen l'engranatge dels microcomposants amb binoculars; al cap de dos anys de treballar en aquestes condicions perden pràcticament la vista. La fatiga física ha disminuït, però ha augmentat la fatiga nerviosa: l'estrès, l'infart...

7.13. EXERCICI: SOBRE L'ATUR

Valora l'impacte que suposa quedar-se sense feina. Com afecta en àmbits distints: personal, familiar, social, econòmic, psicològic, etc.

IDEA 9. LA MORT DEL PARE (52:29-53:6)

[Aquest paràgraf ha estat escrit sota la inspiració de l'article de Vicenç Arnaiz «Algunes propostes per parlar de la mort als infants» del llibre *Jugant, jugant...* d'Editorial Graó, Barcelona, 2005.]

Els joves tenen contacte diari amb la mort, amb diversos tipus de mort a través dels distints mitjans de comunicació. Amb tot, és un tema tabú a les famílies. No forma part de les converses i sobretot s'amaga sota tota mena d'eufemismes: «se n'ha anat», «descansa», «és al cel», «ens ha deixat», «s'ha adormit per sempre més», etc.

Sempre hi ha excuses per no tractar el tema. Quan som petits, perquè no ho entendríem; quan som joves, perquè ens afectaria massa i no estem preparats; quan som adults, perquè ja tenim prou maldecaps i...

Parlar de la mort, pensar-hi, meditar-hi és una manera de fer-se gran, d'entomar allò que és inevitable i que sovint la societat del consum de dissenys ràpids ens amaga darrere de superficialitats i vanitats. Pensem que cal enfrontar-s'hi, tot i tenir en compte algunes reserves:

1. En parlar de la mort hem d'acceptar que ningú no té resposta per a tot. És el gran interrogant: exigeix acceptar la incertesa (sobre l'educació per a la incertesa vegeu *Els set coneixements necessaris per a l'educació del futur*, d'Edgar Morin, que es pot baixar del web del Centre UNESCO de Catalunya www.unescocat.org).
2. Hem de procurar parlar-ne en moments que no sigui molt propera, perquè els sentiments no ens «embussin l'enteniment». Quan estem sota l'impacte emocional d'una pèrdua no és el millor moment per raonar i tenir la calma necessària.
3. Hem de parlar amb claredat, sense eufemismes. Cal dir les coses pel seu nom encara que sigui dur. Tot l'utilatge verbal que serveix per emascarar pot confondre i desorientar.

4. Pot ser un moment per reflexionar sobre les nostres conviccions més enllà del tema de la mort, ens pot fer pensar en les nostres creences, siguin religioses o filosòfiques, i aclarir algunes opinions que no ens hem plantejat mai.

5. Parlar de la mort ens portarà inevitablement a parlar de sentiments i de sentiments dolorosos. És bo que els joves tinguin present que l'afectivitat humana, la vida, està feta també de dolor, tristesa, nostàlgia. Viure no és només ser feliç i tenir èxit; el dolor, l'absència i fins i tot la desesperació formen part de l'existència.

6. La mort està vinculada a unes causes d'ordre molt diferent. És bo que es discriminin les distintes causes de les morts: les malalties, els accidents, les catàstrofes, les morts provocades. Tot és morir però certes conductes prèvies poden generar actuacions preventives, etc.

7. Fóra bo que fossin els mateixos joves els que preguessin la iniciativa a l'hora de parlar-ne, que no ho veiessin com una temàtica inculcada. Hi ha prou ocasions a *Elisa* perquè el tema emergeixi a la conversa.
(IdeP)

7.14. EXERCICI: POEMA SOBRE LA MORT

Llegeix amb atenció i respecte aquest poema i comenta'n el sentit.
(IdeP)

Cant Espiritual

De Joan Maragall

Si el món ja és tan formós, Senyor, si es mira
amb la pau vostra a dintre de l'ull nostre,
què més ens podeu dar en una altra vida?

Per'xò estic tan gelós dels ulls, i el rostre,
i el cos que m'heu donat, Senyor, i el cor
que s'hi mou sempre... i temo tant la mort!
Amb quins altres sentits me'l fareu veure,
aquest cel blau damunt de les muntanyes,
i el mar immens, i el sol que pertot brilla?
Deu-me en aquests sentits l'eterna pau
i no voldré més cel que aquest cel blau.
Aquell que a cap moment li digué «Atura't»,
sinó al mateix que li dugué la mort,
jo no l'entenc, Senyor, jo, que voldria
aturar tants moments de cada dia
per fe'ls eterns a dintre del meu cor!...
O és que aquest «fer etern» és ja la mort?
Més llavors, la vida, què seria?
Fóra l'ombra només del temps que passa,
la il·lusió del lluny i de l'a prop,
i el compte de lo molt, i el poc, i el massa,
enganyador, perquè ja tot ho és tot?
Tant se val! Aquest món, sia com sia,

tan divers, tan extens, tan temporal;
aquesta terra, amb tot lo que s'hi cria,
és ma pàtria, Senyor; i no podria
ésser també una pàtria celestial?
Home só i és humana ma mesura
per tot quant puga creure i esperar:
si ma fe i ma esperança aquí s'atura,
me'n fareu una culpa més enllà?
Més enllà veig el cel i les estrelles,
i encara allí voldria ésser-hi hom:
si heu fet les coses a mos ulls tan belles,
si heu fet mos ulls i mos sentits per elles,
per què aclucà'ls cercant un altre *com*?
Si per mi com aquest no n'hi haurà cap!
Ja ho sé que sou, Senyor; prò on sou, qui ho sap?
Tot lo que veig se vos assembla en mi...
Deixeu-me creure, doncs, que sou aquí.
I quan vinga aquella hora de temença
en què s'acluquin aquests ulls humans,
obriu-me'n, Senyor, uns altres de més grans
per contemplar la vostra faç immensa.
Sia'm la mort una major naixença!

CAPÍTOL VUIT

A l'episodi 19, la Suki acompanya l'Elisa a la sortida de l'escola i després la convida a entrar a casa seva. L'Elisa protesta de la mort del seu pare; la Suki mira de consolar-la fent que parli dels seus sentiments i dient-li que la mort és natural. L'Elisa insisteix que és una injustícia que algú mori quan té tants motius per viure. Mentre van enraonant, l'Elisa comença a tenir perspectiva sobre ella mateixa i sobre els seus problemes. I la Suki l'ajuda a adonar-se que els membres de la classe es preocupen molt per ella.

Episodi 19: La Suki consola l'Elisa

IDEA 1. SENTIA UN DOLOR PROFUND QUE NO PODIA MITIGAR DE CAP MANERA (54:12-13)

El que diu la Suki gairebé té la forma d'una analogia com aquesta: «Quan la mare va morir, em devia sentir com et sents tu ara.» (55:4-5) Aquest tipus de raonament presenta problemes: 1) En pot estar segura la Suki, que allò que ella sent per la mort de la seva mare és semblant a allò que l'Elisa sent per la mort del seu pare? 2) No hauria estat millor que la Suki hagués dit: «La manera com tu sents la pèrdua del teu pare ha de ser semblant a la manera com jo vaig sentir la mort de la meva mare?» (Capgirem el seu enunciat perquè la Suki està més segura de la seva pròpia experiència que no pas de l'experiència de l'Elisa.) 3) Alguns han plantejat la qüestió: «Podem mai conèixer exactament els sentiments d'una altra persona?» Tanmateix, hi ha cap alternativa al raonament analògic quan es vol mirar de conèixer els sentiments que pugui tenir una altra persona? Probablement no. I és aquest raonament el que fa possible l'empatia. Si li passa alguna cosa a algú que aprecies, potser l'única manera de conèixer els sentiments d'aquella persona és pensar en una experiència semblant que hagis tingut i en els sentiments que llavors vas tenir. Fins i tot quan no s'ha tingut mai una experiència semblant, també llavors s'és capaç del que s'ha anomenat imaginació moral.

Consisteix en l'habilitat de posar-se un mateix al lloc d'un altre. És molt possible que la màxima coneguda com a «regla d'or» exigeixi aquest tipus d'imaginació moral. [La primera formulació de la «regla d'or», la trobem a l'evangelí de St. Mateu 7, 12: «Tot allò, doncs, que voleu que els altres us facin a vosaltres, feu-ho també vosaltres a ells; que en això consisteixen la Llei i els Profetes.» Sovint rep també una formulació negativa: «No facis a ningú allò que no vols que et facin a tu.» En qualsevol cas, es tracta d'una màxima que ens col·loca tots al mateix nivell, de manera que qui la segueix s'ha de tractar a si mateix com si fos un altre, i ha de tractar els altres com si fossin ell mateix. En ètica això es coneix també com a «principi o màxima de la imparcialitat», ja que afirma que en l'acció moral no s'ha de fer excepció de persones.]

8.1. EXERCICI: COM ELS CONEIXEM, ELS SENTIMENTS DELS ALTRES?

I. L'Ester es va barallar amb el seu germà Lau i li va clavar un cop de puny que li va fer rajar sang del nas.

1. Et sembla que l'Ester sap com se sent en Lau?

2. A les fosques, l'Ester ensopega amb una porta i es fa sang al nas. Sap ara com se sent en Lau?
3. L'amic d'en Lau, en Santi, es baralla amb la seva germana i ella li clava un cop de puny que li fa rajar sang del nas. Sap en Santi com se sent en Lau?
4. A la Bibi, promesa d'en Lau, no li agrada gens l'Ester. Et sembla que la Bibi sap com se sent en Lau?

II. La Magí participa en un concurs de bellesa i el guanya, però troba que no s'ho mereixia.

1. Un dia en Gregori va copiar i va treure un excel·lent. Et sembla que sap com se sent la Magí?
2. A la mare de la Magí, li posen una multa d'aparcament que troba que no es mereix. Et sembla que sap com se sent la Magí?
3. En Daniel es considera a ell mateix lleig i mal ballador, però l'Íngrid li ha proposat de sortir amb ella. Et sembla que en Daniel sap com se sent la Magí?
4. La Virgínia compra un dècim de loteria i guanya. Et sembla que sap com se sent la Magí?

III. En Daniel està enamorat de l'Íngrid. No sap si és feliç o desgraciat.

1. El pare d'en Daniel també va ser jove fa anys. Sap com se sent en Daniel?
2. L'Íngrid està enamorada d'en Daniel. Sap com se sent en Daniel?
3. La Magí ha estat observant la cara d'en Daniel quan aquest es mira l'Íngrid. Sap la Magí com se sent en Daniel?
4. En Gregori està enamorat de la Magí. Sap com se sent en Daniel?

IDEA 2. EM SENTIA COM ET SENS TU ARA (55:4-5)

Consolar és una forma de pràctica moral. No acostuma a ser una cosa de la qual es parli. Més aviat és una cosa que es fa, tal com passa amb confortar.

Què comporta l'acció de consolar? Exigeix que la persona que consola tingui els mateixos sentiments que la persona que és consolada? La persona que consola hauria d'entendre la naturalesa del sofriment de l'altra persona? Ha de ser comprensiu, el consolador? Del fet que una persona sigui comprensiva, se'n pot concloure que ho farà bé, de consolar? Del fet que una persona no sigui comprensiva i sigui insensible, se'n pot concloure que ho farà malament, de consolar?

8.2. EXERCICI: CONSOLAR

Quins dels casos següents diries que són exemples de consolar?

En Roc està malalt.

- a. La Daniela visita en Roc i parla de tota la gent que ha tingut la mateixa malaltia que ell i se n'ha mort.
- b. En Sem visita en Roc i parla de tota la gent que ha tingut malalties diferents de la d'en Roc i se n'ha guarit.
- c. La Marta visita en Roc i procura demostrar-li que tota la seva malaltia és psicològica.

- d. En Gerbert visita en Roc i li parla dels plans que té per participar a les Olimpíades.
- e. La Mireia visita en Roc i li diu que ho sent molt per ell.
- f. La Tina visita en Roc i li demana que l'ajudi a fer els problemes de matemàtiques.
- g. En Valentí visita en Roc i li parla de l'afecció d'en Roc: els ordinadors.
- h. La Dorotea visita en Roc i li diu que l'Anna, que en Roc sempre ha trobat molt desagradable, té la seva mateixa malaltia.

IDEA 3. HI HA ALGÚ QUE ES MEREIXI MORIR? (55:21)

L'expressió «merèixer morir» ajunta dos temes extraordinàriament difícils i delicats: el de merèixer i el de morir. La noció de merèixer té relació amb la justificació. Quan diem que algú es mereix una cosa, suposem que hi ha una bona raó per donar-la-hi. En el cas dels premis, per exemple: si diem que algú es mereix un premi, probablement estem pensant en algun mèrit d'aquella persona que justificaria que obtingués el premi. Igualment, dir que una persona es mereix un càstig probablement significa que es pot donar una bona raó per castigar aquella persona.

Quan introduïm l'expressió «morir», la noció de merèixer esdevé immediatament molt més complexa. «Morir» pot fer referència al cas d'una persona que es mor per causes naturals, com ara per la seva edat avançada. O es pot referir a una persona condemnada a mort. O es pot tractar de deixar morir una persona. La noció «merèixer morir» s'hauria d'analitzar de manera diferent en cadascun d'aquests tres casos.

En el primer cas, és discutible que la paraula «merèixer» tingui cap rellevància. Sempre que una cosa passa produïda per causes naturals, pot ser irrellevant de plantejar la qüestió dels mèrits. Quan et cau un llamp sobre la casa, pots protestar dient que no t'ho mereixes, però molta gent consideraria que aquesta protesta és irrellevant.

En el segon cas —el de la pena de mort— hi ha una enorme literatura filosòfica a favor i en contra del tema. Normalment, el diàleg gira entorn de les qüestions següents: S'hauria de prohibir la pena de mort, i per què? Si no, en quines circumstàncies és permisible? El tercer cas es refereix a deixar morir algú. Alguns no veuen cap diferència entre deixar que algú es mori i causar la mort d'algú. Altres troben que hi ha una diferència significativa, com en el cas de la persona a qui es nega més tractament mèdic, perquè els metges estan d'acord que el tractament seria dolorós i inútil.

8.3. EXERCICI: MERÈIXER I MERÈIXER MORIR

1. Una persona acaba de ser declarada culpable d'assassinat premeditat. Podem dir que aquesta persona
 - (a) es mereix un càstig?
 - (b) s'ha guanyat un càstig?
 - (c) té dret a un càstig?
 - (d) necessita un càstig?
 - (e) ... ?

2. Una persona acaba de realitzar una acció extraordinàriament generosa. Podem dir que aquesta persona

- (a) es mereix un elogi?
- (b) s'ha guanyat un elogi?
- (c) té dret a un elogi?
- (d) necessita un elogi?
- (e) ... ?

3. Una persona acaba de tornar una cartera que ha trobat al carrer. Podem dir que aquesta persona

- (a) es mereix una recompensa?
- (b) s'ha guanyat una recompensa?
- (c) té dret a una recompensa?
- (d) necessita una recompensa?
- (e) ... ?

4. Una persona que és molt i molt vella també està molt i molt malalta. Podem dir que aquesta persona

- (a) es mereix morir?
- (b) té dret a morir?
- (c) necessita morir?
- (d) s'hauria de deixar morir?
- (e) ... ?

IDEA 4. ÉS NATURAL L'ACABAMENT? (55:22-26)

L'Elisa dóna per suposat que no és natural «quedar tallat pel mig» (55:27). Diu que «el que és natural és acabar el que has començat» (55:26). Aquesta és, certament, una posició que molts observadors de la naturalesa atacarien. Sembla que l'Elisa pensa que la naturalesa és molt benigna. De fet, constantment passa que els arbres vells tapen amb la seva ombra els arbres joves que s'extingeixen, o que el peix gros es menja el peix petit. [L'expressió popular va més enllà de la descripció literal d'un fet i fa servir la prepotència del peix gros com l'expressió general de qualsevol tipus de prepotència. La tria, però, del comportament dels peixos indica que es tracta d'un fet unànimement vist com a paradigmàtic.] La naturalesa és, doncs, absolutament despietada.

Per tant, és més aviat poc plausible que l'Elisa afirmi que no és natural que una cosa mori jove. Normalment, fem servir la paraula «natural» per designar qualsevol cosa que passa en la naturalesa i d'acord amb les lleis de la naturalesa. En aquest sentit, tot el que passa és natural. I encara que de vegades no coneguem les causes de les coses que passen, suposem que en algun moment les descobrirem i, quan ho fem es confirma el nostre pressentiment que el que va passar estava d'acord amb les lleis naturals. El que l'Elisa fa és seleccionar precisament el conjunt d'esdeveniments naturals en què les coses van cap al seu acabament, i llavors anomena «naturals» aquells i només aquells esdeveniments. Això és el que els lògics coneixen com a «definició persuasiva», a saber, una definició que es dóna simplement perquè resulta convenient per a la persona que fa la definició. De fet, però, es tracta d'una definició reductiva o distorsionada. Tot i això, podem dir que l'afirmació de l'Elisa no té gens d'interès?

8.4. EXERCICI: ÉS NATURAL L'ACABAMENT?

Digues si et sembla que els casos següents són naturals (N) o no naturals (NN).

	N	NN	?
I.			
1. Una gla cau d'un roure, arrela a terra, creix fins a fer-se un roure adult i al final mor.			
2. Una gla cau d'un roure, però es crema en un incendi forestal.			
3. Una gla cau d'un roure, però no aconsegueix arrelar en un sòl pedregós.			
4. Un esquirol es menja una gla de terra.			
5. Un tractor passa per sobre d'una gla i l'esclafa.			
II.			
1. Un escriptor comença un llibre i l'acaba; després, el llibre és publicat.			
2. Un escriptor comença un llibre, que no es publica mai.			
3. Un escriptor comença un llibre, però no l'acaba.			
4. Un escriptor concep un llibre, però no el comença mai.			
5. Un escriptor desitja poder escriure un altre llibre, però no aconsegueix desenvolupar-ne la idea.			
III.			
1. Una persona viu una vida plena i finalment es mor «de vella».			
2. Una persona viu una vida plena i finalment es mor d'accident.			
3. Una persona viu fins a arribar a una edat adulta i llavors se suïcida.			
4. Una persona viu fins a arribar a una edat adulta i llavors es mor d'una malaltia contagiosa.			
5. Una persona arriba a la infància i és assassinada per un segrestador.			

IDEA 5. ES PODEN COMPARAR LES PÈRDUES? (55:29-56:3)

La Suki diu: «És ben estrany, però. Quan la meva mare va morir, jo no parava de pensar en tot el que el meu pare havia perdut. Ara tu estàs parlant de tot el que el teu pare ha perdut! Les dues coses, però, són tan diferents!» El pare de la Suki ha perdut la seva dona. El pare de l'Elisa ha perdut la seva vida. És interessant que ni la Suki ni l'Elisa no parlin del que elles han perdut. Totes dues senten empatia, però la senten amb persones diferents. La Suki empatitza amb el seu pare que ha sobreviscut, mentre que l'Elisa empatitza amb el seu pare que no ha sobreviscut. Les dues noies, doncs, empatitzen amb els seus pares, més que no pas amb les seves mares, però el que ha passat als seus pares és, en cadascun dels casos, molt diferent. Probablement valdria la pena que encoratgessis el diàleg més general de si la pèrdua d'una persona pot ser comparada amb la d'una altra en què no està en joc res de valor. Certament, quan es tracta de perdre coses molt trivials a les quals es pot assignar un valor econòmic, el problema de comparar pèrdues no acostuma a ser difícil. Tanmateix, les coses precioses són inavaluables, i quan intentem comparar coses que

tenen un preu amb coses que no el tenen, llavors descobrim que aquestes coses són incommensurables.

8.5. EXERCICI: ES PODEN COMPARAR LES PÈRDUES?

Digues si et sembla que les pèrdues següents són comparables (C) o no comparables (NC). (Si creus que cal especificar algun aspecte de la comparació, fes-ho.)

	C	NC	?
1. Dos negocis de la mateixa dimensió experimenten pèrdues semblants.			
2. Dos països de mida semblant passen per una disminució de població semblant.			
3. A dos nens, els cauen les dents de llet.			
4. Un nen es perd en una ciutat i un muntanyenc es perd a la muntanya.			
5. Una filla perd la seva mare i una mare perd la seva filla.			
6. Una persona que pesa massa poc i una persona que pesa massa perden 10 quilos cadascuna.			
7. Una adolescent perd el seu xicot i un bebè perd la seva nina.			
8. Una mestressa de casa perd els diners del moneder i un jugador perd els diners a la ruleta.			
9. Un escriptor perd l'únic exemplar d'un llibre manuscrit i un violinista perd el violí.			
10. Un adolescent perd la por als forasters i un altre perd la ràbia contra els forasters			

8.6. EXERCICI: ENTENDRE LES PÈRDUES DE MANERA ANALÒGICA

Completa les oracions següents tot construint analogies:

1. Perdre el teu millor amic és com...
2. Perdre les teves dents de llet és com...
3. Perdre's en una ciutat forastera és com...
4. Per a una persona que pesa massa, perdre pes és com...
5. Per a una persona que pesa massa poc, perdre pes és com...
6. Perdre l'autoestima és com...
7. Perdre els diners per a les teves despeses és com...
8. Perdre el llibre escolar de notes és com...
9. Perdre la innocència és com...
10. Perdre la vida és com...

IDEA 6. COSES IMPORTANTS (56:4-5)

Com distingim les coses que importen de les coses que no importen? Aquest no és pas un tema ben fàcil, tot i que és molt important per a la investigació ètica. Alguns pensen que hi ha coses intrínsecament més importants que altres (és a dir, que en elles mateixes són més importants que d'altres), i que si estudiéssim bé les coses veuríem que empíricament (és a dir, a través de l'experiència) podem descobrir les que són més importants. Per exemple, els que defensen això suggeriran que la intel·ligència o la ment són més importants que la simple matèria o que els objectes merament

físics com ara les pedres. Altres argumenten que, en la naturalesa, no hi ha coses intrínsecament millors que altres o, en general, més importants. Totes les atribucions de mèrit o d'importància es basen en objectius humans. Si es vol construir una casa, les pedres són tan importants com els plànols.

Pots ajudar els teus estudiants a distingir entre les seves opinions sobre el que importa en les seves vides i els fets en relació amb la manera com les coses són importants les unes per a les altres. Per exemple, per a un peix és molt important que l'aigua de la bassa no s'assequi, tant si nosaltres pensem que és important com si no.

8.7. PLA DE DIÀLEG: IMPORTAR

1. Hi ha coses en la teva vida que t'importen més que altres?
2. Hi ha coses en la teva vida que t'importen realment més que altres, o bé només ho sembla, que t'importen més?
3. A mesura que et fas gran, hi ha coses que t'importen menys i altres que t'importen més? En podries donar exemples?
4. Dir que «les coses t'importen» és el mateix que dir que «les coses són importants per a tu»?
5. Podries construir una taula de coses en la teva vida, començant per les que t'importen menys i anar pujant cap a les que t'importen més?
6. Pensar sobre el que importa, et fa canviar la teva jerarquia de «coses que importen» i «coses que no importen»?
7. Què tenen les «coses que importen» que no tenen les «coses que no importen»?
8. T'importa que hi hagi coses que t'importin més que altres?
9. T'importaria si descobrissis que, entre totes les coses, no n'hi havia cap que importés més que les altres?
10. Una persona que cregués que «res no importa», seria consistent si es proposés objectius i mirés d'aconseguir-los?

8.8. EXERCICI: SINÒNIMS DE «COSES QUE IMPORTEN»

Quina/es de les expressions següents és/són sinònima/es de «coses que importen»?

1. Coses que compten.	10. Coses que valen la pena.
2. Coses importants.	11. Coses valuoses.
3. Coses que són d'importància.	12. Valors.
4. Coses significatives.	13. Formes de ser important.
5. Coses que tenen conseqüència.	14. Coses ideals.
6. Coses distingibles.	15. Ideals.
7. Coses distingides.	16. Coses que «aniran bé».
8. Coses inusuals.	17. Coses apreciades.
9. Coses extraordinàries.	

Bibliografia complementària: J. M. Terricabras. *A tu què t'importa*. Barcelona: La Campana, 1998.

IDEA 7. TENIR AMBICIONS (56:25-26)

L'Elisa diu: «Jo no sóc res, i no vull arribar a ser res» (56:28-29). En altres paraules, no té ambicions. Els adolescents són molt sensibles a la qüestió de les ambicions. És fàcil de fer-los sentir culpables per ser massa ambiciosos o pel simple fet de ser ambiciosos. És molt difícil de saber on s'ha d'establir el límit quan es parla amb adolescents: si se'ls ha de donar l'encoratjament que necessiten per tenir ambicions i per actuar d'acord amb elles, o si convé no interferir quan han pres la decisió de no aspirar a grans èxits professionals.

Es podria convenir que el paper de l'adult en aquest camp consisteix a ajudar els nens a pensar per ells mateixos què volen ser, més que a intentar simplement adoctrinar-los amb els projectes que s'han fet els seus pares. Massa sovint els nens, en lloc d'examinar amb compte què és el que realment volen, el que fan és procurar satisfer els desigs dels adults, només per apaivagar-los. A més, s'hauria de tenir present que molts nens encara no han decidit què els agradaria fer o què voldrien ser. L'adolescència és un període en què els joves exploren amb la imaginació moltes possibilitats professionals, i ho fan tant pel seu compte com també comentant-ho amb els companys.

8.9. PLA DE DIÀLEG: TENIR AMBICIONS

1. Seria millor que la gent no tingués ambicions, per evitar així de quedar frustrada si les ambicions no es compleixen?
2. Seria millor que la gent tingués ambicions exagerades, per poder així arribar a pactar una sortida realista?
3. Totes les ambicions es refereixen al treball, o bé es poden ambicionar coses no estrictament professionals?
4. Ser ambiciós comporta necessàriament ser competitiu?
5. Una persona competitiva podria tenir l'ambició d'esdevenir no competitiva?
6. Una persona hauria d'ambicionar l'èxit en un terreny per al qual no té gaire talent?
7. Pot ser que la majoria de la gent no sigui gaire bon jutge del seu talent i que sovint valori massa poc les seves capacitats?
8. Hi ha circumstàncies en què és un error que algú ambicioni l'èxit en un terreny per al qual té un gran talent?

IDEA 8. NO EM PENSAVA TENIR TANTS AMICS (57:20)

L'Elisa descobreix que altres companys de classe han estat molt preocupats per ella. «Cada dia, mentre vas faltar, la Loli va preguntar per tu» (57:17-18). Vol dir això que la Loli, l'Aris i en Marc són amics de l'Elisa? Ens podem molt ben preguntar si l'amistat pot ser unilateral o si ha de ser recíproca. El sol fet que molts dels teus companys es preocupin per tu, els converteix ja en els teus amics? Tu també podries dir que et preocupes per molts dels teus companys. Els convertiria això en els teus amics? L'amistat no ha d'implicar preocupació i interès mutus? Si algú et preguntés si tens molts amics i tu responguessis: «Aprecio molta gent», es podria encara preguntar si això significa que tens realment molts amics. I a la inversa: si

responguessis que molta gent t'aprecia, això tampoc no els convertiria en els teus amics. Es pot dir el mateix quan es parla d'atenció, preocupació, de gent que et coneix, de gent amb qui estàs bé, etcètera? Aquestes són qüestions obertes que hauries de discutir amb els teus alumnes. Podries començar dibuixant un diagrama a la pissarra amb tres cercles concèntrics. En el cercle més interior, els alumnes hi podrien escriure totes les paraules que se'ls acudissin per caracteritzar l'amistat (paraules com ara «confiança», «confidència», «igualtat», etc.). En el cercle més exterior, hi podrien posar totes les paraules que caracteritzen el contrari de l'amistat (paraules com «odi», «enemistat», etc.). I en el cercle intermedi, hi podrien posar paraules que són vagues i que pertanyen als altres dos cercles o a cap d'ells. (En aquest cercle hi podríeu tenir expressions com «companyonia», «col·laboració», «persones interessades per un altre o que se'n preocupen», etc.).

8.10. PLA DE DIÀLEG: AMISTAT

I.

Amb una expressió de les columnes següents o amb una altra expressió teva, completa aquesta oració:

«Els meus amics són persones ...»

- a. que aprecio
- b. que m'aprecien
- c. amb qui em diverteixo
- d. amb qui tinc relació
- e. que estimo
- f. que m'estimen
- g. que conec
- h. amb qui em trobo a gust
- i. en qui confio
- j. a qui faig confidències
- k. que em fan confidències
- l. que no em deixaran sol
- m. que es refien de mi
- n. que no s'enfaden amb mi
- o. que no demanen res
- p. que no es queixen un cop usats
- q. que comparteixen els meus interessos
- r. que estan d'acord amb mi
- s. de qui em preocupo
- t. que es preocupen de mi

II:

Després que cada membre de la classe hagi completat l'oració anterior a la seva manera, hi pot haver una altra intervenció de tots, que segueixi l'ordre següent: el primer que ha contestat fa unes quantes preguntes al segon sobre la resposta que aquest segon ha donat; després, el segon farà preguntes semblants al tercer sobre la seva resposta, etc.

De quin tipus han de ser les preguntes? Podrien ser semblants a les següents. (L'exemple de pla de diàleg que ara s'ofereix simula que la resposta que s'ha donat a la pregunta anterior era la (a): «Els meus amics

són persones que aprecio.» Cada vegada, però, s'ha de partir de la resposta que s'hagi donat realment i, per tant, s'han d'adaptar les preguntes a aquella resposta.)

- a. Dius que els teus amics són persones que aprecies. Cada persona que aprecies és un amic?
- b. Hi ha persones que aprecies i que no són amigues teves?
- c. Dius que els teus amics són persones que aprecies. Només les persones que aprecies són els teus amics?
- d. Hi ha persones que no aprecies i que consideres amigues?
- e. T'agradaria ara revisar la manera com has completat l'oració?

8.11. PLA DE DIÀLEG: SOBRE L'AMISTAT

- 1. Una persona de qui no et poguessis refiar, podria ser encara amiga teva?
- 2. Una persona que fos poc digna de confiança, podria ser encara amiga teva?
- 3. Una persona que fos maliciosa, podria ser encara amiga teva?
- 4. Una persona que fos irreligiosa, podria ser encara amiga teva?
- 5. Una persona que fos insensible, podria ser encara amiga teva?
- 6. Una persona que fos infeliç, podria ser encara amiga teva?
- 7. Una persona que fos grollera i vulgar, podria ser encara amiga teva?
- 8. Una persona que fos dèbil, podria ser encara amiga teva?
- 9. Enumera els tres trets que més t'agradaria que tingués un teu amic.
(1. _____; 2. _____; 3. _____).
- I ara, diries que algun d'aquests trets també el tens tu?
- 10. Enumera tres trets que no t'agradaria que un teu amic tingués.
(1. _____; 2. _____; 3. _____).
- I ara, diries que tens algun d'aquests trets?

CAPÍTOL NOU

L'episodi 20 descriu un atracament. El pare d'en Miquel té una botiga i en Miquel l'ajuda als vespres. En Miquel s'està darrere la caixa quan apareix un atracador. L'atracament fracassa i, l'endemà a l'escola (episodi 21), en Miquel fanfarroneja explicant el que va fer. Però no critica l'atracador que, segons en Miquel, només va cometre l'error de fracassar. Temps després (episodi 22), quan comença el judici de l'atracador, l'Aris interroga el seu pare sobre els procediments legals que entraran en joc. Quan el seu pare els explica, l'Aris troba que s'assemblen molt als procediments de raonament que s'utilitzen en la recerca ètica.

A l'episodi 23, enrabiada amb la seva mare, l'Elisa surt corrents de la casa. Un cotxe es posa al seu costat mentre ella camina cap a l'escola, i el conductor intenta portar-la. L'Elisa se n'escapa tot i que és conscient d'haver-se sentit alhora atreta i espantada. Després discuteix l'incident amb la Suki i recorda que l'aventura va tenir el seu costat temptador. La Suki no comparteix la interpretació optimista de l'Elisa sobre l'incident.

Uns dies més tard, l'Elisa visita la cosina de la Suki, que es diu Nobuko i és violinista. L'Elisa i la Nobuko discuteixen la pràctica i la preparació que ha de tenir un músic per estar a punt per a una actuació. Llavors la Nobuko explica a l'Elisa que aquests preparatius són molt semblants als d'estar a punt per enfrontar-se amb les crisis de la vida.

Episodi 20: Atraquen en Miquel

IDEA 1. EN MIQUEL AJUDA A LA BOTIGA (58:14-17)

Ajudar a casa és una manera de col·laborar en el millor funcionament d'una comunitat, sigui la família o qualsevol altra agrupació. No es tracta d'explotació laboral sinó de donar un cop de mà i de participar en l'empresa familiar.

9.1. PLA DE DIÀLEG: TU, COM AJUDES?

1. Tens algunes feines assignades a casa?
2. Qui les ha decidit, tu o els pares?
3. Les fas a gust o per obligació?
4. Quan pots deixes de fer-les?
5. Quan les deixes de fer tu, qui les fa?
6. Què passaria si tothom deixés de fer la tasca que ha de fer?
7. Creus que és just que tinguis alguna responsabilitat?
8. T'agradaria més tenir una altra tasca?
9. Quines coses penses que podries fer més i millor i que no fas?
10. Consideres que la col·laboració ajuda a crear un millor ambient a casa?
11. T'han qüestionat el teu paper dins la família aquestes preguntes?

IDEA 2. DÓNA'M ELS DINERS. ROBAR (58:26)

Robar, mentir, matar, són grans temes de l'ètica. Aquí ho tractarem intentant de matisar i no tant per arribar a conclusions definitives i úniques, però sí per fer tornar sensibles els estudiants respecte a un tòpic que en un món com el nostre no és tan clar.

9.2. EXERCICI: ROBAR

Els exemples següents són exemples de robar? Prepara't per donar una raó a la teva resposta.

	Robar	No Robar	?
1. Agafes alguna cosa en préstec i t'oblides de tornar-la.			
2. Et deixen alguna cosa que no tens intenció de tornar mai.			
3. Fas servir coses d'algú sense demanar-les.			
4. Agafes alguna cosa que saps que l'amo ja no necessita.			
5. Regales alguna cosa que és d'algú altre.			
6. Fas trampa en un test copiant el que fa el veí.			
7. Trobes alguna cosa que ha perdut algú de la teva classe i te la quedes.			
8. Agafes alguna cosa d'algú altre pensant que és la teva.			

9.3. EXERCICI: PER QUÈ ÉS DOLENT ROBAR?

Sembla acceptat, en una societat com la nostra, que robar està malament. Potser, però, no ens hem preocupat mai de preguntar-nos per què. Dóna'n raons:

Robar és dolent...

- a) perquè va contra la llei.
- b) perquè els lladres porten problemes.
- c) perquè la gent honrada no ho fa.
- d) perquè els lladres no mereixen confiança.
- e) perquè si tothom robés, el món seria un caos.
- f) perquè robant perjudiques les altres persones.
- g) perquè en una societat estable les lleis s'han de complir.
- h) perquè cal respectar el dret a la propietat privada.

9.4. PLA DE DIÀLEG: ROBAR

La majoria de la gent considera que robar és dolent. De vegades hi ha circumstàncies que, encara que no converteixin robar en una acció bona, fan que el lladre ens faci certa compassió.

- 1. Creus que hi pot haver ocasions en què robar pugui semblar l'única solució possible?
- 2. Com et sentiries si tinguessis al davant un lladre que ha robat mil milions d'un banc?

3. Com et sentiries davant d'un lladre que hagués robat en un supermercat uns 60 euros?
4. Què et semblaria un individu que no pagués l'autobús?
5. Què opinaries d'un individu que ha agafat alguna cosa perquè realment la necessitava?
6. Què pensaries d'algú que agafa una cosa d'una persona amb qui s'acaba d'enfadar?
7. Segons la teva opinió és pitjor robar a un conegut o a un desconegut?
8. Consideres que hi ha alguna ocasió en què robar sigui correcte?

Episodi 21. Bo per a un, bo per a tots?

IDEA 3. BO PER A ELL EN AQUELL MOMENT (59:26-28)

Suposem que estàs pensant fer una cosa i et preguntes si és la cosa que hauries de fer. Un test que hi ha és el test del que s'anomena *universalització*. Formulats simplement, et podries dir, a tu mateix: «Que passaria si tothom fes el que ara estic pensant fer?» D'acord amb aquesta posició, si no estiguessis disposat a viure en un món en què tots els altres fessin això, tampoc tu no ho hauries de fer. D'altra banda, si poguessis voler un món en què tothom se sentís obligat a actuar d'aquesta manera, llavors l'acció que estàs considerant també seria correcta per a tu, i l'hauries de fer.

Observeu que quan s'universalitza no s'evita pas el test de les conseqüències. Quan es pregunta: «No seria millor que tothom actués d'aquesta manera?», probablement es vol dir: «Les conseqüències del fet que tothom fes això no serien millors que les conseqüències de no fer-ho?»

Una altra manera de formular això seria dir que quan no s'universalitza, el test de les conseqüències només s'aplica a l'acte d'un mateix, específic i singular. Quan s'universalitza, el test de les conseqüències s'aplica a la *regla* de l'acció d'un mateix, i aquesta regla és aquella que tothom ha de seguir.

9.5. PLA DE DIÀLEG: QUÈ PASSARIA SI TOTHOM FES AIXÒ?

1. Si visquessis en un món en què tothom fos absolutament just i sincer, series just i sincer amb els altres?
2. Si visquessis en un món en què tothom mirés primer per a ell mateix, miraries primer per a tu mateix?
3. Si visquessis en un món en què tothom fes trampa, faries trampa també?
4. Si visquessis en un món en què a tothom li agradés cantar i ballar, tu faries el mateix?
5. Si visquessis en un món en què tothom tractés malament els fills, tractaries malament els teus fills?
6. Si visquessis en un món en què la gent es mengés els animals de companyia, tu faries el mateix?
7. Si visquessis en un món en què els «amics» sempre miressin de trair-se mútuament, faries el mateix amb el teu amic?
8. Si visquessis en un món en què l'altra gent es cregués tot el que se'ls digués, et creuries també tot el que se't digués?

9. Si visquessis en un món en què estimar els altres fos considerat «indecent», t'inclinaries encara per estimar els altres?
10. Si visquessis en un món en què s'esperés de tu que fessis als altres exactament el que ells et fessin a tu, ho faries?

9.6. PLA DE DIÀLEG: UNIVERSALITZAR ENFRONT DE CONSIDERAR LES CONSEQÜÈNCIES DE LES ACCIONS INDIVIDUALS

1. Quan lluites per prendre una decisió, i consideres una alternativa concreta, et preguntes mai: «Què passaria si tothom actués d'aquesta manera?»
2. Imagina't que no ets gaire actiu. Els altres diuen que ets gandul. Algú et diu: «Què passaria si tothom actués d'aquesta manera?» Què faries?
 - a. Arronsar les espatlles i dir: «És el seu problema.»
 - b. Canviar immediatament el teu estil i tornar-te més enèrgic.
 - c. Contestar: «Seria un món més relaxat.»
 - d. Contestar: «Com que no faig mal a ningú, no crec que la qüestió que plantejges sigui rellevant.»
3. Imagina't que veus una nena petita que juga amb llumins i a qui tot d'una se li encén el vestit. Podries apagar el foc ràpidament, però no t'agrada enredar-te amb desconeguts. I llavors et ve aquest pensament: «Què passaria si tothom, en una situació així, es negués a actuar?» Què hauries de fer?
 - a. Apagar el foc perquè és el que tothom hauria de fer?
 - b. Apagar el foc per ser tingut per un heroi?
 - c. Apagar el foc perquè és el teu deure?
 - d. Apagar el foc perquè t'adones que se t'acaba d'encarregar la responsabilitat de salvar la seva vida?
 - e. Pensar-t'hi una mica més?
4. És possible que el teu dret a ser gandul no pugui ser mai una excusa per deixar de salvar la vida d'una altra persona?
5. Quan estàs perplex sobre què has de fer en una situació difícil, et dius mai: «Faci el que faci, hauria de ser el que voldria que tothom fes?»
6. Et dius mai, a tu mateix: «No es tracta pas de com podria ser que actués la resta del món! Només m'hauria de preocupar per si la cosa que estic a punt de fer serà més beneficiosa i menys perjudicial per a tots els implicats que no pas qualsevol altra línia d'acció que pogués triar?»

IDEA 4. BONA PER A ELL (59:26-60:3)

L'Aris vol que en Miquel es manifesti clarament sobre la posició ètica que defensa. Vol saber si l'intuïcionisme al qual en Miquel s'acaba d'adherir, que es pot resumir com «bona per a ell» (60:3), és un cas de relativisme.

L'Aris vol aconseguir que en Miquel es declari a favor o en contra de l'anomenat relativisme. Un relativista és algú que creu que, donades dues situacions idèntiques i dos individus diferents, la mateixa conducta que és correcta per a l'un pot ser incorrecta per a l'altre. Per exemple: el que pot ser una bona dieta per a un lluitador, podria no ser una bona dieta per a un gimnasta. El que és una bona carrera per a una persona amb habilitat matemàtica, podria no ser una bona carrera per a una persona mancada d'aquesta habilitat. El que és correcte que un pare faci a un fill, podria no

ser correcte que ho fes un fill al seu pare. El relativista, doncs, es nega a construir grans arcs i voltes, és a dir, es nega a acceptar principis universals que exigeixen que tothom accepti valors comuns en qüestions ètiques.

9.7. PLA DE DIÀLEG: POT SER QUE FER UNA MATEIXA COSA SIGUI CORRECTE PER A UNA PERSONA I INCORRECTE PER A UNA ALTRA?

1. Pot ser correcte que una persona s'abstingui de menjar carn i correcte que una altra persona en mengi? En quines circumstàncies?
2. Pot ser correcte que una persona vagi vestida i incorrecte que hi vagi una altra persona? En quines circumstàncies?
3. Pot ser correcte que una persona digui una mentida i incorrecte que la digui una altra persona? En quines circumstàncies?
4. Pot ser correcte deixar morir una persona que ho desitja però no una altra persona que també vol morir? En quines circumstàncies?
5. És possible que no existeixin mai dos conjunts de circumstàncies que siguin exactament iguals?
6. És possible que la mateixa acció sigui correcta en un conjunt de circumstàncies però incorrecta en un altre?
7. És possible que, donat un conjunt de circumstàncies, algunes accions siguin millors, o més correctes, que altres?
8. És possible que no es pugui jutjar moralment cap acció sense conèixer-ne les circumstàncies, tal com no es pot jutjar legalment cap acció sense conèixer-ne les circumstàncies?
9. És possible que algunes accions siguin sempre correctes, independentment de les seves circumstàncies, i que algunes sempre siguin incorrectes?
10. Si la teva situació no és comparable amb la meva situació, significa això que el que s'ha de fer en la teva situació no és comparable amb el que s'ha de fer en la meva situació?
11. Si la teva situació és comparable amb la meva situació, podria ser, tanmateix, possible que el que s'hagués de fer en la teva situació no fos comparable amb el que s'hagués de fer en la meva situació?
12. Del fet que les nostres accions i les nostres situacions siguin comparables, se'n segueix que el que és correcte que facis tu també és correcte que ho faci jo?

IDEA 5. BO O DOLENT INDEPENDENTMENT DEL FRACÀS (60:4-5)

En Miquel diu: «Dolent és allò que fracassa. Bo és allò que té èxit. No puc sofrir el fracàs!» (59:29-30). Els avantpassats d'aquesta afirmació es poden trobar en dos diàlegs de Plató: en les opinions expressades per Càl·licles en el *Gòrgies* i per Trasímac en *La República*. Ambdós personatges platònics pretenen que està bé allò que té èxit i que està malament allò que fracassa. Aquest argument resulta atractiu a la gent «pràctica», que dóna per suposat que el fet que una línia de conducta fracassi ja prova suficientment que va ser un error adoptar aquella línia de conducta.

El principi d'en Miquel és extraordinàriament poderós i atractiu. Sòcrates en reconeix el poder i desenvolupa els seus contraarguments amb gran cura. La línia general de la seva estratègia consisteix a qüestionar precisament què volen dir «èxit» i «fracàs». Aquí es podria dir que si «èxit» vol dir èxit

en termes mundans, aleshores el principi d'en Miquel és difícil de refutar. Ara bé, és aquest el tipus d'èxit que la gent realment vol, a saber, l'èxit obtingut per qualsevol mitjà, per molt menyspreable que sigui?

En altres paraules: es tracta d'èxit en termes dels estàndards més crassos i materialistes que el món estableix, o bé en termes de l'èxit que tenen els individus a l'hora d'esdevenir la mena de persones que volen ser? Aquesta última alternativa és la que l'Elisa i en Marc elaboraran en aquesta secció.

9.8. PLA DE DIÀLEG: ÉS L'ÈXIT EL CRITERI DEL QUE ESTÀ BÉ I EL FRACÀS EL CRITERI DEL QUE ESTÀ MALAMENT?

1. Si èxit i fracàs són els únics criteris per al judici moral d'una activitat, què n'opinarem, d'activitats com els jocs d'atzar, que sempre produeixen alguns guanyadors i alguns perdedors? Estan bé o estan malament?
2. Si una persona comet un delicte amb èxit i no es descobreix, fa això que la seva acció sigui correcta?
3. Si una persona intenta fer una obra bona i fracassa, significa això que es va equivocar quan va intentar fer el que va fer?
4. Si l'objectiu de la vida d'una persona és fer sofrir gent innocent, i hi té èxit, fa això que les accions d'aquella persona estiguin bé?
5. Si l'èxit no és el criteri del que està bé, se'n segueix, d'això, que la gent no hauria d'intentar tenir èxit en el que fa?
6. Si una acció «reeixida» es definís com la que produeix «la major felicitat del major nombre» sense violar els drets de cap individu o grup, se'n seguiria, d'això, que l'èxit és el criteri del que està bé?

IDEA 6: LA PREGUNTA DE L'ARIS (60:1-2)

L'Aris pregunta: «Si hagués marxat amb els diners, la cosa hauria resultat bona?» (60:1-2). La primera aparició important, en filosofia, d'aquest tipus de qüestió va ser probablement quan Sòcrates va preguntar a Eutífró: «La cosa pia, és estimada pels déus perquè és pia, o al contrari, és pia perquè és estimada pels déus?» [*Eutífró*, 10a]. Aquesta pregunta de Sòcrates va ser revolucionària en el seu temps, perquè plantejava qüestions molt importants relacionades amb els valors morals. La més important d'aquestes qüestions és l'objectivitat o subjectivitat del que és bo. En altres paraules: diem que una cosa és bona perquè l'estimem? En aquest cas, la bondat és una derivació subjectiva. L'estimem perquè és bona? En aquest cas, la seva bondat és independent de la nostra aprovació i és, doncs, objectiva. Si la seva bondat és objectiva, hem de buscar uns fonaments diferents dels nostres sentiments personals per distingir les accions bones de les dolentes.

9.9. EXERCICI: ÉS POSSIBLE QUE UNA COSA «ES TROBI BONA PERQUÈ ÉS CORRECTA»?

Digues si estàs d'acord (A) o si estàs en desacord (D) amb les observacions següents, i per què.

	A	D	?
1. En Benjamí va dir: «M'agrada la meva feina en el menjador social, on donem menjar a persones que estan mal alimentades o			

que es moren de gana. Però no em sembla pas que sigui correcte fer-ho només perquè m'hi senti bé; jo m'hi sento bé perquè és correcte fer-ho.»			
2. En Carles va dir: «M'ho passo bé apallissant els nens més petits que jo. Ja ho sé, que està mal fet; per això encara m'ho passaria millor si estigués ben fet.»			
3. La Mònica va dir: «'Fer el que és correcte' significa per a mi 'complir el meu deure'. Però mai no m'ho passo bé complint el meu deure. Per això a mi mai res no em resulta agradable pel fet de ser correcte, tot i que moltes coses em semblen correctes pel fet de resultar-me agradables.»			
4. En Roc va dir: «No hi ha cap connexió entre el que és correcte de fer i el que resulta agradable de fer.»			
5. La Felisa va dir: «Bona persona és la mena de persona que jo vull ser. Una bona persona és la que sempre mira de fer el que és correcte i la que només està satisfeta si aconsegueix de fer el que és correcte. Opino, doncs, que el fet de trobar bé una cosa és resultat del fet que aquella cosa estigui bé, però que no n'és ni la causa ni el criteri.»			

IDEA 7. DOLENT ÉS ALLÒ QUE FRACASSA (60:4-5)

Interiorment, l'Elisa pensa que la posició d'en Miquel pot resultar autocontradictòria. «Però, com pot ser la mateixa cosa, si diferents persones la veuen diferent?» Sembla que el que l'Elisa pensa és que la posició del relativista és intrínsecament autocontradictòria o, com a mínim, incoherent. El relativista afirma que, en situacions semblants, dues persones diferents podrien, ben legítimament, arribar a conclusions ètiques totalment oposades. El comentari que es fa l'Elisa és que, si cada persona és diferent, llavors cada situació ha de ser diferent, i que, si cada situació és diferent, llavors no es pot dir que dues persones en la mateixa situació puguin arribar, legítimament, a judicis de valor diferents, ja que no hi ha dues situacions que siguin idèntiques. El relativista, doncs, es refuta a si mateix. La reflexió de l'Elisa sembla que refuta el relativisme d'en Miquel gràcies a ser encara més relativista que en Miquel. Però no ha pas de ser necessàriament així. A l'Elisa, encara li queda l'opció d'argumentar que, tot i que cada situació pot ser diferent, tanmateix cada situació única pot ser examinada objectivament de manera pública, a fi de determinar què és correcte o incorrecte de fer en aquella situació. La mera consulta dels propis sentiments és la posició coneguda en ètica amb el nom de subjectivisme. L'Elisa pot rebutjar del tot aquest enfocament i argumentar que les diferències en els punts de vista o en les perspectives no eliminen pas la possibilitat d'objectivitat ètica.

9.10. EXERCICI: HI HA ALGUNA ALTERNATIVA AL RELATIVISME?

Digues si estàs d'acord (A) o si estàs en desacord (D) amb les observacions següents, i per què.

	A	D	?
1. La Lúdia va dir: «Tot és relatiu. Robar un llibre a classe està malament, però robar una pilota dins l'àrea petita està bé.»			

2. La Juliana va dir: «Els judicis morals han de ser consistentment semblants si els casos que s'examinen són semblants. Si està malament que qualsevol s'aprofiti d'un innocent i desvalgut, llavors no hi ha cap circumstància en què es pugui dir que està bé que jo ho faci.»			
3. En Toribi va dir: «Com que no m'estic pas morint de gana, està malament que robi menjar; però si m'estigués morint de gana, estaria bé que en robés.»			
4. L'Albert va dir: «No es poden trobar dues situacions que siguin exactament iguals, per la mateixa raó que ningú no pot baixar dues vegades al mateix riu: la segona vegada, aquella persona seria diferent, i el riu seria diferent.»			
5. La Rita va dir: «El metge que em va diagnosticar la malaltia em va dir que hi havia cert tractament que era indicat. Això demostra que el que s'ha de fer en una situació determinada és el que la situació demana, i res més.»			
6. La Lara va dir: «Hi ha regles que s'apliquen a situacions que són semblants. Si una situació és diferent en un cert grau, en aquell mateix grau la regla no s'aplica.»			
7. En Maurici va dir: «Cada ésser humà és únic. Per tant, tot és relatiu.»			
8. La Derek va dir: «El que és bo per a un també és bo per a l'altre.»			

IDEA 8. DOLENT ÉS ALLÒ QUE PERJUDICA (60:11-13)

En Marc diu: «Em sembla que cada persona té dret a viure la seva pròpia vida de la manera que vulgui, mentre això no impedeixi que els altres visquin de la manera que ells vulguin» (60:7-9). En Marc expressa aquest principi per explicar a en Miquel per què resulten inacceptables les accions de l'atracador. (És curiós que hagi de ser en Miquel l'únic que defensa l'atracador, ell que n'ha estat la víctima. En defensar-lo, però, en Miquel és conseqüent amb la seva posició que l'únic que importa és l'èxit. L'única crítica d'en Miquel a l'atracador és que ha fracassat.) La posició d'en Miquel és d'aquelles que afavoreixen un individualisme viu, però despietat, en què el fort té èxit i el dèbil sucumbeix. En Marc està d'acord amb l'individualisme, però hi afegeix la condició que el fet que nosaltres visquem com vulguem no faci mal a altres persones o no els impedeixi de viure de la manera que vulguin. En altres paraules, en Marc està dient que la societat ideal és aquella en què el nombre més gran de persones pot esdevenir el tipus de persona que vol amb el mínim d'interferència dels uns en les vides dels altres. Hauríem de ser lliures de fer el que volguéssim, mentre això no representés cap restricció perquè els altres poguessin gaudir de la mateixa llibertat. Si això passa, llavors la societat ha de posar restriccions als que en posen.

Posicions semblants a les manifestades aquí per en Marc es poden trobar fàcilment al *Tractat de l'esmena de l'enteniment* de Spinoza [Edicions 62. Col·lecció «Textos filosòfics», 60. Barcelona, 1991], i al llibre I de *Sobre la llibertat* de John S. Mill [Ed. Laia. Col·lecció «Textos filosòfics», 18. Barcelona, 1983]. També serà útil consultar la «paradoxa de la tolerància»,

tal com la formula K. R. Popper a *La sociedad abierta y sus enemigos* [Ed. Paidós. Barcelona, 1a reimpressió, 1981. Cap. 7, nota 4].

Convé notar que el principi d'en Miquel no té en compte el mal que la gent fa a altra gent en el transcurs de la lluita que els ha de portar a l'èxit. El principi d'en Marc dóna una importància central al fet que s'eviti de fer mal als altres.

9.11. EXERCICI: EL PRINCIPI D'EN MARC

Segons en Marc, «cada persona té dret a viure la seva pròpia vida de la manera que vulgui, mentre això no impedeixi que els altres visquin de la manera que ells vulguin» (60:7-9). Classifica els exemples de conducta següents, i indica quins lliguen amb el principi d'en Marc: fer el que un vol tot i fer mal als altres (V/M), fer el que un vol sense fer mal als altres (V/NM), no fer el que un vol però fer mal als altres (NV/M), o no fer el que un vol i no fer mal als altres (NV/NM).

	V/M	V/NM	NV/M	NV/NM	?
1. Horaci: «És clar que sóc contagiós, però la quarantena és una restricció ridícula de la meua llibertat.»					
2. Creont: «Si aquells segrestadors no m'haguessin lligat, els hauria estomacat de valent!»					
3. Lorena: «M'encanta balancejar el pal de beisbol, però només per fer pràctica; mai no el faria servir per copejar algú.»					
4. Julià: «Jo no volia ser soldat, però ara ho sóc i s'espera de mi que mati gent.»					
5. Rebeca: «Jo no volia ser presidenta però m'imagino que ara, un cop elegida, hauré de reduir l'atur i el perill de guerra.»					

IDEA 9. BO O DOLENT HA D'ENCAIXAR AMB LA MANERA COM VOLEM VIURE (60:23-27)

L'Elisa s'esforça clarament per entendre-ho. Diu: «Podem dir que una cosa és bona o dolenta segons que encaixi o no encaixi amb la manera com volem viure. Però si vull fer una cosa que perjudicarà algú altre, aquesta és una raó per dir que allò és dolent. I si ajuda algú, aquesta és una raó per dir que allò és bo.» (60:23-27)

L'Elisa explicita la noció d'adequació o de propietat en la determinació que fa cada individu d'allò que segons ell és correcte o incorrecte, fins i tot després d'haver tingut en compte l'efecte de la seva acció sobre altres. Així, doncs, l'Elisa afegeix una cosa significativa al principi d'en Marc. Pot ser que un acte no perjudiqui ningú i que, tot i això, no sigui correcte que el faci un individu concret perquè no s'adequa a la manera de viure triada per aquella persona.

Es podria preguntar a l'Elisa: «Només cal això: simplement una idea de com es vol viure i adonar-se del que seria adequat per realitzar aquell ideal?» Sabem, pel capítol u, que l'Elisa està preocupada per la consistència.

9.12. PLA DE DIÀLEG: EL CRITERI D'ADEQUACIÓ

Considera les observacions següents i suggereix crítiques positives o negatives que s'hi podrien fer:

1. L'Helena va dir: «Les sabates bones són les que s'adaptin bé als peus que es tenen. Igualment, l'acció bona és la que s'adapta bé a la situació en què un es troba.»
2. En Domènec va dir: «Quan em mudo, per anar bé he de triar la corbata que fa contrast amb el vestit. Igualment, l'acció correcta és, generalment, la que contrasta amb la situació en què un es troba.»
3. L'Àlícia va dir: «Quan la meua bici no funciona perquè necessita una peça de recanvi, la peça bona que he d'aconseguir és la que fa que la bici torni a funcionar. Igualment, quan hi ha algun tipus de complicació, l'acció correcta que s'ha de fer és la que fa que les coses tornin a la normalitat.»
4. L'Artur va dir: «Si se m'espatlles la bici contínuament, trobaria la peça que falla i la substituiria per una peça que fos fiable. Igualment, si anés fent alguna cosa que provoqués problemes, una hora o altra faria alguna altra cosa que no provoqués problemes.»
5. La Marta va dir: «Si hi ha un problema a casa, el que és correcte és fer qualsevol cosa que contribueixi a millorar les relacions familiars. Igualment, si hi ha un problema a l'escola, el que és correcte és fer qualsevol cosa que aportï una millor educació dels alumnes.»
6. En Xavier va dir: «Certs tipus d'accions són adequats a casa, mentre que altres són inadequats. Igualment, certs tipus d'accions són adequats a l'escola, i altres són inadequats.»
7. La Diana va dir: «Quan escrius una història, li has de donar el final que la història vol, és a dir, el final que reclama o que necessita. Igualment, quan et trobes en una situació difícil, has de fer el que la situació reclama que facis.»
8. La Magdalena va dir: «Quan gairebé estic acabant d'escriure una història, em pregunto quina mena de final demana la història, però llavors responc a la demanda de la meua manera. Igualment, quan estic en una situació difícil, moltes vegades em sento cridada a fer una cosa, però el que trio de fer és la meua manera personal de respondre a aquella demanda. No em sento lligada per allò que s'adequa a la situació.»

IDEA 10. HAN DE FUNCIONAR LES IDEES PER SER VERTADERES? (61:2-3)

En Miquel porta la seva argumentació més enllà de l'ètica, fins al regne del coneixement i de la veritat, quan diu: «I precisament per això vosaltres no aneu bé i esteu equivocats: perquè les vostres idees no funcionaran mai!». En altres paraules, en Miquel havia afirmat abans que l'èxit i el fracàs són els criteris ètics que ens ajuden a distingir el que és correcte del que és incorrecte. Ara transforma allò que abans era «incorrecte» en una «equivocació», és a dir, passa d'un terme ètic a un terme epistemològic, que es refereix a la nostra manera de saber si una cosa és vertadera o

falsa. I els mateixos criteris d'èxit o de fracàs que aplicava a les accions ètiques, els aplica ara a la veritat i falsedat de les idees.

Aquesta aportació d'en Miquel recorda la transició que té lloc en la filosofia del segle XIX, quan l'enfocament utilitarista de l'ètica és adaptat pels pragmatistes com a teoria del coneixement. (Els utilitaristes sostenien que les accions són correctes o incorrectes segons les conseqüències que tinguin per a tots els implicats. Els pragmatistes sostenien que les idees són vertaderes o falses, altre cop, segons les seves conseqüències.)

Avui dia molts filòsofs afirmarien que només els enunciats o les assercions poden ser vertaders o falsos; per tant, les idees només poden ser vertaderes o falses si estan expressades en forma d'enunciats. Ara bé, la majoria d'idees semblen formulades com a hipòtesis i tenen com a objectiu la resolució de problemes específics. Hi ha una certa controvèrsia sobre si una idea que és reconeguda com un solucionador de problemes ha de ser considerada, o no, «vertadera».

9.13. PLA DE DIÀLEG: EL FUNCIONAMENT DE LES IDEES

1. Totes les idees que funcionen són vertaderes?
2. Només les idees que funcionen són vertaderes?
3. Què vol dir que les idees «funcionen»?
4. Què són les idees?
5. Quines condicions hauria de satisfer un enunciat per ser vertader?
6. Quines condicions hauria de satisfer una idea per ser vertadera?
7. Podria ser que una idea que no hagués funcionat mai en el passat funcionés algun dia en el futur? Seria vertadera, aleshores?
8. Podria ser que una idea que sempre hagués funcionat en el passat deixés de funcionar algun dia en el futur? Deixaria de ser vertadera, aleshores?
9. Una idea falsa podria estar feta d'enunciats vertaders?
10. Una idea vertadera podria estar feta d'enunciats falsos?
11. Totes les idees s'inventen o de vegades es descobreixen?
12. Podríem descobrir una idea que hagués tingut algú que hagués viscut fa molt i que hagués estat oblidada?
13. Es pot arreglar i fer que funcioni una idea que no funciona, tal com es pot fer amb un rellotge que s'ha parat o amb un cotxe que no s'engega?
14. Seria millor parlar d'idees «boniques» o «lletges» en comptes d'anomenar-les «vertaderes» o «falses»?
15. Seria millor parlar d'idees «bones» o «dolentes» en comptes d'anomenar-les «vertaderes» o «falses»?

Episodi 22: Què et sembla que farà, el jutge?

IDEA 11. L'ÚS DE LA Lògica EN TEMES DE DRET (61:16-19)

El Sr. Mas explica a l'Aris què passarà en el judici de l'atracador. Diu que el jutge partirà del principi general que robar és un delictes. Després tot dependrà que decideixi si el que li va passar a en Miquel va ser un cas de robatori o no. El que decideixi determinarà, com si es tractés d'un sil·logisme lògic, si aquell home va cometre un delictes o no. Per declarar culpable aquell home, el sil·logisme hauria de fer així:

Tots els robatoris són delictes.

El que l'home va fer a en Miquel va ser un cas de robatori.

Per tant, el que l'home va fer a en Miquel és delictes.

Per declarar innocent aquell home, el sil·logisme hauria de fer així:

Tots els robatoris són delictes.

El que l'home va fer a en Miquel no va ser un robatori.

Per tant, el que l'home va fer a en Miquel no és delictes.

S'adona que el jutge dedueix la primera premissa (o la premissa major) del cos existent de lleis. Després, estableix la segona premissa determinant, a partir de proves, què va passar realment. Llavors, s'ajunten les dues premisses de forma vàlida i se'n treu la conclusió. L'Aris es pregunta si es pot fer servir el mateix procediment quan un individu està sospesant una qüestió personal d'importància ètica. L'exemple que tria té relació amb el fet de dir la veritat, un tema que ell i el seu pare han discutit recentment. L'Aris s'adona que, en aquest cas, la primera premissa és, evidentment: «Mentir és dolent». La premissa següent s'obté preguntant-se si el que s'està a punt de dir és, de fet, una mentida. Si es descobreix que és una mentida, aleshores s'ha de concloure que fer l'enunciat seria dolent.

Què en podem deduir nosaltres, de l'esforç que fa l'Aris per aplicar la lògica a l'ètica? Ell s'adona perfectament del caràcter delicat i complex de la segona premissa. Al capdavall, una persona, al llarg del dia, pot fer molts enuncisats que no són veritables, sense que això vulgui dir que aquella persona menteix. Per exemple, algú pot donar una resposta equivocada a una pregunta, i ho pot fer per ignorància. L'Aris intueix que cal molta habilitat per determinar exactament què és el que el concepte «mentir» inclou i què és el que no inclou.

En canvi, l'Aris sembla menys inclinat a qüestionar el funcionament de la primera premissa. Al cap i a la fi, la mateixa naturalesa del procés legal obliga el jutge a extreure la primera premissa del cos existent de lleis.

Per tant, aquesta premissa ve donada per la llei. El que l'Aris fa, de manera anàloga, és agafar la primera premissa, «Mentir (sempre) és dolent», i assumir que ella ens ve igualment donada. Una assumpció així potser no és tan raonable com ell es pensa: quan es tracta de temes ètics, la investigació és aplicable tant a la primera premissa com a la segona. Tanmateix, hi ha molta gent que negarà la rellevància de la investigació pel que fa a la premissa major. Argumentarà que ve donada. Alguns diran que els principis de l'ètica deriven d'autoritats religioses o d'escrits com ara els Deu Manaments. D'altres potser diran que la primera premissa ve donada en el sentit que és veritable de forma autoevident. En altres paraules, aquests dirien que els termes que fem servir en el cas de la virtut i dels vicis ja comporten, en la seva pròpia definició, la classificació com a bons o dolents. Segons això podem dir, sense por d'equivocar-nos, que tota crueltat és dolenta simplement pel fet que la paraula «crueltat» ve definida com una d'aquelles coses que són dolentes de fer. Igualment passa amb «robar» i «mentir», segons els defensors d'aquest punt de vista. Tot i que la posició

que s'acaba d'esbossar no és pas una de les que aconsegueix l'acord de molts filòsofs, amb tot s'ha de tenir en compte juntament amb les altres posicions acabades d'esmentar. Finalment, val la pena de fer referència ara a la posició de Gilbert Harman sobre el paper de la lògica en l'ètica (per exemple, en el seu *The Nature of Morality*, p. 127-128). Harman defensa que la lògica formal no té res a veure amb el raonament ètic: senzillament, resulta massa mecànica. El raonament ètic només es produeix quan revisem les nostres premisses i les readaptem per poder revisar o rebutjar els nostres plans i idees anteriors i per poder-ne adoptar de nous. Tot i que la formulació de Harman pot resultar un xic extrema, la seva distinció general entre lògica i raonament pot ser útil.

9.14. EXERCICI: L'ÚS DE LA Lògica FORMAL EN ÈTICA

Recordaràs que un bon argument és el que té premisses vertaderes (o que podem suposar que són vertaderes) i és formalment correcte («vàlid»). Ara bé, la major part dels arguments tenen defectes. Pot ser que la primera o la segona premissa no siguin vertaderes o que la forma de l'argument sigui incorrecta. Entre els arguments següents, en sabries trobar de bons? En els que consideres incorrectes, quins defectes hi criticaries?

1. Cap acte de crueltat no és una bona acció.
Totes les accions dels Bons Samaritans són actes de crueltat.

Per tant, cap acció dels Bons Samaritans no és una bona acció.

2. Tots els casos d'amabilitat són casos de bondat.
Cap cas de brutalitat no és un cas de bondat.

Per tant, cap cas de brutalitat no és un cas d'amabilitat.

3. Tots els casos en què s'assassina són casos en què es mata.
Tots els exterminis d'orioles són casos en què es mata.

Per tant, tots els exterminis d'orioles són casos en què s'assassina.

4. Sempre que pego al meu germà petit, ell plora cada vegada.
Totes les vegades en què el meu germà petit plora, no l'hem de compadir.

Per tant, totes les vegades en què hem de compadir el meu germà petit, no li he pegat ni una vegada.

5. Sempre que es passa una pena, es necessita consol.
Sempre que es necessita consol, el consol escasseja.

Per tant, sempre que es necessita consol, es passa una pena.

Correcció. Comentaris sobre la disposició formal dels arguments:

1. Vàlid, però la premissa menor és dubtosa. Per tant, incorrecte.
2. Vàlid i probablement correcte.
3. Invàlid; canvi de sentit de la paraula «matar». Incorrecte.
4. Vàlid, però la premissa menor és dubtosa. Incorrecte.

5. Invàlid i la premissa menor dubtosa. Incorrecte.

IDEA 12. ROBAR ÉS UN DELICTE (61:16-19)

9.15. EXERCICI: L'ÚS DEL RAONAMENT EN LA RECERCA ÈTICA

Torna a pensar en el capítol u d'*Elisa*. L'Elisa formula el sil·logisme condicional següent:

Si m'importessin de debò els animals, no me'ls menjaria.
Però, en canvi, me'ls menjo.

Per tant, és que no m'importen de debò.

Aquest sil·logisme és vàlid, i l'Elisa ho sap. Però és insatisfactori, perquè l'obliga a concloure que no estima els animals, i ella està segura d'estimar-los. L'Elisa estarà molt angoixada amb això, i no serà fins al final del llibre que començarà a adonar-se que l'única sortida de les seves dificultats lògiques consisteix a veure que, si vol mantenir la primera premissa, potser haurà de deixar de menjar animals, que és el que s'expressa en la segona premissa. (Això, és clar, no exclou pas la possibilitat de revisar d'alguna manera la primera premissa.)

Considerem ara una altra situació possible. En Kio pensa que nota una certa connexió entre el fet de beure llet al vespre i el fet de mullar el llit a la nit. Però, un bon matí informa la Suki que aquella nit no ha mullat el llit. Quina conclusió n'hauria de treure, d'això?

1. Que no havia begut llet la nit anterior. (De fet, n'havia begut.)
2. Que hauria de deixar de beure llet abans d'anar a dormir.
3. Que la connexió entre beure llet i mullar el llit podria no ser una connexió causal forta i sense excepcions.
4. Que es deu haver equivocat quan s'ha pensat que mullava el llit.

En Kio està fent una deducció lògica, un raonament ètic, totes dues coses o potser cap?

IDEA 13. LA SEVA VERSIÓ (61:23-24)

Aquest és un tema que per ell sol ocupa tot un curs. És possible, però, que els estudiants el passin per alt. En el cas que vulguin tractar-lo, segons l'interès, proposem dues activitats molt desiguals: una de simple per a comprendre el fenomen de manera superficial i l'altra en profunditat, sentint de viva veu les persones que tracten el problema dia a dia. En el segon cas la implicació emocional és molt important i caldria organitzar una sessió contundent.

9.16. EXERCICI: COMPRENSIÓ DEL CONCEPTE «DELINQUÈNCIA»

1. Busca'n la definició en un diccionari.
2. Posa exemples que encaixin amb aquesta definició.
3. Tria algunes notícies del diari que il·lustrin el terme.

9.17. EXERCICI D'AMPLIACIÓ I D'APLICACIÓ

Organitza una conferència o una taula rodona sobre la prevenció de la delinqüència amb persones enteses: advocats, psicòlegs, terapeutes, educadors de carrer, etc.

Episodi 23: L'Elisa està temptada d'acceptar un passeig en cotxe**IDEA 14. RELACIONS FAMILIARS (62:18-27)**

A la classe els joves poden aprendre a apreciar els punts de vista dels altres. Ara bé, seria raonable esperar que, en el desacord entre un nen i un adult, l'adult mostrés simpatia pel punt de vista del nen, perquè l'adult també ha estat nen. En canvi, al nen, que no ha estat mai adult, li és molt més difícil d'entendre el punt de vista d'un adult. Un dels papers més útils que el mestre pot fer a classe és el de mediador entre els punts de vista de l'adult i del nen, presentant als nens el raonament subjacent al punt de vista de l'adult sense fer-se necessàriament seu aquest raonament. D'aquesta manera, el mestre pot ajudar a mitigar la tensió entre generacions. (No cal dir que, quan parli amb pares que hagin oblidat què vol dir ser nens, el mestre també pot fer un paper important, el d'intentar explicar el raonament subjacent al punt de vista del nen.) La teva feina com a mestre consisteix a no permetre que el diàleg es desenfoqui.

9.18. EXERCICI: RETRETS QUE FAN LES PERSONES GRANS ALS ADOLESCENTS

Busca algunes coses que els adults diuen dels joves. Fes-ne una llista:

.....

En traiem els que siguin més particulars i agafem els més generalitzables. Ens podem imaginar perquè ho diuen.

Es tracta d'un exercici de posar-se a la pell d'un altre. Potser els grans no sempre tenen raó, però que alguna vegada en tinguin. Analitzem-ho.

IDEA 15. EM SENTIA ATRAPADA (63:8)

El coratge és una de les qualitats més universalment admirades. No depèn ni de les societats ni de les èpoques, ni de les modes. Però cal tenir en compte que el coratge per ell mateix no és bo ni dolent. Un coratge malvat és dolent, el fanatisme coratjós és nefast.

De fet el coratge és un tret psicològic que només esdevé moral quan es posa al servei d'una causa. Com a tret de caràcter és una resistència a la por, és el caràcter dels «durs». Ciceró en diu: «el coratge ajuda a afrontar els perills i suportar els treballs», a *Retòrica*.

Sovint el coratge va amb l'optimisme, ja que si hom se sent pessimista i creu que «no hi ha res a fer» no li cal el coratge per a res.

9.19. EXERCICI: EXEMPLIFICAR

Busca exemples de persones «coratjoses» des de distints punts de vista: esportiu, personal, professional, etc. Fes-ne una breu biografia i presenta-la als teus companys.

9.20. EXERCICI: SINÒNIMS I ANTÒNIMS

Busca adjectius que encaixin bé amb coratge i altres que en siguin contraris, com:

<i>Sinònims</i>	<i>Antònims</i>
Coratge i optimisme	Coratge i feblesa
.....	
.....	
.....	

IDEA 16. PENSAMENTS I SENTIMENTS EN CONFLICTE (63:21-30)

L'Elisa identifica una colla de pensaments i sentiments que li passen pel cap quan rep la invitació de «portar-la» (63:13). Els seus sentiments semblen dir-li que té dret a una aventura i que hauria de fugir de la situació en què es troba a casa seva. D'altra banda, és conscient que no s'hauria de posar en una situació que és incapaç de controlar, i aquesta consciència li ve dels advertiments dels seus pares i del seu propi sentit comú.

El que l'Elisa experimenta és torbador, però és força típic del primer estadi d'una situació que reclama recerca ètica. Molt sovint, el primer estadi mostra el conflicte: uns sentiments estan en guerra amb altres sentiments, uns pensaments amb els altres, i sentiments i pensaments es fan mútuament la guerra. En aquesta situació, descobrim que els advertiments dels pares s'enfronten als impulsos personals i que el sentit comú s'enfronta al desig d'aventura. (S'hauria de notar que l'Elisa és molt conscient dels conflictes esmentats.)

9.21. EXERCICI: SENTIMENTS EN CONFLICTE

En els casos següents, indica: A) si els sentiments esmentats estan realment en conflicte, o no; B) si et sembla que el conflicte se supera gràcies a la reconciliació dels sentiments oposats. (En cas de respondre B afirmativament, digues com es podria produir la reconciliació.)

1a. Aprecies una persona que coneixes, perquè us tracta bé, a tu i als teus germans.

1b. Et desagrada aquesta persona perquè va sovint a caçar.

2a. Estàs agraït a una persona que coneixes, perquè sempre t'ajuda a fer els deures.

2b. Estàs ressentit amb aquesta persona, perquè troba l'escola molt fàcil i tu la trobes molt difícil.

3a. Admires una persona perquè defensa les seves creences.
3b. Sents menyspreu per aquesta persona, perquè creus que sempre pren decisions equivocades.

4a. Et compadeixes d'algú que és pobre i està desvalgut.
4b. Sents indiferència per aquesta persona, perquè tens la impressió que, d'alguna manera, deu haver estat responsable de la seva situació.

5a. Hi ha una certa persona amb qui t'agradaria d'estar tot sol.
5b. Però també és una persona amb qui et fa por d'estar tot sol.

9.22. EXERCICI: PENSAMENTS EN CONFLICTE

En els casos següents, indica: A) si els pensaments esmentats estan realment en conflicte, o no; B) si et sembla que el conflicte s'ha superat gràcies a reconciliar els pensaments oposats. (En cas de respondre B afirmativament, digues com es podria produir la reconciliació.)

1a. Penses que el teu cosí Enric és un indesitjable.
1b. Penses que el teu cosí Enric no és un indesitjable.

2a. Penses que el teu país és fort.
2b. Penses que el teu país és dèbil.

3a. Penses que molts/es nois/es són atractius/ves.
3b. Penses que molts/es nois/es no són atractius/ves.

4a. Penses que el món és rodó.
4b. Penses que el món és pla.

5a. Penses que ets l'única persona realment important.
5b. Penses que els altres també són importants.

IDEA 17. ESTIC APRENENT COSES DE LA VIDA (64:26)

El conflicte de sentiments pot paralitzar fàcilment una persona. Sembla que aquest és el punt on ha arribat l'Elisa. L'Elisa s'adona que s'ha d'introduir el conflicte en els sentiments perquè el conflicte treballi a favor d'un mateix. S'han d'organitzar i aprofitar els sentiments de manera que no s'oposin els uns als altres, sinó que treballin junts harmoniosament. Això és diferent del mite que Plató ens explica al *Fedre*, on un cotxer s'esforça per conduir un carruatge de dos cavalls: l'un, ben disciplinat i obedient; l'altre, salvatge, impulsiu i desobedient. El cas és diferent, perquè el conflicte de què parlem aquí és un conflicte en què tots els pensaments i sentiments d'una persona poden resultar, en cert sentit, disciplinats i, en cert sentit, indisciplinats. No podem simplement donar per suposat que els nostres raonaments són correctes, vàlids i fiables, però que els nostres impulsos ens obliguen a extraviar-nos; ni podem tampoc, és clar, assumir el contrari. La recerca ètica implica el reexamen de tots els materials que juguen algun paper en l'elaboració d'un judici ètic.

9.23. EXERCICI: ORGANITZAR ELS SENTIMENTS I LA CONDUCTA

1. Consideres que el teu veí és fastigos i repulsiu. Però creus que «estima el teu proïsme» és una obligació moral que has d'acceptar. Quina de les interpretacions següents d'«estima el teu proïsme» et faria possible de tractar amb el teu veí d'una manera honrada?
 - a. Abraça i petoneja cada dia el teu veí.
 - b. Comparteix els teus diners amb el teu veí.
 - c. Tracta el teu veí amb imparcialitat, independentment dels teus sentiments envers ell.
 - d. Transforma la teva aversió en afecte.
 - e. Dóna al teu veí tot el respecte que es mereix.
2. Estàs enamorat de la promesa del teu millor amic. No saps si has de deixar de ser amic d'ell o deixar d'estimar-la a ella. Quina de les interpretacions d'«amic» següents et faria possible de tractar amb aquesta situació d'una manera honrada?
 - a. Un amic és algú amb qui es tenen interessos comuns.
 - b. Un amic és algú que farà el que tu vulguis sempre que li demanis.
 - c. Un amic és algú que sempre està a punt per ajudar-te.
 - d. Un amic és algú la felicitat del qual és tan important per a tu com la teva pròpia felicitat.
 - e. Un amic és algú els interessos del qual sempre has de posar al davant dels teus.

Episodi 24. L'assaig**IDEA 18. M'HE DE PREPARAR (67:3-4)**

Sempre que hi ha un ofici, com ara teixir, fer terrissa, fer mobles, etc., també hi ha tècniques. Sempre que s'han d'aprendre tècniques, hi ha implicada una pràctica. Consegüentment, hi ha un lligam molt fort entre pràctica i treball artesà. Si sabem això tan bé, com és que fins ara no hem estat capaços d'identificar els elements artesans que hi ha en la conducta ètica? Un dels objectius d'aquest curs consisteix a demostrar que l'element artesà en la conducta ètica és allò que anomenem «recerca ètica». És l'aspecte que es pot ensenyar i aprendre. És l'aspecte que mostra racionalitat. Si no s'identifiquen els elements artesans de la conducta moral, la gent no sap què és el que ha de practicar per ser una persona moral o per participar en actuacions morals.

Això és el que la Nobuko intenta fer veure a l'Elisa quan li descriu la pràctica que fa per esdevenir concertista de violí. Observeu que, en cada actuació, no hi entra només una sola habilitat, sinó que «s'han de dominar moltes tècniques particulars i cadascuna exigeix treball» (67:24-25). Finalment, les tècniques s'han d'orquestrar de tal manera que es produeixi un comportament ètic en una situació determinada.

9.24. PLA DE DIÀLEG: PRÀCTICA, PREPARACIÓ I ACTUACIÓ

1. La teva germana gran Estefania i el seu marit Ricard han convidat a dinar les seves dues famílies per celebrar l'aniversari del seu casament, tot i que ni l'un ni l'altre són cuiners experts. Què haurien de fer?

- a. Practicar i fer un dinar de prova abans de l'aniversari.
 - b. Suspendre el dinar.
 - c. Buscar receptes i experimentar alguns plats.
 - d. Demanar que els convidats es portin els plats precuinats.
 - e. Encarregar un dinar al restaurant i fer-lo passar com a propi.
 - f. ...
2. T'han convidat a una festa en què tots els convidats han d'anar en patins. Tu, però, no saps patinar. Què hauries de fer?
- a. Refusar la invitació.
 - b. Esperar fins a la festa per posar-te els patins, i confiar que tot vagi bé.
 - c. Mirar de convèncer els altres perquè organitzin un altre tipus de festa.
 - d. Anar a la festa amb un peu embenat.
 - e. Preparar-te per a la festa patinant cada dia.
 - f. ...
3. Odies les baralles, sobretot perquè els membres de la teva família es barallen moltíssim entre ells. Tremoles només de pensar que, quan formis una família pròpia, et pugui sortir una família buscabregues. Què hauries de fer?
- a. No tenir família.
 - b. No casar-te.
 - c. Aprendre a prohibir les baralles, de manera que simplement no sorgeixin.
 - d. Mirar d'entendre com s'inicien les baralles i practicar maneres d'evitar-les o de fer-hi de mitjancer.
 - e. Evitar les baralles familiars a còpia d'anar-se'n quan es produeixen.
 - f. ...

IDEA 19. PREPARAR-SE, ESTAR A PUNT (68:8-10)

No tot el que es fa per estar a punt exigeix una pràctica llarga. Per exemple, pots començar a fer preparatius per a un ball, pots practicar els passos de ball i pots assajar mentalment el que diràs a la teva parella, però probablement no assajaràs pas el vestuari ni tampoc com obriràs la porta. (No tots els preparatius exigeixen una pràctica específica, de la mateixa manera que no totes les actuacions exigeixen una preparació anterior.)

Una de les raons del fet que els nostres plans sovint es desencaminin és que no han aconseguit d'especificar ni tots els preparatius que s'haurien d'haver fet ni els preparatius concrets que impliquen una pràctica prèvia. Per exemple, si promets a la teva amiga que faràs un pastís per a la seva festa d'aniversari i no n'has fet mai cap, serà certament molt enraonat que practiquis i que facis uns quants pastissos abans del gran esdeveniment. I si vols seguir la recepta, serà molt enraonat que posis a punt tots els ingredients abans de començar a fer el pastís. El mateix és cert si parlem d'una acampada que molts heu planejat la mar de bonica, però que no heu preparat adequadament, ja que no heu agafat els pals necessaris per plantar la tenda.

9.25. EXERCICI: PRACTICAR I ESTAR A PUNT

Mira si a l'exercici següent «estar a punt» en el llenguatge ordinari t'ajuda a

expressar els conceptes que aquests termes representen. (És possible que hi hagi més d'una alternativa correcta.)

1. Un «pràctic de farmàcia» és algú que (tot just comença a aprendre farmàcia) (ja té experiència farmacèutica) (treballa en una farmàcia però no fa investigació farmacèutica) (fa veure que és farmacèutic) (és farmacèutic amb molts anys d'experiència).
2. «Estar a punt» és estar (resolt) (preparat per a l'acció) (ple de disponibilitat) (esperant) (alerta).
3. L'ús que es fa d'«estar llest» en l'expressió «surt, si estàs llest», és (igual a) (diferent de) l'ús que se'n fa en l'expressió «si no surts, estàs llest».
4. Un futbolista practica una mica amb la pilota abans del partit a fi d'estar (en l'alineació) (a punt per entrar en joc) (xutant) (segur de si mateix) (en nòmina).
5. Un saltador que es prepara per competir en els Jocs Olímpics sap que quan se'l jutgi només es tindrà en compte (la pràctica que hagi fet) (que estigui a punt) (la seva actitud) (la seva esportivitat) (la seva actuació).
6. Quan es tracta de combatre focs, normalment els bombers (són més experimentats) (estan més relaxats) (tenen més coneixements) (estan més preparats) (tenen més valor) que les víctimes del foc.
7. Quan es tracta d'abordar crisis personals, la gent experimentada és (més forta, per tota la pràctica que ha fet) (més dèbil, per tot el que ha hagut de passar) que l'altra gent que no ha passat per crisis semblants.

IDEA 20. APRENDRE COSES QUE NO SEMBLEN SIGNIFICATIVES (68:1-5)

Heus aquí una bona oportunitat per fer que els teus alumnes reflexionin sobre els hàbits que realment tenen. Després, quan hàgiu assenyalat uns quants hàbits, podràs començar a preguntar si aquests hàbits són útils o perjudicials. Ambdues possibilitats haurien de ser explorades a fons. Pensa, per exemple —i és la part positiva—, si n'és, de beneficiós, no haver de reflexionar sobre les moltes coses rutinàries que es fan durant el dia. Si cada dia s'hagués de prendre una decisió sobre si llevar-se o no llevar-se, rentar-se o no les dents, menjar o no, o el que sigui, tot plegat demanaria moltíssim temps. Vistos des d'aquest angle, els hàbits són molt econòmics. Ens permeten actuar automàticament en situacions estables i invariables.

D'altra banda, en situacions que reclamin innovació o tornar a pensar les coses, els hàbits poden ser obstacles. Ens tornem rígids i inflexibles, i descobrim que estem al servei dels nostres hàbits en lloc de servir-nos-en. Per exemple, alguns joves poden haver format l'hàbit de fer els deures només a una hora determinada durant el dia (posem, a la tarda, just després de l'escola). Pot sorgir alguna cosa que els impedeixi fer els deures a l'hora prevista. Això significa que hauran d'abandonar l'hàbit vell i s'hauran d'adaptar a fer els deures al vespre o bé hauran d'anar a l'escola l'endemà sense haver-los fet.

En casos com aquests tenim bones raons per deixar l'hàbit, i podríem verbalitzar les raons si calgués.

9.26. EXERCICI: HÀBITS

Considera aquests exemples d'hàbits i discuteix-ne la possible utilitat:

1. L'Elm juga a tennis. Abans de servir, té el costum de tocar amb la pilota el genoll esquerre i de fer botar la pilota cinc vegades.
2. El pare de l'Elm té l'hàbit de posar-se les ulleres cada matí.
3. La germana de l'Elm, la Pilar, té l'hàbit d'engolir sempre que beu suc de taronja.
4. L'Elm té l'hàbit de llegir estirat a terra de panxa enlaire, amb els peus sobre el sofà.
5. L'Elm té l'hàbit de donar corda al seu rellotge cada matí.
6. La Pilar té l'hàbit de fer una ganyota cada vegada que s'esmenta el nom d'en Jaume.
7. La Pilar té l'hàbit de mirar la tele mentre fa els deures.
8. L'Elm té l'hàbit de dir coses desagradables sobre els amics de la Pilar.
9. La mare de l'Elm té l'hàbit de ser puntual quan va a treballar.
10. L'Elm té l'hàbit de menjar sempre que té gana, i té gana sempre.

IDEA 21. T'AGRADA EN GABI? (68:28)

Després del que hem après sobre l'amistat, procurar distingir el concepte *amistat* del concepte *enamorament*.

Aquest pot ser un tema interessant però difícil de parlar-ne, per això proposem exercicis o activitats que voregen la qüestió i només el grup classe decidirà si hi vol entrar o no. En tot cas aquí es parla d'una amistat *sui generis*.

9.27. PLA DE DIÀLEG: AMISTAT I ENAMORAMENT

1. És el mateix l'amistat que l'enamorament?
2. Quins són els trets característics de l'enamorament?
3. Cal reciprocitat en l'enamorament?
4. L'enamorament implica amistat?
5. L'amistat implica enamorament?

9.28. ACTIVITAT: DIFERENCIAR L'ENAMORAMENT DE L'AMISTAT

Busca imatges que indiquin actituds d'enamorament i distingeix-les de les que significarien amistat. Fixa't que moltes es poden confondre, però altres no.

Fes un mural conceptual on quedi clara la relació entre enamorament i amistat: com a paral·leles, com a tangents, com a inclusió, etc.
(GrupIREF)

CAPÍTOL DEU

La Montse explica al seu avi que s'ho ha passat molt malament quan uns nois de l'escola li han dit «curta», perquè ha travessat el camp mentre ells s'entrenaven. Es pregunta si això indica que ella és inferior. El seu avi li assegura que és realment inferior, que hi ha, en efecte, moltíssimes coses que els altres poden fer força millor que ella. Discuteixen la importància de les notes i l'avi de la Montse fa referència a la importància dels criteris quan es discuteix sobre notes, superioritat i inferioritat. La gent tendeix a subratllar com a criteris de superioritat precisament aquelles coses en què destaca i, si no s'ofereix l'alternativa de criteris diferents, molta gent se sent inferior. La Montse, però, no queda convençuda perquè troba que no és bona per a res. En aquest punt, l'avi observa que no es tracta pas de ser fort en això o en allò. Es pot ser una persona molt forta encara que se sigui mediocre en pràcticament tot, mentre s'organitzin efectivament les pròpies habilitats de manera que es reforcin les unes a les altres, com els fils d'un cable es reforcen mútuament. Llavors la Montse confia a l'avi que se sent infeliç per com la tracten els seus pares. Troba que no se la prenen seriosament i que no l'estimen. L'avi diu que això li recorda el que li passava a ell quan tenia la seva edat i es pensava que tothom era sa, que l'únic boig era ell. Va tardar molt de temps a descobrir que el món mateix podia ser un lloc ben boig per viure-hi i que, en canvi, tendim a pensar que som nosaltres els bojos i no el món.

Episodi 25. La cadena i el cable

IDEA 1. INSULTAR (70:14)

Insultar és menystenir verbalment alguna persona (o cosa). La intenció és ofendre a partir de paraules o frases que mostren agressivitat i una desconsideració envers una persona o un grup. No deixa de ser una forma de violència. De vegades amaguen prejudicis i poden arribar a ser molt ofensius i dolorosos per a qui els rep.

Qui els formula mostra ganes de vilipendiar i de fer mal. Entre els joves sovint alguns «insults clàssics» semblen fórmules de companyonia: «fill de p.», «cabronàs», «mal parit» i altres expressions com aquestes semblen formar part d'un lèxic amical i volen expressar certa companyonia. Però podem buscar altres maneres de dirigir-nos als altres sense que tinguin aquest marcat caràcter desdenyós.

10.1. EXERCICI: BUSCAR ALTERNATIVES ALS INSULTS

Proposem buscar el sentit d'alguns insults habituals i que es busquin alternatives verbals més considerades.

INSULT	SIGNIFICAT	ALTERNATIVA
Vés a pastar fang		
Llepafils		
Mala pècora		

Xitxarel·lo		
Mosca morta		
Ploramiques		
Buscabregues		
Tanoca		
Imbècil		
Mal nascut		
Capsigrany		
Pelacanyes		
...		

Es poden afegir els que siguin més emprats pels nois i noies del grup, preguntar fins a quin punt els molesten i buscar maneres d'expressar la seva disconformitat.

(IdeP)

10.2. PLA DE DIÀLEG: FER COSES SENSE PENSAR

1. Tot el que fem ho hem previst i decidit?
2. Hi ha algunes coses que caldria que les haguéssim pensat abans de fer-les?
3. Si faig les coses sense pensar puc trobar-me amb conseqüències negatives?
4. Si faig les coses pensant-les puc trobar-me amb conseqüències negatives?
5. Quina diferència hi ha, doncs?
6. Quina és la meva conclusió?

(IdeP)

IDEA 2. TRAVESSAR EL CAMP DE FUTBOL MENTRE ENTRENAVEN (70:14-15)

Un dels problemes de fer-se gran és que s'ha d'aprendre a sortir del petit món propi i s'ha de reconèixer que s'és actor en un món que conté moltes altres persones. La Montse travessa el camp mentre uns nois estan jugant i ells la insulten. És molt possible que ella ni s'hagués adonat que estava destorbant el seu joc. Potser estava immersa en els seus propis pensaments. Ara bé, una part de fer-se gran consisteix precisament a desenvolupar capacitat d'atenció pel que passa i habilitat per copsar què és correcte de fer en certes situacions. Potser podries ajudar els teus alumnes a reflexionar sobre coses que hagin passat aquest any a la classe i que posin en relleu que, de vegades, no som conscients de com les nostres accions violen els drets dels altres. Ha passat gaire sovint que els sentiments d'algú hagin estat ferits simplement perquè no hem parat esment als altres en una situació determinada? Ha passat gaire sovint que hi hagi hagut malentesos entre nosaltres perquè no hem estat capaços de veure l'efecte del nostre comportament sobre els altres?

Saber què s'ha de fer i en quin moment comporta tenir presents aquests punts:

- Entendre la situació.
- Entendre com responen els altres a la nostra manera de fer les coses que fem.
- Establir prioritats o organitzar la seqüència de la nostra conducta en consonància amb la situació interpersonal que es desenvolupa.

Entendre una situació implica reconèixer els sentiments, els motius i els objectius de les altres persones que un troba en aquella situació. S'ha de veure si el que es fa és frustrar o promoure els seus projectes. Els nens petits ho troben molt difícil de fer, això, però a mesura que madurem s'ha d'anar desenvolupant la nostra habilitat en aquesta àrea i s'ha d'anar fent més precisa i eficaç.

10.3. EXERCICI: FER EL QUE ÉS CORRECTE EN EL MOMENT CORRECTE

Digues com avaluaries les accions següents: cosa correcta en el moment correcte (C/C), cosa correcta en el moment incorrecte (C/I), cosa incorrecta en el moment correcte (I/C), cosa incorrecta en el moment incorrecte (I/I), o d'alguna altra manera (?).

	C/C	C/I	I/C	I/I	?
1. L'Imma va llençar la pell de plàtan a la vorera (i al cap d'un segon el director hi va rrelliscar).					
2. Quan l'Imma va sentir un cop molt fort a l'altra habitació, seguit del plor de la seva germaneta petita, va tancar la porta per no sentir soroll.					
3. Quan l'Imma va saber que la Carina havia guanyat una beca, va decidir felicitar-la, i així ho va fer, vint anys després.					
4. Quan el germà gran de l'Imma es va trencar el canell, l'Imma va veure que es tractava d'una emergència, de manera que de seguida li va fabricar una canellera.					
5. Quan va arribar un professor substitut a la classe de l'Imma, l'Imma se li va acostar corrent, el va abraçar molt fort i li va fer un petó.					
6. Mentre un noi l'estava robant, sense que ella ho sabés, l'Imma li va donar una bufetada i se'n va anar corrents.					
7. Quan l'Imma va fer la Primera Comunió, portava els seus millors texans i la millor samarreta.					
8. Tot i que l'Imma no tenia diners per comprar una coca-cola, s'estava asseguda amb una llauna a la mà mirant el partit de bàsquet.					

IDEA 3. NO TENIR BONES NOTES (70:16)

L'escola és una institució social i, com a tal, sovint mostra molta sensibilitat i capacitat de resposta davant les necessitats de la societat a la qual

pertany. Si la societat esdevé plenament industrialitzada (fins i tot, postindustrial), necessitarà ciutadans amb habilitats molt diferents de les que es necessitaven quan la societat encara era sobretot agrícola. Si la societat esdevé automatitzada i informatitzada, les habilitats que es necessitaran també seran diferents i l'escola haurà d'aguantar la pressió que se li farà perquè proporcioni universitaris que tinguin el tipus de competència que l'economia o la societat en conjunt puguin utilitzar millor. Aquest és un dels conjunts de limitacions que l'escola ha de tenir en compte a l'hora de decidir què ha de potenciar i què no. Un segon conjunt de limitacions ve imposat per la tradició educativa. Allò que durant molt temps s'ha considerat essencial per ser una persona educada és molt probable que també sigui subratllat com a essencial per part de l'administració escolar actual, encara que aquesta administració no pugui explicar com contribueix tot plegat a fer persones educades en una societat moderna. Més encara: les pressions de la tradició es reflecteixen en regulacions acadèmiques, en codis i procediments imposats pels governs, de manera que no és gens fàcil d'iniciar nous plantejaments educatius. Com es determina que la memorització de certs continguts és més essencial per a l'educació que no pas l'habilitat de raonar? Alguns filòsofs dirien que estem cometent un error part-tot quan ens pensem que la competència en una àrea pot substituir la competència en tot el conjunt d'àrees constitutiu d'un currículum.

10.4. EXERCICI: CLASSIFICAR ELS CRITERIS DE L'ESCOLA PER AVALUAR

Heus aquí algunes coses que un mestre pot tenir en compte a l'hora de pensar a puntuar un alumne. Potser et semblarà que algunes no són rellevants i que no s'haurien de tenir en compte en l'avaluació d'alumnes; marca-les amb un asterisc (*).

Un cop eliminades aquestes coses, numera les restants de manera correlativa a partir d'1, des de les que consideris més importants fins a les que et semblin menys importants.

a. puntualitat	k. bo en ciències socials
b. cortesia	l. bo en literatura
c. gramàtica	m. bo en ciències
d. fonètica	n. bo en informàtica
e. cal·ligrafia	o. bo en mecanografia
f. netedat	p. atenció
g. obediència	q. participació a classe
h. amabilitat	r. simpatia
i. bo en mates	s. curiositat intel·lectual
j. bo en llengua	

IDEA 4. SÓC INFERIOR, JO? (70:17)

La Montse se sent inferior als altres companys de la classe (70:17). El seu avi la vol ajudar a entendre que la gent que li diu que és inferior sempre fa servir certs criteris que ella mateixa tria, segurament perquè segons aquells criteris ella apareix com a bona. Les habilitats i els criteris que una determinada cultura o societat subratllen sovint depenen de circumstàncies històriques. En conseqüència, els qui no tenen aquelles habilitats sovint no solament acaben sentint-se inferiors, sinó que tampoc no se senten

encoratjats a desenvolupar les habilitats que realment tenen. En cert sentit, si em sento inferior, inicio un patró de conducta que és una profecia que s'autorealitza. Si penso que sóc inferior, interpreto que això significa que no puc fer res que valgui la pena. Per tant, no faig res que valgui la pena. Ara bé, el problema d'aquest enfocament és que ningú no és «inferior» en general pel sol fet de no ser tan bo com altres en una sola cosa. Jutjar una persona per un sol tret és cometre la fal·làcia part-tot. Fins i tot si hi hagués algú que fos inferior en cadascun dels trets particulars que considerem importants, aquella persona encara podria fer gala d'una combinació de trets que ningú més no tingués i podria ser, doncs, de gran valor en una comunitat determinada.

10.5. EXERCICI: SUPERIORITAT, INFERIORITAT I IGUALTAT

I:

1. Que cada persona de la classe anomeni una cosa o activitat en la qual se senti superior a tots els altres de la classe.
2. Que cada persona de la classe anomeni una cosa o activitat en la qual se senti igual a tots els altres de la classe.
3. Que cada persona de la classe anomeni una cosa o activitat en la qual se senti inferior a tots els altres de la classe.
4. Que cada persona de la classe anomeni una cosa o activitat a la qual no s'apliquin els termes «superioritat», «inferioritat» o «igualtat».

II:

1. Fes una llista a la pissarra de totes les activitats esmentades a la primera part d'aquest exercici.
2. Que cada persona escrigui totes les activitats en un tros de paper, però organitzant-les en tres grups:

ACTIVITATS QUE CONSIDERO		
SUPERIORS	IGUALS	INFERIORS

3. Ara passa per la classe. Que cada persona triï una de les activitats i que l'expliqui de la manera següent:

- a. Si es tracta d'una activitat que havies dit que era superior, explica en quines circumstàncies podria ser considerada inferior.
- b. Si es tracta d'una activitat que havies dit que era inferior, explica en quines circumstàncies podria ser considerada superior.
- c. Si es tracta d'una cosa que havies dit que era ni superior ni inferior, explica en quines circumstàncies podria ser considerada o bé superior o bé inferior.

IDEA 5. LA CADENA I EL CABLE (71:8-10)

Aquesta és una analogia predilecta de molts filòsofs moderns i, molt especialment, de Charles S. Peirce (1839-1914) i Ludwig Wittgenstein (1889-1951). Tal com diu la Montse, tot repetint el tòpic: «Una cadena només té la resistència que té la seva anella més dèbil» (70:29-30). Llavors, però, assenyala que un cable no és pas tan dèbil com el seu fil més dèbil, ja que els fils del cable estan enrotllats junts per reforçar-se mútuament. La Montse no desaprofita aquesta analogia de l'avi, i comença

a adonar-se que la manera que tenen de relacionar-se entre elles les competències d'una persona és un factor tan important com el fet mateix que una persona sigui competent en una àrea determinada. Una persona amb molts punts forts destacats pot encara ser molt vulnerable en un punt determinat, com en el cas del taló d'Aquil·les. Una altra persona que no destaquï en cap àrea concreta pot, tanmateix, ser capaç de mobilitzar les seves modestes competències i de posar-les juntes amb una actitud positiva envers si mateixa, i pot resultar, doncs, molt forta a la seva manera. És pensable que l'analogia de la cadena i el cable resulti tan alliberadora per a alguns dels teus alumnes com ho ha resultat per a la Montse. Molts d'ells no es veuen a si mateixos ni extraordinàriament forts ni extraordinàriament febles, sinó simplement com unes mitjanies o menys que mitjanies; se'ls ha d'ajudar, doncs, a adonar-se d'allò de què la Montse ja s'ha adonat.

10.6. EXERCICI: PERSONES COM CADENES I CABLES

Hem vist que la cadena i el cable ens ofereixen analogies oposades de tipus de persones: algunes persones són com cadenes, no pas més fortes que la seva anella més dèbil; d'altres són com cables, extraordinàriament fortes, però fetes de fils que només tenen una resistència regular. Seria possible de fer analogies per a altres grups de persones? S'ha suggerit, per exemple, que algunes persones són espadenyes esportives, que altres són sabates. També s'ha suggerit que algunes són martells i altres, encluses. Com interpretaries aquestes analogies? Heus aquí alguns altres suggeriments. Només se't dona, però, un element de la parella; tu has de trobar l'altre membre de cada parella i has de defensar la teva tria.

1. Algunes persones són agulles; altres són...
2. Algunes persones són banyeres; altres són...
3. Algunes persones són tractors; altres són...
4. Algunes persones són aixetes; altres són...
5. Algunes persones són balenes; altres són...
6. Algunes persones són revistes; altres són...
7. Algunes persones són ràdios; altres són...
8. Algunes persones són cremalleres; altres són...
9. Algunes persones són forquilles; altres són...
10. Algunes persones són sabó; altres són...

IDEA 6. FAN COM SI JO NO EXISTÍS (71:20-21)

«Prendre's algú seriosament» és el mateix que «tractar algú com a persona»? Tal com parla la Montse, sembla que sigui el mateix. La Montse té queixes molt concretes sobre la manera com és tractada, i sembla que té una idea clara de la diferència entre tractar algú com a persona i no tractar algú com a persona, com ara quan diu: «La major part del temps fan com si jo no existís.»

Què dirien els teus alumnes si els preguntessis quines són, segons ells, les diferències entre tractar una persona com a persona i no tractar una persona com a persona? L'un potser usaria la paraula «respecte»; l'altre potser esmentaria la importància que té que la gent «els escolti». Tot això, però, encara seria vague i els hauries de continuar empenyent. El diàleg

podria prendre una direcció clara si algun dels teus alumnes digués: «Les persones no es tracten com si fossin coses.» Segurament que el que es voldria dir, amb això, seria que les coses es fan servir, però que els éssers humans no s'utilitzen. De quina manera? Doncs, s'utilitzen les coses com a mitjans respecte a un fi, però els éssers humans són fins en ells mateixos i mai no s'han de fer servir com a mitjans.

El diàleg també podria prendre una altra direcció si es digués que no es tracta de distingir entre éssers humans i coses, sinó entre persones i no-persones. Així, algú podria argumentar que les coses o els animals també poden ser persones, que tot dependrà de la manera com se'ls tracti. És a dir, si una cosa és tractada amb respecte en esguard del seu valor intrínsec, llavors és tractada com una persona. El diàleg podria prendre també aquesta altra direcció: en quines circumstàncies és permès de tractar éssers humans com a persones i en quines circumstàncies coses? Per exemple, un ascensor podria tenir penjat el cartell següent: «Perillós per a més de deu persones.» L'avís no es preocupa pas de les deu persones sinó més aviat del pes de les deu persones.

10.7. EXERCICI: SER TRACTAT COM UNA PERSONA

Digues si classificaries els casos següents com a casos d'humans tractats com a persones (H/P), de no-humans tractats com a persones (NH/P), d'humans tractats com a no-persones (H/NP), de no-humans tractats com a no-persones (NH/NP), o bé com a casos d'algun altre tipus (?).

	H/P	NH/P	H/NP	NH/NP	?
1. Un gatet rep en herència una fortuna.					
2. Com que no disposes de cap altra superfície plana, escrius una nota a l'esquena d'algú.					
3. T'enamores d'un arbre.					
4. S'usen animals per a experiments mèdics.					
5. S'usen humans per a experiments mèdics.					
6. Dos arbres s'enamoren.					
7. El carbó es transforma en vapor.					
8. Una classe que fa <i>Elisa</i> ha d'escriure redaccions sobre el capítol deu.					
9. Una girafa és nomenada professora de literatura catalana a Bucarest.					
10. Un bebè ajagut a la cabassa ofereix una galeta als seus propis peus.					

IDEA 7. SE SUPOSA QUE ELLS M'ESTIMEN! (72:4)

La Montse pensa que «se suposa» que els pares estimen els fills (72:4). (En aquest context, l'expressió «se suposa» significa, evidentment, «haurien de».) A més, la Montse assumeix que si no s'estimen els fills, se'ls ho hauria de dir obertament. També sembla assumir que els fills haurien de ser desitjats abans de néixer. En una altra ocasió potser defensaria que els fills haurien de ser desitjats «amb raons com cal».

Si es consideren junts tots aquests pressupòsits, es pot suggerir que la Montse té una noció bastant elaborada dels criteris necessaris per distingir les relacions pares-fills que es poden considerar satisfactòries d'aquelles altres que són deficientes en algun sentit. Es podria preguntar com ha arribat la Montse a aquestes nocions, i és ben interessant observar que ella mateixa no té amb els seus pares la relació satisfactòria de què està parlant. A més, aquesta mancança sembla que és la causa del seu fort ressentiment contra els seus pares.

Si es demanés a la Montse que defensés la seva concepció de les relacions pares-fills, podria emprendre el camí de parlar dels drets del nen com a persona, entre els quals hi ha el dret de ser estimat per aquells que porten el nen al món. La Montse podria també defensar la posició que tenir descendència és crear una família i que crear una família implica certes exigències sobre com s'han de tractar entre ells els membres d'aquesta família. Així, doncs, el pes recau en les relacions familiars i no simplement en la personalitat del nen.

Un altre enfocament possible per a la Montse consistiria a referir-se als deures i obligacions dels pares envers ells mateixos com a pares. En aquest sentit, assumir el paper de pare o mare és autoimposar-se certes obligacions ètiques (en el sentit de *noblesse oblige*) i adonar-se que, qui no viu d'acord amb aquestes obligacions s'està perjudicant a ell mateix. No es tracta del que se li deu, al nen, sinó del que els pares es deuen a ells mateixos com a persones que han tingut descendència.

10.8. EXERCICI: IDENTIFICAR PRESSUPÒSITS

Quins pressupòsits et sembla que fan els individus següents? (Nota: els pressupòsits també poden rebre el nom d'«assumpcions subjacents».)

1. En David va dir: «M'imagino que a la lluna la precipitació anual mitjana és de 50 mm.»
2. La Dolors va dir: «No estic gens preocupada per sortir amb en Ramon. Sé perfectament què he de fer quan es passi amb mi.»
3. La Carolina va dir: «No he acabat els deures aquesta nit, però demà serà un altre dia.»
4. L'Eva va dir: «Estic segura que aprovaré aquest any. Al capdavant, he aprovat cada any fins ara.»
5. En Guillem va dir: «Aquest vespre aniré a veure un cosí meu que encara no conec. Segur que és un desgraciat.»
6. En Tomàs va dir: «I és clar que els meus peus són tan grans com els teus, Guillem. Sóc tan alt com tu, o no?»
7. La Lluïsa va dir: «És clar que el meu germanet petit encara no camina. Encara no ha començat a anar de quatre grapes!»
8. En Ramir va dir: «Si no saps el telèfon d'algú, busca'l. Si té telèfon, el seu número ha de ser a la guia telefònica.»
9. En Miquel va dir: «No he guanyat res. Però no podia esperar res més. No m'hi he jugat res.»
10. La Dora va dir: «Caram, Lluïsa, estàs molt i molt prima! No deus menjar gaire!»

CAPÍTOL ONZE

El Sr. Prat es troba amb la classe i la desafia a justificar el que s'ha estat fent en les sessions de diàleg. Els nens expliquen que han intentat esbrinar la manera de defensar les seves opinions. L'Aris afegeix que, en fer-ho, demostren que els nens poden pensar per ells mateixos. Llavors comencen a distingir entre pensar i pensar per un mateix. Això els porta a discutir les maneres diverses que tenim de donar cos al nostre pensament: a través de cants, dansa, esports, quadres, poesia, prosa, llenguatge, etc.

El Sr. Prat vol saber què intenten demostrar els joves quan fan aquelles «sessions de crítica». La resposta dels nens és que no intenten demostrar res. Què intenten, doncs, aconseguir amb aquells diàlegs? Els nens podrien respondre que l'objectiu dels seus diàlegs és intentar esbrinar les coses que els interessen i que els tenen perplexos. Els mestres podrien respondre que volen que els seus alumnes adquireixin el sentit de responsabilitat de la pròpia educació, és a dir, que prenguin un paper actiu en la pròpia educació. Alguns mestres podrien dir encara que troben que és molt interessant explorar idees amb els nens, que és un esforç apassionant i provocatiu.

Episodi 26: La prova del tutor

IDEA 1. SESSIONS DE CRÍTICA (73:13-15)

Quan s'encoratja els alumnes a participar en la recerca dels materials de l'educació, es comparteix una experiència, es comparteix el coneixement i hi ha un descobriment mutu de la naturalesa de la recerca. Quan un mestre fa «llicons magistrals» sobre un tema, els alumnes tenen la impressió que aquella matèria pertany al mestre, el qual simplement l'«ensenya», és a dir, la posa davant els seus ulls. D'altra banda, quan els alumnes assumeixen la responsabilitat de discutir un tema entre ells, llavors s'apropien certament del tema i se'l fan seu. Més encara: la imatge que els alumnes tenen d'ells mateixos com a coinvestigadors és molt diferent de la imatge de receptors passius de coneixement que els ve imposada per altres mètodes educatius.

11.1. PLA DE DIÀLEG: DIALOGAR EL DIALOGAR

1. Quins són els teus punts principals de crítica als diàlegs que heu fet aquest any a classe?
2. Pots donar alguna explicació que ajudi a entendre per què els diàlegs s'han desenvolupat d'aquesta manera?
3. Pots suggerir alguna cosa per evitar els errors que s'hagin pogut cometre aquest any passat?
4. Quins et semblen els trets més positius dels diàlegs d'aquest any i com es podrien reforçar en el futur?
5. Quins són els teus punts principals de crítica a l'ús que s'ha fet dels exercicis i dels plans de diàleg per fomentar el diàleg a classe?
6. Quins són els teus punts principals de crítica a l'ús que s'ha fet d'*Elisa* com a trampolí per al diàleg?
7. Et sembla que t'has beneficiat personalment dels diàlegs de la classe? En què?

8. Hi ha hagut aspectes dels diàlegs de la classe que t'hagin resultat personalment poc beneficiosos o perjudicials?

11.2. EXERCICI: AVALUACIÓ DELS DIÀLEGS

Heus aquí una llista de nombroses característiques dels diàlegs filosòfics que es fan a classe. De les coses de la llista, potser algunes han passat a la teva classe, i aleshores hi estàs d'acord (A) o hi estàs en desacord (D). Altres coses potser no han passat (NP). Indica-ho també en la columna apropiada.

	A	D	NP	?
1. Els alumnes han llegit en veu alta la novel·la al començament de la classe.				
2. El mestre llegeix en veu alta la novel·la a tota la classe.				
3. El mestre ha examinat què ha trobat interessant i/o important la classe.				
4. El mestre ha escrit les idees de la classe a la pissarra.				
5. El mestre ha posat a la pissarra el nom de cada alumne que ha fet el suggeriment.				
6. El mestre ha trobat la pàgina i la línia de la novel·la a què feien referència els suggeriments.				
7. El mestre ha afegit les seves idees a la llista.				
8. El mestre ha decidit en quin ordre s'havien de discutir els suggeriments.				
9. La classe ha decidit en quin ordre s'havien de discutir els suggeriments.				
10. L'ordre del diàleg s'ha decidit veient quins conceptes sortien amb més freqüència.				
11. El mestre ha encoratjat els alumnes a discutir entre ells.				
12. El mestre ha introduït les seves opinions a cada moment.				
13. El mestre ha introduït les seves opinions només quan se li ha demanat.				
14. El mestre ha introduït les seves opinions quan ha semblat que n'hi havia necessitat.				
15. Els membres de la classe han escoltat les idees d'uns i altres.				
16. El mestre ha escoltat atentament la classe.				
17. La classe ha escoltat atentament el mestre.				
18. Els membres de la classe i el mestre han respost de seguida a les idees amb contraexemples, quan ha calgut.				
19. Els membres de la classe han estat ràpids per detectar inconsistències i autocontradiccions.				
20. Els membres de la classe han extret de seguida les implicacions d'una observació o d'una idea.				
21. Els membres de la classe han aprofitat de seguida les idees dels altres per afegir-hi les seves aportacions.				
22. L'aclariment dels temes ha provocat satisfacció, encara que els problemes no hagin quedat resolts.				
23. Els problemes irresolts s'han pogut discutir l'endemà, si es volia.				

IDEA 2. QUÈ ÉS PENSAR? (73:14-15)

Segons el que diuen els protagonistes d'*Elisa* pensar es pot dir de moltes maneres:

- Pensar és esbrinar.
- Pensar és saber què se'n segueix.
- Pensar és buscar possibilitats.
- Pensar és tenir pensaments que et passen pel cap.
- Pensar és resoldre problemes.

11.3. PLA DE DIÀLEG: PENSAR I TENIR PENSAMENTS

1. Penses constantment, o només a estones?
 2. Penses mentre dorms?
 3. Pots pensar sense pensar en algú o en alguna cosa?
 4. Penses amb paraules? Si és així, penses amb frases senceres?
 5. Pots tenir pensaments sense estar, de fet, pensant?
 6. Pots pensar sense tenir pensaments?
 7. Pots pensar en alguna cosa, sense que això et faci pensar en alguna altra cosa?
 8. Pots tenir més d'un pensament alhora?
 9. Es pot partir un pensament tal com es parteix un pastís?
 10. Poden ser bonics, els pensaments?
 11. Poden ser bonics, els pensaments, encara que no siguin vertaders?
 12. Poden ser bonics, els pensaments, encara que siguin vertaders?
 13. Què preferiries tenir: molts i molts pensaments o bé només uns quants pensaments agradables?
 14. Si el teu cos té la mateixa edat que tu, significa això que els teus pensaments tenen la mateixa edat que tu?
- (De *Buscant el sentit*)

IDEA 3. QUÈ VOL DIR PENSAR PER UN MATEIX? (73:15)

En aquest estadi del curs ja tenim proves més que suficients del fet que els nens saben pensar i pensen; i hi ha també indicacions molt positives d'una altra cosa: saben pensar bé. Basant-te en l'experiència d'aquest curs, tant de bo puguis concloure que els alumnes han fet molt de camí en el terreny del desenvolupament cognitiu, i que no solament són més lògics, sinó també més raonables. Però, i com es veuen ells mateixos ara que el seu diàleg d'*Elisa* ja ha arribat gairebé al final? Tenen més confiança en la seva habilitat per copsar i identificar interrogants ètics, per formular problemes morals, per generalitzar a partir de la seva experiència moral, per utilitzar aquestes generalitzacions com a hipòtesis a l'hora de resoldre les dificultats interpersonals en què es troben, i per usar les seves capacitats de raonament per analitzar aspectes particulars de la dimensió moral de la seva experiència quotidiana? Com que els teus alumnes estan descobrint un món que sembla que s'eixampla i esdevé més i més complex cada dia que passa, no seria gens estrany que se sentissin intimidats per l'enormitat d'aquest món. És clar que els pot resultar encoratjador el recordatori dels coneixements que tenien fa un any, ara tenen molt més bona preparació per enfrontar-se a les coses que comencen a descobrir. Alguns dels teus

alumnes potser pensen que fa un any estaven més ben preparats. A aquests alumnes, se'ls hauria de fer notar que llavors no eren pas tan conscients com ara dels problemes i de la seva complexitat. Si els teus alumnes reconeixen que, com a conseqüència d'aquest curs, han adquirit això sol, ja serà una prova suficient per dir que estan en el bon camí vers l'objectiu de pensar per ells mateixos.

11.4. EXERCICI: ELS JOVES HAURIEN DE PENSAR PEL SEU COMPTE SOBRE TEMES D'ÈTICA?

Digues si estàs d'acord o estàs en desacord amb les observacions següents, i exposa les teves raons:

1. Adam: «Seria un desastre que els joves pensessin per ells mateixos en qüestions d'ètica. Els joves haurien de fer simplement el que se'ls diu que facin.»
2. Gina: «Si no penses pel teu compte, com se't pot fer responsable del que fas?»
3. Lau: «Si es permet que la gent pensi pel seu compte sobre ètica, tots els valors morals seran relatius.»
4. Isolda: «De pensar per una mateixa en ètica, també se'n pot dir "raonament moral". I el raonament moral comporta un reexamen permanent tant de les pròpies premisses com de les pròpies conclusions, a fi que el raonament que es fa sigui sempre correcte.»
5. Víctor: «De pensar per un mateix en ètica, també se'n pot dir "fer recerca ètica". I la recerca ètica comporta aprendre a utilitzar els conceptes i les habilitats de raonament que són les eines i els instruments de la recerca ètica.»
6. Cinta: «De pensar per una mateixa en ètica, també se'n pot dir "resoldre problemes morals". Això comporta desenvolupar generalitzacions basades en experiències morals anteriors i usar-les com a hipòtesis per resoldre situacions problemàtiques actuals.»
7. Dionís: «Si es tenen nens que pensen per ells mateixos i pares que no ho fan, s'està a punt de tenir problemes.»
8. Sílvia: «Ensenya'm un sol pare que no estigui content que el seu fill pensi pel seu compte! Els pares estan més disposats que no et penses a aprendre dels seus fills.»
9. Helena: «No podríem arribar a pactar que els nens pensessin per ells mateixos d'un dia per altre?»
10. Joan: «No podríem pactar d'arribar a aconseguir que els nens pensessin que pensen per ells mateixos, encara que realment no ho fessin?»

IDEA 4. DIFERÈNCIES ENTRE PENSAR I PENSAR PER UN MATEIX (74:1-3)

El Sr. Prat desafia la classe a distingir entre pensar i pensar per un mateix. Les respostes dels nens es poden classificar de la manera següent. (Podries posar aquest quadre a la pissarra o d'alguna manera que es veiés bé, i podries encoratjar cada persona de la teva classe a afegir un conjunt addicional de característiques a aquesta llista.)

11.5. TRETES DE PENSAR I PENSAR PER UN MATEIX

CARACTERÍSTIQUES DE PENSAR	CARACTERÍSTIQUES DE PENSAR PER UN MATEIX
.....	
.....	

On posaries aquestes frases?

Imaginar coses.

Imaginar coses que s'apliquen a un mateix.

Conèixer què es deriva del que es diu.

Imaginar què se segueix de les pròpies premisses.

Considerar el que és possible.

Considerar el que és possible pel teu compte.

Tenir pensaments que et passen pel cap.

Posar junts els pensaments i treure'n alguna cosa.

Imaginar-se per què algú altre pensa tal com pensa.

Imaginar les pròpies raons per creure el que es creu.

Pensar com tothom pensa.

Trobar una manera de pensar que fos completament pròpia.

Elaborar un problema.

Elaborar un problema propi.

En discutir aquesta distinció amb els teus alumnes, vés amb compte de no restringir indegudament el concepte de pensar, perquè s'hauria d'entendre que abraça tot el domini del comportament humà. En altres paraules, tota la nostra conducta com és ara treballar, jugar, crear, competir o cooperar, inclou pensar, tant si pensem amb llenguatge com si no. El pianista pensa amb els dits, el lluitador pensa amb tot el cos. Pensar és tan ampli com l'inventari complet de les activitats humanes.

D'altra banda, pensar per un mateix és un tipus de pensar o una espècie de pensar. És clar que pot ser difícil de determinar com hem d'interpretar exactament «pensar per un mateix», perquè podria referir-se no simplement a una sola cosa, sinó a una família completa de coses, com es pot veure a partir de la columna de la dreta de la distinció anterior. Alguns consideren «pensar per un mateix» com un pensar creatiu; d'altres, com un pensar excel·lent; d'altres, com un pensar personal; d'altres, com un pensar autointeressat; i encara d'altres, com un pensar independent o crític. La teva classe en pot suggerir molts més, encara que potser no faran servir termes com aquests. En qualsevol cas, encoratja els alumnes a explorar la varietat de significats que pot tenir l'expressió «pensar per un mateix».

També és útil que els alumnes reconeguin que la connexió entre pensar per un mateix i pensar, tot i que, en un sentit, és una relació part-tot, també és, en un altre sentit, una relació mitjans-fi. O sigui que, per estimular els nens a pensar per ells mateixos, cal primer aconseguir que pensin i anar construint sobre aquest assoliment bàsic. Per exemple, quan insistim que els nens facin lògica formal, estem garantint que pensin, però quan insistim que critiquin els seus raonaments i que desenvolupin noves idees, estem garantint que pensin per ells mateixos.

11.6. EXERCICI: PENSAR I PENSAR PER UN MATEIX

Digues si classificaries els casos següents com a casos de pensar (P) o de pensar per un mateix (PSM):

	P	PSM	?
1. Mires per la finestra i comptes els cotxes que passen pel carrer.			
2. Fas una llista dels exercicis que deus al professor de català.			
3. Escris una redacció sobre ètica com a exercici d'anglès.			
4. Desenvolupes una teoria sobre què ha de fer la gent a la teva escola per tenir bones notes.			
5. Formules una hipòtesi sobre la mena de persona que és el teu veí i la proves.			
6. Reconeixes que haves fet assumpcions sobre un grup de persones que, de fet, eren assumpcions esbiaixades o carregades de prejudicis.			
7. Et donen dues premisses d'un sil·logisme i en treus la conclusió.			
8. Et donen un sil·logisme, però com que penses que les premisses estan equivocades, les corregeixes i en treus la conclusió.			
9. Escris un poema sobre algú que estimes molt.			
10. Prepara un pla per guanyar uns diners extra.			

IDEA 5. ESTILS DE PENSAMENT (74:29-75:5)

Un estil és una manera de fer coses que s'usa de manera repetida durant un període de temps. Els resulta familiar, als estudiants, la paraula «estil»? Normalment saben què es vol dir quan es parla d'un «estil de vestir». Probablement són conscients que, al pati, molts companys tenen estils de joc peculiars: alguns són agressius, alguns defensius, n'hi ha d'indolents, n'hi ha de molt tècnics, n'hi ha que no s'hi miren gaire; els nens s'arriben a reconèixer mútuament per l'estil de joc. La mateixa noció d'«estil» es pot aplicar al pensament. Hi ha innombrables estils de pensament, com ara: agosarat, metafòric, analític, intuïtiu, primmirat, lògic, pràctic, teòric o especulatiu.

Els nens de la novel·la tenen molts estils diferents de pensament. Aquest és un punt que hauries de destacar, si la classe no se n'ha adonat pel seu compte. Els personatges de la novel·la poden ajudar els teus alumnes a entendre que la correcció a l'hora de pensar no va lligada a cap estil concret de pensament. Els pots fer veure això amb la comparació amb les nocions d'estil que ells ja coneixen a partir d'altres aspectes de la seva experiència. Sabran, per exemple, que hi ha jugadors de futbol que són molt ràpids i molt efectius, mentre que n'hi ha que són ràpids però molt esbojarrats. Semblantment, el pensament ràpid no és pas sempre el millor. Alguns pensen molt bé, encara que ho facin a poc a poc. Els alumnes coneixeran gent que es posa roba vella però vesteix amb estil, i altres que no tenen cap mena d'estil tot i portar sempre roba nova. Igualment, els pensaments nous no són pas sempre els més savis; sovint, les combinacions creatives d'idees

velles donen més de si que no pas arreplegar a l'atzar unes quantes idees noves.

En una comunitat de recerca, respectar les diferències, quan hi ha varietat d'estils de pensament, és molt important. També és un objectiu important de la filosofia per a nens. I això no vol pas dir que neguem la diferència entre pensar bé i pensar de manera desmanegada, o entre un pensar hàbil i un pensar maldestre. L'únic que diem és que no hi ha una correlació directa entre correcció a l'hora de pensar i un determinat estil de pensament.

11.7. EXERCICI: ESTILS DE PENSAR

Comprova quins estils de pensar s'apliquen a cada membre de la classe de l'Aristòtil Mas:

Poètic
Optimista
Aventurer
Ambiciós
Fred
Juganer
Desconfiat
Lligat a la família
Rebel
Pacífic
Precís
Intuïtiu
Experimental
Seriós
Orgullós
Lligat al grup
Innocent
Amable
Respectuós
Analític
Artístic
Reivindicatiu
Solidari
Egoista

Hi ha altres estils de pensar que siguin aplicables als membres de la classe, però que no estiguin llistats a la columna de l'esquerra? Si és així, afegix-los al final de la llista.

(De *Recerca Filosòfica*)

Episodi 27: La senyora Terry troba feina**IDEA 6. LA PRIMAVERA (75:25-26)****11.8. EXERCICI: QUADRES DE LA PRIMAVERA**

Farem el mateix exercici que hem proposat al pròleg sobre quadres de salons i finestres. Suggerim alguns quadres:

- Pintor anònim de l'escola Unkoku. *Primavera*, 1630-1660.
- Botticelli. *La primavera*, 1480.
- Charles Allston Collins. *Maig a Regent Park*, 1851.
- Edvard Munch. *Primavera*, 1889.
- Erich Heckel. *Primavera*, c. 1911.
- Paul Cornoyer. *Primavera al Central Park*, c. 1920.
- Henry Tonks. *Dies de primavera*, 1928.
- Duncan Grant. *Un camí de jardí a la primavera*, 1944.
- Eusebi Sempere. *Primavera*, 1981.
- Cy Twombly. *Quatre estacions: Primavera*, 1993-4.

També com allà ens podem ajudar amb música per ambientar la situació que s'explica al relat. Podem també —tal com hem suggerit a l'apartat sobre la tardor 7.6— posar música a les imatges.

IDEA 7. HE TROBAT FEINA (76:4-5)

El treball és tota activitat corporal i/o intel·lectual que facilita l'ús o adquisició dels mitjans necessaris per al desenvolupament de la pròpia existència.

El treball va néixer de les necessitats més bàsiques: recollida o collita, caça, pesca, etc. Sovint algunes tasques eren de caràcter agrícola o ramader, es feien en grup i tenien vessants magicoreligiosos per una banda, i lúdics, per l'altra: encara avui podem trobar de manera esporàdica elements d'antigues tradicions: sega del blat, veremes, recollida d'olives, etc.

A la vida trobem diversitat de feines i també de formes de fer-les. Persones que treballen amb il·lusió i persones que no tenen gens d'interès en el que fan. Això no depèn del tipus de treball, sinó de l'actitud personal i de l'adequació del treball a les possibilitats de la persona. Entre les accepcions de la paraula «treball» hi ha: l'esforç humà aplicat a la producció de la riquesa, penalitat, molèstia, turment, etc.

11.9. EXERCICI: ASSUMPCIONS SOBRE LES FEINES

Indica si estàs d'acord o no amb les assumpcions següents i després discuteix-les:

	SÍ	NO	?
1. S'hauria de fer que totes les feines fossin interessants.			
2. El salari mínim hauria de ser el que una persona necessita per viure.			
3. El salari mínim hauria de ser el que una família necessita			

per viure.			
4. Quan la gent no té feina, se li han de crear feines noves.			
5. Hi hauria d'haver un ordinador gegant per relacionar tota la gent que busca feina amb totes les oportunitats de feina que hi ha.			
6. No hi hauria d'haver cap feina que demanés una persona per fer el que pot fer una màquina.			
7. Qualsevol tipus d'activitat pagada és una feina, independentment del salari.			
8. Una bona feina és una feina ben pagada.			
9. Una bona feina és una feina interessant i ben pagada.			
10. Una bona feina és una feina ben pagada i creativa.			
11. Una bona feina és una feina ben pagada i fàcil.			
12. Una bona feina és una feina fàcil.			

11.10. EXERCICI: QUÈ ÉS UN TREBALL?

De vegades el treball està relacionat amb altres termes. Subratlla el que et sembli més adient per cadascun dels treballs i digues per què.

1. **Mestra** Comerç Professi6 Ocupaci6 Negoci Vocaci6
2. **Cantant** Professi6 Carrera Ocupaci6 Comerç Especialitat
3. **Fuster** Comerç Vocaci6 Ocupaci6 Mitjà de vida
4. **Capellà** Comerç Professi6 Carrera Vocaci6 Ocupaci6
5. **Venedor** Carrera Professi6 Negoci Comerç Vocaci6
6. **Fabricant** Comerç Especialitat Negoci Carrera
7. **Soldat** Professi6 Comerç Col·locaci6 Carrera
8. **Polític** Especialitat Negoci Vocaci6 Professi6

L'home no només s'ha adaptat al medi, sinó que ha adaptat el medi, l'ha transformat, i aquesta activitat el distingeix de l'animal, perquè és una acció projectada, deliberada i intencional.

L'home modern forma part d'un sistema econòmic. Avui tots els éssers humans som dependents i la nostra feina està interrelacionada amb les grans estructures econòmiques.

IDEA 8. VAM RIURE (77:4)

Hi ha moltes maneres d'expressar alegria, sorpresa o benestar. Riure n'és una. També dins del concepte *riure* trobaríem formes ben diverses: un riure franc, riure per sota el nas, riure a pler, etc.

11.11. EXERCICI: SOBRE RIURE

- De quantes maneres diem el fet de riure? Molt sovint no usem la paraula directament, sinó que ens ajudem amb expressions —ens moríem de riure— o a través d'una colla d'eufemismes o de metàfores —vam xalar, etc.

- Podem representar distintes maneres de riure en forma de comunicació no verbal?

IDEA 9. COM EM PODRIES FER FER EL QUE JA VULL FER? (77:17)

11.12. ACTIVITAT: SER LLIURE

Comenta la frase: «La llibertat consisteix no a fer el que vull sinó a voler el que faig.» (Leibniz)

EXERCICIS FINALS

Fes una fitxa provisional de cadascun dels personatges segons com te'ls imagines. Pots pensar l'edat que tenen, i quines són les seves característiques físiques (alts o baixets, grassos o prims, rossos o morenos, forts o febles, etc.) i les psicològiques (pacients, intel·ligents, vius, inquiets, tranquils, extravertits, tímids, voluntariosos, valents, intel·ligents, etc.) a partir del que en diu el relat i del que tu hi afegeixes.

<i>Nom</i>	<i>Edat</i>	<i>Caract. físiques</i>	<i>Caract. psic.</i>
Elisa			
Aris			
Suki			
Loli			
Miquel			
Santi			
Marc			
Montse			
Maria			
Mare d'Elisa			
Pare d'Aris			
Sr. Miró			
Sra. Miró			
Tutor, Joan Prats			
...			
...			
...			

Compara les teves anotacions amb les dels altres estudiants.

ESTILS ÈTICS

Tarannà moral dels personatges: Refés la llista de personatges, però ara tenint en compte com descriuries moralment els personatges, quines són les seves creences, les seves reaccions davant dels esdeveniments que se'ns expliquen, del que opinen, etc.